

Landgoederenzone Rijswijk

Stap 1: Tuinhistorische verkenning
en 'CANON van de landgoederenzone'

15 februari 2023

Landgoederenzone Rijswijk

Stap 1: Tuinhistorische verkenning
en 'Canon van de landgoederenzone'

Opdrachtgever gemeente Rijswijk

STICHTING IN ARCADIË

Daam Fockemalaan 22
3818 KG Amersfoort
033 4480035
www.stichtinginarcadie.nl

15 februari 2023

Projectmedewerkers Stichting In Arcadië
Ir P. Verhoeff landschapsarchitect BNT
Drs R.H.M. van Immerseel, historicus
Ir J.D. Tump, landschapsarchitect
M. Haverman, MA historicus
M. Bos, BASc beheerspecialist groen erfgoed
K. Miedema, BA historicus

Alle foto's zijn gemaakt door Stichting In Arcadië, tenzij anders vermeld.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke manier dan ook, zonder schriftelijke toestemming van Stichting In Arcadië.

INHOUD

1. Inleiding en methodologie	7	5. Gebiedsbeschrijving	63
1.1 Inleiding	9	1 Schaaapweg	64
1.2 Werkmethode	9	2 Terrein tussen Schaaapweg en Overvoorde	64
1.3 Leeswijzer	9	3 De Voorde	65
2. Canon van de Rijswijkse Landgoederenzone	11	4 Terrein tussen De Voorde en Steenvoorde (II)	66
3. Historische ontwikkeling	17	5 Zuidwestelijk deel Steenvoorde (II)	66
3.1 Vroegste geschiedenis	19	6 Steenvoorde (II)	67
3.2 17 ^e eeuw	21	7 Wijk Steenvoorde	68
3.3 18 ^e eeuw	25	8 Overvoorde	69
3.4 19 ^e eeuw	27	9 Van Vredenburgweg	70
3.5 Eerste helft 20 ^e eeuw	31	10 Prinses Beatrixlaan	71
3.6 Tweede helft 20 ^e eeuw	35	11 Nieuwvoorde	72
3.7 Recente ontwikkelingen	37	12 Duynzicht en Spoorzicht	73
3.8 Literatuur en noten	38	13 Voormalig sportterrein tussen Prinses Beatrixlaan en Spoorlaan	73
4. Actuele situatie	41	14 Kruisvaarderspark	74
4.1 Aanwezige structuren	43	15 Spoorbaan Den Haag– Rotterdam	74
4.1.1 Geomorfologie	43	16 Tuinbouwschool Huis te Lande en park	75
4.1.2 Wegen	43	17 Sporthal 't Zandje en omgeving	75
4.1.3 Water	45	18 Julianapark	76
4.2 Monumentenstatus	47	19 Huis te Landelaan	76
4.3 Cultuurhistorische thema's	50	20 Percelen tussen Julianapark en Buurtschap 't Nest	77
4.3.1 Inleiding en totaaloverzicht	50	21 Sportpark Vredenburg	77
4.3.2 Thema 1: Agrarisch cultuurlandschap	52	22 Westhof	78
4.3.3 Thema 2: Hofsteden en buitenplaatsen	54	23 Les- en hobbytuinen tussen Westhof en Den Burch	79
met een historische tuin- en parkaanleg	54	24 Von Fisennepark	79
4.3.4 Thema 3: Verkeersnetwerk	56	25 Den Burch	80
4.3.5 Thema 4: Sportterreinen en openbare parken	58	26 Woonbuurt tussen Huis te Landelaan en Te Werve en Vlinderwei	81
4.3.6 Thema 5: Bebouwde gebieden	60	27 Te Werve	82
		28 Park de Wervelaan	83
		29 Rijswijkse Bos	84
		30 Burgemeester Elsenlaan	85
		31 Schoonoord	86
		32 Welgelegen	86
		33 Julialaantje	87

1 Inleiding en methodologie

← Vorige pagina: recente luchtfoto met daarop aangegeven het studiegebied Landgoederenzone Rijswijk.

Stichting In Arcadië, 2022

1.1 Inleiding

Deze rapportage is bedoeld als een cultuurhistorische onderlegger voor de bescherming en ontwikkeling van natuur, landschap en cultureel erfgoed binnen de Landgoederenzone Rijswijk als onderdeel van het Nationaal Park Hollandse Duinen.

In de huidige situatie vormt de landgoederenzone van Rijswijk een groot groengebied in het stedelijke weefsel van Rijswijk: een historisch (park)landschap dat bestaat uit verschillende landgoederen/buitenplaatsen (of resten daarvan), een eeuwenoud agrarisch cultuurlandschap en 20e-eeuwse toevoegingen (recreatiegebieden als parken en sportterreinen). Centraal door het gebied lopen de strandwalwegen de Van Vredenburgweg en het Julialaantje. De individuele landgoederen en buitenplaatsen langs deze structuur hebben hun eigen identiteit en ontwikkelingsgeschiedenis, maar overkoepelend is er een samenspel van natuur- en cultuurhistorische waarden. De landgoederenzone is daarmee een bepalende factor in de woonkwaliteit en historische identiteit van Rijswijk als onderdeel van de grote agglomeratie Den Haag en het Nationaal Park Hollandse Duinen.

In de toekomstvisie van de gemeente Rijswijk voor de landgoederenzone staat cultuurhistorie centraal in samenhang met natuur (beleving) en recreatie. De komende jaren starten er diverse uitvoeringsprojecten ter verbetering van de terreininrichting en de inrichting van de openbare ruimte. Bij deelprojecten dient een verdiepingsslag plaats te vinden wat betreft cultuurhistorisch onderzoek. Daarnaast werkt men binnen de gemeente aan een groenbeheerplan om het beheer en onderhoud van de verschillende historische tuinen, parken en structuren op peil te brengen. Ook worden de natuurambities voor de landgoederenzone uitgewerkt. Het projectteam Landgoederenzone van de gemeente heeft bij deze planvorming behoefte aan ondersteuning en input op het gebied van cultuurhistorische aspecten.

Doel

Stichting In Arcadië is gevraagd deel te nemen aan het projectteam Landgoederenzone van de gemeente Rijswijk om een inhoudelijke bedrage te leveren op de volgende onderdelen:

- De 'cultuurhistorische onderlegger': het inventariseren en benoemen van de cultuurhistorische aspecten en waarden in de gehele landgoederenzone;
- De 'Canon van de Rijswijkse landgoederenzone': een verkenning naar verschillende cultuurhistorische ingrediënten ('canon elementen') die nog aanwezig zijn in de huidige situatie en benut kunnen worden als basis voor de verdere ontwikkeling van de Landgoederenzone;
- Het formuleren van aandachts- en verbeterpunten voor de inrichting en het beheer van terreinen en openbare ruimte – in samenhang met de bestaande en nog uit te werken plannen.

Het studiegebied betreft in eerste instantie de gehele landgoederenzone binnen de gemeente Rijswijk. **Voorliggende rapportage betreft stap 1 van het onderzoek met een beschrijving van de landgoederenzone als geheel met een focus op ontwikkelingsgeschiedenis, structuren, verhalen en de 'Canon van de Rijswijkse landgoederenzone'.**

In een verdiepend vervolgonderzoek (stap 2) is er archiefonderzoek verricht, er zijn nieuwe inzichten opgedaan, alle relictten zijn in kaart gebracht en de tuinhistorische waarde daarvan is bepaald. Er zijn tevens adviezen opgesteld ter versterking van de cultuurhistorie. Het studiegebied van stap 2 betreft de terreinen die in eigendom zijn van de gemeente Rijswijk in het oostelijk deel van de landgoederenzone. Zie *Landgoederenzone Rijswijk-oost, Stap 2: Verdiepend Tuinhistorisch onderzoek, Voorlopige waardestelling en advies*, dd. 15 februari 2023.

1.2 Werkmethode

Aangeleverde stukken

Ter voorbereiding hebben we de onderstaande stukken toegestuurd gekregen en bestudeerd:

- Ontwerp Paden Poorten Plan Landgoederenzone Rijswijk 'De cultuurhistorische bouwsteen'; Gemeente Rijswijk, december 2021;
- Uitvoeringsprogramma 'Welkom in de Rijswijkse Landgoederenzone'; Abe Veenstra landschapsarchitecten, 2021;
- Ambitiedocument toekomstvisie 'Landgoederenzone Rijswijk'; H+N+S Landschapsarchitecten, 2020;
- Toekomstvisie Landgoederenzone Rijswijk, gemeente Rijswijk i.s.m. Hollandschap BV, 2002;
- Landgoederenzone Ambitie Natuur (concept notitie), gemeente Rijswijk, 2021;
- Actuele plattegrond met de begrenzing van het projectgebied en de percelen in eigendom van gemeente Rijswijk;
- Gesprek en input Historische Vereniging Rijswijk.

Tuinhistorische verkenning

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Richtlijnen Tuinhistorisch Onderzoek (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2012). In een tuinhistorische verkenning wordt op hoofdlijnen een overzicht gegeven van de historische ontwikkeling en de actuele situatie van het studiegebied. Een verkenning is gebaseerd op literatuur, beschikbaar beeld- en kaartmateriaal en terreinstudie. Er wordt geen (nieuw) archiefonderzoek verricht.

Er is ervoor gekozen om de belangrijkste ontwikkelingsfasen te illustreren aan de hand van historisch kaartmateriaal (hoofdstuk 3, historische ontwikkeling). Deze kaarten zijn bewerkt met toevoeging van de contour van het studiegebied en noord georiënteerd om de vergelijking voor de lezer eenvoudiger te maken.

1.3 Leeswijzer

Het voorliggende rapport bestaat uit de volgende hoofdstukken:

Canon van de Rijswijkse Landgoederenzone

Een inventarisatie van thema's en elementen met kaart die het verhaal van de Rijswijkse Landgoederenzone vertellen.

Historische ontwikkeling

De ontwikkelingsgeschiedenis van de Landgoederenzone is chronologisch beschreven aan de hand van de belangrijkste ontwikkelingsperiodes.

Actuele situatie

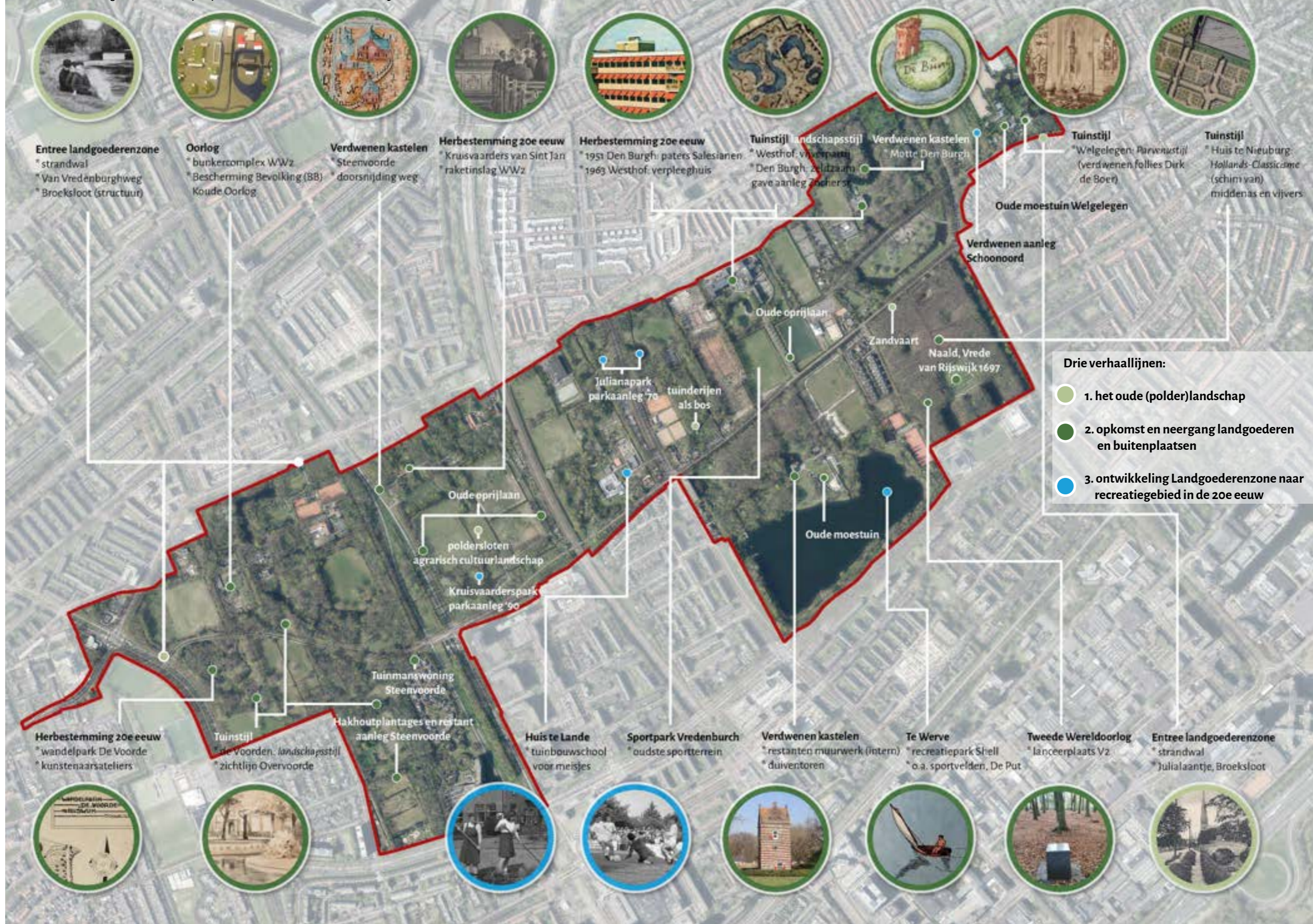
Deze onderzoeksfase richt zich op de actuele situatie, deze is op hoofdlijnen geïnventariseerd. Het eerste deel gaat in op de hoofdstructuren (water, wegen, monumenten), het tweede deel betreft een inventarisatie en analyse van de actuele situatie. De cultuurhistorische aspecten laten zich uitleggen aan de hand van vijf thema's. Per thema is een analyse kaart en een toelichting gemaakt.

Deelgebieden

Er worden 33 individuele gebieden beschreven, waarbij de aanwezige landschapselementen op hoofdlijnen worden toegelicht en gedateerd. Voor de landgoederen/buitenplaatsen is een uitgebreidere beschrijving opgenomen van de ontwikkelingsfasen.

2 Canon van de Landgoederenzone

Kaart van de Landgoederenzone Rijswijk met de canonelementen. Stichting In Arcadië, 2022

5.1 Canon van de Rijswijkse Landgoederenzone

De Landgoederenzone van Rijswijk kent een zeer gelaagde en complexe historie. Als we met een focus op de geschiedenis van het landschap en inrichting van de Landgoederenzone kijken komen er drie hoofdlijnen naar boven. Samen vertellen zij het verhaal van de Landgoederenzone:

- Het oude (polder)landschap;
- De opkomst en neergang van landgoederen en buitenplaatsen;
- De ontwikkeling van de Landgoederenzone tot recreatiegebied in de 20^e eeuw.

Hieronder worden de drie verhaallijnen met de bijbehorende canonelementen nader toegelicht.

● Het oude (polder)landschap

De Landgoederenzone van Rijswijk ligt grotendeels op een strandwal, gevormd rond 3800-3200 v.Chr. De zandgrond van deze wal is bepalend geweest voor de ontwikkeling van het gebied. In de late middeleeuwen vond vanuit de strandwal de ontginning plaats van het omliggende klei- en veengebied tot een polderlandschap. De ontginning, die in verschillende fasen tot stand kwam, is op latere kaarten te herkennen aan de lange, smalle verkavelingsstructuur. Er werden sloten gegraven om het gebied te ontwateren en boerderijen gebouwd voor de bedrijfsvoering. Niet alleen de bewoningskern, maar ook het wegennet met de eeuwenoude Van Vredenburgweg en het Juliaalaantje was van oudsher volledig op de droge strandwal in het landschap georiënteerd. Andere belangrijke structuren zijn de Broeksloot en de begin 17^e eeuw gegraven Zandvaart. Deze structurerende elementen vormen de basis en 'ruggengraat' van de Landgoederenzone.

Canonelementen

- Strandwal: als ondergrond bepalend geweest voor de ontwikkeling van het gebied. De strandwal werd gevormd omstreeks 3800-3200 v. Chr. Ter hoogte van de huidige Prinses Beatrixlaan ligt een laagte in de strandwal. Hier liep vroeger een doorwaadbare kreek ('Voorde') van het Maasestuarium;
- Juliaalaantje; Het Juliaalaantje, op oudere kaarten ook aangeduid als 'Binne[n] Pad' heeft net als de Van Vredenburgweg een middeleeuwse oorsprong en was een voetpad dat op de oudste kaarten uit 1611 en 1712 aan de westzijde onder Overvoorde aantakt op de Van Vredenburgweg en ook aan de oostzijde ter hoogte van Te Blotinghe. Langs dit pad waren de meeste (doch ook kleinere) buitenplaatsen gelegen. De loop van het Juliaalaantje is in de loop van de 19^e en 20^e eeuw meerdere malen gewijzigd;
- Van Vredenburgweg: op 17^e, 18^e en 19^e-eeuwse kaarten als de 'Bree wech', 'Brede Wech' of 'Zandweg' aangeduid, is een doorgaande weg met een middeleeuwse oorsprong en vormt sindsdien de hoofdroute over de strandwal. Langs deze weg kwamen de grote buitenplaatsen en landgoederen zoals Hilvoorde, Te Werve en Ter Nieuburch te liggen;
- Broeksloot: een voormalig beekje in het veen, op de grens tussen de strandwal en aangrenzende strandvlakte vormde een belangrijke begrenzing voor de buitenplaatsen gelegen tussen de watergang en het Juliaalaantje. De loop van de Broeksloot is door de eeuwen meerdere malen aangepast en verlegd rondom buitenplaatsen zoals Huis te Overvoorde, Duinzicht, Den Burch en Welgelegen;
- Zandvaart: met het oog op de zandwinning omstreeks 1610 aangelegd. Deze vaart liep vanaf de Vliet en Rijswijkse Vaart naar en langs de Van Vredenburgweg. Het oostelijk deel van de Zandvaart is in de tweede helft van de 20^e eeuw gedempt;
- Het voormalig sportterrein ten oosten van de Prinses Beatrixlaan bevat resten (sloten) van de verkaveling en ontginning tot polderlandschap;
- Het zuidwestelijk deel van Steenvoorde als voorbeeld van een agrarisch cultuurlandschap met restanten poldersloten, (hak)houtplantages en weilanden.

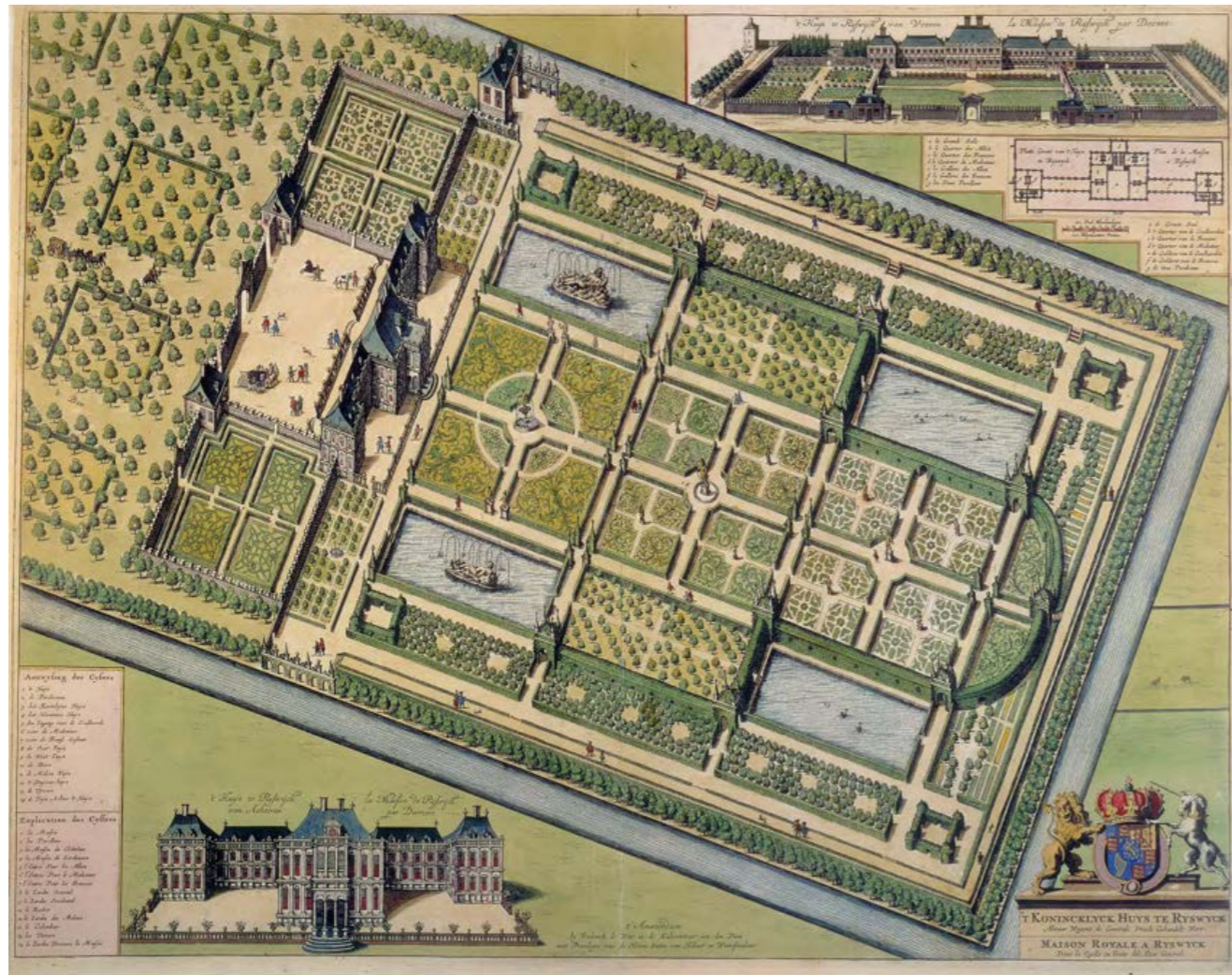
Broeksloot te Rijswijk, 1895.
Elsevier Fotocollectie,
Nationaal Archief

Van Vredenburgweg met rechts de toegang naar Te Werve, ca. 1912.
Frank-smulders.nl

Julialaantje met links de toegang naar Den Burch, ca. 1918.
Frank-smulders.nl

Opkomst en neergang landgoederen en buitenplaatsen

Een groot gedeelte van de Landgoederenzone is te kenmerken als een groengebied, bestaande uit parken van o.a. landgoederen en buitenplaatsen. Al in de loop van de middeleeuwen lagen op de strandwal vier kastelen. Resten van deze kastelen zijn nog in de ondergrond terug te vinden. In de 17^e eeuw groeide de belangstelling voor het buitenleven en het creëren van buitenplaatsen om de drukte van de stad te ontvluchten. De hogere ligging van de strandwal in het landschap maakte het een gunstige vestigingsplaats. Langs de Van Vredenburgweg en het Juliaaantje verrezen talloze buitenplaatsen. Vaak ging het om een hofstede die uitgroeide tot een buitenplaats. Hierbij werden tuinen aangelegd volgens de laatste mode: in de 17^e eeuw betrof dit een tuinaanleg in geometrische stijl. Een hoogtepunt was de tuin van Huis ter Nieburch van Frederik Hendrik in Hollands-classicistische stijl met een middenas die de tuin verdeelt in symmetrische vlakken met parterres, berceaux en vijvers. In de tweede helft van de 18^e eeuw en in de 19^e eeuw werden de tuinen en parken in geometrische stijl vervangen door tuinen in landschapsstijl met een afwisselende parkbossen, gazons en vergezichten, slingerende paden en watergangen. Tegen het einde van de 19^e eeuw kwam het voortbestaan van vele buitenplaatsen steeds verder onder druk te staan. Instandhouding van huis en park was zeer kostbaar en de buitenplaatsen stonden met enige regelmaat in de verkoop. Verschillende buitenplaatsen, zoals Soestburch en Schoonoord werden in de loop van de 18^e en 19^e eeuw gesloopt. Andere buitenplaatsen werden herbestemd, wat vaak behoud van het huis en (op hoofdlijnen) ook het bijbehorende park betekende.

In de Landgoederenzone zijn nog acht landgoederen/buitenplaatsen aanwezig: Overvoorde, De Voorde, Steenvoorde, Den Burch, Westhof, Den Burch, Welgelegen, Te Werve en Ter Nieuburch/Rijswijkse Bos. De aanwezige (restanten van) landgoederen en buitenplaatsen geven de Landgoederenzone een hoge cultuurhistorische waarde.

Canonelementen

- Archeologie: ondergrondse resten van kasteel Blotinghe en Steenvoorde I (later Nieuwvoorde) en mottekasteel Den Burch (motteheuvel en gracht nog zichtbaar);
- Verdwenen kastelen en buitenplaatsen: Hilvoorde (resterende toegangsbrug aan de Van Vredenburgweg), Soestburch (oude bijgebouwen nog aanwezig), Schoonoord en Blotinghe;
- Ontwikkeling tuinstijlen op historische landgoederen en buitenplaatsen: restanten Hollands-classicisme (middenas en vijvers) in het Rijswijkse Bos, landschapsstijl naar ontwerp van de beroemde landschapsarchitect Jan David Zocher sr. op Den Burch, een complex in landschapsstijl met zichtlijnen naar o.a. Overvoorde op Rijswijk bij De Voorden, de verdwenen laat-19^e-eeuwse parvenustijl op Welgelegen;
- Tweede Wereldoorlog: lanceren V2-raketten vanuit Rijswijkse Bos (voormalig Huis te Nieuburch); raketinslag op Nieuwvoorde, gevorderde buitenplaatsen (o.a. Te Werve, De Voorde); Bunkercomplex op Overvoorde (later (museum) Bescherming Bevolking);
- Herbestemming buitenplaatsen en landgoederen 20^e eeuw: Te Werve als recreatiepark met sportvoorzieningen voor het personeel van Shell, De Voorden met kunstenaarsateliers en als openbaar park, Westhof vanaf 1963 als verpleeghuis;
- Restanten moestuincomplexen met tuinmuren, koude bakken en oranjerieën op Welgelegen en Te Werve.

Linksonder: landschapsstijl op Overvoorde, tekening van P.J. Lutgers uit de 19^e eeuw.

Rechts onder: de parvenu-stijl op Welgelegen, ca. 1875.

● Ontwikkeling Landgoederenzone naar recreatiegebied in de 20^e eeuw

De Landgoederenzone werd eeuwenlang gekenmerkt door het landelijk karakter met de buitenplaatsen, landgoederen en hofsteden/boerderijen. De 20^e-eeuwse ontwikkelingen hebben de ruimtelijke identiteit en oorspronkelijke ritmiek van de Landgoederenzone sterk gewijzigd en worden gekenmerkt door de verstedelijking en verparking van het landschap als geheel. De ontwikkeling kent een langzame start met de komst van de spoorbaan mid-19^e eeuw, maar neemt een vlucht in de 20^e eeuw. De mogelijke annexatie met de gemeente Den Haag en de oprukkende bebouwing rond de Landgoederenzone hangt hiermee samen. Met name onder burgemeester Bogaardt wordt de Landgoederenzone getransformeerd tot een recreatiegebied met de aanleg en uitbreiding van bestaande sportterreinen, woonwijken en openbare parken zoals park Schoonoord en het Von Fisennepark. De moderne terreininrichting werd meestal ingepast op het agrarisch cultuurlandschap: weidegrond en tuinderijen werden omgevormd tot (sport)park of gebruikt voor bebouwing (woonhuizen, maatschappelijke en openbare voorzieningen). Hierbij werd niet altijd rekening gehouden met historische structuren in het landschap: zo werd bijvoorbeeld het Julialaantje ten behoeve van het Julianapark verlegd en verdween de historische oprijlaan naar Den Burch onder het Von Fisennepark.

Canonelementen

- Huis te Lande: bijzonder als eerste en laatste tuinbouwschool met onderwijstuinen voor meisjes (oprichting 1907) en één van de eerste maatschappelijke voorzieningen binnen de Landgoederenzone;
- Sportpark Vredenburg: één van de oudste sportterreinen binnen de Landgoederenzone (ontstaan in 1931), uitgebreid onder Bogaardt en in de 21e eeuw nog vernieuwd;
- Openbaar groen: Von Fisennepark en park Schoonoord als voorbeelden van de ontwikkeling van de Landgoederenzone tot recreatiegebied onder burgemeester Bogaardt;
- Uitbreiding verkeersnetwerk: in de jaren 50 zijn verschillende brede wegen, waaronder de Prinses Beatrixlaan, Huis te Landelaan en Burgemeester Elsenlaan in noord-zuidrichting aangelegd en bepalen als drukke verkeersaders in sterke mate het beeld in de Landgoederenzone;
- Het Julianapark en Kruisvaarderspark uit respectievelijk de jaren 70 en 90, als voorbeelden van recente parken met een ontwerpstyl passend bij de tijdsgeest wat betreft de samenstelling beplantingen en de vormgeving van waterpartijen.

Voetbalwedstrijd tussen R.V.C. en VV Caesar op Sportpark Vredenburg, 1971.
Nationaal Archief

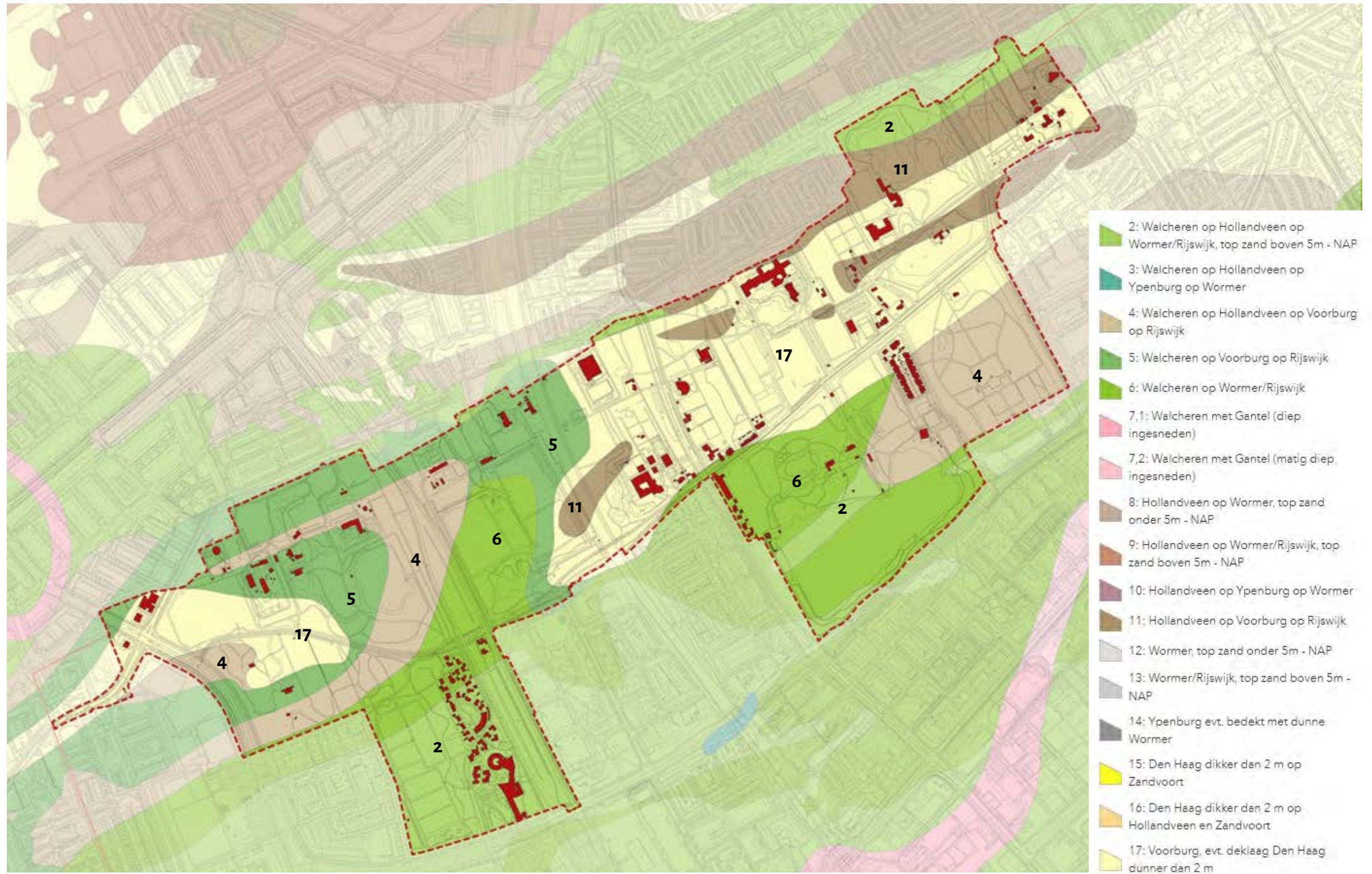

Burgemeester Bogaardt presenteert de nieuwbouwpunnen voor Rijswijk, 1954.
Hist. Ver. Rijswijk

Tuinbouwschool Huis te Lande, foto Koos Raucamp/Anefo, 1946.
Nationaal Archief

3 Historische ontwikkeling

← De geologische kaart van Den Haag en Rijswijk geprojecteerd op actuele ondergrond (BGT en kadaster).

bewerking Stichting In Arcadië, 2022

2.1 Vroegste geschiedenis De strandwal als basis voor de Landgoederenzone

Rijswijk bevindt zich in een geologische zone die deel uitmaakte van de Nederlandse kustvlakte. Omstreeks 3800-3200 v.Chr. ontstaat de strandwal waarop o.a. het Rijswijkse Bos en de oude dorpskern gelegen zijn (Laag van Voorburg). Deze strandwal strekt zich uit van Voorschoten tot in Wateringen. Op de strandwal werden ook duinen gevormd. Vanaf omstreeks 3000 v.Chr. vindt er op de flanken en in laaggelegen delen van en buiten de strandwal veengroei plaats door de stijging van de grondwaterspiegel. Dit veenpakket, het Hollandveen, behoort tot de Formatie van Nieuwkoop. De hooggelegen delen van de strandwal, vooral daar waar zich duinen hadden gevormd, bleven vrij van veengroei. Vanaf omstreeks 500 v. Chr. krijgt de zee weer vat op het gebied: de grote getijdengeul de Cantel drong via de Maasmond door tot diep in het achterland. Buiten de hoofdgeul en de vele zijtakken wordt klei afgezet, hoofdzakelijk in de laaggelegen gebieden, zelfs tot op de flanken van de strandwal. Een deel van de veenlaag wordt hierbij weggeslagen. Over het resterende deel van het veen wordt bedekt met een dik pakket klei- en zand. De lagere delen van de strandwal liggen daardoor op een diepte van enkele meters beneden het maaiveld en zijn bedekt met veen en klei.¹ Ter hoogte van de huidige Prinses Beatrixlaan ligt een laagte in de strandwal. Hier liep vroeger een doorwaadbare kreek ('Voorde').

Vanaf het ontstaan van de strandwal in Rijswijk wonen er mensen.² Deze van het noorden naar zuiden lopende, onder invloed van zee en wind afgezette zandrug, lag ten opzichte van de omliggende veen en weidegebieden wat hoger en vormt zo een langgerekte, vrij smalle strook van relatief droge grond. De hooggelegen droge gronden gebruikte men voor akkerbouw, terwijl de lager gelegen nattere gebieden als weidegebied voor het vee in aanmerking kwamen. De oudste bewoningssporen op de strandwal in Rijswijk dateren uit de IJzertijd. Ook de Romeinse tijd laat zich vertegenwoordigen door een groot aantal vondsten op de strandwal.

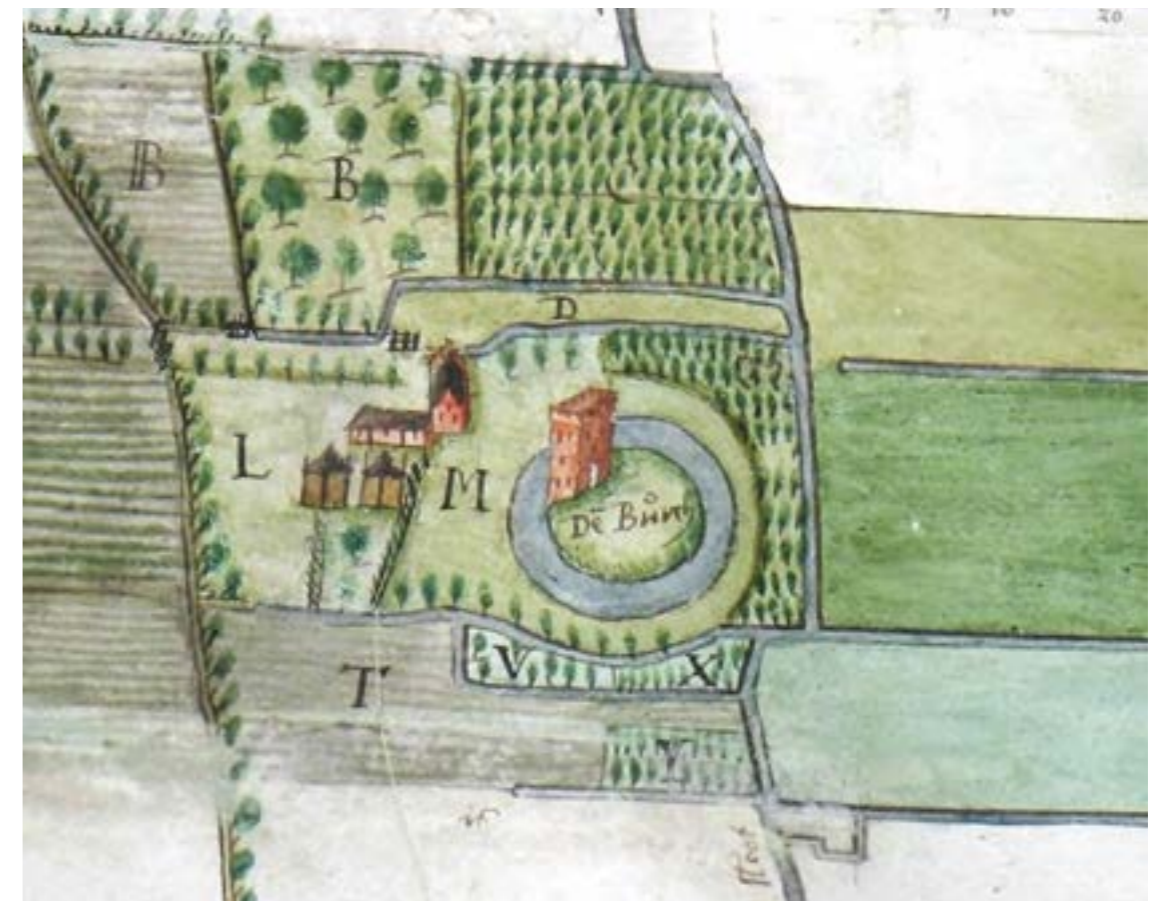
In de late middeleeuwen vindt vanuit de strandwal de ontginning plaats van het omliggende klei- en veengebied. Van hieruit wordt zowel het gebied ten noorden ervan tot aan de Hoefkade en het gebied ten zuiden ervan tot aan de Churchillaan ontgonnen. De ontginning, die in verschillende fasen tot stand kwam, is op latere kaarten te herkennen aan de lange, smalle verkavelingsstructuur. De strandwal vormt hierbij een duidelijke scheiding tussen de noordelijke en zuidelijke ontginningen.³ Daaraan evenwijdig worden sloten gegraven om het gebied te ontwateren en boerderijen gebouwd voor de bedrijfsvoering. Niet alleen de bewoningskern, maar ook het wegennet is van oudsher al volledig op de droge strandwal in het landschap georiënteerd. Door de ligging van de zandbanken waren de noord-zuidverbindingen uiteraard het best ontwikkeld. De Van Vredenburgweg en het Julialaantje zijn dan ook zeer oude wegen, die al uit het begin van de ontstaansgeschiedenis van Rijswijk stammen. De Van Vredenburgweg als belangrijke verbinding vormt uiteindelijk een belangrijke as die alle buitenplaatsen met elkaar verbond. De bocht in de Van Vredenburgweg en het verloop van het Julialaantje zijn direct te herleiden aan de ligging van de strandwal.

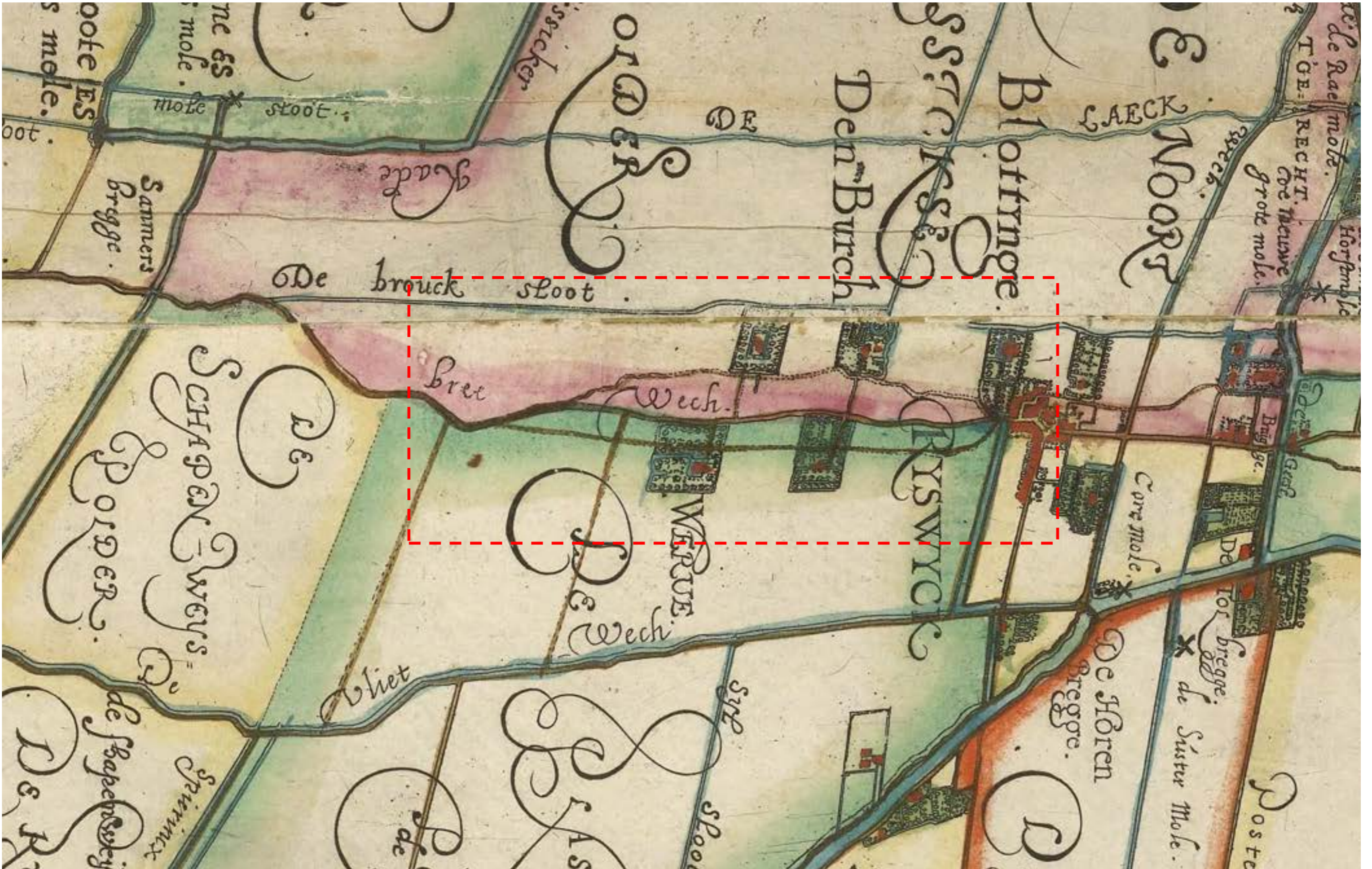
→ Detail kaart van de hofstede Den Burch voor de erfgenamen van Cornelis Suijs in 1580, vervaardigd door Jan Jansz. Potter, 1580. In de middeleeuwen en ook nog in de 16^e eeuw waren de meeste tuinen rond kastelen min of meer utilitair van karakter. De opbrengst van productiegronden was immers een belangrijke inkomstenbron van de eigenaar. Sieraanleg kwam, voor zover bekend, weinig voor. De weiden, bos, boomgaarden en moestuinen waren op doelmatige wijze rond het huis aangelegd, zoals zichtbaar op de kaart van Den Burch.

Coll. Stadsarchief Delft

De wegen lagen bij voorkeur op de strandwal, terwijl aan de voet en in de lager gelegen, venige strandvlaktes tussen de strandwallen veelal wateringen waren aangelegd. Deze waren in eerste instantie gegraven ter afwatering van het gebied, waarbij veelvuldig gebruik werd gemaakt van al bestaande natuurlijke afvloeiingsstroompjes.⁴ De Broeksloot ligt op de overgang van de strandwal en de strandvlakte tussen Rijswijk en Den Haag. Het woord 'Broek' in Broeksloot duidt op veen. Een belangrijke impuls voor de groei van Rijswijk moet het graven van de Vliet zijn geweest. Waarschijnlijk werd rond het midden van de 12^e eeuw de verbinding tot stand gebracht tussen de Delft, het afwateringskanaal van Delft, en het oude kanaal dat liep tot waar in later jaren de Hoornbrug werd gebouwd.⁵

Vanaf de 12^e eeuw wordt in Rijswijk een viertal versterkte huizen of kastelen gebouwd: Te Blotinghe, Te Werve, Den Burch en Steenvoorde, die op of langs de strandwal op betrekkelijk kleine afstand van elkaar zijn gelegen in de nabijheid van het grafelijke hof in Den Haag, dat vanaf de 13^e eeuw fungeert als machtscentrum van de graaf van Holland. Met uitzondering van Te Blotinghe, dat in 1394 als wraakactie wordt afgebroken, zijn de oorspronkelijke burchten gesloopt om plaats te maken voor moderne en luxere kastelen en later landhuizen.⁶ Tijdens archeologische opgravingen in de tweede helft van de 20^e eeuw zijn in de grond fundamente van Steenvoorde en Te Blotinghe aangetroffen en onderzocht. Op het huidige landgoed Den Burch is nog altijd het restant van de motteheuvel van het kasteel te zien. Alleen Te Werve staat nog op de plaats van het oude kasteel en in de muren zijn hier en daar nog middeleeuwse resten te vinden.⁷

← De kaart van Delfland, vervaardigd door de landmeter Floris Balthasars en Frans Floriszn. van Berckenrode, 1611. De rode stippellijn geeft het studiegebied aan.
Coll. Nationaal Archief

2.2 17^e eeuw Een begeerlijk buitenplaats in navolging van Frederik Hendrik

Net als in de rest van Zuid-Holland is de spreiding van buitenplaatsen in Rijswijk in hoge mate bepaald door de geografische eigenschappen van het gebied. Ook in esthetisch-landschappelijk opzicht moeten oude strandwallen hebben aangesproken. Ze zorgden voor enig reliëf in het verder uiterst vlakke landschap. Juist de overgang van de zandige banken naar de lager gelegen veen- en weidegebieden kenmerkte zich door grote landschappelijke schoonheid. Daarnaast was de Vliet tussen Haarlem en Den Haag een belangrijke transportweg. Vanuit Leiden en Den Haag waren de op de strandwallen liggende dorpen dus gemakkelijk te bereiken en het is dan ook niet vreemd dat langs de genoemde transportroutes in de loop van de 17^e en 18^e eeuw talrijke buitenplaatsen werden gesticht. Zo bepaalden linten van buitenplaatsen het aanzien van dit deel van het Zuid-Hollandse landschap.⁸ Voor Rijswijk is dat nog zo.

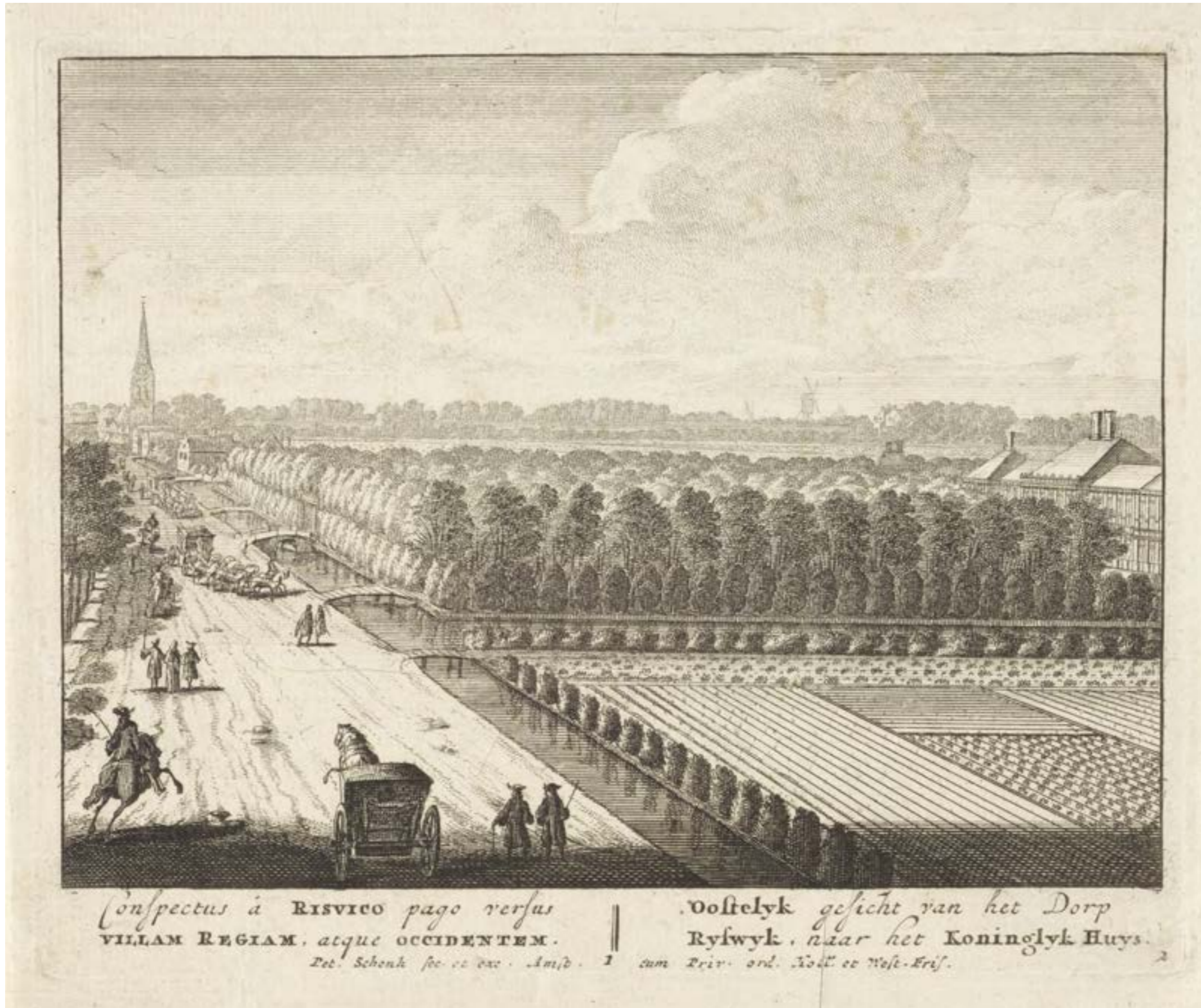
Op de kaart van Delfland uit 1611, vervaardigd door de landmeter Floris Balthasars samen met zijn zoon Frans Floriszn. van Berckenrode, worden drie terreinen aangeduid met naam. Dat zijn de (voormalige) kastelen Te Blotinghe, grenzend aan de dorpskern Rijswijk, Den Burch ten noorden van de 'breewech' (Van Vredenburgweg) en Te Werve ten zuiden van de Van Vredenburgweg. Het terrein ten westen van Den Burch is vermoedelijk Westhof, waarvan de geschiedenis teruggaat tot 1561.⁹ Het terrein ten zuiden van Den Burch betreft een voorloper van het latere Huis ter Nieuburg. De oudste vermelding van Ter Nieuburg dateert uit 1602. Toen verkocht Jacob de Witte, baljuw van Rijswijk, de hofstede 'Ter Neyeuburch' met 'plantagien' en boomgaarden, groot 34,2 morgen (ca. 30 ha) aan de Rotterdamse burgemeester Barthout van Vlooswijck.¹⁰ Aan de noordzijde loopt de 'brouck sloot' (Broeksloot), de waterloop die al sinds de middeleeuwen dienst doet als noordgrens van de terreinen gelegen tussen de Broeksloot en het Julialaantje.¹¹ Vanaf Westhof en Den Burch loopt een pad naar de Van Vredenburgweg. Langs de zuidzijde van de strandwal loopt parallel aan de Van Vredenburgweg een pad dat in het westen en zuiden aansluit op de Van Vredenburgweg. Dit pad doorkruist de terreinen van Te Werve en Ter Nieuburg. Ook ten westen van Te Werve lopen nog twee paden in noord-zuidelijke richting tussen de Van Vredenburgweg en de 'Vliet Wech'. De Van Vredenburgweg vormt de grens tussen de Noordpolder en de Schaapsweide - en Plaspoelpolder. De Landgoederenzone ligt grotendeels in de Noordpolder.

De inrichting van de terreinen is op de kaart schematisch weergegeven. Te zien is dat bij de terreinen van Te Werve, Te Blotinghe en Westhof er sprake is van bebouwing binnen een gracht. De inrichting van de terreinen past bij Nederlandse renaissance tuinen, waarbij de onderlinge structurele samenhang onder meer wordt bepaald door het lokale landschap met de kavelrichting en het slotenpatroon. Deze tuinen bestaan uit een complex van vierkanten en rechthoeken, binnen een haag of hek of lage ommuring met vaak een monumentale, klassiek of maniëristisch geornamenteerde poort of ophaalbrug, omzoomd door bomenlanen en smalle watergangen. Lanen en sloten verdelen de tuin in verschillende compartimenten, waarvan de meeste deeltuinen toen nog een min of meer utilitair van karakter waren (moestuinen, weide en boomgaarden).¹² Bij Den Burch is de ronde gracht rondom de mottetoren zichtbaar.

Nog niet aangegeven op deze kaart is de Zandvaart of Rijswijkse Vaart. Deze werd vanaf 1610 met oog op zandwinning parallel aan de Van Vredenburgweg gegraven. Deze vaart liep vanaf de Vliet via de Rijswijkse Vaart over de Rijswijkse strandwal langs de Van Vredenburgweg tot aan de Endelvaart (= vaarteinde). Het verloop van de Zandvaart met de aantakkingen op de Vliet volgde hierbij het patroon van de ontginningen. Ter hoogte van de Nobelaerstraat ontstond een kleine binnenhaven, die men Mallegat noemde.

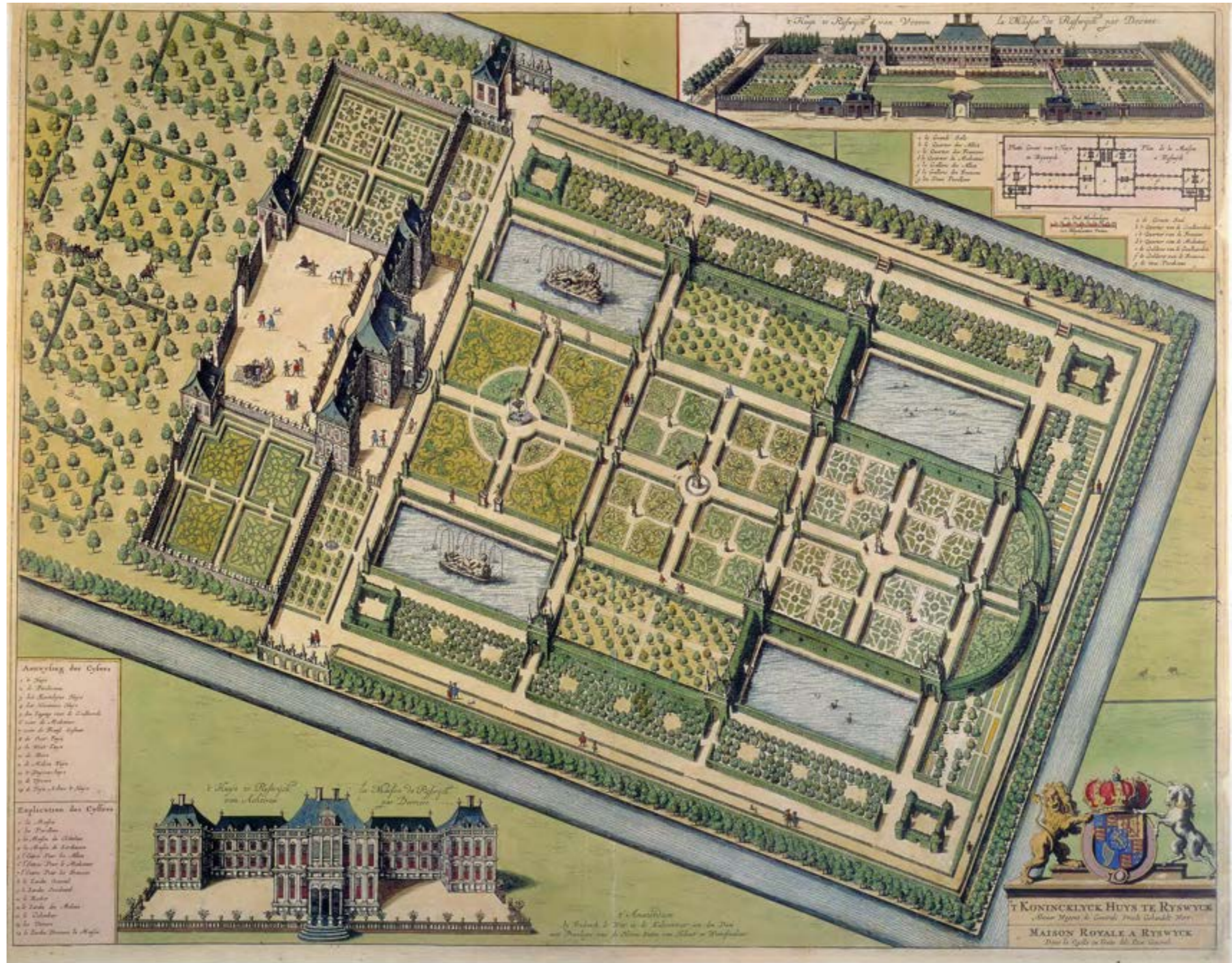
In de loop van de 17^e eeuw ontwikkelde Rijswijk zich tot een buitenplaatsenlandschap, waar in totaal meer dan 40 buitenplaatsen verrezen.¹³ Belangrijk voor deze periode in Rijswijk is de bouw van Huis ter Nieuburg tussen 1630-1634 door stadhouder Frederik Hendrik (1584-1647), die 'de huysinge ende hofstede genaempt ter Nieuburch' in 1630 verwierf. Bij het paleis werd een tuin in Hollandse classicistische stijl aangelegd. Het terrein wordt hierbij streng symmetrisch ingedeeld langs een hoofdas, waarbij huis en tuin één architectonisch concept vormen. Uit diverse documenten blijkt dat Frederik Hendrik nauw betrokken is geweest bij het ontwerp, mogelijk terzijde gestaan door André Mollet die ook op Honselaarsdijk werkzaam was.¹⁴ Na de dood van Frederik Hendrik stond het gebouw het grootste gedeelte van de tijd leeg, op een korte periode van 1671 tot 1675 toen het werd verhuurd aan Willem Adriaan graaf van Nassau-Oudijk (1632-1805) en in 1697 ten tijde van de Vrede van Rijswijk na. In de zomer van 1697 was het enige maanden het brandpunt van de Europese politiek, toen op Ter Nieuburg de vredesonderhandelingen werden gevoerd die een eind moesten maken aan de Negenjarige Oorlog tussen Frankrijk en het Groot Verbond: Engeland, de Republiek, Spanje en enkele Duitse staten. Ter Nieuburg werd uitverkoren als conferentieoord, omdat het volkomen symmetrisch was en beide partijen over exact dezelfde ruimte konden beschikken en geen van beide partijen zich dus achtergesteld hoefde te voelen.¹⁵

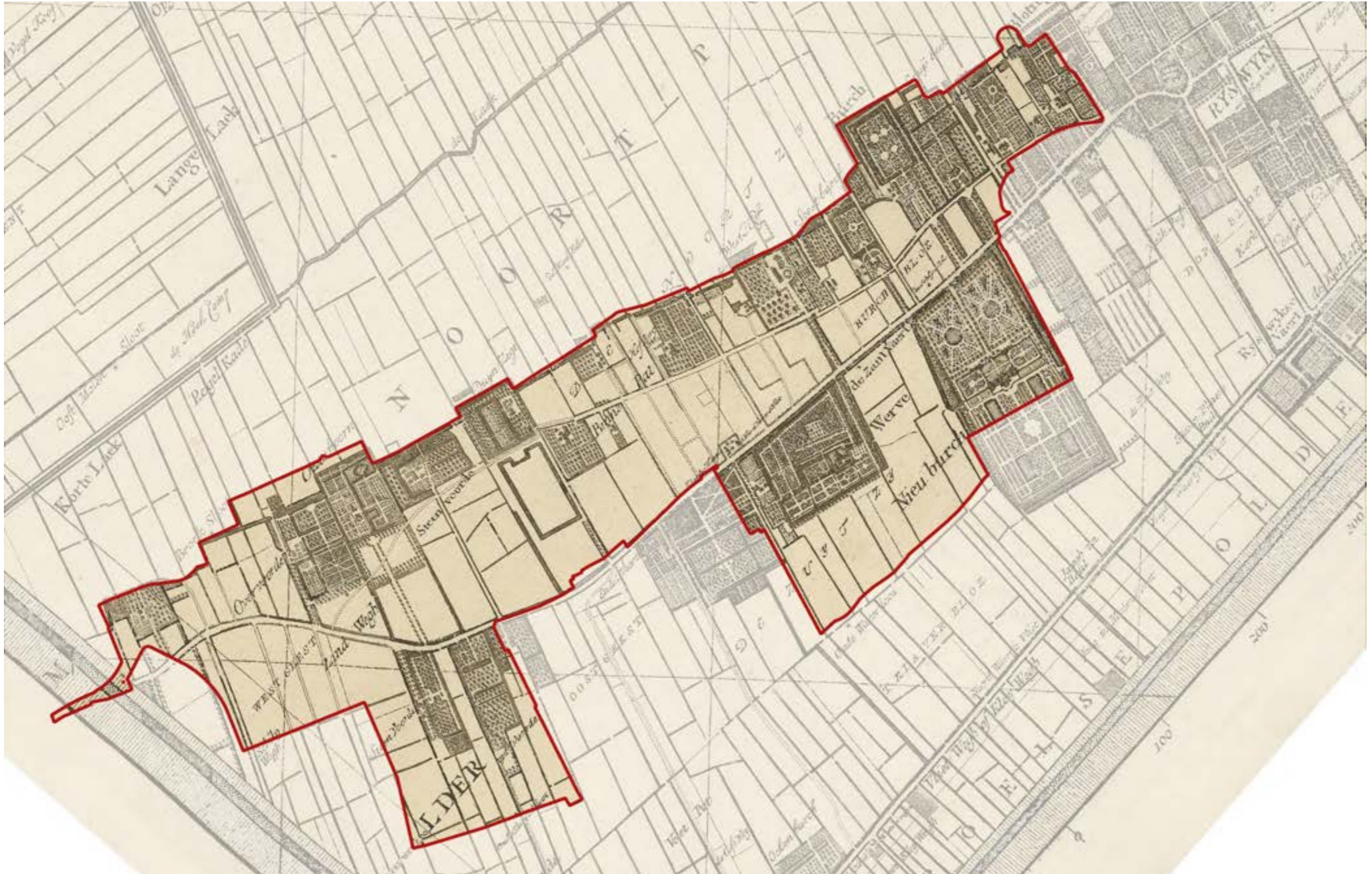
De bouw van het paleis maakte Rijswijk, naast de nabijheid van het regeringscentrum in Den Haag, een begeerlijke plek om een buitenplaats te stichten.¹⁶ Bestaande huizen als Te Blotinghe en Den Burch werden verbouwd en verfraaid, en langs het Julialaantje en de Van Vredenburgweg verrezen een groot aantal nieuwe buitenplaatsen. Onder de bewoners van buitenplaatsen bevonden zich kooplieden en notabelen uit omliggende steden als Delft en Rotterdam.¹⁷ Zo kwam bijvoorbeeld Overvoorde in handen van Ewout van der Dussen, een Delftse regentenfamilie, die in 1623 een nieuw herenhuis liet bouwen met op de daaromheen liggende landerijen een aanleg in geometrische stijl.¹⁸

Gezicht op de Van Vredenburgweg met rechts de Zandvaart met toegangsbruggen naar Huis ter Nieuburch, Pieter Schenk (I), 1697. Coll. Rijksmuseum Amsterdam

Vogelvlucht uit 1697 van Huis ter Nieuwburg, vervaardigd door Frederik de Wit naar gravure door J.J. Milheusser uit 1644.
Coll. Koninklijke Verzamelingen

← Kaart van het Delfland, 'negende stuk [...] begrypende 's Gravenhage met de dorpen Ryswyk en Voorburch', vervaardigd door Nicolaas en Joacobus Kruikius, 1712.
Coll. Nationaal Archief

2.3 18^e eeuw Bloei en verval van de buitenplaats

Een volgende kaart die inzicht geeft in de ontwikkeling van de landgoederenzone Rijswijk is de kaart van Delfland, vervaardigd door Nicolaas en Joacobus Kruikius, uit 1712 (ook wel bekend als de Kruikiuskaart). Hierop is te zien dat tussen het Julialaantje en de Broeksloot en ten zuiden van de Van Vredenburgweg twee reeksen van hofsteden en buitenplaatsen zijn ontstaan. Ten noorden van het Julialaantje betreft het van west naar oost de terreinen: Sammersburch, Overvoorde, Outshoorn, Steenvoorde, Duynzigt, Hofberg, Westhof, Soestburch, Den Burch, Gruisbeek en Te Blotinge. Ten zuiden van de Van Vredenburgweg betreft het van west naar oost de terreinen: Steenvoorde, In de Voorde, Endelvaert, Hilvoorde, Te Werve, Huis te Nieuburg. Het verkavelingspatroon en de kavelrichting heeft is bij voor de grenzen en inrichting van de hofsteden en buitenplaatsen heel bepalend geweest. Opvallend is dat de meeste hofsteden en buitenplaatsen gelegen zijn aan het Julialaantje, maar dat de grotere landgoederen/buitenplaatsen zoals Te Werve en Huis te Nieuburg gelegen zijn ten zuiden van de Van Vredenburgweg.

Verschillende terreinen, zoals bijvoorbeeld Hofberg, Steenvoorde en Westhof bestaan dan nog uit hofstedes met agrarische functie die in de loop van de 18^e eeuw uitgroeien tot een (volwaardige) buitenplaats. Op deze terreinen is van een sieraanleg nog niet echt sprake, ook zijn er binnen het terrein verschillende hooibergen ingetekend. De tuinen van o.a. Overvoorde, Outshoorn, Te Werve, Soestburch, Burch, Te Blotinge en natuurlijk Huis te Nieuburg zijn afgebeeld met een sieraanleg in geometrische stijl. Het betreft een mix van buitenplaatsen met een 'moderne' tuin- en parkaanleg in Hollands classicistische stijl, maar ook buitenplaatsen waar nog niet interne samenhang tussen de verschillende onderdelen is maar wel een tuinaanleg in geometrische stijl hebben. De tuinen in Hollands classicistische stijl zijn hierbij symmetrisch langs een middenas en dwarsassen in deeltuinen verdeeld. De structuurelementen die deeltuinen bepalen zijn lange lanen, soms met bomen beplant, loofwerken met afwisselende beplanting, hoge hagen, kabinetten, koepels, colonnaden, doolhoven, boomgaarden met laaggeënte bomen, leimuren met sierlijk gesnoeid leifruit en moestuinen. Sierelementen in de tuinen zijn tuinbeelden, zonnewijzers, loofpoorten of priëlen en latwerken. In de loop van de 18^e eeuw wordt de overdaad van sierelementen in barok- of rococostijl in de tuinen nog groter.¹⁹

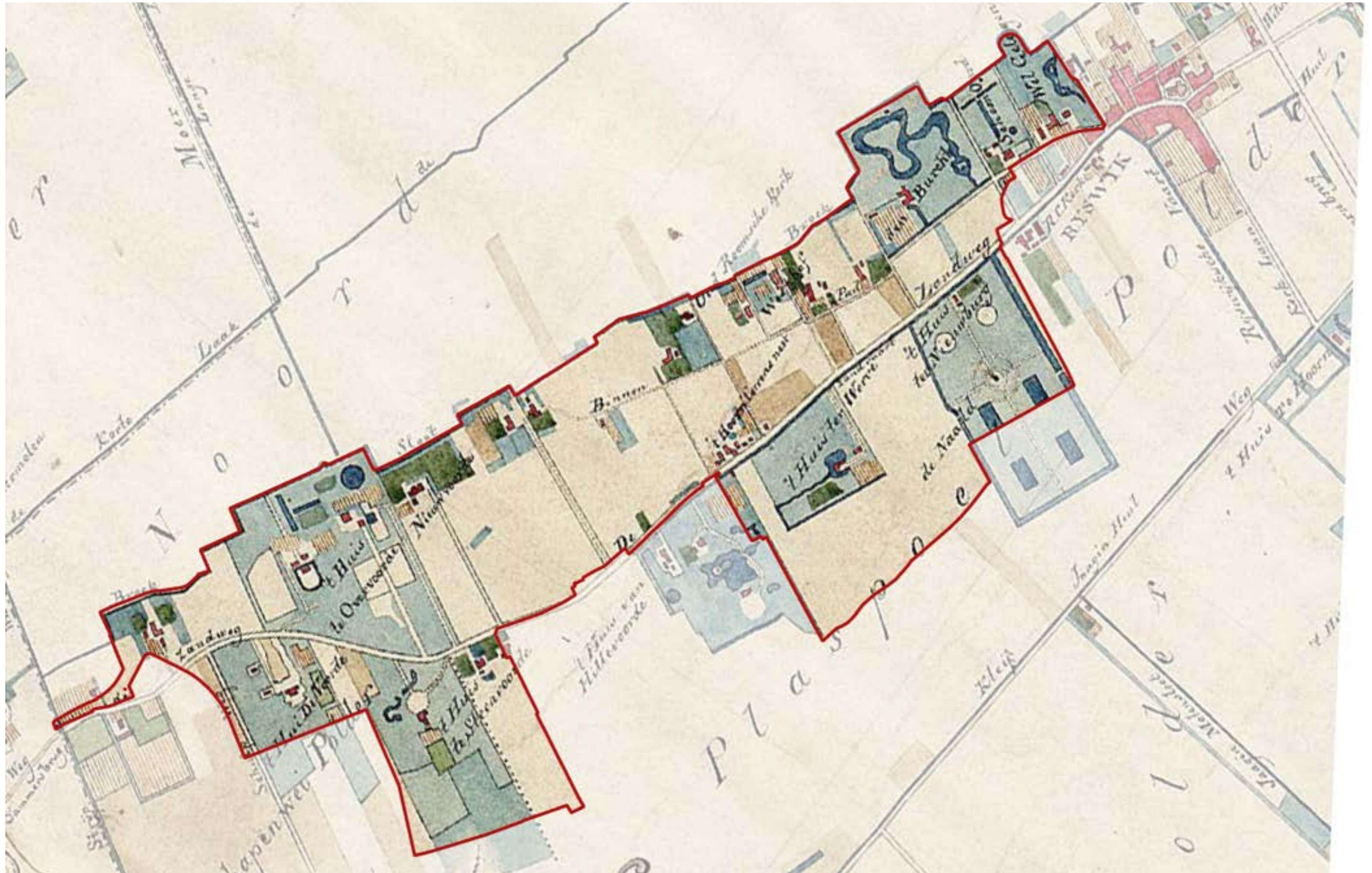
Op de Kruikiuskaart uit 1712 is ten opzichte van de kaart uit 1611 duidelijk het verkavelingspatroon en de loop van de Van Vredenburgweg (hier de 'Zand Wegh') en het Julialaantje (hier 'Binne Pat') goed zichtbaar. Het Julialaantje kruist meerdere oprijlanen die de buitenplaatsen met de Van Vredenburgweg verbinden, zoals die van Outshoorn, Westhof, Soestburch, Burch en Gruisbeek. Naast oprijlanen lopen er langs de percelen tussen het Julialaantje en de Van Vredenburgweg meerdere dwarspaden. Het gebied heeft op enkele stukken na (met name ter hoogte van Outshoorn en het oostelijk deel tussen Den Burch en Te Blotinghe) een open karakter. Vermoedelijk was een groot deel van deze gronden in gebruik als weide. Twee voetpaden aan weerszijden van de plaats Endelvaert verbinden de Van Vredenburgweg met de ten zuiden daarvan gelegen 'Vliet Wegh of Kley Wegh'. Op de kaart is ook de loop van de Zandvaart, beginnende bij de buitenplaats Endelvaert en bij de dorpskern afbuigt naar de Rijswijkse Vaert, en de Broeksloot zichtbaar. Te zien is dat de Broeksloot op verschillende plekken is verlegd, zoals bij Outshoorn, Duynzigt en Den Burch, en zo rondom de aanleg van de buitenplaatsen voert.

In 1746 beschrijft Isaak Tirion in zijn *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden* Rijswijk als volgt: *'De Gelegenheid deezer Plaats is, by uitnemendheid, aangenaam, als alom omsingeld met heerlyke Weilanden en verscheiden bezaaide Landen. [...] Deeze Landeryen zyn omzoomd met digt belommerde Rywegen en Wandepaden; behalven eene menigte pragtige Lusthoven. De nabyheid van den Delftschen Vliet, of Trekvaart, die minder dan een half vierdedeels uur van het Dorp afstroomt, en uit welken eene Vaart naar Ryswyk loopt, brengt hier geen gering sieraad aan.'*²⁰ In zijn beschrijving van Rijswijk noemt Tirion ook meerdere buitenplaatsen: *'Onder de menigte van Adelyke Huizen en voortreffelyke Lusthoven onder Ryswyk verdient het Vorstelyk Lusthuis, gemeenlyk het Huis te Ryswyk genoemd, met regt den eersten rang.'* Na een omschrijving van het huis, geschiedenis en de tuinen noemt hij vervolgens *'Westwaards van 't Huis te Ryswyk, aan dezelfde zyde der Zandvaart, ziet men het Adelyk Huis te Werve; een fraai Gebouw, staande rondsom in een' Vyver, en met een' vierkanten Tooren versierd, waar op een agtkante glazen Koepel staat. [...] Aan de Noordzyde van den Zandweg en de Zandvaart, tegenover het Huis te Ryswyk, legt de Adelyke Hofstede Burg [...]. Alle oude Overblyfselen van dit Ridderlyk Huis zyn al lang verdweenen, en, behalven de Moeshoven en Tuinen, bestaat het Huis Burg in een lang en laag Gebouw, ten deele ter bewoening van den landheer, en ten deele ten gebruike van den Landbouwer geschikt. Nader by het Dorp, aan denzelfden weg, legt het Huis te Bloote, of Blootinge, ook Blootenburg genaamd. Dit is een groot en ruim Slot, met een' ronden Tooren op den Noordoostelyken, en een agtkant Toorentje op den Zudiwestelyken hoek; beiden met leijen Spitsen gedekt, midsgaders verscheiden Uitstekken, Trapgevels en andere Bouwsieraaden van den ouden tyd; doch meerendeels aan 't vervallen. [...] Het legt in een breedten Vyver, rondsom met hoog en wild geboomte bezet. De Binnenplaats is ruim en met Boomen beplant.'*²¹ Verder wordt 'om de beknoptheid van ons werk' van het verdere studiegebied alleen nog Gruisbeek genoemd *'t welk zig met een sierlyen agtkanten Tooren over het digt-geplante Geboomte vertoont'*.²²

Tirion noemt in zijn beschrijving het verval van Huis te Blotinghe. Dit huis werd in 1757 te koop aangeboden voor afbraak en uiteindelijk ook in zijn geheel afgebroken. Ook de nabijgelegen buitenplaats Gruysbeek onderging eenzelfde lot omstreeks 1783, waarvan het grondgebied vervolgens bij Den Burch werd gevoegd.²³ In het laatste kwart van de 18^e eeuw bleek ook dat het Huis ter Nieuburch te vervallen was om te kunnen worden behouden. Op voorwaarde dat een gedenkteken aan de Vrede van Rijswijk zou worden opgericht, stemde stadhouder Willem V tenslotte in met algehele afbraak. Op de plaats van het huis werd in 1792 een gedenknaald opgericht met een inscriptie die herinnert aan de vrede van 1697.²⁴

→ Gedenknaald voor de Vrede van Rijswijk, vervaardigd door Joannes Bemme, 1792–1799.
Coll. Rijksmuseum Amsterdam

← Nieuwe kaart van 's-Gravenhage met de omliggende Dorpen en Buitenplaatsen, vervaardigd door S.W. van der Noordaa, 1838.
Coll. Haags Gemeentearchief

2.4 19^e eeuw De Landgoederenzone in landschapsstijl

Uit de eerste helft van de 19^e eeuw zijn twee belangrijke kaartseries overgeleverd die inzicht geven in de ontwikkeling van de landgoederenzone, namelijk de Kadastrale Minuutplannen (1812-1819) en de *Nieuwe kaart van 's-Gravenhage met de omliggende dorpen en buitenplaatsen* (1838), vervaardigd door S.W. van der Noordaa. Vermoedelijk heeft de laatste zijn kaart gebaseerd op de bladen van het Kadastraal Minuutplan. Op de kaart van Noordaa liggen ten noorden van de Van Vredenburgweg: Sammersburch, 't Huis te Overvoorde, Nieuwvoorde, Duinzigt, Westhof, Den Burch, Schoonoord en Welgelegen. Ten zuiden van de Vredenburgweg liggen de 't Huis de Voorde, 't Huis te Steenvoorde, 't Huis van Hillevoorde, 't Huis ter Werve, 't Huis ter Nieuwburg met de Naald. Verschillende gronden van voormalige buitenplaatsen zijn opgekocht door de eigenaren van naastgelegen huizen. Zo is de grond van Te Blotinge (afbraak ca. 1757) gekocht door de eigenaar van buitenplaats Welgelegen en wordt Gruisbeek (afbraak ca. 1783) opgenomen in de nieuwe tuinaanleg van Den Burch. Endelvaart wordt bezit van de eigenaar van Hilvoorde en wordt uiteindelijk opgenomen in de nieuwe tuinaanleg die omstreeks 1800 op Hilvoorde wordt uitgevoerd. In 1778 wordt mr. Jacob van Vredenburg (1744-1814) eigenaar van de buitenplaats Outshoorn en voegt het samen met zijn buiten Overvoorde, waarmee Outshoorn ophoudt te bestaan.²⁵ Ook kocht hij de boerderij Steenvoorde naast Outshoorn. In 1800 liet hij De Voorde bouwen, wat hij vervolgens verhuurde en in 1802 kocht hij het nabijgelegen herenhuis Steenvoorde. Daarmee had hij het hele Voordegebied in zijn bezit. Ook de aanleg van de tuinen in landschapsstijl is zijn werk.²⁶

Naast de verdwenen en ook nieuwe buitenplaatsen is een andere opvallende wijziging op de kaart de verandering in tuinstijl. De geometrische stijl maakte in de laatste kwart van de 18^e eeuw plaats voor de (vroeg) landschapsstijl. Hierbij werd een heel ander landschap nagestreefd dat het beeld van talloze oude en nieuwe buitenplaatsen zou gaan bepalen. Slingerende padenstelsels, beken en vijvers met grazige weiden en golvende bosranden vervingen de rechtlijnige paden, bosquetten, sloten en grachten uit de geometrische stijl. Toch is van de geometrische stijl wat betreft tuinaanleg meer overgebleven dan men op het eerste gezicht zou denken. Hoewel de landschapsstijl tal van buitenplaatsen later aanzienlijk wijzigde, zijn er soms nog rudimentaire, maar toch duidelijk herkenbare elementen uit de 17^e en 18^e eeuw; zoals laanstructuren, opzet van het landgoed en de locatie van de waterpartijen. Met name in de inrichting van Ter Nieuwburg zijn nog veel restanten van de geometrische aanleg zichtbaar: de locatie van de Naald met daarop gericht de middenas en dwarsas en de vier waterkommen ten zuiden van de Naald.²⁷ Bijzonder is de tuinaanleg van Den Burch, welke omstreeks 1810 naar ontwerp van de beroemde tuin- en landschapsarchitect Jan David Zocher sr. tot stand kwam.²⁸ Het terrein tussen de Van Vredenburg en het Juliaalaantje had net als in de 18^e eeuw nog een grotendeels open agrarisch karakter.

Op de kaart van Noordaa is verder zichtbaar dat de loop van het Juliaalaantje ('Binnen Pad') aan de westzijde is gewijzigd. Het westelijk deel van het pad, dat over de bezittingen loopt van de familie Van Vredenburg (Nieuwvoorde en Overvoorde), is opgeheven, waardoor het pad in het westen niet meer aansluit op de Van Vredenburgweg. Het pad start nu bij het voormalige terrein van Duinzigt (zoals zichtbaar op de kaart uit 1712) en loopt langs de buitens Westhof, Den Burch, Schoonoord en Welgelegen naar de dorpskern van Rijswijk. De loop van de Van Vredenburgweg ('Zandweg') is niet gewijzigd ten opzichte van de kaart uit 1712. Hetzelfde geldt voor de naastgelegen Zandvaart. De Broeksloot is daarentegen wel weer plaatselijk verlegd, zoals bij Overvoorde en Den Burch en Welgelegen.

De tweede helft van de 19^e eeuw wordt ingeluid met de komst van de spoorlijn Den Haag – Rotterdam, dat op 31 mei 1847 in gebruik werd genomen.²⁹ De spoorlijn doorsneed de landgoederenzone, waarbij links van het spoor 'De Voordes' kwamen te liggen en rechts van het spoor de landgoederen Endelvaart, Ter Werve, Westhof, Den Burch, Nieuwburg, Schoonoord en Welgelegen. Het station Rijswijk kwam op de hoek van de Spoorlijn en de Van Vredenburgweg op het terrein van Hilvoorde te liggen. Hilvoorde zelf werd in 1864 aangekocht door het echtpaar Henriëtte Mellina Gevers en Willem Anne Baron van Pallandt, wonend op het naastgelegen Te Werve. Het huis Hilvoorde werd afgebroken en het landgoed werd in delen geveild, waarbij een deel van de aanleg bij dat van Te Werve werd betrokken. Ook de huizen van Schoonoord en Steenvoorde verdwenen in de tweede helft van de 19^e eeuw. Schoonoord was tussen 1850 en 1874 eigendom van B.L.W. Mensing die er een kostschool voor jongens in onderbracht, maar dat werd in 1874 gesloten en nog hetzelfde jaar gesloopt. De gebeeldhouwde schilden van het inrijhek staan nu in de tuin van Museum Rijswijk. Het huis Steenvoorde, dat door de familie van Vredenburg werd verhuurd, werd in 1888 gesloopt.³⁰

Nog vermeldenswaardig is de aankoop van Welgelegen in 1869 door de fabrikant en handelaar in curiosa Dirk Boer (1803-1877). De tuin van Welgelegen richtte hij in met een groot aantal beelden, follies en tuinornamenten. De buitenplaats van Dirk Boer is een primair voorbeeld van de zogeheten parvenu-stijl, waarvan we in Nederland ongeveer het bestaan van tien vergelijkbare tuinen kennen. Kenmerken van deze stijl zijn: een zeer sterke en persoonlijke betrokkenheid van de eigenaar; doorgaans zijn veel decoraties in de tuin afkomstig van elders; het is niet zozeer het onderliggende patroon van de tuin dat afwijkt van de regel, maar veelal de stoffage, de mate daarvan en de diversiteit; de invulling lijkt geen intellectueel of schijn-intellectueel programma te volgen en is uitermate fragmentair en onsamenhangend; er is sprake van het onbekommerd gebruik, voor wat betreft decoratie en tuinsieraden van oudere stijlkenmerken en de aard van de tuinsieraden en het gebruikte materiaal is zeer divers (oud, nieuw, exotisch, inlands). Veel eigenaren documenteren hun tuin door zelf boekjes uit te geven.³¹ Dit gold ook voor Dirk Boer. Hij gaf de dichter Jan Wap de opdracht om een dichtbundel over de tuin op Welgelegen te maken en W.F. Vinkenbos om er foto's van te maken. In 1873 verscheen '*Twee-en-twintig veldtafereelen in twaalf dichtgroepen overgebracht*'. Samen vormen ze een illustratieve rondleiding door de tuin van Welgelegen. Vier jaar later verscheen de *Catalogus bevattende de Zeldzaamheden en verschillende Monumenten onder Rijswijk*. Dirk Boer stierf vlak na de voltooiing van het manuscript hiervan. Zijn wens dat Welgelegen een 'Landelijk Museum' zou worden is niet in vervulling gegaan. Na zijn overlijden kwam het landgoed na een openbare veiling in handen van koning Willem III die er zijn minnares Emilie Ambre in huisvestte. Na het verbreken van de verhouding verkocht de koning de buitenplaats een jaar later weer. De stoffage in het omringende park verdween.³²

← Gezicht op Welgelegen vanaf het Juliaantje, vervaardigd door P.J. Lutgers, ca. 1850.
Coll. Haags Gemeentearchief

↑ Gezicht op huis Den Burch, vervaardigd door P.J. Lutgers, ca. 1850.
Coll. Haags Gemeentearchief

← Gezicht op Westhof met op de voorgrond het Juliaantje, vervaardigd door P.J. Lutgers, ca. 1850.
Coll. Haags Gemeentearchief

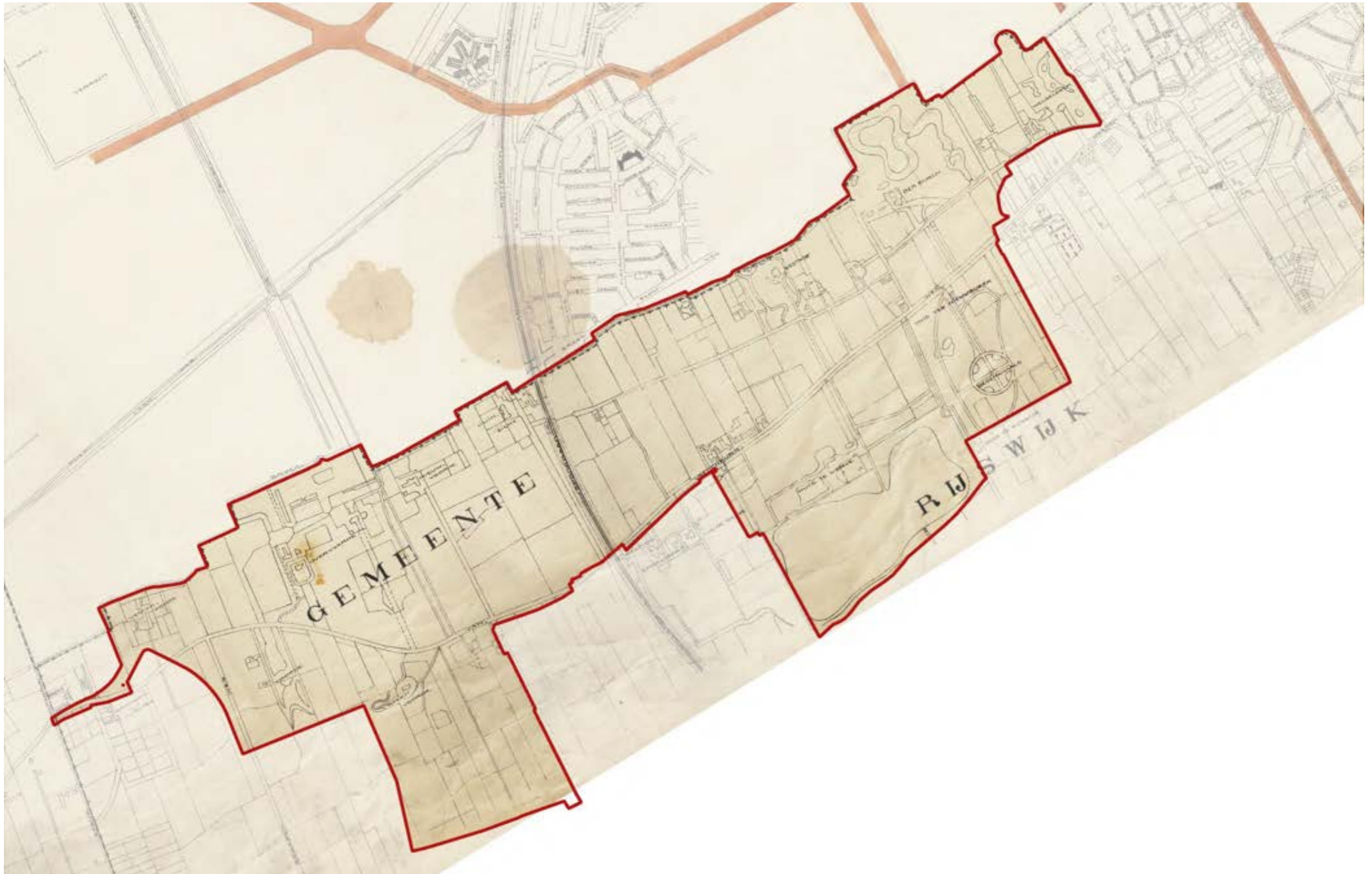

In 1888 bezoekt de wandelende dominee Jacobus Craandijk (1834-1912) Rijswijk en beschrijft uitvoerig het dorp en de verschillende landgoederen. Hij schrijft:

‘Wij voor ons, die gaarne onderzoeken, wat onderweg onze aandacht trekt, besteden er vrij wat langer tijd aan, dan de wandeling zelve vereischen zou. Wij zijn ook op klassieke grond, waaraan tal van herinneringen uit onze geschiedenis zich verbinden, en vinden er namen van huizen en landgoederen, die reeds voor eeuwen in oorkonden en kronieken worden genoemd. Van Rotterdam komende, verlaten wij den spoortrein aan de nederige halte in de laan, door de ijzeren baan doorsneden. Zulk een doorsnijding vormt vanzelf een afscheiding. Wie aan 't station afstapt, is geneigd zijn schreden onmiddellijk te richten naar het dorp en onwillekeurig zou hij dan vergeten hetgeen achter hem ligt, - een fraai gedeelte van den ouden binnenweg van Rijswijk naar Wateringen, die in de vorige eeuw tusschen een dubbele reeks van buitenverblijven doorliep en ook thans nog de overblijfselen van zijn' voormaligen luister geenszins heeft verloren. Aan de overzijde der spoorbaan, langs de laan van iepen, wilgen, populieren en elzen, treffen wij nog een drietal landhuizen aan, met hun plantsoenen en waterpartijen, benevens enkele boerenhofsteden, die in hun' aanleg de blijken dragen, dat ook hier eertijds heerenhuizen prijken. Men noemt hen allen gezamenlijk: 'de Voorde's' en zij behooren aan de aanzienlijke familie van Vredenburg. 't Is een eenvoudige, rustige landweg tusschen welige weilanden - echt Hollandsch. Maar hoe schilderachtig zijn die boomen met hun grillige vormen, hun rijk geschakeerde tinten. Hoe geestig is het spel van licht en schaduw. Wat liefelijke landschappen overal; hier de warm gekleurde zonnige weide, glanzend van vruchtbaarheid, waar het bonte rundvee aan den kant der heldere, met riet omzoomde sloot in het lommer der blaauwgrijze wilgen is zamengegroept; ginds, waar het zware, donkere hout, tintelend in den zonnegloed, uit de groene vlakte oprijst en de witte muren der hoeve laat doorschemeren, of waar van verre de hoge torens van den Haag en Delft boven blaauwe, wazige bosschen uitsteken, terwijl boven dit alles de prachtige zomerlucht met haar witte, donzige wolken zich welft [...] Met genoeg merken wij op, dat de van ouds zoo gezochte, later door zooveel aanzienlijker verlaten landstreek, toch weër in dezen tijd den lust tot bouwen en planten heeft opgewekt en gaarne zouden wij in dit buitenverblijf Westhof de profetie willen zien van een toekomst, waarin ook deze zijde van den omtrek der bloeiende hofstad getooid zal zijn met een' krans van luthoven, zooals het was in de dagen, toen Rijswijk er op een veertigtal roemen mogt. [...] Wij houden nu verder het Julia laantje, dat evenwijdig met den rijweg loopt, en de voorkeur verdient, omdat het ons langs de buitens leidt, terwijl wij over de vlakke weiden heen evengoed kunnen zien, wat er aan den grooten weg is gebouwd en zich hoofdzakelijk bij de R.C. kerk en het Liefdegesticht bepaalt.’³³

Hij beschrijft verder individueel: Overvoorde, Duinzigt, Nieuw Voorde, Steenvoorde, De Voorde, het voormalige goed Endelvaart, Te Werve, Westhof, Huis ter Nieuburg, Den Burch, 'het gansch verwaarloosde en grootendeels gesloopte' Schoonoord en Welgelegen.

↑ Uitsnede Topografische Militaire Kaart, Veldminuut, ca. 1850. Hierop is zichtbaar de nieuwe spoorlijn die de landgoederenzone doorsnijdt.
Coll. Nationaal Archief

← Plattegrond van de gemeente Rijswijk onder een plan van hoofd-
wegen voor de gemeente Den
Haag, ca. 1925.
Coll. Haags Gemeentearchief

2.5 Eerste helft 20^e eeuw Verkoop en herbestemming

'Het zich ontwikkelende Rijswijk zag mannen van elders komen, zag zijn mooie landouwen in bouwgrond herscheppen, moest zich werpen in den stroom van het nieuwe leven, om te moderniseren voor den zoekenden vreemdeling of den toerist; en moge het waar zijn, dat de gemeente veel van zijn landelijke beoorlijkingheid verloor, niet minder waar is het, dat de nieuwe bewoner den bloei der gemeente verhoogde, de aantrekkelijkheid door 't vestigen van nieuwe ondernemingen deed stijgen.' Deze woorden, opgeschreven door K. Dorsman in zijn studie over de geschiedenis van Rijswijk uit 1909 tekenen de ontwikkeling die Rijswijk in het eerste decennium van de eeuw doormaakte.³⁴ In ongeveer tien jaar vermeerderde het inwonertal van ongeveer 3.000 rond de eeuwwisseling tot 5.000 in 1910.³⁵ Verdichting in de dorpskern was ongewenst en de enige optie was uitbreiding. Op een ambitieus plan van de Haagse architect Johan Mutters (1858-1930) uit 1906 is de landgoederenzone met de oude verkavelingspatronen op het park van Huis ter Nieburch en de vijverpartij van Den Burch na amper te herkennen. Het uitbreidingsplan werd in 1906 vastgesteld, maar is maar voor een klein gedeelte, buiten de landgoederenzone, uitgevoerd. Terwijl de gemeente Rijswijk, deels door de dreiging van annexatie door Den Haag, zich de komende decennia nog bezig hield met uitbreidingsplan van Mutters en het Randplan uit 1930-1935 van de Voorburgse architect Herman van der Kloot Meijburg (1875-1961), werden ten noorden van de Broeksloot (de grens tussen de gemeente Den Haag en Rijswijk) in opdracht van de gemeente Den Haag de woonwijken Spoorwijk en Laakkwartier gebouwd omstreeks 1925-1930. De toenemende verstedelijking was voor de familie Van Vredenburg een reden om het Voordencomplex in 1931 te verkopen. Zij verkochten het aan de gemeente Den Haag, die een deel van De Voorden openstelde voor het publiek.³⁶ Nieuwvoorde was al in 1925 werd verkocht aan de Gemeenschap van de Kruisvaarders van Sint-Jan onder leiding van Jacques van Ginneken (1877-1945). De hofstede werd afgebroken en maakte plaats voor een nieuwe behuizing voor het jongensinternaat *Ora et Labora* van dezelfde gemeenschap.³⁷ Aan de Van Vredenburgweg werd in 1907 de eerste tuinbouwschool 'Huis te Lande' voor meisjes geopend in een villa met daarbij tuinmanswoning, broeikassen, een oranjerie en druivenkas. De oprichtster en directrice Jacoba Hingst (1871-1950) liet voor zichzelf een huis bouwen (het Huis te Velde) achter op het terrein. Met ingang van 1985 werden ook jongens toegelaten. Sinds 2000 behoort de schoollocatie tot het Wellantcollege.³⁸

Op een kaart, behorende bij een plan voor hoofdwegen in de gemeente Den Haag, is de situatie van de landgoederenzone omstreeks 1925 met de Van Vredenburgweg, Julialaantje en de spoorbaan Den Haag-Rotterdam zichtbaar. Het Julialaantje mondt voor de spoorbaan uit in een doodlopende weg en is alleen vanaf de dorpskern toegankelijk. Ten noorden van de gemeentegrens is een deel van de aanleg van de woonwijk Spoorwijk zichtbaar. Ten zuiden van Huis te Werve is een enorme plas, genaamd 'De Put' te zien. Deze is in opdracht van de Abel Labouchère (1860-1940), directeur van de aardewerkfabriek 'De Porceleyne Fles' in Delft, tot stand gekomen. In de 30 jaar dat hij op Te Werve woonde, wist hij het bezit van 7,5 ha uit te breiden tot ca. 35 ha. Omstreeks 1909-1910 liet hij een deel aan de zuidzijde van zijn landgoed afgraven voor zand, dat hij verkocht aan de gemeente Den Haag. Het resultaat was een reusachtige vijver die tot vandaag een van de voornaamste kenmerken van Te Werve is. Na voltooiing kreeg de bevolking van Rijswijk toestemming om een deel van het meer te gebruiken als zwembad.³⁹ Labouchère verkocht in 1922 Te Werve aan de Bataafsche Petroleum Maatschappij (BPM, later Shell). BPM kocht het terrein aan als sport- en recreatiepark. In de kern van de aanleg in landschapsstijl rond het huis vonden geen ingrijpende wijzigingen plaats. Met name de gronden rondom de kern maakten plaats voor sportvelden, zoals een atletiekbaan, voetbalveld, tennisbanen en een hockeyveld. De kaart toont ook een gewijzigde situatie rond het terrein van Ter Nieburg. Aan het einde van de 19^e eeuw verkocht het Rijk het zuidelijk deel van het landgoed met twee van de vier rechthoekige vijvers. De nieuwe eigenaar liet deze beide vijvers dempen en de gracht versmallen. Het overige terrein met de Naald werd in 1897 weer voor publiek opengesteld en kreeg toen ook de naam 'Rijswijkse Bos'.⁴⁰

Tijdens de Tweede Wereldoorlog verbleven Duitse militairen op Te Werve, Den Burch en De Voorden. Op de Voorden werd het Nederlandse hoofdkwartier van de Luftwaffe gevestigd.⁴¹ Op Overvoorde werden een groot aantal gebouwen en bunkers gebouwd ten behoeve van het afluisteren van geallieerde berichten. Begin 1944 werd de locatie door de Luftwaffe verlaten en betrokken door een Quartiermeister abteilung van de Waffen SS.⁴² Het huis van Ter Werve was een onderkomen voor officieren, terwijl het bos functioneerde als munitie- en brandstofdepot. Het Rijswijkse Bos werd gebruikt als lanceerplaats voor V2's. Eind oktober ging een lancering mis, waardoor het hoofdgebouw van het internaat en het omliggende terrein van de Kruisvaarders van Sint-Jan volledig verwoest werd. Dertien mensen kwamen bij de explosie om het leven. Als gevolg van de brandstofschaarste werden in de laatste jaren van de oorlog vrijwel alle bomen in het Rijswijkse Bos gekapt. Ook op andere plekken werd naar brandhout gezocht. Militaire objecten werden beschermd tegen burgers die hout zochten. Het Rijswijkse Bos is na de oorlog door Staatsbosbeheer tussen 1946 en 1948 opnieuw ingeplant. Van het bunkercomplex Overvoorde worden er enkele na de oorlog door de Bescherming Bevolking gebruikt. Nu is er het Museum Bescherming Bevolking gevestigd.⁴³

Luchtfoto met daarop zichtbaar het westelijk deel van de Van Vredenburgweg met De Voorden, de Spoorbaan en in de rechterhoek nog gedeeltelijk De Put van Te Werve, foto RAF, april 1945.
Coll. Haags Gemeentearchief

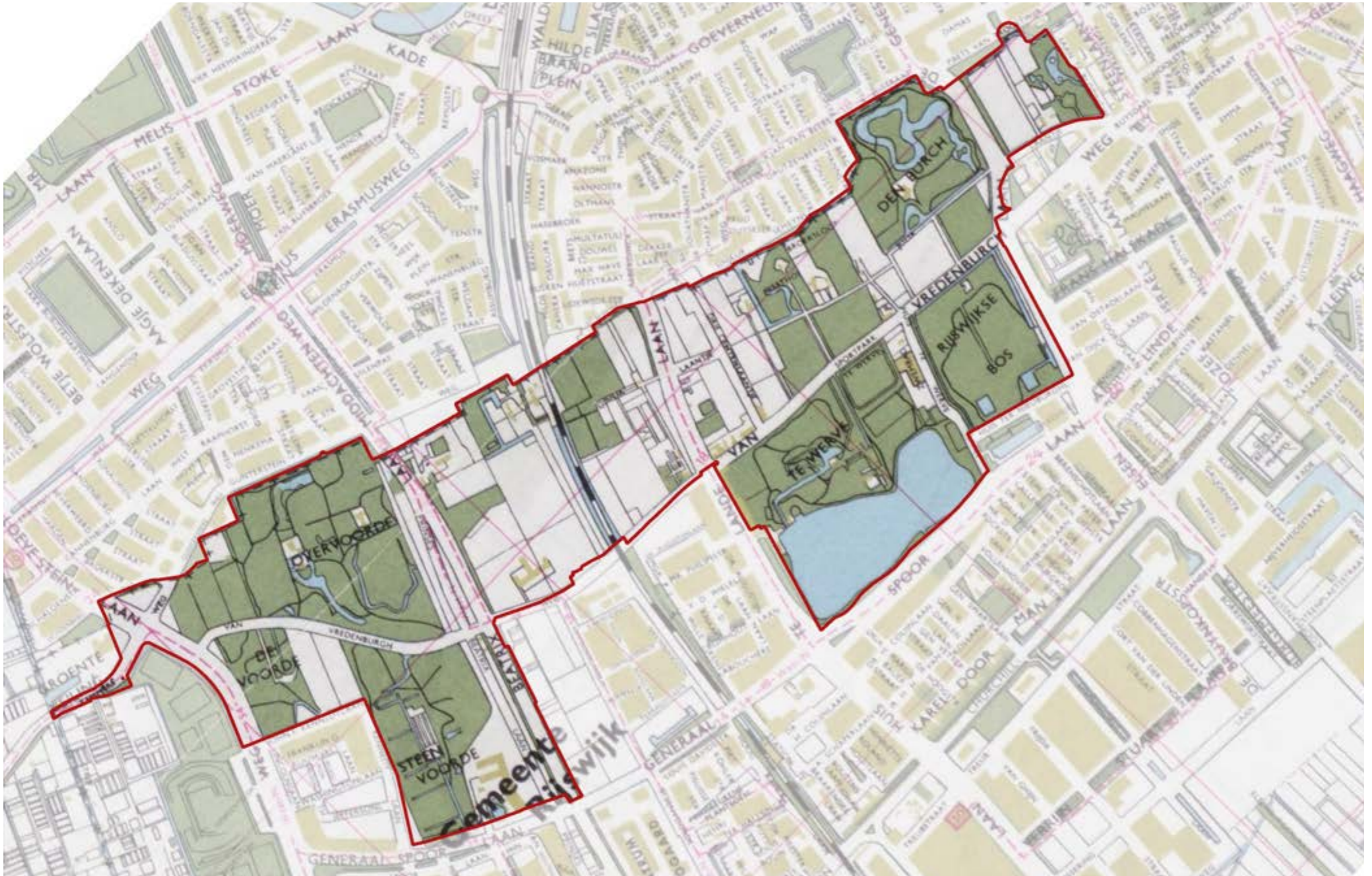

Luchtfoto met daarop zichtbaar het middelste deel van de Van Vredenburgweg en het Julialaantje. Zichtbaar zijn de buitenplaatsen Westhof (midden boven) en Te Werve met De Put (midden rechts). In de rechterbovenhoek is een gedeelte van de aanleg van Ter Nieburg zichtbaar, foto RAF, april 1945.
Coll. Haags Gemeentearchief

Luchtfoto met daarop zichtbaar het oostelijk deel van de Van Vredenburgweg en het Juliaantje met een gedeelte van Den Burch (links midden), Welgelen en Ter Nieuburg, foto RAF, april 1945.
Coll. Haags Gemeentearchief

De serie luchtfoto's van april 1945 tonen een momentopname in de geschiedenis van de landgoederenzone. Zichtbaar is de schade van de Tweede Wereldoorlog: o.a. de gekapte bomen als gevolg van de brandstofschaarste in de hongerwinter, de V2-inslag op het terrein van Nieuwvoorde en het bunkercomplex op Overvoorde. Naast de buitenplaatsen en het open agrarische karakter van de Landgoederenzone vallen de vele tuinderijen in het gebied op, o.a. aan stroken met volkstuinten ten weerszijden van Den Burch en ten noorden van Te Werve nabij de tuinschool Huis te Lande.

← Uitsnede Landgoederenzone van de Plattegrond Den Haag, Voorburg en Rijswijk behorende bij Haagse Stratengids 1970-1971, uitg. mij. A.W. Segboer, 1970. Coll. Haags Gemeentearchief

2.6 Tweede helft 20^e eeuw De landgoederenzone ingesloten door bebouwing

Woningnood bleef ook in de tweede helft van de 20^e eeuw een belangrijk thema in de ontwikkeling van Rijswijk en de landgoederenzone. Archibald Theodoor Bogaardt (1908-1983), burgemeester van Rijswijk van 1952 tot 1973, speelde een belangrijke rol in deze ontwikkelingen en onder zijn bewind zou het aanzicht van het dorp voorgoed veranderen. Al spoedig na het aantreden van burgemeester Bogaardt in 1952 begon de gemeente met de aankoop van grote stukken grond. Als eerste aanzet werd het gebied bebouwd tussen de Jozef Israëlslaan, tot na de oorlog de grens van de bebouwde kom van Rijswijk, en het Rijswijkse Bos (voormalig terrein Huis ter Nieuburg). Vervolgens werd in 1953 het gebied ten zuiden van het Rijswijkse bos en het landgoed Te Werve aangekocht en voor woningbouw bestemd. Op het voormalige zuidelijk deel van het Rijswijkse Bos werd een nieuw stadhuis gebouwd. Daarbij deed zich nog wel een probleem voor want de eigenaren van Te Werve hadden het recht op vrij uitzicht op de Nieuwe Kerk in Delft. Bebouwing was in de eerste instantie dus uitgesloten, maar omdat dit haaks stond op de Rijswijkse pannen heeft de gemeente dit recht in 1954 afgekocht. Er werd besloten om de Lindelaan in westelijk richting te verlengen als centrale as. Deze nieuwe Generaal Spoorlaan en Sir Winston Churchilllaan (voor 1965 de eeuwenoude Kleiweg naar Wateringen), zouden tegelijkertijd gaan fungeren als verbindingssassen en als scheiding tussen de wijken. Vanaf de jaren 60 werden de nieuwe wijken vooral gekenmerkt door hoogbouw.⁴⁴ Ook werd in deze periode het oostelijk deel van de Zandvaart, tussen de oostgrens van het Rijswijkse Bos en de dorpskern, gedempt – het haventje het Mallegat was al eerder in de jaren 40 gedempt.⁴⁵

Verschillende particuliere landgoederen werden in de jaren '50 en '60 overgedragen aan stichtingen of instanties. De familie Von Fisenne, die Den Burch sinds 1866 in bezit had, verkocht in 1951 het landgoed aan de paters Salesianen; het landgoed wordt door de paters gebruikt als opvanghuis en jeugdcentrum. Op het terrein van Westhof in 1963 wordt het landhuis afgebroken ten behoeve van een verpleeghuis voor de Zuster Eijkelenboom Stichting (nu Stichting Zorggroep Florence). De Voorde ging in 1962 over op de Stichting De Voorde, die er een kunstenaarskolonie sticht. In 1966 wordt het huis gerenoveerd, verbouwd en ingericht als ateliergebouw.⁴⁶

→ Detail van de plattegrond van 's Gravenhage met daarop aangegeven de verschillende sportterreinen tussen het Julialaantje en de Van Vredenburgweg, uitgever H. van Diehlen, 1965. Coll. Haags Gemeentearchief

De gordel van buitenplaatsen en landgoederen langs de grens met Den Haag, waaronder Den Burch, Te Werve, het Rijswijkse Bos, Overvoorde en Voorde, bleven gespaard tussen de oprukkende bebouwing van Den Haag en Rijswijk. Al was de landgoederenzone nu wel aan alle zijden ingesloten door bebouwing. Binnen de landgoederenzone – aan weerszijden van het spoor tussen de landgoederen Steenvoorde en De Werve – werden respectievelijk de wijken Kleurenbuurt en Huis te Lande gebouwd.

Ook gaf burgemeester Bogaardt opdracht tot de aanleg van sportvelden (o.a. tennisparken en voetbalvelden), die met name op de open ruimte tussen het Julialaantje en de Van Vredenburgweg werden aangelegd. Bij enkele clubs ging het om een uitbreiding: zoals het Sportpark Vredenburg en Tennispark Vredenburg (beide ontstaan omstreeks 1930). Op het braakliggende terrein van de voormalige buitenplaats Schoonoord werd het park 'Schoonoord' aangelegd. De ten noorden gelegen Broeksloot werd vergraven tot een slingerende vijverpartij. Op een kaart uit 1965 zijn deze terreinen met 'sport.terr.' aangeduid. Vanaf 1961 werden ook in het park van Welgelegen tennisbanen aangelegd. Met de aanleg van het Von Fisennepark met hertenkamp en later de kinderboerderij ten zuiden van Den Burch verdween de eeuwenoude oprijlaan die het landgoed met de Van Vredenburgweg verbond.

Daarnaast is te zien dat naast de 19^e-eeuwse spoorbaan, de landgoederenzone en historische structuren zoals de Broeksloot, het Julialaantje en de Van Vredenburgweg met de aanleg van de Prinses Beatrixlaan, Huis te Landelaan en de Burgemeester Elsenlaan nu op drie plekken doorsneden wordt. In het laatste kwart van de 20^e eeuw werd in opdracht van de gemeente het Juliana-park ten westen van Westhof aangelegd en het Kruisvaarderspark op de hoek van de Prinses Beatrixlaan en de Van Vredenburgweg. Voor de aanleg van het Julianapark werd de ten noorden gelegen Broeksloot vergraven tot vijver. Ook vindt er door de bijkomende aanleg van bebouwing zoals openbare voorzieningen zoals kinderopvang, dierenasiel, club- en sportgebouwen verdere verdichting plaats van het oorspronkelijke open gebied tussen de Van Vredenburgweg en het Julialaantje.

← Recente luchtfoto van de Landgoederenzone Rijswijk.
Stichting In Arcadië, 2022.

2.7 Recente ontwikkelingen

- Aan het begin van de 21^e eeuw wordt door de gemeente Rijswijk De Voorden en andere percelen grond in de Landgoederenzone gekocht van de gemeente Den Haag.⁴⁷ Als onderdeel van de verwerving wordt in 2001 en 2002 de 'Toekomstvisie Landgoederenzone Rijswijk' (17 december 2002) uitgewerkt. Hiermee wordt beoogd op hoofdlijnen een integratiekader te geven voor de planning, de inrichting en het beheer van de Landgoederenzone. In de samenvatting wordt het volgende hierover opgeschreven: *'De Landgoederenzone is met haar historische parken en gebouwen, archeologische vindplaatsen en uitgebreide groenvoorzieningen een uniek gebied in Rijswijk en omgeving. De cultuurhistorische waarden van de Landgoederenzone staan echter onder druk door een toenevende visuele en functionele versnippering van het gebied. Dit heeft tot gevolg dat een steeds verdere achteruitgang van het specifieke landgoederen karakter optreedt. [...] De essentie van het landgoederen karakter is dat de bestaande en voormalige landgoederen straks beter herkenbaar worden door er grazige gebieden omheen te situeren en dat het gebied visueel, ecologisch en functioneel "ontsniperd" wordt.'*⁴⁸
- Tussen 2006 en 2008 verdwijnt het gemeentelijk zwembad ten westen van het Rijswijkse Bos en op dezelfde locatie is een blok woonhuizen gebouwd (Park de Wervelaan).
- In 2009 vindt er een herinrichting plaats van het Rijswijkse Bos naar ontwerp van landschapsarchitect Jelle Bennema, bureau Deltavormgroep Utrecht. In een bijbehorende publicatie vertelt hij hierover: *'Een belangrijk thema daarbij was de verbinding tussen het bos en de stad. Het bos en de Naald lagen enigszins verscholen ten opzichte van de omliggende woonbebouwing. Door de oude as van het park dat hier vroeger lag weer door te trekken tot aan de Huys ter Nieuburchlaan is de Naald weer zichtbaar en vormt het bos een entree voor de hele Landgoederenzone. In ons ontwerp hebben we daarnaast een duidelijker onderscheid tussen het bos en het parkdeel rondom de Naald gecreëerd. Er is nu een mooi contrast tussen die twee delen. Het veld was eerst rommelig met heggetjes in het midden. Die moesten de contouren van het paleis Ter Nieuburch verbeelden, maar dat was eigenlijk heel onduidelijk en niet veel mensen wisten het. Nu is er grond afgegraven, waardoor de Naald meer op een verhoging staat. De vorm van het paleis is met een stenen band gemarkeerd en een paar grote stenen platen met een inscriptie vertellen over de geschiedenis van de plek. [...] In het bosgedeelte ben ik vooral blij dat we de vijver in het bosdeel hebben kunnen uitgraven. Daarnaast is het natuurlijk goed dat het achterstallig onderhoud aan de bomen is uitgevoerd.'*⁴⁹
- Op de locatie van het voormalige sauna- en bowlingcomplex en tennispark bij Sportpark Vredenburg vindt ten tijde van dit onderzoek de ontwikkeling van een woon- en groengebied plaats genaamd 'Buitenplaats Hofstede'.

Herinrichting van het Rijswijkse Bos naar ontwerp van bureau Deltavormgroep Utrecht, foto Henk Dijkman.
Coll. Deltavormgroep Utrecht

3.8 Literatuur en noten

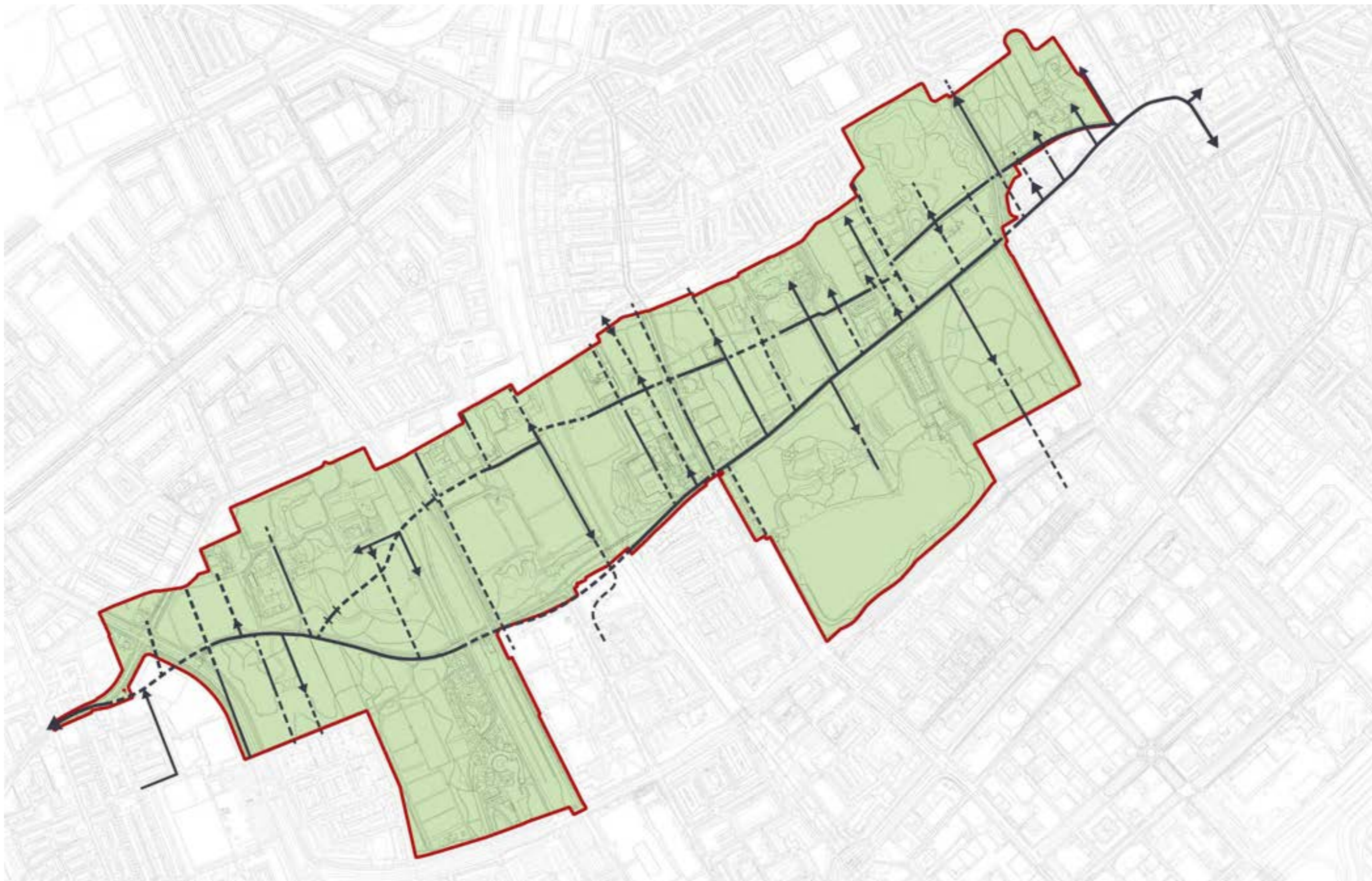
Literatuur

- Aschman, K., *Buitenplaats Huis te Werve, tuinhistorisch onderzoek en waardstelling*, concept 3 juni 2022.
- Backer, A.M. e.a., *De Natuur Bezwoeren – Een inleiding in de geschiedenis van de Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur van de middeleeuwen tot het jaar 2005*, Rotterdam 1998.
- Boer, de, B., *De Voorde. Buitenplaats, werkplaats*, Rijswijk 2005.
- Brekelmans, M., *Kastelen en Buitenplaatsen, Monumenten in Rijswijk*, Rijswijk 1986.
- Craandijk, J., 'Bij Rijswijk en Voorburg', in *Nieuwe wandelingen door Nederland*, Haarlem 1888, pp. 181-212.
- De Goede, R., *Rijswijk – Luftwaffe Funkhorchstelle Overvoorde en Commandopost Bescherming Bevolking*, Berkel en Rodenrijs 2014.
- De Wit, N., 'Welgelegen', in *Cascade, Bulletin voor tuinhistorie*, 6^e jrg. (1997), pp. 60-91.
- Eijsackers, J. en J.M. Koot, *Huis te Bloetinghe te Rijswijk (ZH). Een beperkt verkennend archeologisch booronderzoek*, Rijswijk 2011.
- Gemeente Rijswijk i.s.m. Hollandschap B.V., *Toekomstvisie Landgoederenzone Rijswijk – overleg platform landgoederenzone*, Rijswijk 17 december 2002.
- Helmink-Habes, H., 'Huis ter Nieuburg te Rijswijk', in *Kastelen en buitenplaatsen in Zuid-Holland*, Zutphen 2000.
- Holtkamp, F., *Huis te Lande, Vrouwen in de tuinbouw – Middelbare tuinbouwschool voor meisjes, uniek in Nederland*, Stichting Rijswijkse Historische Projecten – Rijswijk 2020.
- Koot, J.M., *Een verkenning naar de middeleeuwse ontginningen te Rijswijk (Z.H.)*, Rijswijk 1989.
- Meulenkamp, W., 'Winkeliersdroom: Welgelegen te Rijswijk en de Parvenu-stijl', in: *Jaarboek Monumentenzorg 1998. Buitenplaatsen*, Zwolle 1998, pp. 173-182.
- Nicasie, M.J., 'De historische ontwikkeling van Rijswijk', in *Geschiedenis van Rijswijk*, Rijswijk 1997.
- Roes, S. e.a. *Het Rijswijkse Bos – groene enclave met rijk verleden*, Den Haag 2010.
- Salman, H., *Steenvoorde. Een verdwenen middeleeuws kasteel: een adellijk geslacht met niet-adellijke nazaten in een Rijswijks landgoed*, Rijswijk 2010.
- Tirion, I., *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden; zesde deel*, Amsterdam 1746.
- Van Immerseel, R. en H. Tromp, 'Buitenplaatsen in Zuid-Holland', in *Kastelen en buitenplaatsen in Zuid-Holland*, Zutphen 2000.
- Van der Have, B., *Buitens binnen de bebouwing. Geschiedenis van de Rijswijkse landgoederenzone*, Den Haag 2008.

Noten

1. Eijsackers en Koot, 2011: 8.
2. Idem.
3. Koot 1989: 44.
4. Van Immerseel en Tromp, 2000:45.
5. Nicasie 1997: 22.
6. Van der Have 2008: 30.
7. Nicasie 1997: 24-28; Van der Have 2008: 26.
8. Van Immerseel en Tromp, 2000:45.
9. https://nl.wikipedia.org/wiki/Buitenplaats_Westhof
10. Helmink-Habes 2000: 290.
11. Historische Vereniging Rijswijk 1996: 10.
12. Backer e.a. 1998: 15-20.
13. Nicasie 1997: 31. Zie ook de resultaten van de tentoonstelling *Buiten Leven* in Museum Rijswijk, 2022.
14. Helmink-Habes 2000: 295.
15. Helmink-Habes 2000: 290.
16. Stöver 2000: 281.
17. Nicasie 1997: 34.
18. Van der Have 2008: 39.
19. Backer e.a. 1998: 24-26.
20. Tirion 1746: 574-575.
21. Tirion 1746: 579-582.
22. Tirion 1746: 583.
23. Nicasie 1997: 40.
24. Idem.
25. Informatie tentoonstelling *Buiten Leven* op Museum Rijswijk, 2022.
26. Van der Have 2008: 71.
27. Van Immerseel & Tromp 2000: 55-56.
28. Stichting In Arcadië en Korneel Aschman, 'Zogher de fameuse aanlegger', Amersfoort 2016.
29. Nicasie 1997: 45.
30. Informatie tentoonstelling *Buiten Leven* te Rijswijk.
31. Meulenkamp 1998: 173-176.
32. De Wit 1997: 68-91; Van der Have 2008: 74-75.
33. Craandijk 1888: 181-198.
34. Geciteerd uit Nicasie 1997: 46.
35. Nicasie 1997: 46.
36. Van der Have 2008: 80.
37. Informatie tentoonstelling *Buiten Leven* op Museum Rijswijk, 2022.
38. Holtkamp 2020.
39. Van der Have 2008: 80.
40. Helmink-Habes 2000: 295.
41. Nicasie 1997: 50.
42. De Goede 2014: 6, 25-57.
43. Nicasie 1997: 52; Van der Have 2008: 80-83.
44. Nicasie 1997: 56-57; Van der Have 2008: 87.
45. 'Poortje van Verlaan, het Mallegat en de Nobelaerstraat', in *Groot Rijswijk*, januari 2011.
46. Informatie tentoonstelling *Buiten Leven*, Museum Rijswijk, 2022.
47. Van der Hoeve 2008: 91.
48. Gemeente Rijswijk i.s.m. Hollandschap B.V. 2002: 3.
49. Roes e.a. 2010: 18.

4 Inventarisatie en analyse

← Analysekaart van de wegenstructuur zoals zichtbaar op de Kruikiuskaart uit 1712, geprojecteerd op een actuele ondergrond.

Met stippellijn zijn ontbrekende wegsegmenten aangeduid. De padenstructuren op de landgoederen zelf zijn niet aangegeven, de toegangswegen wel.

Stichting In Arcadië, 2022

4.1 Aanwezige structuren

4.1.1 Bodem en geomorfologie

De strandwal is bepalend geweest voor de ontwikkeling van het gebied. De huidige strandwal werd gevormd omstreeks 3800-3200 v. Chr. Vanaf het ontstaan van de strandwal woonden er mensen. De oudste bewoningssporen op de strandwal in Rijswijk dateren uit de IJzertijd. Vanaf de 13^e eeuw zijn er kastelen/burchten gebouwd die in de 14^e en 15^e eeuw grotendeels verloren zijn gegaan. De fundamenten hiervan zijn in de ondergrond aanwezig.

De strandwal is ook bepalend geweest voor de ontsluiting en verkaveling van het gebied. In de middeleeuwen ontstond het polderlandschap, waarbij de polders ten noorden en zuiden van de strandwal op systematische wijze ontgonnen werden door middel van een strokenverkaveling haaks op de strandwal. Het verkavelingspatroon, zoals zichtbaar op de Kruikiuskaart uit 1712, kent een sterke verankering in de eigendom van de grond en bepaalde zodoende de omvang van de eerste buitenplaatsen, en is nog terug te herkennen in het studiegebied.

4.1.2 Wegen en paden

De historische infrastructuur in het plangebied bestaat uit verschillende categorieën wegen en paden. Zij worden hierna in min of meer chronologische volgorde behandeld.

Julialaantje en de Van Vredenburgweg

Het Julialaantje en de Van Vredenburgweg zijn onderdeel van de oudste nog aanwezige infrastructuur in het studiegebied. Deze twee wegen liepen in de lengterichting over de strandwal. De Van Vredenburgweg, op 17^e, 18^e en 19^e-eeuwse kaarten als de 'Bree wech', 'Brede Wech' of 'Zandweg' aangeduid, is een doorgaande weg met een middeleeuwse oorsprong en vormt sindsdien de hoofdroute over de strandwal. De weg begint sinds de 20^e eeuw bij de Schaaapweg aan de westzijde en eindigt aan de oostzijde bij het Ruysdaelplein in de oude dorpskern van Rijswijk. Aan de zuidzijde van de Van Vredenburgweg werd in de 13^e eeuw Huis te Werve en in de 17^e eeuw werden met name de grotere landgoederen aan de zuidzijde van de weg gebouwd. De buitenplaatsen langs het Julialaantje legden oprijlanen aan die naar de Van Vredenburgweg liepen, waardoor de weg een belangrijke as vormde die de buitenplaatsen en landgoederen met elkaar verbond. In 1847 werd de Van Vredenburgweg doorbroken door de Spoorbaan Den Haag-Rotterdam en vervolgens in de tweede helft van de 20^e eeuw werd de weg nog onderbroken door de aanleg van de Prinses Beatrixlaan, Huis te Landelaan en de Burgemeester Elsenlaan.

Het Julialaantje, op oudere kaarten ook aangeduid als 'Binne[n] Pad' heeft net als de Van Vredenburgweg een middeleeuwse oorsprong en was een voetpad dat op de oudste kaarten uit 1611 en 1712 aan de westzijde onder Overvoorde aantakt op de Van Vredenburgweg en ook aan de oostzijde ter hoogte van Te Blotinghe. Langs dit pad waren de meeste (veelal kleinere) hofsteden en buitenplaatsen gelegen. Het Julialaantje kruist op de kaarten uit 1611, 1712 en 1838 meerdere oprijlanen. De loop van het Julialaantje is tweemaal ingekort: omstreeks 1800-1819 is het westelijk deel van het pad dat over de Voorden liep opgeheven en met de komst van de Spoorbaan Den Haag – Rotterdam werd ook dat deel van het Julialaantje opgeheven. Met wijzigingen in de terreinaanleg in de tweede helft van de 20e eeuw, zoals de aanleg van het Julianapark, het daarnaast gelegen tennispark en dierenasiel, is het tracé daar aangepast, waarbij het Julialaantje is omgeleid.

Tussen het Julialaantje en de Van Vredenburg liggen enkele oude dwarspaden en toegangslanen, zoals zichtbaar op de kaarten uit 1711 en 1838, die in de actuele situatie nog aanwezig zijn: bijvoor-

beeld de laan naar Duinzicht en Westhof. De oprijlaan naar Den Burch is met de aanleg van Von Fisenepark in de 20^e eeuw verdwenen.

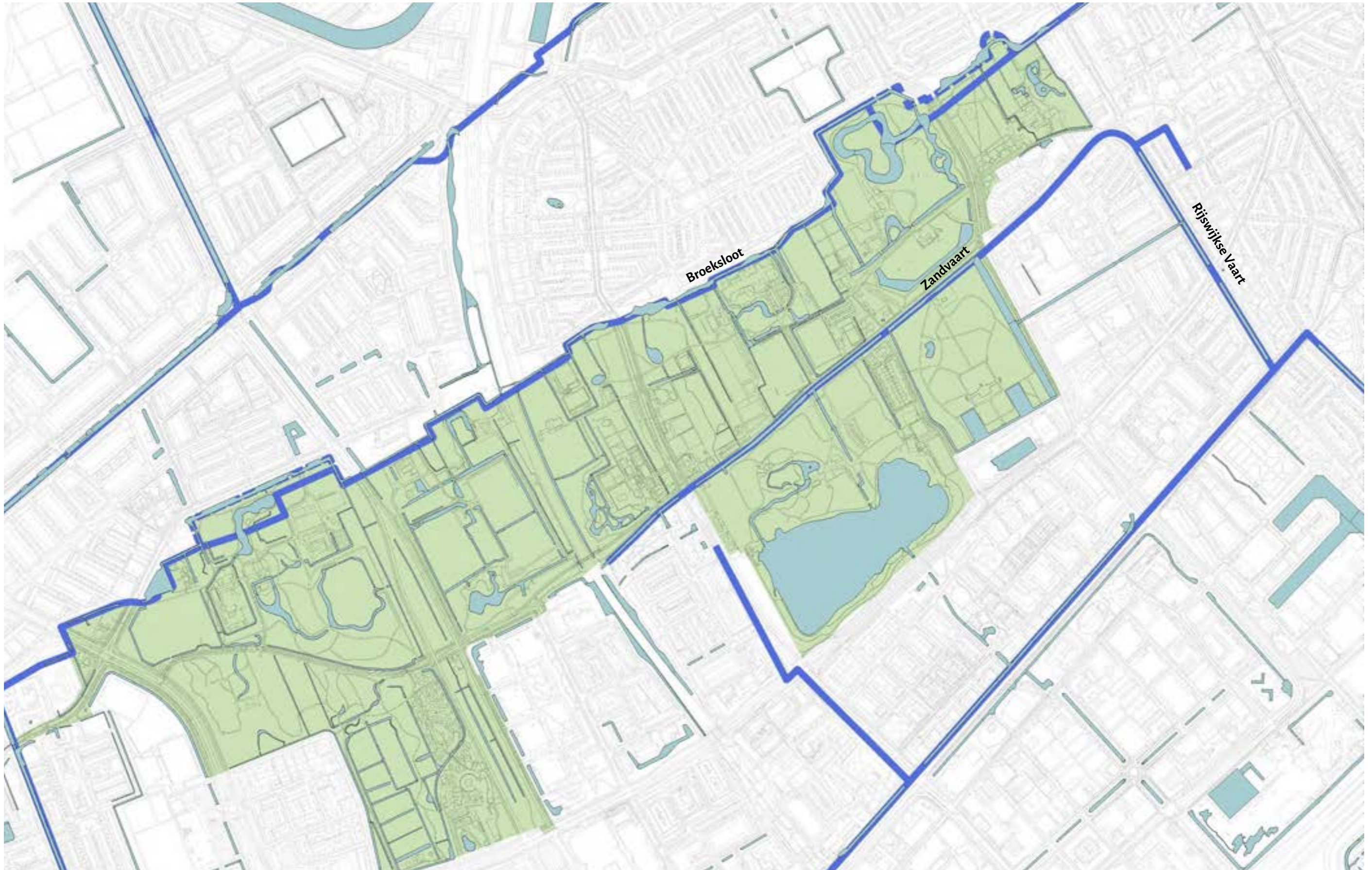
Deze oorspronkelijk hoofdonsluitingen van de landgoederen, het Julialaantje en de Van Vredenburgweg bepalen nog steeds in sterke mate het beeld van het gebied. Door verschillende wijzigingen in de 20^e eeuw, met name van het Julialaantje zijn deze wegen sterk aangetast en raakten versnipperd.

Moderne ontsluitingswegen

De Beatrixlaan is een verbindingsweg tussen Den Haag en Delft en is tussen 1955 en 1956 aangelegd, met uitbreiding van een tweede rijbaan begin jaren 60 en in de 21^e eeuw verbreed. De weg is gelegen op de grens tussen Overvoorde en Nieuwvoorde en doorsnijdt de Van Vredenburgweg. De Huis te Landelaan en de Burgemeester van Elsenlaan zijn rond dezelfde tijd aangelegd en doorsnijden net als de Beatrixlaan de Landgoederenzone in noord-zuidelijke richting.

Overig

De Spoorbaan Den Haag-Rotterdam uit 1847 is de eerste verbinding die de Landgoederenzone in zijn geheel in noord-zuidelijke richting doorsneed. Hierdoor wijzigde de loop van het Julialaantje, die in de eerste helft van de 19^e eeuw nog doorliep tot Duinzicht. Ook kwamen De Voorden hierbij visueel apart te liggen van de rest van de Landgoederenzone.

← Analysekaart met daarop in donkerblauw de loop van watergangen in de 17^e eeuw en met stippellijn de wijzigingen in de 19^e eeuw.

Stichting In Arcadië, 2022

4.1.3 Water

Hoofdstructuren

In het studiegebied bevindt zich een aantal verschillende waterwegen. De oudste hiervan zijn de sloten die gegraven zijn tijdens het ontginnen van de strandvlaktes in de vroege middeleeuwen. Het historisch slotenpatroon vormt een grid loodrecht op en evenwijdig aan de Van Vredenburgweg.

Broeksloot

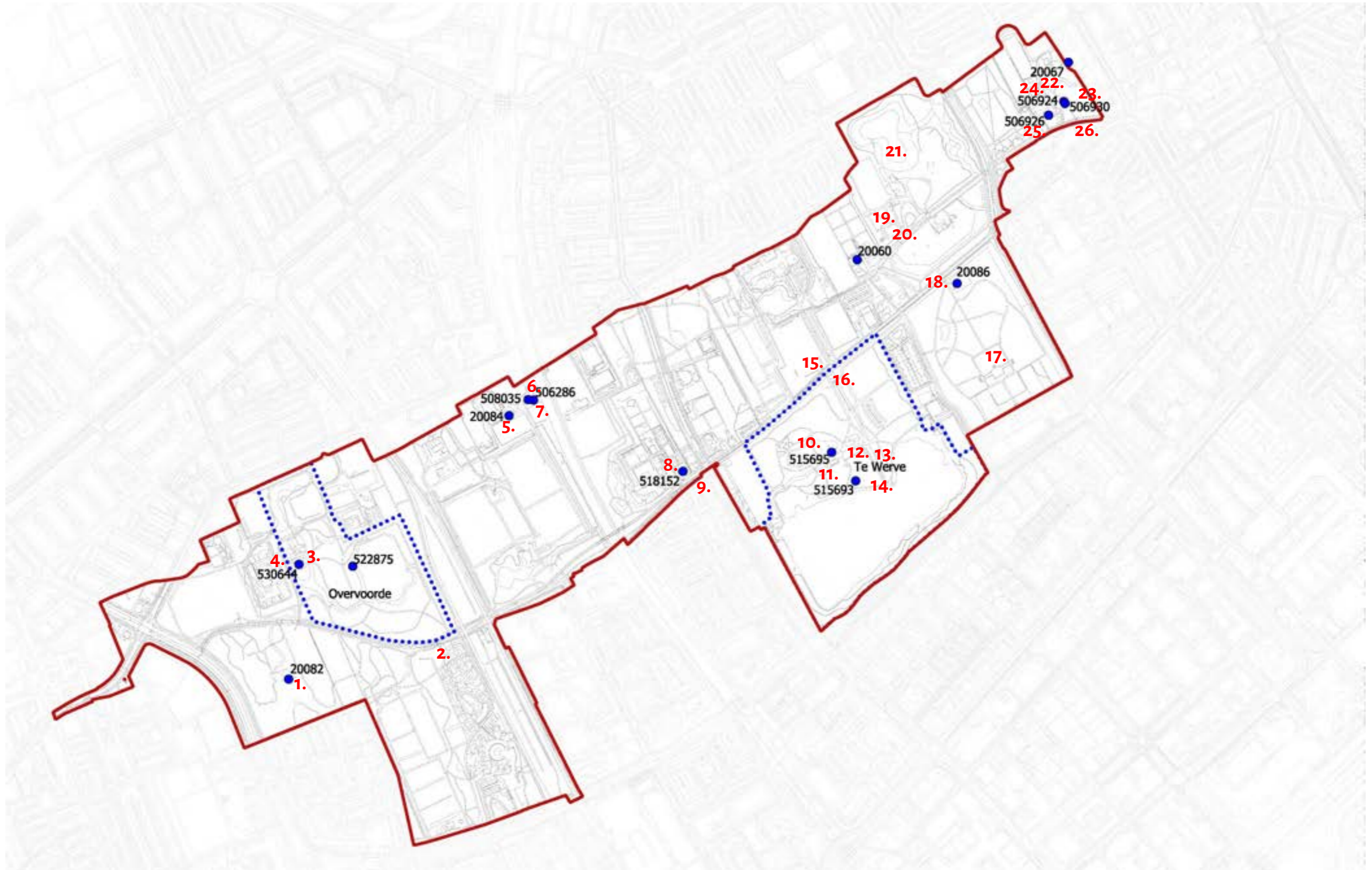
De Broeksloot, een voormalig beekje in het veen, op de grens tussen de strandwal en aangrenzende strandvlakte vormde een belangrijke begrenzing voor de buitenplaatsen gelegen tussen de watergang en het Julialaantje. De loop van de Broeksloot is door de eeuwen meerdere malen aangepast en verlegd rondom buitenplaatsen zoals Huis te Overvoorde, Duinzicht, Den Burch en Welgelegen. In de tweede helft van de 20^e eeuw is de Broeksloot ter hoogte van het Julianapark, Schoonoord en Welgelegen vergraven tot vijverpartijen, waardoor de landelijke uitstraling is verdwenen. De huidige loop van de Broeksloot wordt gekenmerkt door verschillende profielen. Door de aanleg van doorgaande gebiedsontsluiting in de 19^e en 20^e eeuw (o.a. Spoorbaan, Prinses Beatrixlaan, Huis te Veldelaan en Burgemeester van Elsenlaan) is de visuele continuïteit van de Broeksloot verloren gegaan.

Zandvaart

Een belangrijke ontwikkeling in de 17^e (en ook 18^e eeuw) was de aanleg van trekvaarten. Met het oog op de zandwinning werd in het studiegebied omstreeks 1610 de Zandvaart aangelegd. Deze vaart liep vanaf de Vliet en Rijswijkse Vaart naar en langs de Van Vredenburgweg. De Zandvaart liep langs de zuidzijde van de Van Vredenburgweg en begon bij de westgrens van Hilvoorde (ten oosten van de huidige Spoorbaan) en liep tot de oude dorpskern en ging daar over in de Rijswijkse Vaart. Het oostelijk deel van de Zandvaart, tussen de huidige Burgemeester van Elsenlaan en de Rembrandtkade, is in de tweede helft van de 20^e eeuw gedempt.

Overige structuren

In het studiegebied bevinden zich nog veel sloten uit de tijd van de middeleeuwse ontginningen. Enkele waterpartijen behoren nog tot omgrachting van de kastelen, maar zijn in de 18^e en 19^e eeuw omgevormd naar vijverpartijen in landschapsstijl. Van de Hollands-classicistische aanleg op Huis ter Nieuburch/Rijswijkse bos uit de 17^e eeuw resteren nog twee vijvers. Op de buitenplaatsen en landgoederen zijn in de 18^e en 19^e eeuw verschillende vijvers en waterpartijen aangelegd als onderdeel van de parken in landschapsstijl. Voorbeelden hiervan zijn te vinden op De Voorden, Westhof, Te Werve, Den Burch en Welgelegen.

← Kaart met daarop aangegeven de Rijksmonumenten (blauwe stippen - incompleet) en Rijksbeschermde complexen (blauwe stippellijn). De cijfers 1 t/m 26 verwijzen naar de tekst hiernaast.
Stichting In Arcadië, 2022

4.2 Monumentenstatus

Rijks- en gemeentelijke monumenten

De Voorde

1. Hoofdgebouw (bj. 1800, verschillende verbouwingen). In het begin en in het midden van de 19^e eeuw wordt het huis gemoderniseerd. In 1966 wordt het huis verbouwd en ingericht als ateliergebouw. Eind jaren 80 wordt het huis gerenoveerd. Het is als Rijksmonument beschermd (20082);

Steenvoorde

2. Tuinmanswoning (bj. midden 19^e eeuw). De wit gepleisterde tuinmanswoning -als enig restant van de buitenplaats Steenvoorde - is beschermd als Gemeentelijk monument (GM 034).

Overvoorde

3. Hoofdgebouw (bj. 1623, meerdere verbouwingen). Het in oorsprong uit 1623 daterende hoofdgebouw, waarvan de voor- en achtergevel in 1745 is vernieuwd, kreeg in de tweede helft van de 18^e eeuw zijn huidige grondvorm en in 1833-1834 zijn huidige aanzien. Het hoofdgebouw is beschermd als Rijksmonument (552874);

4. Westelijke en oostelijke brug met toegangshek (bj. 1720). Het voorplein voor het huis wordt aan twee zijden afgesloten door twee identieke toegangshekken uit 1720 in Lodewijk XIV-stijl. De hekken zijn beschermd als Rijksmonument (522876, 530644).

Duinzicht

5. Hoofdgebouw (bj. 17^e eeuw, meerdere verbouwingen). 17^e-eeuwse boerderij met dwars voor de stal gebouwd woongedeelte. Het stalgedeelte is waarschijnlijk vernieuwd in de 18^e eeuw. De boerderij is beschermd als Rijksmonument (20084).

Spoorzicht

6. Hoofdgebouw (bj. tweede kwart 18^e eeuw). In oorsprong 18e-eeuwse dwarshuisboerderij, waarvan het stalgedeelte nog steeds aanwezig is. Het oorspronkelijke woongedeelte brandde in 1870 af en werd in hetzelfde jaar in eigentijdse stijl weer opgetrokken. De boerderij is beschermd als Rijksmonument (506286).

7. Bijgebouw (bj. tweede kwart 18^e eeuw). Bijgebouw waarin een karnmolen en kalverenschuur zijn gevestigd. Het is beschermd als Rijksmonument (508035).

Huis te Lande

8. Voormalige tuinbouwschool (bj. 1905), ontwerp van J. Gratama en S. de Clerq. Het vrijstaande tweelaags pand is beschermd als Rijksmonument (518152).

Hilvoorde (buitenplaats afgebroken laatste kwart 19^e eeuw)

9. Bakstenen brug (bj. 18^e eeuw) die over de Zandvaart van de Van Vredenburgweg naar het Bous de Jongpark loopt. Het is beschermd als Gemeentelijk monument (GM 052).

Te Werve

10. Hoofdgebouw (bj. 15^e eeuw, mogelijk in de noordwesthoek 13^e-eeuws muurwerk – diverse verbouwingen). Het in oorsprong middeleeuwse hoofdgebouw heeft in de loop van de eeuwen zijn huidige vorm verkregen. Het hoofdgebouw is als rijksmonument beschermd (515692);

11. Duiventoren (bj. 15^e en 16^e eeuw). Op vierkante grondslag opgetrokken bakstenen duiventoren in renaissancestijl gebouwd. Het is beschermd als Rijksmonument (515695);

12. Oranjerie en tuinmuur (18^e en 19^e eeuw). Beide beschermd als Rijksmonument (515696, 515697);

13. Botenhuis (bj. 1925). Op rechthoekige grondslag opgetrokken botenhuis uit 1925, die in twee fasen naar achteren toe is verlengd. Het botenhuis is beschermd als Rijksmonument (515698);

14. Pomphuisje (bj. ca. 1915 -oorspronkelijk gebouwd als botenhuisje). Het is beschermd als Rijksmonument (515699);

15. Brug met hekpijlers (bj. ca. 1726). Schuin over de gracht gebouwd in de lijn van de oprijlaan ligt een bakstenen boogbrug uit circa 1726 met natuurstenen afdekplaten. Op de brug staan twee hekpijlers opgemetseld van ruitvormige baksteen bekroond door een natuurstenen geprofileerde plaat. Tussen de pijlers een dubbel ijzeren spijlenhek. Oorspronkelijk stonden vier pijlers op de brug, maar de voorste twee zijn aan het begin van de twintigste eeuw afgebroken (alleen de bekroningen resteren). De brug is beschermd als Rijksmonument (515700);

16. Portierswoning (bj. begin 20^e eeuw) in historiserende stijl. De portierswoning is beschermd als Rijksmonument (515701).

Ter Nieburg

17. Gedenknaald (bj. 1793). De obelisk is in 1793 door Willem V opgericht als herinnering aan de op deze plaats gesloten Vrede van Rijswijk. Het gedenkteken met de parkaanleg zijn beschermd als Rijksmonument (20086);

18. Brug (bj. 19^e eeuw?). De bakstenen brug had in het verleden een zwartgelakt ijzeren hek met vergulde letters 'Hvys ter Nievwbvrg' en het jaartal 1883. Dit hek is rond 1944 verdwenen. De brug is beschermd als Gemeentelijk monument (GM 056).

Den Burch

19. Hoofdgebouw (bj. 18^e eeuw, meerdere verbouwingen). Het hoofdgebouw is beschermd als Gemeentelijk monument (GM 049);

20. Brug met toegangshek (bj. 1894). De brug en het toegangshek zijn beschermd als Gemeentelijk monument (GM 049);

21. Archeologische vindplaats (motte). De vindplaats is beschermd als Gemeentelijk monument (GM 049).

Welgelegen

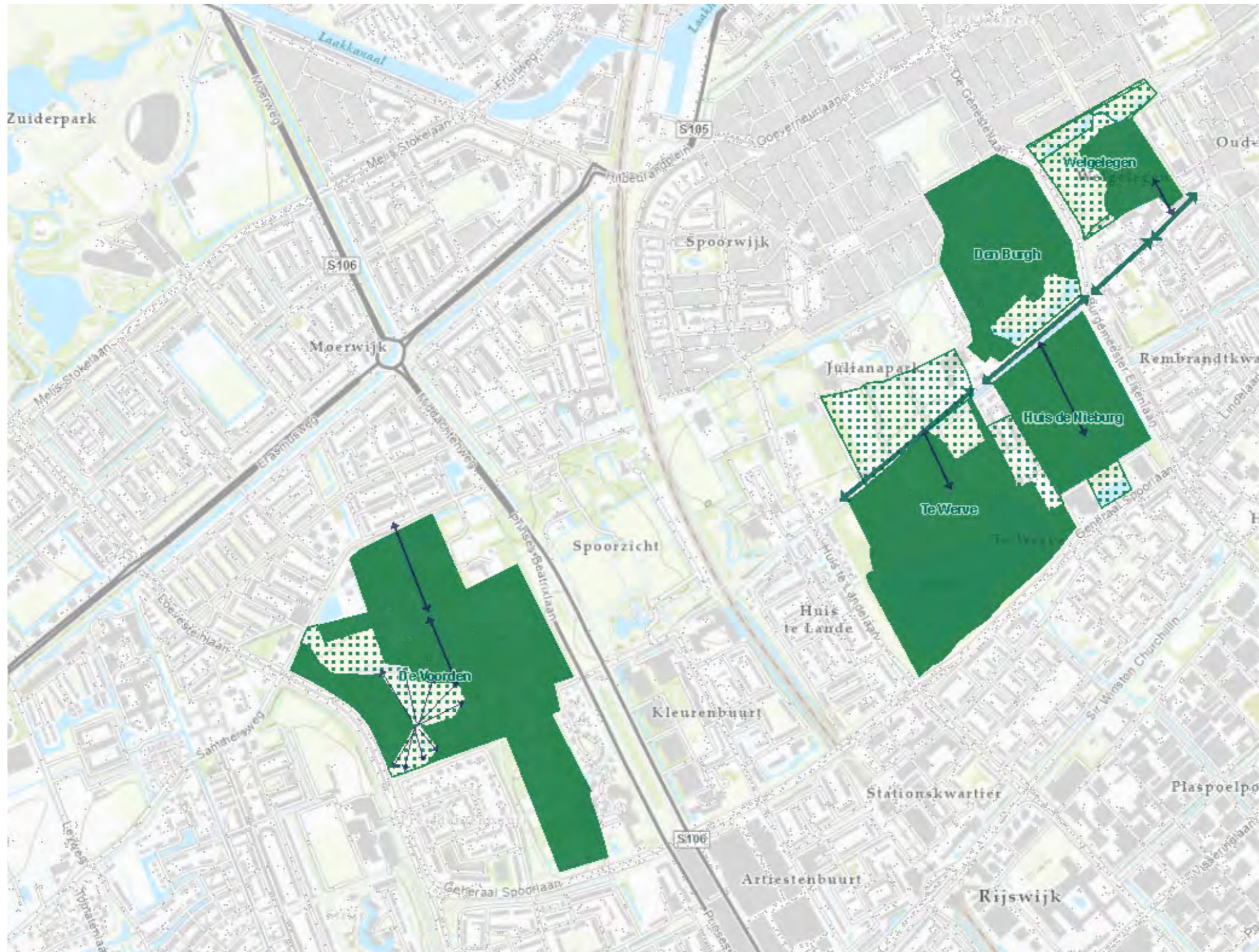
22. Hoofdgebouw (bj. 1790). Het in classicistische stijl ontworpen Huis Welgelegen, deel uitmakend van het complex Welgelegen, ontstond in 1790 uit een verbouwing van een op deze plaats staande oudere boerderij, daterende van vóór 1711. Tijdens de verbouwing zijn in het hoofdgebouw onderdelen van de boerderij, waaronder een opkamer, opgenomen. Het hoofdgebouw is beschermd als Rijksmonument (506916);

23. Dienstwoning annex wagenschuur (bj. Vroeg 18^e eeuw). Links van de dienstwoning, in oorsprong vroeg 18^e-eeuws staat de wagenschuur die thans als woning bestemd is. Omstreeks 1830 werd de wagenschuur verbonden met de toen gebouwde oranjerie. De achtergevel en het interieur zijn tijdens een verbouwing in 1997 ingrijpend gewijzigd. De gebouwen zijn als Rijksmonument beschermd (506924);

24. Oranjerie (bj. ca. 1830), fruitmuur (bj. ca. 1850) en koude bak (bj. 19^e eeuw). De uit Engeland afkomstige gietijzeren oranjerie werd omstreeks 1830 in losse delen naar Nederland vervoerd en ten westen van het Huis Welgelegen opgetrokken. In 1944 werd echter ten gevolge van een explosie alle glas uit de oranjerie geblazen en werd tevens de halfronde beëindiging vernield. De verschillende onderdelen zijn als Rijksmonument beschermd (506928, 506928).

25. Villa Elise (bj. 1889). Voormalige tuinmanswoning en gastenverblijf in eclectische stijl in 1889 op de plaats van een oudere boerderij gebouwd. Villa Elise is als Rijksmonument beschermd (506926);

26. Toegangshek (bj. 19^e eeuw). 19^e-eeuwse smeedijzeren toegangshek, gemaakt in Zweden, staande op naar buiten uitzwenkende bakstenen keermuren voor Welgelegen. Het hek is beschermd als Rijksmonument (nr. 506930).

← Uitsnede beleidskaart Landgoedbiotopen provincie Zuid-Holland met daarop de aanwezige landgoedbiotopen in de Landgoederenzone Rijswijk.
Cultuurhistorische Atlas Zuid-Holland

Landgoedbiotoop

Historische landgoederen in Zuid-Holland zijn van grote betekenis voor de omgeving. Ze vormen het hun groene en statige karakter ruistruimten in het stedelijk gebied. Om er voor te zorgen dat dit unieke culturele erfgoed niet verloren gaat, heeft de provincie bij circa 110 locaties een zogeheten 'landgoedbiotoop' ingesteld. Deze landgoedbiotoop bestaat uit (indien aanwezig):

- de kern van het landgoed: huis met tuin en/of park;
- een bufferzone hierom heen: het zogenaamde blikveld;
- waardevolle elementen zoals: zichtlijnen, panorama's, weg of waterloop waaraan het landgoed ligt.

De Voorden

Status: Beschermd complex
 Kern: huizen met tuin/park, bos, hakhout en weiland
 Basisstructuur: Van Vredenburgweg
 Zichtlijn: vanaf Van Vredenburgweg op Overvoorde. In de zichtas aan de achterkant van Overvoorde staat nu een trafohuisje
 Panorama: vanaf Van Vredenburgweg en John F. Kennedylaan op De Voorde
 Blikveld: verstoord/verdwenen
 Waarde: Zeer hoge waarde (algemeen en Blikveld landgoed/kasteel)

Te Werve

Status: Beschermd complex
 Kern: huis met tuin/park
 Basisstructuur: Van Vredenburgweg
 Zichtlijn: vanuit het huis naar Van Vredenburgweg (dit deel nu fietspad) over gazon
 Panorama: geen
 Blikveld: verstoord/verdwenen
 Waarde: Zeer hoge waarde

Huis ter Nieburch/Rijswijkse Bos

Status: Geen beschermd complex
 Kern: park en bos met dienstwoning
 Basisstructuur: Van Vredenburgweg
 Zichtlijn: tussen gedenknaald in het park en Van Vredenburgweg
 Panorama: geen
 Blikveld: verstoord/verdwenen
 Waarde: Zeer hoge waarde

Den Burch

Status: Geen beschermd complex
 Kern: huis met tuin/park
 Basisstructuur: Van Vredenburgweg
 Zichtlijn: geen
 Panorama: geen
 Blikveld: over hertenkamp langs de weg
 Waarde: Zeer hoge waarde

Welgelegen

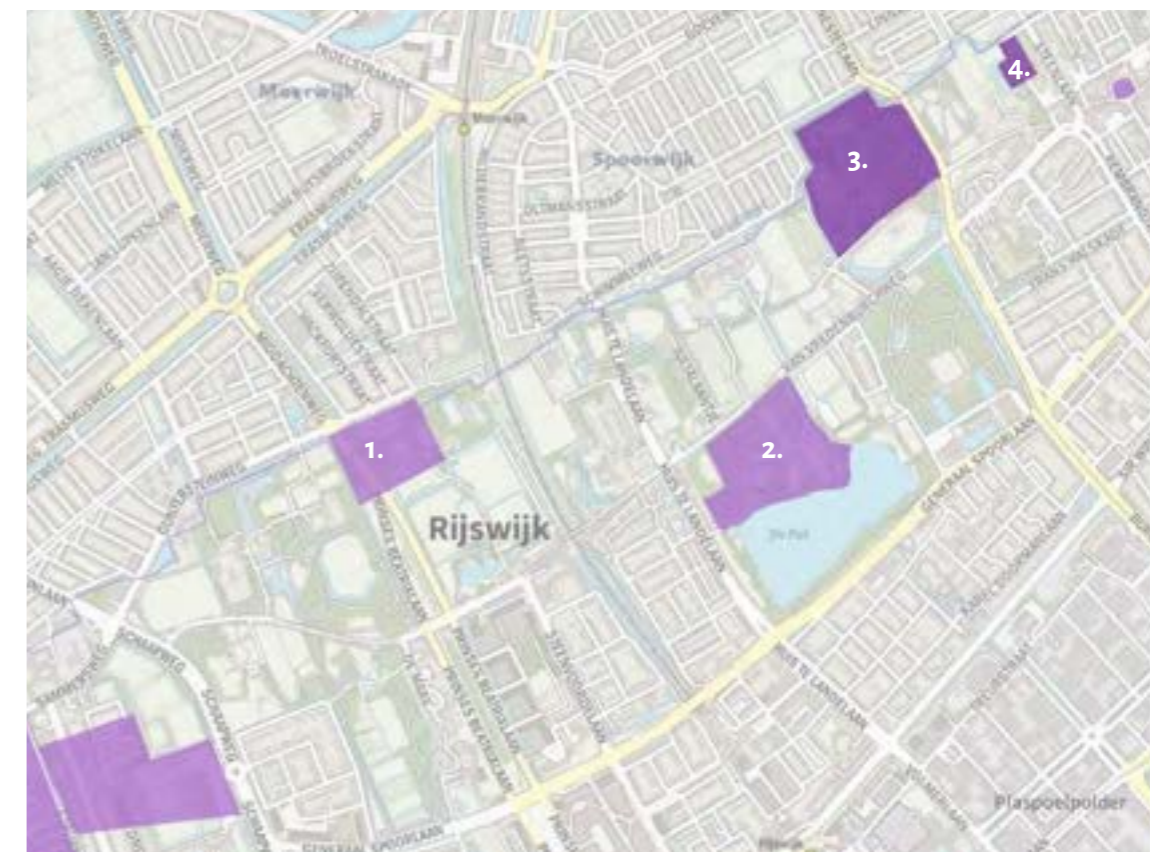
Kern: huis met tuin/park
 Basisstructuur: Van Vredenburgweg
 Zichtlijn: vanaf de Van Vredenburgweg via laantje naar huis
 Panorama: geen
 Blikveld: verstoord/verdwenen
 Waarde: Zeer hoge waarde

Natuurnetwerk Nederland

Te Werve is als enige buitenplaats in de Rijswijkse Landgoederenzone opgenomen in het Natuurnetwerk Nederland (NNN, voorheen de Ecologische Hoofdstructuur EHS). Dit betreft een samenhangend, niet aaneengesloten netwerk van natuurgebieden in Nederland. Het NNN is een belangrijk onderdeel van het natuurbeleid, en moet natuurgebieden beter verbinden met elkaar en met het omringende agrarisch gebied. Het NNN biedt via de planologie ruimtelijke bescherming.

Archeologische Rijksmonumenten

1. Terrein met resten van het Huis Steenvoorde uit de Late Middeleeuwen, alsmede vondsten uit het Neolithicum, de IJzertijd en de Romeinse tijd (nr. 16180), hoge archeologische waarde;
2. Terrein met sporen van bewoning uit de Romeinse tijd en de resten van het huis Te Werve uit de Nieuwe tijd (nr. 7041), hoge archeologische waarde;
3. Terrein met resten van het mottekasteel Huis Den Burch en buitenplaats Gruisbeek uit de Late Middeleeuwen (nr. 4058), zeer hoge archeologische waarde;
4. Terrein met resten van het kasteel Huis te Blothinge uit de Late Middeleeuwen en een boerderij uit de Nieuwe tijd (nr. 4055), zeer hoge archeologische waarde.

→ Archeologische Monumentenkaart, de cijfers verwijzen naar de tekst.
 Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

4.3 Cultuurhistorische thema's

→ → Themakaart op de volgende pagina

4.3.1 Inleiding en totaaloverzicht

Inleiding

De Landgoederenzone van Rijswijk kent een zeer gelaagde en complexe historie. Het huidige landschap is een lappendeken en het resultaat van een gefaseerde ontwikkeling door de eeuwen heen, maar er is ook van een grote mate van versnippering. Wat opvalt is dat een groot deel van het grondgebied geen landgoed is of ooit is geweest. Een groot deel van de Landgoederenzone is een aaneenschakeling van infrastructuur, 20^e-eeuwse (sport)parken, bebouwde gebieden en relicten van agrarisch landgebruik, zoals de voormalige tuinderijen.

Deze paragraaf betreft een inventarisatie en cultuurhistorische analyse van de actuele situatie op meerdere schaalniveaus. Doel van deze analyse is:

- Om grip te krijgen op de Landgoederenzone aan de hand van een globale kartering;
- Om verschillende deelgebieden binnen de landgoederenzone aan te wijzen en te rangschikken aan de hand van verschillende cultuurhistorische thema's;
- Om de aanwezige landschapselementen binnen de deelgebieden globaal te dateren;
- Om handvatten te bieden bij het opstellen en prioriteren van het groen- en natuurbeheerplan en bij het uitwerken van toekomstige uitvoeringsprojecten in de zone.

Vlekkenkaart

De vlekkenkaart op de vorige pagina is het resultaat van de analyse. In de volgende paragrafen wordt deze kaart per thema verder toegelicht. Er is onderscheid gemaakt tussen:

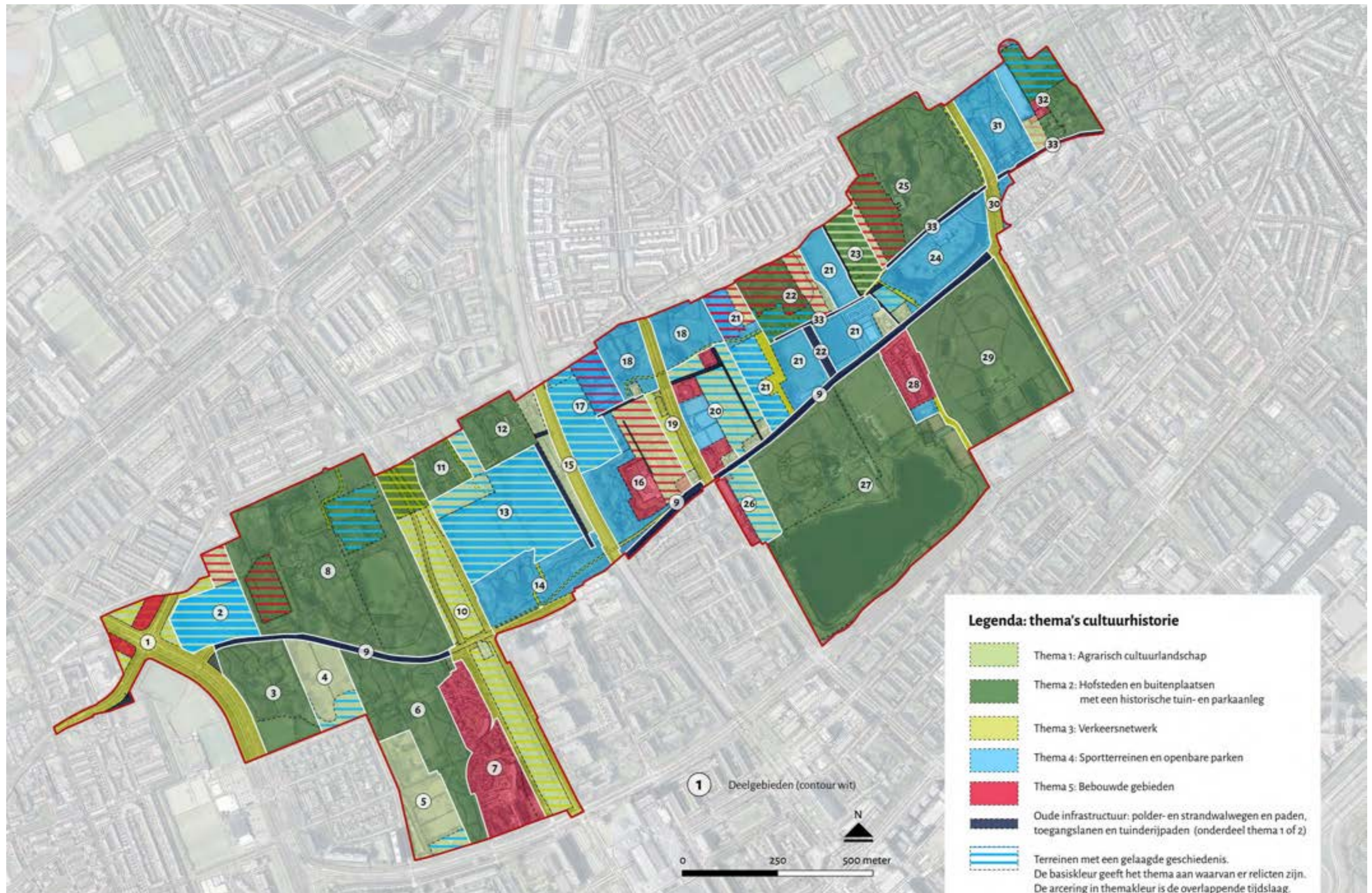
- 5 cultuurhistorische thema's. Voor sommige deelgebieden wordt een overlappende 'tijdslaag' weergegeven met een arcering;
 - Thema 1: Agrarisch cultuurlandschap
 - Thema 2: Hofsteden en buitenplaatsen met een historisch tuin- en parkaanleg
 - Thema 3: Verkeersnetwerk
 - Thema 4: Sportterreinen en openbare parken
 - Thema 5: Bebouwde gebieden
- 33 deelgebieden, waarbij de begrenzing is aangegeven met een witte contourlijn. In veel gevallen zijn er kadastrale of fysieke perceelgrenzen aangehouden, zoals sloten.

Gebiedsbeschrijvingen

In hoofdstuk 5 zijn er 33 gebiedsbeschrijvingen opgenomen, waarbij de aanwezige landschapselementen worden op hoofdlijnen worden gedateerd. Een deel van de deelgebieden zijn de landgoederen. Deze worden uitgebreider beschreven.

In een latere verdiepende onderzoeksfase wordt er een tuinhistorische waardestelling opgesteld voor de aanwezige tuin- en parkaanleg van enkele terreinen.

Deelgebied 1	Schaapweg
Deelgebied 2	Terrein tussen Schaapweg en Overvoorde
Deelgebied 3	De Voorde
Deelgebied 4	Terrein tussen De Voorde en Steenvoorde (II)
Deelgebied 5	Zuidwestelijk deel Steenvoorde (II)
Deelgebied 6	Steenvoorde (II)
Deelgebied 7	Wijk Steenvoorde
Deelgebied 8	Overvoorde
Deelgebied 9	Van Vredenburgweg
Deelgebied 10	Prinses Beatrixlaan
Deelgebied 11	Nieuwvoorde
Deelgebied 12	Duynzicht en Spoorzicht
Deelgebied 13	Voormalig sportterrein tussen Prinses Beatrixlaan en Spoorlaan
Deelgebied 14	Kruisvaarderspark
Deelgebied 15	Spoorbaan Den Haag– Rotterdam
Deelgebied 16	Tuinbouwschool Huis te Lande en park
Deelgebied 17	Sporthal 't Zandje en omgeving
Deelgebied 18	Julianapark
Deelgebied 19	Huis te Landelaan
Deelgebied 20	Percelen tussen Julianapark en Buurtschap 't Nest
Deelgebied 21	Sportpark Vredenburg en projectgebied Buitenplaats Hofstede
Deelgebied 22	Westhof
Deelgebied 23	Les- en hobbytuinen tussen Westhof en Den Burch
Deelgebied 24	Von Fisennepark
Deelgebied 25	Den Burch
Deelgebied 26	Woonbuurt tussen Huis te Landelaan en Te Werve en Vlinderwei
Deelgebied 27	Te Werve
Deelgebied 28	Park de Wervelaan
Deelgebied 29	Rijswijkse Bos
Deelgebied 30	Burgemeester Elsenlaan
Deelgebied 31	Schoonoord
Deelgebied 32	Welgelegen
Deelgebied 33	Julialaantje

4.3.2 Thema 1: Agrarisch cultuurlandschap

Tot en met de eerste helft van de 20^e eeuw was de Landgoederenzone een landelijk gebied. De parken van de buitenplaatsen werden afgewisseld met een vrij open agrarisch cultuurlandschap. Belangrijke doorgaande structuren zijn de Broeksloot en de oude strandwalwegen. Qua bebouwing waren er verspreid liggende boerenerven (hofsteden met of zonder tuin- en parkaanleg) en enkele buurtschappen.

Het agrarisch cultuurlandschap werd gekenmerkt door strookvormige percelen als onderdeel van het polderlandschap. Op de hoger gelegen delen rond de strandwallen lagen blokvormige percelen omgeven door sloten en soms een lijnvormige beplanting, zoals een haag, struweel, of een aangrenzende strook hakhout of laan. Het agrarisch landgebruik was weide, bouwland en kleinschalig verkavelde tuinderijen. Ook op de buitenplaatsen en rond de hofstedes waren er grote boomgaarden en hakhoutplantages.

Fragmenten en relictten

- In de huidige situatie zijn er slechts fragmenten en relictten van het oude agrarisch cultuurlandschap. Deze terreinen met relictten zijn in kleur aangegeven. Opvallend is dat het er relatief veel zijn, want buiten de Landgoederenzone is het polderlandschap immers volledig verstedelijkt;
- Slechts enkele terreinen zijn in de huidige situatie ongewijzigd of hebben een vorm van agrarisch gebruik, bijvoorbeeld als tuinencomplex, hakhoutbos of als hofstede met erf. Deze terreinen zijn op de kaart in groen aangegeven;
- Er zijn verschillende terreinen gearceerd, wat aangeeft dat de agrarische gebieden in de tweede helft van de 20e eeuw en in de 21e eeuw een transformatie hebben ondergaan, bijvoorbeeld tot (sport)park of wegtracé. Deze gearceerde gebieden zijn in sommige gevallen nog herkenbaar als agrarisch cultuurgebied, bijvoorbeeld vanwege de aanwezigheid van boerderijgebouw of poldersloten. Andere gebieden zijn minder herkenbaar, zoals het brede profiel van de Prinses Beatrixlaan en de restbosjes bij de Schaapweg;
- De reeds opgeruimde sportparken zijn groen gearceerd, want het open karakter en 'tijdelijke' natuur met ruigte of bloem- en kruidenrijke vegetatie is na de sloop teruggekomen en refereert naar het historische gebruik als weiland.

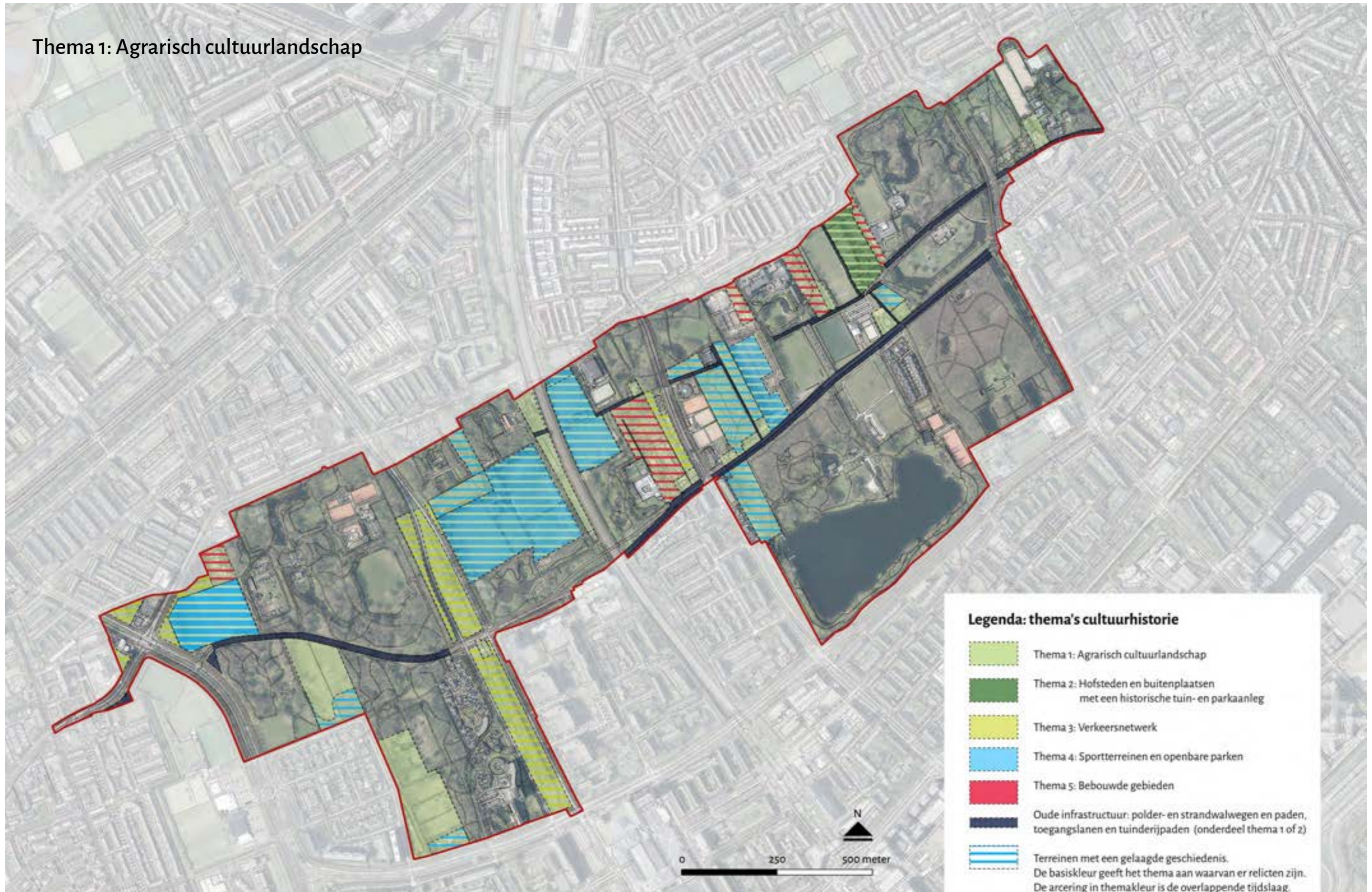
→ → Themakaart op de volgende pagina

De meeste gebieden binnen het thema 'Agrarisch cultuurlandschap' zijn voorzien van een arceering. Dit is een overlappende tijdslaag en thema.

Dit zijn de voormalige akkers, weilanden, tuinderijen, polderwegen en hofstedes die een nieuwe functie hebben gekregen, maar nog wel relictten en de sfeer bevat van het oude agrarisch cultuurlandschap, zoals kavelsloten, boerderijgebouwen, grasland en openheid.

Of het zijn terreinen met tijdelijke natuur die hun landelijke uitstraling hebben teruggekregen.

Thema 1: Agrarisch cultuurlandschap

4.3.3 Thema 2: Hofsteden en buitenplaatsen met een historische tuin- en parkaanleg

→ → Themakaart op de volgende pagina

De landgoederen

De buitenplaatsen zijn de naamgevers van de 'Landgoederenzone Rijswijk'. Opvallend is dat deze slechts een deel van het totale terreinoppervlakte beslaan. In het centrale deel van de Landgoederenzone ontbreken de buitenplaatsen volledig (omgeving Spoorbaan en Huis te Landelaan).

Op themakaart 2 zijn de terreinen aangegeven die in de huidige situatie herkenbaar zijn als een (voormalige) buitenplaats met een historische tuin- en parkaanleg. In sommige gevallen betreft dit ook de aanleg bij een hofstede. Toegangslanen (bv. Westhof en Hofstede Duynzigt) behoren ook tot een historische tuin- en parkaanleg. Parkweiden met zichtlijnen (de Voorde, Overvoorde) zijn ook onderdeel van een aanleg en ondanks het gebruik als weiland niet ingekleurd als 'Agrarisch cultuurlandschap'.

Herbestemming en transformatie

- Buitenplaatsen zijn van oudsher particulier bezit. Er vindt binnen de Landgoederenzone (weer) particuliere bewoning plaats (bv. delen van Welgelegen, Den Burch en Overvoorde). De kaart maakt hier geen onderscheid in. Alle buitenplaatsen binnen de Landgoederenzone zijn in verschillende perioden herbestemd en verschillen qua gaafheid;
- Terreinen die een grootschalige transformatie hebben ondergaan zijn gearceerd weergegeven in de kleur van de betreffende tijdsperiode. In de Landgoederenzone vestigden zich in de 20^e eeuw instituten op buitenplaatsen, waarbij de parkaanleg in sommige gevallen is herontworpen en uitgebreid (bv. Westhof);
- Als de transformatie binnen een buitenplaats plaatsvond, zijn er slechts onderdelen gearceerd. Een voorbeeld is de tennisbaan in de in de voormalige ommuurde moestuin van Overvoorde. In de Zuid-Hollandse kustzone zijn meerdere voorbeelden van tennisbanen in ommuurde moestuinen bekend (bv. Tennispark Marlot in Den Haag en Vreugd en Rust in Voorburg).

NB: de hofstede in projectgebied Buitenplaats 'Hofstede' (naast Westhoff) is afgebrand/afgebroken en er resteert niets. Vandaar dat deze niet in kleur aangegeven is.

Thema 2: Hofsteden en buitenplaatsen met (resten van) een historische tuin- en parkaanleg

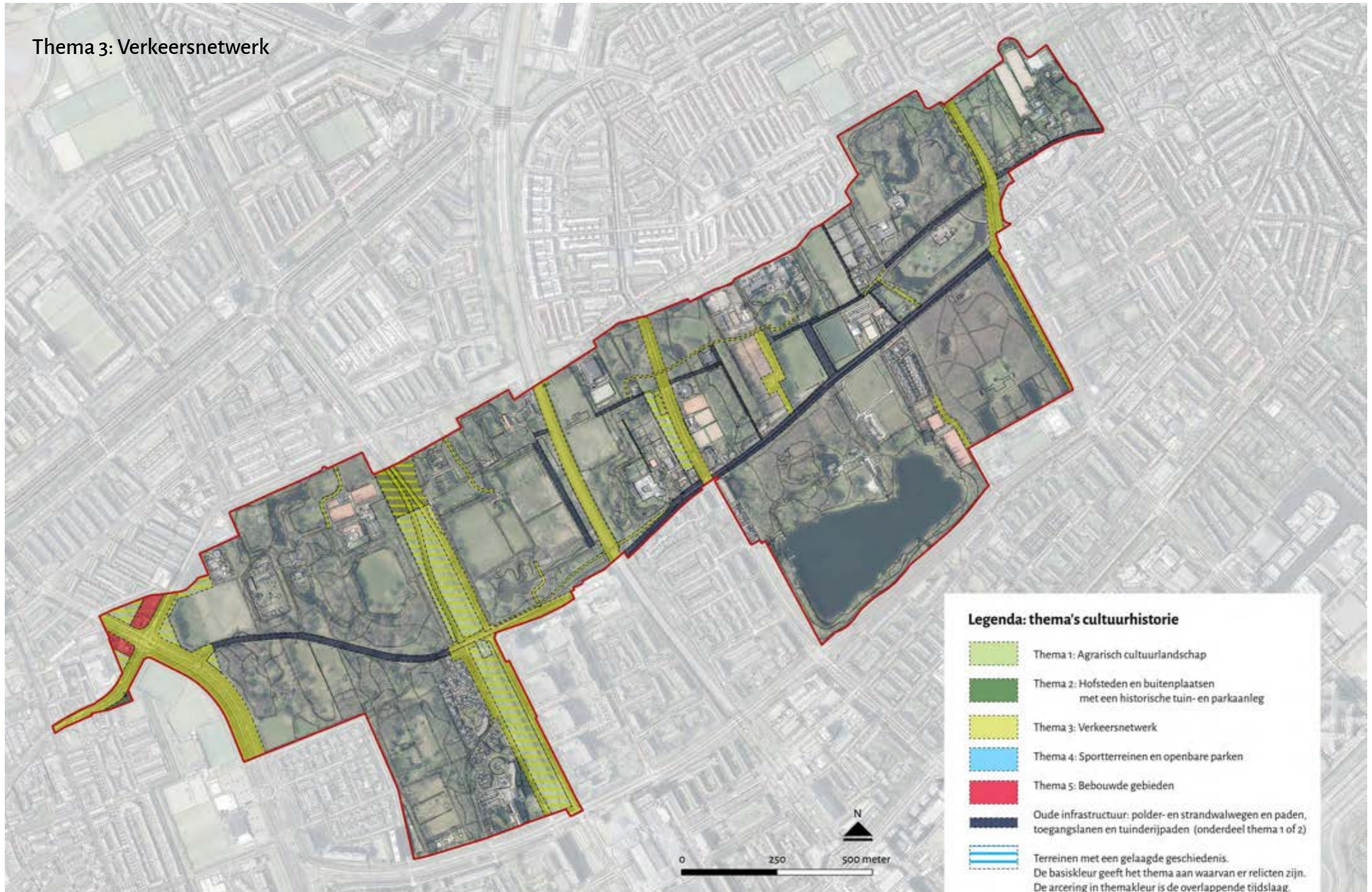
4.3.4 Thema 3: Verkeersnetwerk

→ → Themakaart op de volgende pagina

Themakaart 3 toont de samenstelling van het verkeersnetwerk binnen de Landgoederenzone, bestaande uit:

- (fragmenten van) oude wegen, parallel aan de strandwal;
- Lanen, tuinderijpaden en overige dwarsverbindingen tussen de strandwalwegen;
- Nieuwe fietsverbindingen uit 20-21^e eeuw;
- Ontsluitingswegen van sportterreinen uit de 20^e eeuw.
- De verbrede spoorweg (1847);
- Grote verkeersaders met brede profielen die de Landgoederenzone als 'parkways' doorsnijden. Binnen de profielen liggen restanten van andere tijdslagen (bv. poldersloten, tuinderswoningen, restbosjes met opgaande beplanting van een aangrenzende buitenplaats).

Thema 3: Verkeersnetwerk

4.3.5 Thema 4: Sportterreinen en openbare parken

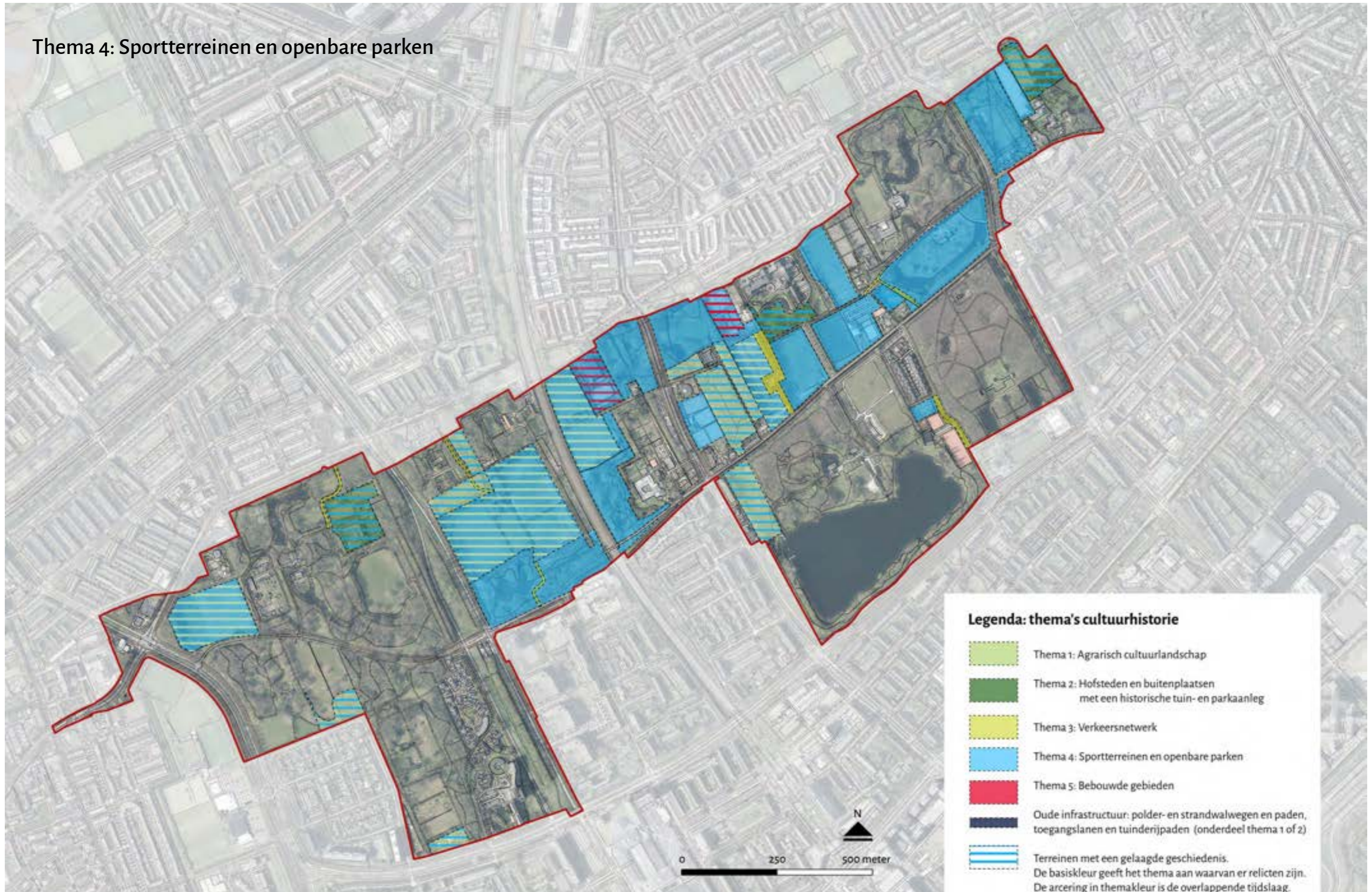
→ → Themakaart op de volgende pagina

Themakaart 4 toont de nieuwe parken uit de tweede helft van de 20^e en 21^e eeuw. Aan de hoeveelheid gekleurde vlakken te zien betreft dit een belangrijke aanlegperiode voor de Landgoederenzone die deels op de landgoederen plaatsvond, en deels op de percelen die onderdeel waren van het agrarische cultuurlandschap. Burgemeester Bogaardt (van 1952 tot 1973), speelde een belangrijke rol in deze ontwikkelingen. Een groot deel van deze terreinen zijn inmiddels weer van functie veranderd of in afwachting van nieuwe ontwikkelingen.

NB: met openbare parken worden de publieke (stedelijke) groenvoorzieningen bedoeld die in de 20e eeuw zijn aangelegd, zoals Park Schoonoord. Een opengestelde tuin- en parkaanleg op een landgoed, zoals De Voorde, valt onder themakaart 2.

- De terreinen zijn als blauw vlak ingekleurd indien er weinig tot geen relictten van oudere tijdslagen zijn (bv. in de sportparken);
- De braakliggende sportparken zijn groen gearceerd, want het open karakter en de 'nieuwe' natuur met struweel, ruigte en bloem- en kruidenrijke vegetatie is na de sloop teruggekomen en refereert naar het historische agrarische gebruik als wei- of hooiland (thema 1);
- Weergegeven in geel zijn de wegen, paden en parkeervoorzieningen die zijn aangelegd om de (voormalige) sportterreinen te ontsluiten;
- Indien een voormalig sportparkterrein inmiddels volledig is heringericht als woonwijk (bv. Park de Wervelaan) en er weinig relictten zijn, valt deze onder themakaart 5 (bebouwd);
- Ten tijde van dit onderzoek werden de resten van het voormalige sportterrein in projectgebied 'Buitenplaats Hofstede' nog gesaneerd/afgebroken en lag grotendeels braak. Het toekomstige woongebied is globaal met een rode arcering aangeduid.

Thema 4: Sportterreinen en openbare parken

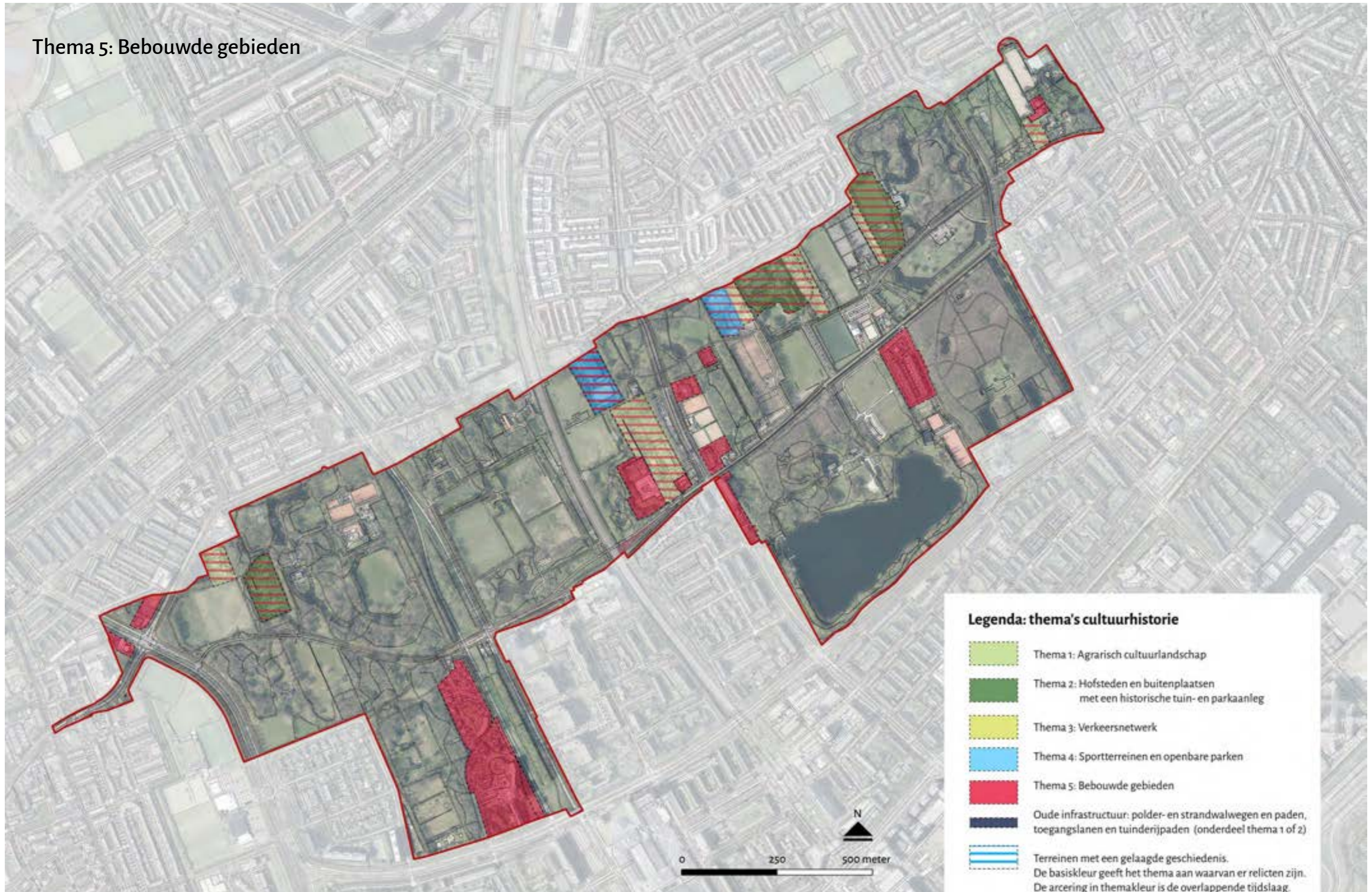
4.3.6 Thema 5: Bebouwde gebieden

→ → Themakaart op de volgende pagina

De Landgoederenzone ligt volledig binnen een verstedelijkt gebied. Themakaart 5 toont de verstedelijking die binnen de begrenzing van de Landgoederenzone heeft plaatsgevonden. Het betreft:

- De terreinen waarop de bebouwing (het dakenlandschap) en de omliggende buitenruimte in een rode kleur aangegeven;
- Grote gebouwcomplexen van bijvoorbeeld instituten, onderwijsinstellingen, verzorgingstehuizen met omliggende groenvoorzieningen, parkeervoorzieningen etc. Daaronder valt ook het bunkercomplex binnen de tuin- en parkaanleg van Overvoorde (gearceerd). Diverse uitbreidingen van complexen zijn ook met een arcering aangegeven;
- Ten tijde van dit onderzoek werden de resten van het voormalige sportterrein in projectgebied 'Buitenplaats Hofstede' nog gesaneerd/afgebroken en lag grotendeels braak. Het toekomstige woongebied is globaal met een rode arcering aangeduid;
- Woon- en villawijkjes met particuliere tuinen, plantsoenen, ontsluitingswegen.

Thema 5: Bebouwde gebieden

5. Gebiedsbeschrijving

Voor een overzichtskaart met de begrenzing en nummering van de deelgebieden: zie hoofdstuk 4.3

Deelgebied 1: Schaapweg

Gebiedscode: 1, Verkeersnetwerk

Toponiem: Schaapweg

Omschrijving actuele inrichting: doorgaande weg en aansluitend snippers van percelen of resten van landschapsstructuren.

Terreininrichting en datering:

- Aanleg Schaapweg, kruispunt en wegbeplantingen, ca. 1960;
- Terreininrichting tankstation Shell (20^e-21^e eeuw), uitvaartcentrum Sammersweg 4 (21^e eeuw), en schoolterrein Sammersweg 2 (tweede helft 20^e eeuw).

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Van oorsprong onderdeel van het agrarisch cultuurlandschap met hofstedes en buitenplaatsen;
- Langs de weg liggen snippers groen waarin de contouren te herkennen zijn van de verdwenen buitenplaatsen en hofstedes Westenvoorde, Sammersburg en de oude Schaapweg;
- Voetpad zuidwestzijde kruispunt volgt voormalig tracé Van Vredenburgweg;
- Parkeerplaats op het voormalige tracé Van Vredenburgweg (tracé buigt nu af naar Schaapweg);
- Sloot/greppel in bosvak langs Ligtenbergweg als restant Broeksloot (in gemeente Den Haag).

Schaapweg

Deelgebied 2: Terrein tussen Schaapweg en Overvoorde

Gebiedscode: 2, Agrarisch cultuurlandschap

Toponiem: Terrein tussen Schaapweg en Overvoorde

Terreininrichting en datering:

- Aanleg perceel weiland met tijdelijke natuur op voormalig voetbalveld 2011;
- Terreininrichting zorgboerderij Guntersteinweg 70 op vml. tuinderij vanaf ca. 1980;
- Aanleg toegangsweg vanaf Guntersteinweg, ca. 1960.
- Verbreden Broeksloot tot waterpartij 2011 (in gemeente Den Haag);

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Van oorsprong onderdeel van het agrarisch cultuurlandschap;
- De verdwenen poldersloten zijn bij aanleg weiland niet hersteld.

Terrein tussen Schaapweg en Overvoorde (2x)

Deelgebied 3: De Voorde

Gebiedscode: 3, Historische tuin- en parkaanleg

Toponiem: De Voorde

Beknopte omschrijving historische ontwikkeling:

Tijdlijn

1800	Gesticht door Jacob van Vredenburg (gevelsteen)
1806	Bouw tuinmanswoning
1882, ca.	Aanpassingen tuin (toevoeging vijverpartijen)
1931	Familie Van Vredenburg verkoopt De Voorden aan gemeente Den Haag
1962	Stichting De Voorde sticht kunstenaarskolonie
1966	Huis wordt gerenoveerd, verbouwd en ingericht als ateliergebouw
Jaren 80	Onderhoudswerkzaamheden huis
2000	Verkoop De Voorde aan gemeente Rijswijk

Belangrijkste ontwikkelingsfasen

De Voorde is één van de jongste buitenplaatsen in Rijswijk. Jacob van Vredenburg (1744-1814) koopt in 1800 De Voorde aan als geldbelegging en laat er een buitenplaats bouwen. Een gevelsteen in de voorgevel vermeldt het jaartal en de naam van Van Vredenburg. Jacob van Vredenburg bewoont zelf het tegenover gelegen Overvoorde. De Voorde en het land rondom het herenhuis wordt verhuurd en de huurder is verplicht de groenten uit de tuin aan Jacob van Vredenburg te leveren. Na zijn dood in 1814 gaat het bezit van De Voorde inclusief tuinmanswoning, die in 1806 links voor het landhuis werd toegevoegd en voorzien is van eenzelfde gevelsteen, over op zijn derde dochter, Agatha Maria (1778-1843). Na haar dood in 1843 komt De Voorde via een memorie van successie toe aan haar broer Johan Willem van Vredenburg (1782-1849), de latere burgemeester van Rijswijk. Het totale bezit wordt dan omschreven als *'Herenhuis, stal, koetshuis, tuinmanswoning, ijzer hek, moestuin, en plantagiën en al hetgeen aard- of nagelvast is'*. Omstreeks 1882 wordt de aanleg van de tuin rondom het herenhuis gewijzigd, waarbij twee vijverpartijen voor en achter het huis worden aangelegd. In 1931 verkoopt de familie van Vredenburg De Voorde, samen met Overvoorde en Steenvoorde, aan de gemeente Den Haag.

In de jaren dat Den Haag de Voorden beheert, vindt er sporadisch onderhoud plaats en zijn er twijfels over het functioneren van de beheerder Jacob Hendrik Hoytingh, die tussen 1933 tot 1945 verantwoordelijk was voor het groenonderhoud in de Voorden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog vordert de Wehrmacht De Voorde. Na de oorlog bood De Voorde even kort onderdak tot eind jaren '50 voor de Nederlandse Algemene Keuringsdienst voor Groenten- en Bloemzaden, waarna het in 1962 overging op de Stichting De Voorde, die er een kunstenaarskolonie sticht. In 1966 wordt het huis gerenoveerd, verbouwd en ingericht als ateliergebouw. In de jaren 80 vinden er ook verschillende onderhouds- en herstelwerkzaamheden plaats aan het huis.

In 2000 verkoopt Den Haag De Voorde aan de gemeente Rijswijk. Het koetshuis en paardenstal op De Voorde zijn begin 21^e eeuw gesloopt. Het park daarentegen omvat nog sporen van de aanleg in landschapsstijl, die in verschillende fasen in de 19^e eeuw is aangelegd.

Terreinrichting en datering:

- Tuinmanswoning (bj. 1806) en hoofdhuis (bj. 1800, meerdere verbouwingen);
- Aanleg vijverpartijen voor en achter het huis, ca. 1882;
- Zichtas naar het huis, begin 19^e eeuw;
- Aanleg in landschapsstijl, verschillende fasen 19e eeuw, wijzigingen padenstelsel, 20e eeuw.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Parkweide in gebruik als dierenweide, dierenverblijven in oorspronkelijke zichtlijn vanaf/op achtergevel hoofdhuis;
- Noordwesthoek van het park is voormalig tracé Oude Schaaapweg;
- Sloop koetshuis en paardenstal, begin 21e eeuw;
- Tuin rond tuinmanswoning ontbreekt;
- Wijzigingen entree en oprit: toegang Van Vredenburgweg bij tuinmanswoning ontbreekt/is verplaatst, hekpijlers ontbreken, toegangslaan verplaatst buiten de oorspronkelijke aanleg.

Deelgebied 4: terrein tussen De Voorde en Steenvoorde (II)

Gebiedscode: 4, Agrarisch cultuurlandschap, openbaar park

Toponiem: terrein tussen De Voorde en Steenvoorde (II)

Terreininrichting en datering:

- Parkaanleg (opgaande beplantingen en wandelpaden), ca. 1970;
- Oude poldersloten aanwezig;
- Zichtlijnen op zij- en voorgevel hoofdhuis De Voorde aanwezig.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Van oorsprong open agrarisch cultuurlandschap en in gebruik als weiland, bouwland en kwekerij. Door gebruik en inrichting als open parkweide en aanwezigheid sloten als zodanig herkenbaar;
- Centraal bosvak (ca. 1970) verwijderd in 2009.

Deelgebied 5: zuidwestelijk deel Steenvoorde (II)

Gebiedscode: 5, Agrarisch cultuurlandschap, openbaar park

Toponiem: zuidwestelijk deel Steenvoorde (II).

Terreininrichting en datering:

- Restant (hak)houtplantages en weilanden behorende tot Steenvoorde 17^e-19^e eeuw;
- Sloten als restant waterstructuur polder en Steenvoorde;
- Gebruik als natuur- en wandelpark en aanleg speeltuin (vernieuwd 2016) en driehoekig perceel gelijk met bouw woonwijk Steenvoorde-Noord ca. 1970.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Parkaanleg in landschapsstijl van Steenvoorde ontbreekt voor dit deelgebied;
- Zuid- en oostzijde terrein afgekaveld bij aanleg Generaal Spoorlaan en bebouwing langs Prinses Beatrixlaan ca. 1960.

Deelgebied 6: Steenvoorde (II)

Gebiedscode: 6, buitenplaats met historische tuin- en parkaanleg

Toponiem: Steenvoorde (II)

Beknopte omschrijving historische ontwikkeling:

Tijdslijn

17 ^e eeuw	Bouw herenhuis
1712	Eigendom van adellijke geslacht Van Opheusden
18 ^e eeuw	Eigendom van Haagse burgemeester Jan Hudde Dedel (1702-1777)
1767	'de hofstede Steenvoorde, bestaende in een heerehuys, tuijn, boomgaerden en plantagie, mitsgaders boerewoning, berg, schuijrr en annexe landen'
1802	Eigendom van Jacob van Vredenburg (1744-1814)
19 ^e eeuw	Aanleg park in landschapsstijl om het huis;
1887	Sloop herenhuis
1931	Verkoop Steenvoorde aan gemeente Den Haag
20 ^e eeuw	Openbaar park
21 ^e eeuw	Sloop kassencomplex

Belangrijkste ontwikkelingsfasen

Het herenhuis met boomgaarden en houtplantages van Steenvoorde II is gesticht in de 17^e eeuw. Over het ontstaan is weinig bekend. In 1712, wanneer Steenvoorde met ook is te zien op de kaart van Cruquius, was het in eigendom van het adellijke geslacht Van Opheusden. In de 18^e eeuw komt het bezit toe aan de Haagse burgemeester Jan Hudde Dedel (1702-1777), die ook Steenvoorde I (later Nieuwvoorde) en Outshoorn in bezit had. In een akte wordt gesproken over 'de hofstede Steenvoorde, bestaende in een heerehuys, tuijn, boomgaerden en plantagie, mitsgaders boerewoning, berg, schuijrr en annexe landen'. In 1802 komt het bezit in handen van Jacob van Vredenburg, die reeds in bezit was van de rest van de Overvoorde en Steenvoorde I. Van Vredenburg legde er een park in landschapsstijl aan, terwijl het huis werd verhuurd. Het herenhuis was geen lang leven beschoren en werd uiteindelijk in 1887 gesloopt, nadat het jarenlang had leeggestaan. Het grondgebied bleef in de familie tot de verkoop aan de gemeente Den Haag in 1931. De Haagse courant schrijft over de verkoop: 'Steenvoorde heeft zijn vroegere bekoring verloren, maar stelt er een waardevol kassencomplex, eenige boomgaarden en goeden cultuurgrond voor in de plaats. Zoolang de bebouwing dit terrein niet behoeft, zal de verpachting hoogstwaarschijnlijk bestendig worden'. Op een gedeelte van het terrein werd begin jaren 60 een woonwijk met woonzorgcentrum (zie deelgebied 7). Het andere deel kwam in gebruik als openbaar park met nog restanten van de parkaanleg uit de 19^e eeuw. Het kassencomplex met tuinderij, gebouwen en parkeerplaats is omstreeks 2010 gesloopt. De plek van het complex is nu ingericht als open ruimte met grasvelden en restanten van de al eerder staande boombeplanting.

Terreinrichting en datering:

- Restant van de parkaanleg in landschapsstijl uit de 19^e eeuw met o.a.: padenstructuur, waterpartijen en bosvakken;
- Tuinmanswoning (bj. midden 19^e eeuw) met tuin als bouwkundig restant van de buitenplaats;
- In gebruik als openbaar wandelpark vanaf tweede helft 20^e eeuw.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Steenvoorde, gesticht in de 17^e eeuw, niet te verwarren met het voormalige kasteel Steenvoorde;
- Huisplaats (sloop 1887) en voormalige moestuin en tuinderij van Steenvoorde ontbreken, maar de plek is herkenbaar als open ruimte;
- Van de buitenplaats Steenvoorde resteert na de afbraak in 1887 alleen de midden-19^e-eeuwse, wit gepleisterde tuinmanswoning. De tuinmanswoning is beschermd als Gemeentelijk monument (GM 034).

Deelgebied 7: Wijk Steenvoorde

Gebiedscode: 7, Bebouwd gebied

Toponiem: Wijk Steenvoorde

Terreinrichting en datering:

- Bebouwing in voormalige parkaanleg Steenvoorde, afkaveling ca.1960, diverse bouwfasen;
- Terreinrichting woonzorgcentrum Steenvoorde (bj. 1964, verbouwing en uitbreiding 20e en 21e eeuw) met parkeerplaatsen, vijverpartij en gemeenschappelijk groen rond de gebouwen. Terreinrichting ca. 1960, diverse wijzigingen sindsdien;
- Woonwijk met openbaar groen en privé tuinen, bouw/aanleg begin 21e eeuw.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Tuinmanswoning Steenvoorde is beeldbepalend bij wijkentree Van Vredenburgweg.

Wijk Steenvoorde

Overvoorde (3x)

Deelgebied 8: Overvoorde

Gebiedscode: 8, buitenplaats met historische tuin- en parkaanleg

Toponiem: Overvoorde

Beknopte omschrijving historische ontwikkeling:

Tijdslijn	
1318	Oudste vermelding
1559	Aankoop door Delftse burgemeester Jan Jacobsz Hogenhouck (ca. 1525-1586)
1623	Bouw nieuw herenhuis, vermoedelijk omgeven door een gracht
17 ^e eeuw	Aanleg sterrenbos
1720	Bruggen voorzien van fraaie toegangshekken en hekpijlers
1729-1812	Huis voorzien van tweetal vleugels en vernieuwing voor- en achtergevel huis
1777	Bezit komt door vererving toe aan Jacob van Vredenburg (1744-1814)
ca. 1833	Ingrijpende renovatie waarbij het huis zijn oorspronkelijke aanzien krijgt
ca. 1850	Gracht wordt vergraven tot een vijver in landschapsstijl
1931	Aankoop door gemeente Den Haag
2000	Aankoop door gemeente Rijswijk
21 ^e eeuw	Huis wordt particulier bezit van nazaten van familie Van Vredenburg; Park is openbaar wandelpark

Belangrijkste ontwikkelingsfasen

De oudste vermelding dateert uit 1318, toen jonkvrouw Ermgard Overvoort een rente schonk op het land aan de oostzijde van 'Overvoort'. Hoe Overvoorde zich tot halverwege de 16^e eeuw heeft ontwikkeld is onduidelijk. Pas in 1559 wordt er weer melding gemaakt van Overvoorde, wanneer het wordt aangekocht door de Delftse burgemeester Jan Jacobsz Hogenhouck (ca. 1525-1586). Zijn dochter Alide Hogenhouck (1550-1581) trouwde met Jacob Ewoutsz. van der Dussen (1538-1599), waardoor Overvoorde toekwam aan de Delftse regentenfamilie Van der Dussen, die Overvoorde vervolgens zo'n twee eeuwen in eigendom zou houden. Op initiatief van Ewout van der Dussen, zoon van Jacob Ewoutsz., wordt in 1623 een heel nieuw herenhuis gebouwd, vermoedelijk omgeven door een gracht. Verdere nakomelingen uit de familie Van der Dussen voerde diverse wijzigingen door op het landgoed. Er werd een sterrenbos aangelegd (17^e eeuw), de bruggen werden voorzien van fraaie toegangshekken en hekpijlers (1720), het huis werd aan de achterzijde voorzien van een tweetal vleugels (1729-1812), de voor- en achtergevel werden vernieuwd waarbij tevens een natuurstenen trap werd toegevoegd (18de eeuw) en ga zo maar door. In 1777, na het overlijden van Catharina van Vredenburg (1708-?) die getrouwd was met Jacob van der Dussen (1710-1772) en kinderloos stierf, kwam het bezit van Overvoorde toe aan Jacob van Vredenburg (1744-1814). Bij de aankoop van Outshoorn en Steenvoorde in 1778 voegde hij het bezit van Outshoorn toe aan Overvoorde, waarna hij de aanzet gaf tot de aanleg van een park in landschapsstijl op het gezamenlijk grondgebied. De aanleg van deze buitenplaatsen is door zichtassen met elkaar verbonden: vanaf het huis Overvoorde loopt een zicht over de weiden richting De Voorde; vanuit het park is een zicht uitgespaard op het hoofdgebouw Steenvoorde (afgebroken), zie Topografisch Militaire Kaart 1874-1913. Op een tekening van tuinman Willem van Hattem uit 1820 is te zien dat de 17^e-eeuwse gracht nog behouden is gebleven. Verder zijn er diverse vijvers gegraven in landschapsstijl, is het sterrenbos verdwenen en hebben de waterlopen en wandelpaden een slingerend verloop.

Grote wijzigingen werden vervolgens doorgevoerd door Johan Willem van Vredenburg (1782-1849), die in 1816 in de adelstand werd verheven. Omstreeks 1833 liet hij het huis ingrijpend renoveren en kreeg het huis zijn oorspronkelijke aanzien. De gracht rond en achter het huis werden rond 1850 vergraven tot een vijver in landschapsstijl. Verschillende elementen die op de kaart van Cruquius uit 1712 staan getekend zijn thans nog herkenbaar, zoals de aan de westzijde gelegen toegangslaai tot het herenhuis, de open ruimte (weide) voor het huis, de later in landschappelijke stijl vergraven rechthoekige omgrachting rondom de huisplaats met aan de noord- (zuid) en oostzijde daarvan rechthoekige percelen. Ook de aswerking (zuidoost-noordwest) met het huis als kernpunt bleef intact.

In 1931 werd Overvoorde samen met De Voorde en Steenvoorde aangekocht door de Gemeente Den Haag, omdat het op den duur onmogelijk werd voor de Van Vredenburg's om er te blijven wonen, aangezien onder meer 'een groot deel van de charme van het oude buiten verloren ging' vanwege de oprukkende stad. Belangrijkste reden voor de gemeente om de Voorden te verwerven was – met het oog op een eventuele annexatie van Rijswijk – het verkrijgen van een 'ontspanningsgelegenheid' voor de toekomstige bewoners van de nieuw te bouwen stadswijk Moerweg en om te voorkomen dat projectontwikkelaars via Rijswijk meester zouden worden van de grond. In het jaar 2000 hanteert de gemeente Rijswijk vergelijkbare argumenten hanteert om de Voorden terug te kopen. In de Tweede Wereldoorlog wordt op de Voorden het Nederlandse hoofdkwartier van de Luftwaffe gevestigd. Op Overvoorde werden een groot aantal gebouwen en bunkers gebouwd ten behoeve van het afluisteren van geallieerde berichten. Begin 1944 werd de locatie door de Luftwaffe verlaten en betrokken door een Quartiermeister abteilung van de Waffen SS. Na de Tweede Wereldoorlog doet huis Overvoorde dienst als jeugdcentrum en internationaal conferentieoord. Van het bunkercomplex Overvoorde worden er enkele na de oorlog door de Bescherming Bevolking gebruikt. Nu is er het Museum Bescherming Bevolking gevestigd. In de 21^e eeuw komt het huis weer toe aan de nazaten van de familie Van Vredenburg. Het park is openbaar wandelpark, waarin ten dele nog sporen zichtbaar zijn van de 19^e-eeuwse landschappelijke aanleg. De aan de noordkant van de aanleg liggende rechthoekige moestuinen en boomgaarden op oudere topografische kaarten van voor 1930 zijn thans ingericht als tennisbanen (Tennispark Overvoorde).

Terreinrichting en datering:

- Herkenbare onderdelen van aanleg in geometrische stijl, zoals zichtbaar op de kaart van Cruquius uit 1712: o.a. de toegangslaai, de open ruimte (weide) voor het huis, de rechthoekige omgrachting rondom de huisplaats, de boerderijlocaties, de zichtas van Outshoorn in zuidelijke richting. Deze onderdelen zijn opgenomen in de aanleg in landschapsstijl, maar in de huidige situatie nog herkenbaar;
- Samenvoeging Overvoorde en Outshoorn in 1778, aanleg in landschapsstijl op dit gecombineerde grondgebied in de 18^e en 19^e eeuw: restanten van padenstructuur, vijverpartijen, beplantingsstructuur en een stelsel van zichtlijnen;
- Bunkercomplex 20e eeuw, bouw in Tweede Wereldoorlog en uitbreiding in Koude Oorlog;
- Tennispark Overvoorde in de voormalige moestuin en op de boerderijlocatie van de buitenplaats met toegangsrouten Guntersteinseweg sinds ca. 1960.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Eén van de weinige landhuizen in de Landgoederenzone die (weer) particulier wordt bewoond;
- 20e-eeuwse tennisparken in voormalige moestuinen is een terugkerend thema in de landgoederenzone en rond Den Haag;
- Het huis heeft een de beeldbepalende en kenmerkende ligging binnen de historische tuin- en parkaanleg en aan de Van Vredenburgweg.

Deelgebied 9: Van Vredenburgweg

Gebiedscode: 9, Oude infrastructuur

Toponiem: Van Vredenburgweg

Terreininrichting en datering:

- Zeer oude strandwalweg van middeleeuwse oorsprong;
- Omleiding tracé ter aansluiting op de Schaapweg (parkeerplaats op oude tracé) ca. 1960;
- Gedeelte tussen Schaapweg en Prinses Beatrixlaan: smal wegprofiel met sloten: wegsloot noordzijde aanwezig, wegsloot zuidzijde gedempt bij verbreding fietspad (ca. eind 20e eeuw). Herinrichting straatprofiel 2015: rijweg in asfalt met rammelstroken van klinkers en een vrij liggend wandelpad in halfverharding. Voorheen brede klinkerweg en vrijliggend fietspad met tegelverharding. Er zijn 2 sluisen om autoverkeer te weren en ter hoogte van kruispunt Prinses Beatrixlaan is in de berm een parkeerplaats aangelegd. Bij de herinrichting 2015 zijn er wijzigingen aan de beplantingen gedaan langs de weg: aanplant nieuwe rhododendrons langs De Voorde (verruigd in huidige situatie). De bermen worden langs het gehele tracé als ruige bermen beheerd (voorheen intensiever maaibeheer);
- Gedeelte tussen Spoorbaan en Huis te Landelaan: smal wegprofiel, vanaf de Spoorbaan met fietspaden overgaand in klinkerweg met aan de noordzijde een verhard voetpad en aan de zuidzijde berm met hagen en gras en daartussen een voetpad in halfverharding, wegsloot aan de zuidzijde, laanbeplanting aan weerszijden;
- Gedeelte tussen Huis te Landelaan en Burgemeester Elsenlaan: afwisselende inrichting met parkeerplaatsen, erfgronden, groenstroken en een grenssloot langs Sportpark Vredenburg aan de noordzijde, wegprofiel afwisseling van fietspaden in tegels/verharding en klinkerwegen, langs de zuidzijde grasbermen met daartussen een verhard voetpad.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- De weg maakte deel uit van een reeks parallel lopende wegen en paden waarbij de Van Vredenburgweg de belangrijke as was die alle buitenplaatsen met elkaar verbond;
- De bocht in de Van Vredenburgweg is direct te herleiden aan de ligging van de strandwal in de ondergrond;
- Door de afwezigheid van een wegsloot is de Van Vredenburgweg minder beleefbaar als structuurdrager en loopt de berm als het ware over in de naastgelegen park- of weidepercelen. Door de aanleg van sluisen tegen autoverkeer is de weg visueel onderbroken;
- Wegbeplanting tussen Schaapweg en Prinses Beatrixlaan bestaat deels uit een laanbeplanting van es (vatbaar essentaksterfte).

Deelgebied 10: Prinses Beatrixlaan

Gebiedscode: 10, Verkeersnetwerk

Toponiem: Prinses Beatrixlaan

Terreininrichting en datering:

- Aanleg weg met zeer breed profiel, middenberm en opgaande beplantingen, ca. 1950-1960;
- Restanten van de buitenplaats Nieuwvoorde (Steenvoorde I): door de aanleg van de Prinses Beatrixlaan is de kern van de voormalige buitenplaats afgekaveld, is de hofstede en de overige terreininrichting verwijderd en vervolgens is het terrein doorsneden. Er resteren enkele kavelsloten en de Broeksloot, zodat de buitenplaats als contour deels herkenbaar is;
- In de brede bermen zijn er restanten van het oorspronkelijke cultuurlandschap, waaronder het verkavelingspatroon (sloten, greppels in dezelfde richting als de weg) en de twee woningen midden op het kruispunt Van Vredenburgweg (bj. ca. 1920-1930).

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- De oude toegangsweg vanaf de Van Vredenburgweg naar Nieuwvoorde (Steenvoorde I) is als voetpad naast de Pr. Beatrixlaan gehandhaafd en onderhouden tot ca. 2011. Daarna bewust geblokkeerd en niet meer onderhouden waardoor deze nu nauwelijks meer herkenbaar is in het terrein.

Deelgebied 11: Nieuwvoorde

Gebiedscode: 11, Hofstede met historische tuin- en parkaanleg, agrarisch cultuurlandschap

Toponiem: Nieuwvoorde (Steenvoorde I)

Beknopte omschrijving historische ontwikkeling

Tijdlijn	
1289	Eerste vermelding Steenvoorde
14 ^e eeuw	Huis vermoedelijk afgebroken, verbouwd of herbouwd
1569	Kaart van Steenvoorde met daarop een boerderij met moestuin, boomgaard en landerijen
1778	Aangekocht door Jacob van Vredenburg
1874	Een stuk land van ca. 4 ha aan de zuidwestkant van de boerderij Nieuwvoorde wordt bij de buitenplaats Overvoorde gevoegd
1874	Verkoop aan familie van Paassen - gedeeltelijke sloop boerderij
1893	Einde boerenbedrijf op Nieuwvoorde
1926	Stichting van internaat Ora et Labora van de Kruisvaarders van St. Jan
1944	V2-inslag terrein Kruisvaarders van St. Jan
1950, ca.	Aanleg Prinses Beatrixlaan over het landgoed
1982	Aanleg park op terrein Nieuwvoorde
21 ^e eeuw	

Belangrijkste ontwikkelingsfasen

De oudste vermelding van het middeleeuws kasteel in het noordelijke Steenvoorde (letterlijk: een met stenen verstevigde voorde of stenen huis bij de voorde) dateert uit 1289, in het testament van Gerard van Leyden (ca. 1230-1289), kanunnik en klerk van Floris V (1254-1296). Bij het huis hoorde ook een kapel, die nog in 1498 wordt genoemd. Tijdens de Hoekse en Kabeljauwse twisten in 1551 en later tussen 1393 en 1396 zijn veel kastelen in graafschap Holland niet gespaard gebleven, waaronder een aantal in Rijswijk. Het is niet met zekerheid te zeggen dat Steenvoorde verwoest is gezien het uitblijven van een naamsvermelding in de registers, maar het kasteel heeft naar alle waarschijnlijkheid wel schade opgelopen. Verondersteld wordt dat het huis in de 14e eeuw gedeeltelijk is afgebroken, verbouwd of herbouwd. Op de kaarten van landmeters Van der Loo uit 1569 en Cruquius uit 1712 wordt – hoewel niet gelijk aan elkaar – een boerderij weergegeven op de plaats van het kasteel. Na het uitsterven van de adellijke familie Steenvoorde, nazaten van Gerard, in 1483 kwam Steenvoorde in bezit van vermogende bestuursambtenaren en kooplieden.

Op de Kruikiuskaart in 1712 is de boerderij met moestuinen en boomgaarden zichtbaar. Ook loopt er vanaf de Van Vredenburgweg een rechte toegangslaan naar het goed toe. In 1778 kwam het samen met het aangrenzende Outshoorn in handen van Jacob van Vredenburg (1744-1814), die al in het bezit was van Overvoorde. Van Vredenburg investeerde veel in onroerend goed in de omgeving. De boerderij op Steenvoorde verhuurde hij. Vanaf de 19^e eeuw staat het perceel bekend als Nieuwvoorde. Een stuk land ter grootte van ca. 4 ha aan de zuidwestkant van de boerderij Nieuwvoorde wordt bij de buitenplaats Overvoorde gevoegd. De boerderij Nieuwvoorde met een gedeelte van het land, ca. 15 ha, wordt verkocht aan boer Cornelis Dirkszoon van Paassen, die een deel van de boerderij laat afbreken. In 1893 vertrok de pachter Jan Groeneveld, die hier als laatste het boerenbedrijf heeft uitgeoefend. In 1912 verkochten de kinderen van Van Paassen het restant van Nieuwvoorde. Het is toen in handen geweest van verschillende particulieren. In 1922 vestigden de Kruisvaarders van Sint-Jan zich in de vroegere dienstwoning op Nieuwvoorde en in 1926 wordt

het jongensinternaat Ora et Labora gesticht. Een V2-inslag verwoestte in 1944 een groot deel van het terrein. Hierbij vielen 14 doden. In 1946 verhuisden de Kruisvaarders van St. Jan naar Wasse-naar. Rond 1950 werden de laatste resten van de voormalige boerderij opgeruimd om de Prinses Beatrixlaan te kunnen aanleggen. Op het terrein van het internaat bleef de door de Kruisvaarders opgerichte drukkerij Nieuwvoorde bestaan. Later was er ook een manege gevestigd. Rond 1982 werd op het terrein van Nieuwvoorde een park aangelegd. Recent zijn verschillende stalgebouwen op het terrein verwijderd.

Terreinrichting en datering:

- De kern van de buitenplaats is afgekaveld en verdwenen door de aanleg van de Pr. Beatrixlaan ca. 1950-1960. Ongeveer de helft van het voormalige terrein is gehandhaafd en is in de huidige situatie grotendeels bebost/verruigd. Er zijn restanten van kavelsloten en de Broeksloot, zodat de buitenplaats als contour deels herkenbaar is;
- In 1925 vestigden de Kruisvaarders van Sint-Jan zich op het landgoed waar het jongensinternaat Ora et Labora werd gesticht. Een V2-inslag verwoestte in 1944 een groot deel van het terrein. Als open plek is de vierkante centrale tuin van het internaat nog aanwezig, de tuininrichting en de gebouwen rondom ontbreken. Er resteert één langgerekt gebouw uit deze periode (Van Vredenburgweg 164) met hierin de zaal van Biljartclub BCCD;
- De agrarische percelen ten zuiden en oosten zijn 'verparkt' omstreeks 1982 en in de afgelopen decennia door bebossing en verruiging volledig dichtgegroeid. Over het terrein is een fietsroute naar de voormalige sportvelden aangelegd (ca 1970-1980);
- Diverse stalgebouwen op het terrein zijn verwijderd in 2021-2022.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- De tussenliggende percelen tussen Nieuwvoorde en Hofstede Duynzigt zijn dichtgegroeid, waardoor deze niet meer als verschillende landschappelijke eenheden zijn te onderscheiden;
- Julialaantje verdwenen;
- Inslagkrater op luchtfoto 1945 aan de zuidkant.

Deelgebied 12: Duynzicht en Spoorzicht

Gebiedscode: 12, Hofsteden met historische tuin- en parkaanleg, agrarisch cultuurlandschap, oude infrastructuur

Toponiem: Hofstede Duynzicht en hofstede Spoorzicht

Terreininrichting en datering:

- Hofstede Duynzicht, een in oorsprong 17^e-eeuwse boerderij met dubbele omgrachting van de aanleg van Duynzicht en de Broeksloot, zoals zichtbaar op Cruquiiskaart 1713, zijn in de huidige situatie vrijwel intact aanwezig. Het terrein binnen de omgrachting (laan/singel), is ingericht als bos met diverse restanten van paden. In de 18^e-19^e eeuw was dit terrein ingericht als laan/singel en boomgaard;
- Gebouw Van Vredenburgweg 164^F met kinderdagverblijf en aangrenzende tuin in het bosperceel, 20^e-eeuws.
- Hofstede Spoorzicht is een in oorsprong uit de tweede kwart van de 18^e-eeuw daterende boerderij dat voorheen De Rijswijkse Hope heette. Uit deze oudste periode van de boerderij dateert nu nog het stalgedeelte. Het oorspronkelijke woonhuisgedeelte van Spoorzicht brandde in 1870 af en werd in hetzelfde jaar in eigentijdse stijl weer opgetrokken. De inrichting van hofstede Spoorzicht met erf, bijgebouwen en boomgaard vindt zijn oorsprong in de 19e eeuw;
- Volkstuinencomplex 'ATV Buitenlust' (1977) tussen het spoor (1847) en de oude toegangsweg/laan van Hofstede Duynzicht. Deze weg is onderdeel van de parkaanleg op de Cruquiiskaart 1713;
- Juliaalaantje verdwenen, restant tracé in groenstrook tussen hofstede Spoorzicht en het moes-tuincomplex.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Naastgelegen hofstede is verdwenen onder de spoorbaan.

Duynzicht en Spoorzicht (2x)

Deelgebied 13: Voormalig sportterrein tussen Prinses Beatrixlaan en Spoorlaan

Gebiedscode: 13, Sportterreinen

Toponiem: Voormalig sportterrein tussen Prinses Beatrixlaan en Spoorlaan

Terreininrichting en datering:

- Tijdelijke natuur vanaf 2007 op voormalig sportterrein uit 1970-1980. Terreininrichting en gebouwen van het sportcomplex zijn volledig verwijderd;
- Langs de contouren van het terrein de resten (sloten) van de voormalige verkaveling.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Complexe ontwikkelingsgeschiedenis vóór de aanleg van de sportterreinen. De verdwenen verkaveling bevat mogelijk resten van verdwenen hofstedes, paden, bosjes en een (onvoltooide) aanleg van Hofstede Duynzicht uit de 18^e eeuw.

Deelgebied 14: Kruisvaarderspark

Gebiedscode: 14, Openbaar park

Toponiem: Kruisvaarderspark

Terreininrichting en datering:

- Volledige herinrichting tot openbaar park, ca. 1995. Typisch '90 aanleg qua opzet en beplantingsamenstelling. Van de vrijkomende grond uit de gegraven vijverpartij zijn heuvels opgeworpen;
- Voor de aanleg van het park is een gebouw aan de Vredenburgweg gesloopt; ca. 1990. Aanleg fietsbrug over het spoor;
- Langs de contouren van het terrein de resten (sloten) van de voormalige verkaveling.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Het Kruisvaarderspark ontleent haar naam aan de Kruisvaarders van Sint-Jan. Dit betrof een Rooms-Katholieke leefgemeenschap met 140 bewoners, bestaande uit broeders en jongens die t/m 1944 woonden op Nieuwvoorde.'

Deelgebied 15: Spoorbaan

Gebiedscode: 15, Verkeersnetwerk

Toponiem: Spoorbaan Den Haag-Rotterdam

Terreininrichting en datering:

- Aanleg spoor 1847, verbreding 20^e eeuw;
- Pompgemaal (BAG: 1940) bij Broeksloot.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Het spoor is de eerste verbinding die de Landgoederenzone in zijn geheel in noord-zuidelijke richting doorsneed;
- Juliaalaantje als doorgaande route door spoor onderbroken;
- Voormalige spoorwegovergang bij Hofstede Spoorzicht verdwenen.

Deelgebied 16: Tuinbouwschool Huis te Lande en park

Gebiedscode: 16, Agrarisch cultuurlandschap, openbaar park en bebouwd gebied

Toponiem: Tuinbouwschool Huis te Lande en park

Terreinrichting en datering:

- Tuinbouwschool Huis te Lande (gesticht 1907) met (bj. 1905), later Wellantcollege met nieuwbouw (bj. 1986-87), kassen, kwekerij en onderwijstuinen;
- Volledige herinrichting van terrein ten westen van nieuwbouw tot openbaar park, ca. 1976 met latere wijzigingen met vijverpartij, opstaande beplanting en paden. Parkaanleg ingezet voor praktijkonderwijs;
- Terreinrichting: woonhuis (Van Vredenburgweg 148, bj. ca. 1920).

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Eerste en laatste tuinbouwschool voor meisjes;
- Mogelijk restanten agrarisch cultuurlandschap (paden en sloten) in het terrein van Wellantcollege;
- De villa is beschermd als Rijksmonument (nr. 518152).

Deelgebied 17: Sporthal 't Zandje en omgeving

Gebiedscode: 17, Sportterreinen, bebouwd gebied, agrarisch cultuurlandschap

Toponiem: Sporthal 't Zandje en omgeving

Terreinrichting en datering:

- Tijdelijke natuur vanaf 2010 op voormalig sportterrein uit ca. 1960. Terreinrichting en gebouwen van het sportcomplex zijn volledig verwijderd;
- Mogelijk restanten agrarisch cultuurlandschap met poldersloten en verkavelingsstructuur;
- Terreinrichting: Sporthal 't Zandje (ca. 1985) met skatebaan en voetbalveld (ca. 2000).
- Perceel met volkstuinten in noordwesthoek, tweede helft 20^e eeuw;

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- -

Deelgebied 18: Julianapark

Gebiedscode: 18, Openbaar park

Toponiem: Julianapark

Terreininrichting en datering:

- Volledige herinrichting tot openbaar park in 1977 met twee vijverpartijen (plan Gemeentewerken Rijswijk), daarvoor bevonden zich er in de 20^e eeuw volkstuinen;
- Locatie van twee hofstedes (Kruikiuskaart 1712) en voormalige Rooms-Katholieke Kerk/Oud Roomsche Kerk met aanbouw (oorsprong 1685, kerkzaal gesloopt in 1909, pastorie in 1969);
- Restanten cultuurlandschap: tuinderswoning (ca. 1914);
- Doorgaande recreatieve route door park, aanleg in 1977.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Gedeelten van de Broeksloot zijn bij de herinrichting van 1977 verbreed tot vijvers. Verschillende sloten binnen de percelen zijn toen ook gedempt;
- In 1976 opgravingen verricht naar de resten van de Oud-Katholieke Kerk door het Archeologisch Werkverband 'Julianapark Rijswijk'.

Julianapark

Deelgebied 19: Huis te Landelaan

Gebiedscode: 19, Verkeersnetwerk

Toponiem: Huis te Landelaan

Terreininrichting en datering:

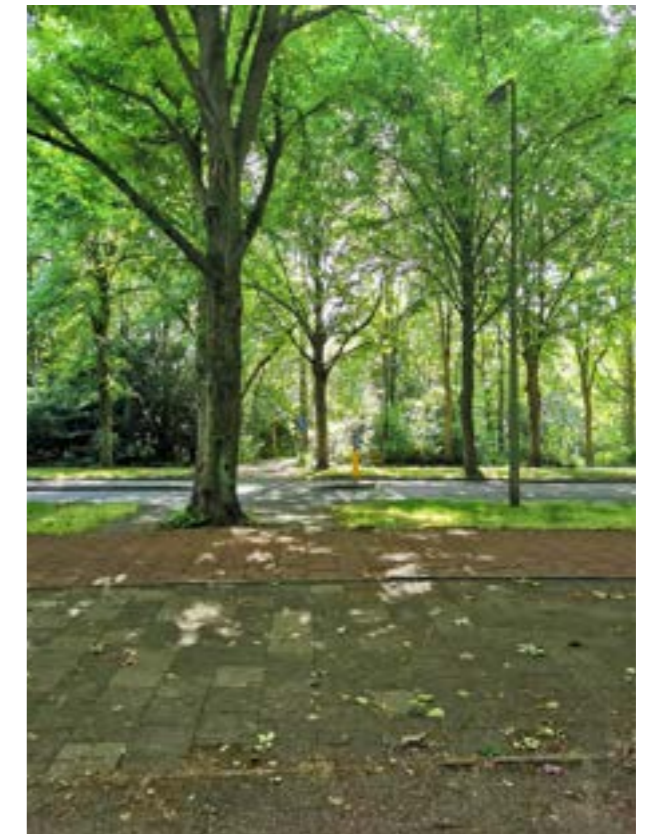
- Aanleg weg met breed profiel, fietsbanden en opgaande beplanting aan weerszijden: 1956.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Eén van de wegen die de Landgoederenzone in zijn geheel in noord-zuidelijke richting doorsnijdt;
- Het wegprofiel doorsneed percelen met volkstuinen, weiland en een voetbalveld, die voor de aanleg van de weg werden opgeheven;
- Julialaantje als doorgaande route door Huis te Landelaan onderbroken.

Huis te Landelaan en Julialaantje

Deelgebied 20: Percelen tussen Julianapark en Buurtschap 't Nest

Gebiedscode: 20, Bebouwd gebied, sportterrein, agrarisch cultuurlandschap

Toponiem: Percelen tussen Julianapark en Buurtschap 't Nest

Terreinrichting en datering:

- In oorsprong open agrarisch cultuurlandschap met in de eerste helft van de 20^e eeuw (volks-) tuinen, omgevormd in de loop van de tweede helft 20^e eeuw naar gebied met voorzieningen (kinderdagverblijven, dierenasiel en -pension) en bosvak (ca. jaren 90);
- Tennispark Vredenburg, oorsprong ca. 1930, met clubgebouw (bj. eerste helft 20^e eeuw, gerenoveerd 21^e eeuw) en anno 2022 negen tennis- en zes padelbanen;
- Oud tuinderijpad;
- Parkeerplaats op de hoek van de Huis te Landelaan en Van Vredenburgweg, ca. 2000;
- 19^e-eeuwse bebouwing langs de Van Vredenburgweg;
- Voormalige boerderij/herberg 't Oude Nest (bj. 17^e eeuw, diverse verbouwingen);
- Oude (restanten) van infrastructuur aanwezig: tuinderijpad en deel Juliaalaantje.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Perceelsgrens linkerkant gewijzigd door aanleg van de Huis te Landelaan;

Deelgebied 21: Sportpark Vredenburg en projectgebied Buitenplaats Hofstede

Gebiedscode: 21, Agrarisch cultuurlandschap, sportparken, bebouwd gebied (in ontwikkeling)

Toponiem: Sportpark Vredenburg en

Terreinrichting en datering:

- Het sportpark Vredenburg dateert uit 1931 en is in de tweede helft van de 20^e eeuw uitgebreid met meerdere sportvelden, herinrichting 2009-2010 met nieuw clubhuis, tribune, entree en parkeerplaats;
- Het huidige complex omvat vier sport/voetbalvelden, een tennisbaan, een baan voor *beach-sport*, een clubhuis, wegen en een parkeerterrein;
- Aan de Van Vredenburgweg in de zuidoosthoek van het deelgebied staan enkele woonhuizen daterende uit het eerste kwart van de 20^e eeuw.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Door het deelgebied lopen twee oudere structuren: Juliaalaantje (deelgebied 33) en de oude toegangslaan naar Westhoff (deelgebied 22);
- Projectgebied Buitenplaats Hofstede is in ontwikkeling als woon-groengebied.

Deelgebied 22: Westhof

Gebiedscode: 22, Historische tuin- en parkaanleg, agrarisch cultuurlandschap, bebouwd gebied, oude infrastructuur

Toponiem: Westhof

Beknopte omschrijving historische ontwikkeling

Tijdljn

1561	Bezit Michiel Colijn en Adriaen Fijck van Hove
1725	Bezit advocaat mr. Anthony Smulders
1833	'Moestuin, Boomgaard, Vijver, Bosschen, almede Laanen met opgaande Boomen beplant en aangename Wandeldreven'
1963	Afbraak huis, bouw verpleeghuis
1985	Uitbreiding verpleeghuis en aanleg slingerende sloot en vijverpartij aan de oostzijde van het terrein
2008	Herinrichting parkeerplaats

Belangrijkste ontwikkelingsfasen in het huis en de tuin- en parkaanleg

De geschiedenis van Westhof gaat terug tot 1561 toen de Delftse pater Michiel Colijn en de Rotterdamse schepen Adriaen Fijck van Hove in het bezit waren van de grond. De kleindochter van Fijck van Hove erfde daarna haar dochter Anna. De buitenplaats bestond toen uit een herenhuis, een tuin, een koetshuis, een boerderij en 30 morgen grond. Op de Kruikiuskaart uit 1712 zijn de verschillende gebouwen te zien, die omringd worden door vakken met boombeplanting (boomgaarden of bos). Vanaf de Van Vredenburgweg loopt een oprijlaan naar Westhof toe, dat aan het Julialaantje lag. Een nazaat van de familie van Hove liet de grond na aan de advocaat mr. Anthony Smulders. De buitenplaats zou tot 1784 in de familie Smulders blijven. Volgens een transportakte besloeg het in 1784 53 'morgens'. Behalve een herenhuis beschikte het in 1833 over een *Moestuin, Boomgaard, Vijver, Bosschen, almede Laanen met opgaande Boomen beplant en aangename Wandeldreven*. In het laatste kwart van de 19^e eeuw komt er om het huis een aanleg in landschapsstijl tot stand met een slingerende vijver en golvende bosranden langs de grenzen van het terrein. In 1963 werd het huis afgebroken ten behoeve van een verpleeghuis voor de Zuster Eijkelenboom Stichting. Thans valt het tehuis onder de Stichting Zorggroep Florence. Het gebouw werd in 1985 uitgebreid op een perceel dat voorheen ingericht was met volkstuinen. Op dit perceel werd later ook een parkeerplaats aangelegd, die omstreeks 2008 is heringericht.

Terreininrichting en datering:

- Herkenbare onderdelen van formele aanleg, zoals zichtbaar op de kaart van Cruquius uit 1712: o.a. de toegangslaan, Julialaantje, kavelvorm;
- Vijverpartij restant van de aanleg in landschapsstijl uit laatste kwart 19^e eeuw;
- Naoorlogse parkinrichting met padenstelsel uit ca. 1954 met wijzigingen omstreeks 1962, 1974 en 1985;
- Slingerende sloot ten oosten van het complex en vijverpartij in de zuidwesthoek, uitgegraven en verbreed in 1985;
- Herinrichting parkeerplaats oostzijde, ca. 2008;

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Herenhuis 18^e eeuw afgebroken in 1963;
- De huidige parkeerplaats ligt op een voormalige strook volkstuinen.

Deelgebied 23: Les- en hobbytuinen tussen Westhof en Den Burch

Gebiedscode: 23, Agrarisch cultuurlandschap

Toponiem: Les- en hobbytuinen tussen Westhof en Den Burch

Terreininrichting en datering:

- Middenas restant geometrische aanleg buitenplaats Soestburch;
- Oude poldersloten aanwezig;
- Les- en hobbytuinen met gebouw (ca. 1970);
- 18^e-eeuws bakstenen tuinmanswoning met klokgevel (Julialaantje 28). Beschermd als Rijksmonument nr. 20060;
- Herbouwde voorhuis van de 17^e-eeuwse boerderij Soestburch (Julialaantje 30), ca. 1974.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Locatie voormalige buitenplaats Soestburch (afgebroken eind 19^e eeuw);
- Tuinderij met les- en hobbytuinen valt momenteel onder de stichting Kinder-, les- en hobbytuinen.

Deelgebied 24: Von Fisennepark

Gebiedscode: 24, Openbaar park

Toponiem: Von Fisennepark

Terreininrichting en datering:

- Ontwerp hertenkamp met rondwegen, padenstelsel, vijver en sloot uit 1956 van architect D. Verhoeven in opdracht van N.V. Grontmij, uitvoering 1963-64;
- Kinderboerderij (bj. 1986) met terreinwijzigingen in directe omgeving gebouw, 1986;
- Hekwerk rondom park, 21^e eeuw;
- Don Boscolaantje, 1963;
- Scouting op vml. tuinderij ten westen van Von Fisennepark met drie blokhutten, gevestigd sinds ca. 1970;
- Woning, eerste helft 20^e eeuw.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Tot begin jaren 60 liep door dit deelgebied de monumentale toegangslaan naar Den Burch;
- Vernoemd naar de familie die t/m 1951 eigenaar was van het ten noorden gelegen Den Burch.

Deelgebied 25: Den Burch

Gebiedscode: 25, Historische tuin- en parkaanleg

Toponiem: Den Burch

Beknopte omschrijving historische ontwikkeling:

Tijdslijn

1307	Oudste vermelding
14 ^e eeuw	Sloop kasteel
ca. 1780	Bouw landhuis door Pieter Loquet
1783	Aankoop grond nabijgelegen buitenplaats Cruisbeek
ca. 1790	Aanleg in vroege landschapsstijl
ca. 1810	Aanleg in landschapsstijl door Jan David Zocher sr.
1951	Verkoop aan paters Salesianen - gebruik als opvanghuis en jeugdcentrum
21 ^e eeuw	Huis weer particulier bewoond

Belangrijkste ontwikkelingsfasen

De oudste vermelding van Den Burch is van 1307 als Simon Simonsz. van der Burch wordt beleend met 15 morgen land. De eerste kaart van Den Burch dateert uit 1580 en toont een rechthoekige woontoren van drie verdiepingen met kantelen. Gezien de vorm zou dit kasteel omstreeks 1300 gebouwd kunnen zijn. Rondom de motte liggen moestuinen, boomgaarden en weide. Mogelijk is het kasteel tijdens de Hoekse en Kabeljauwse twisten rond 1350 verloren gegaan. Uit 1729 dateert de prent 'Overblyfsel van het Huis Burg onder Ryswyk' van Abraham de Haan. Hierop is een hofstede zichtbaar met daarnaast een vrij eenvoudige geometrische tuin.

Als het in bezit komt van Pieter Loquet, burgemeester van Schiedam, laat hij de boerderij slopen en een nieuw huis bouwen. In 1783 koopt Loquet ook de naastgelegen buitenplaats Cruisbeek. Hij laat het huis afbreken en de grond van de voormalige buitenplaats Cruisbeek wordt opgenomen in de nieuwe aanleg in vroege landschapsstijl van Den Burch. In 1788 wordt de buitenplaats gekocht door de Rotterdamse wijnhandelaar en wijnkoper Petrus Mattheus van der Kun voor een bedrag van 25.000 gulden. Zijn familie bezit ook het nabijgelegen buitenplaats Welgelegen en zal nog meer buitenplaatsen aankopen als investering. Bij de verkoop wordt het omschreven als 'een kapitaal herenhuis met tuinmanswoning, stalling, koetshuis en verdere tuinmenageriën'. Op de kaart van A. Folles, gemaakt in 1802, is een aanleg in vroege landschapsstijl zichtbaar. Er is een grillig gevormde waterpartij gegraven en er zijn verschillende kunstmatige heuveltjes opgeworpen en grote aantallen bomen geplant. Omstreeks 1810 wordt deze aanleg doorontwikkeld door de beroemde tuin- en landschapsarchitect Jan David Zocher sr. Hierbij worden de verschillende watergangen achter het huis samengevoegd tot één grote vijver in landschapsstijl met twee eilanden (het grote eiland schuin achter het huis bevat o.a. de motteheuvel).

Door huwelijk en vererving komt in de 19e eeuw de buitenplaats in handen van het geslacht Von Fisenne. Het huis wordt rond 1894 ingrijpend verbouwd waarbij het huidige balkon, gedecoreerd met griffioenen en wapenleeuwen en ondersteund door een zuilengalerij, is aangebouwd. De vensters krijgen een omljsting in neorenaissancestijl. Ook de hekpijlers stammen uit deze tijd. Tot de Tweede Wereldoorlog wordt het nog bewoond door de familie Von Fisenne. In de oorlog wordt het gevorderd door de Duitsers, waardoor de materiële toestand van het gebouw sterk achteruitging. Herstel van het huis zou teveel geld kosten, waardoor de familie het in 1951 verkoopt aan de broeders Paters Salesianen, die het huis gebruiken als opvanghuis en jeugdcentrum. Sinds enkele jaren wordt het weer particulier bewoond.

Terreininrichting en datering:

- Restanten parkaanleg in landschapsstijl uit de 19^e eeuw met o.a. vijverpartij, boombeplanting en padenstelsel;
- Hoofdgebouw (bj. ca. 1780, verbouwing 1894, div. verbouwingen en aanpassingen, bijbouw tweede helft 20^e eeuw);
- Don Bosco gebouw met oprit en gazon, ca. 1960;
- Terreininrichting ten noorden van Don Bosco gebouw met gazon en paden, ca. 1970;
- Brug met toegangshek (bj. 1894).

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Hoofdgebouw en brug met toegangshek zijn beschermd als Gemeentelijk monument (GM 049);
- Den Burch is als 'Terrein met resten van het mottetekasteel Huis Den Burch en buitenplaats Cruisbeek uit de Late Middeleeuwen' beschermd als Archeologisch Rijksmonument (4058). De archeologische vindplaats (motte) is ook beschermd als Gemeentelijk monument (GM 049).

Deelgebied 26: Woonbuurt tussen Huis te Landelaan en Te Werve en Vlinderwei

Gebiedscode: 26, Bebouwd gebied, agrarisch cultuurlandschap, openbaar park

Toponiem: Woonbuurt tussen Huis te Landelaan en Te Werve en Vlinderwei

Terreinrichting en datering:

- Woonbuurt met flatgebouw en woningen, ca. 1958;
- De Vlinderwei bestaat voor helft uit grasland met struweelrand (voorheen sportterrein) en de andere helft uit bos, vanaf ca. 1990.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- De Vlinderwei is nooit onderdeel geweest van de historische parkaanleg van Te Werve. In de 20^e eeuw lag hier een van de sportterreinen van Shell, eind 19^e eeuw was het een tuinderij. Daarvoor lag het perceel tussen Te Werve en Hilvoorde, waar rond 1648 de hofstede heen verplaatst was.

Deelgebied 27: Te Werve

Gebiedscode: Buitenplaats met historische tuin- en parkaanleg

Toponiem: Te Werve

Beknopte omschrijving historische ontwikkeling:

Tijdlijn	
1262	Oudste vermelding, bezit van Floris van de Werve
1448	Jan Ruychrock (ca. 1387-1473), secretaris en raadsheer van Filips de Goede, hertog van Bourgondië (1396-1467) en gravin Jacoba van Beieren (1401-1436).
ca. 1450	Duiventoren, gerestaureerd in renaissancestijl in 1590
19 ^e eeuw	Aanleg in landschapsstijl in fasen
1824	Verkoop aan Jonkheer mr. M.B.H.W. Gevers van Kethel en Spaland, die het huis ingrijpend laat veranderen
1910	Ontstaan van De Put door zanduitgraving
1922	Bataafsche Petroleum Mij. (tegenwoordig Shell Nederland); inrichting van Te Werve als sport- en ontspanningsoord voor Shell-personeel
2000, ca.	Verwijdering van een groot aantal sportaccommodaties en -velden
2011	Verkoop aan Te Werve Monumenten BV en oprichting Stichting Vrienden van Landgoed Te Werve

Belangrijkste ontwikkelingsfasen

Huis te Werve is van oorsprong een middeleeuws kasteel. De geschiedenis gaat terug tot 1262, wanneer het in bezit is van Floris van de Werve. Het kasteel was vermoedelijk een donjon, omgeven door een gracht. De nakomelingen van Floris zijn eigenaren van het kasteel tot in de 15^e eeuw, waarna het in 1448 overgaat op Jan Ruychrock (ca. 1387-1473), secretaris en raadsheer van zowel Filips de Goede (1396-1467), hertog van Bourgondië, als van gravin Jacoba van Beieren (1401-1436). De vanaf dat moment geheten Jan Ruychrock van de Werve laat er een groot vierkant woonkasteel met slotgracht bouwen en onder meer een duiventoren. Jan bezit dan namelijk het adellijk recht van duivenslag en zwanendrift.

In de 14e en 15e eeuw dient er met de Hoekse en Kabeljauwse twisten een roerige tijd aan voor Rijswijk. De adellijke buitenplaatsen, waaronder Te Werve, blijven daarbij niet gespaard. Interessant is dat Te Werve aan het einde van dit conflict kort het middelpunt is van één van de vele onderhandelingen. Zo sluiten de Haagse gevolmachtigden van de Hoekse Oversten op 7 maart 1489 een verdrag om Den Haag en Haag-Ambacht voor 200 Rijnse guldens (280 gulden) van de Hoekse brandschatting vrij te kopen.

In 1593 komt het bezit van Te Werve door vererving en huwelijk toe aan de katholieke familie Van der Wiele uit Amsterdam. De familie stelt Te Werve open als toevluchtsoord voor katholieken, voor wie het na de Reformatie in 1572 verboden is om hun religie in het openbaar uit te oefenen. Via huwelijken en verervingen komt Te Werve door de eeuwen heen in handen van diverse andere families. In 1807 koopt J.H. de Lange Huis Te Werve aan, die hier een tuin in vroege landschapsstijl laat aanleggen. Van de geometrische tuin uit de 17^e eeuw wordt in de verkoopakte geen melding gemaakt. Deze was naar alle waarschijnlijkheid met het kasteel in verval geraakt. In 1824 komt het bezit in handen van jonkheer mr. M.B.H.W. Gevers van Kethel en Spaland (1789-1873), die tevens de grond van het aangrenzende Ter Nieuburg en Hilvoorde pacht. Gevers heeft het huis ingrijpend laten veranderen. Zo wordt de toren sterk in hoogte teruggebracht, de raamverdeling gewijzigd, het gebouw witgepleisterd en wordt er een ijzeren serre aangebouwd.

Begin 20e eeuw wordt het landgoed onder het echtpaar Labouchère verder gemoderniseerd met onder meer een nieuwe toegangspartij. Aan de zuidkant van het landgoed ontstaat in 1910 een plas door een zanduitgraving voor de aanleg van de spoorlijn Rotterdam-Den Haag. In 1922 wordt het landgoed verkocht aan de Bataafsche Petroleum Mij (tegenwoordig Shell Nederland), die het in gebruik neemt als clubhuis. Vanaf 1922 wordt het park ingericht met diverse sport- en ontspanningsgelegenheden met als aanvulling op de oude parkinrichting een rondwandeling rond de Put, die o.a. een functie kreeg als zwembijver.

In de jaren 90 loopt het aantal leden vanuit het Shell-personeel sterk terug. Mede hierdoor besluit Shell dat een eigen sportpark 'niet meer van deze tijd was' en wordt rond 2000 een groot deel van de sportaccommodaties en -velden verwijderd. In 2011 verkoopt Shell buitenplaats Te Werve aan Te Werve Monumenten BV, die als doel heeft de instandhouding van de historische buitenplaats, waarbij de exploitatie in handen is van Event Company. In de periode van aankoop is ook de stichting 'Vrienden van Landgoed Te Werve' opgericht. Sinds 2011 zijn diverse gebouwen en parkdelen gerestaureerd en hersteld.

Terreininrichting en datering:

- Restanten 17^e-eeuwse aanleg: oprijlaan, grenssloot, huisplaats;
- Kern van de historische buitenplaats in landschapsstijl met zichtas vanuit het huis naar de Van Vredenburgweg, vijvers en beek, padenstelsel en massa-ruimte structuur (verschillende fasen 19^e eeuw, aanpassingen eerste helft 20^e eeuw);
- Hoofdgebouw (ca. 1450, met diverse verbouwingen in de 19^e en 20^e eeuw);
- Koetshuis (bj. ca. 1810);
- Duiventoren (ca. 1450, verbouwd 1590);
- Oranjerie (ca. 1850);
- Botenhuis (bj. 1925);
- Pomphuis (ca. 1915, ca. 1980);
- Portierswoning (bj. ca. 1900);
- Toegangsbrug (ca. 1648);
- De Put, 1910, sinds ca. 1922 in gebruik als zwemgelegenheden met zweminrichting en eigen entree aan de Huis te Landelaan en rondwandeling langs de parkrand (jaren 20, latere aanpassingen);
- Aan de noordoostzijde een open weide met grasland, randen parkbos, wandelpaden (19^e eeuw aangelegd, met latere wijzigingen en parkeerplaats (2008);
- Tenniscomplex met tennisbanen, paviljoen (bj. ca. 2000), parkeerplaats en speeltuin ten oosten van de Put, 1923 met latere uitbreidingen.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Te Werve is beschermd als complex historische buitenplaats (515691) en bestaat uit tien rijksmonumenten;
- Eigenaren van Te Werve hadden het recht op een vrij uitzicht op de Nieuwe Kerk in Delft. Dit 'recht op vrij uitzicht' vanuit het huis richting Delft is in 1958 door de gemeente Rijswijk afgekocht vanwege de gemeentelijke uitbreiding met woonwijken en industrie;
- Het tenniscomplex is in 2011 voor een symbolisch bedrag doorverkocht aan Sport en Ontspanningsvereniging club Te Werve.

↑↓ Te Werve

Deelgebied 28: Park de Wervelaan

Gebiedscode: Bebouwd gebied, openbaar park, verkeersnetwerk

Toponiem: Park de Wervelaan

Terreininrichting en datering:

- Woonhuizen met tuin langs Van Vredenburgweg, ca. 1906 (nrs. 81-87) en ca. 1954 (95, 75);
- Woonwijk Park de Wervelaan en rondweg, 2007;
- Park ten zuiden van de woonwijk met grasveld en bomen, ca. 2019;
- Huys te Wervelaan, ca. 1957.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Op de locatie van de woonwijk lag tussen ca. 1958 en 2007 een openbaar zwembad.

Park de Wervelaan

Deelgebied 29: Rijswijkse Bos

Gebiedscode: 29, Buitenplaats met historische tuin- en parkaanleg

Toponiem: Rijswijkse Bos (voorheen Huis ter Nieuburch)

Beknopte omschrijving historische ontwikkeling

Tijdslijn

1602	Oudste vermelding, verkoop Jacob de Witte aan Barthout van Vlooswijck
1630	Aankoop door stadhouder Fredrik Hendrik, prins van oranje
1697	Vrede van Rijswijk, nacht van 20 op 21 september, wapenfeit
1790	Sloop Huis ter Nieuburg
1793	Oprichting gedenknaald
1833	Verpacht aan jonkheer M.B.H.W. Gevers van Kethel en Spaland
1897	Openstelling park 'Rijswijkse Bos'
1944	Lanceerplaats V2-raketten
2009	Herinrichting Rijswijkse Bos

Belangrijkste ontwikkelingsfasen

De oudste vermelding van Ter Nieuburg dateert uit 1602, wanneer Jacob de Witte, baljuw van Rijswijk, de hofstede 'Ter Neyeuburch' verkoopt met 'plantagien' en boomgaarden, 34.2 morgen groot (circa 30 hectare), aan de Rotterdamse burgemeester Barthout van Vlooswijck. In 1624 komt de hofstede met ruim 14 morgen (12 hectare) in handen van Philiberth Vernatti (1590-1643), getrouwd met een dochter van de eveneens Rotterdamse burgemeester Fop Pietersz. van der Meijden.

Stadhouder Frederik Hendrik (1584-1647), zoon van Willem van Oranje verwerft in 1630 de hofstede en laat het afbreken om er een nieuwe buitenplaats te stichten. In 1634 is het paleis voltooid; de inrichting van het huis en de aanleg van de tuin vergt echter nog enige jaren. Ter Nieuburg was, samen met het Huis Honselaarsdijk en Huis ten Bosch, onderdeel van de bouwcampagne van Frederik Hendrik, die het stadhouderschap vorstelijke allure moest geven en de dynastieke aspiraties moest ondersteunen. Zowel de huizen als tuinen werden voltrokken in de modieuze stijl van dat moment, het Hollands classicisme. De gravure van J.J. Millheusser (ca. 1611-1680) uit 1644 geeft een gedetailleerde weergave van de tuin in de tijd van Frederik Hendrik. Het grondgebied is streng symmetrisch ingedeeld, waarbij een sterke relatie bestaat tussen de tuin en het huis. Opvallend is dat de middenas van de tuinaanleg op de toren van de Nieuwe Kerk te Delft was gericht, een verwijzing naar Willem van Oranje – stichter van het Oranje-geslacht en vader van Frederik Hendrik – die daar begraven ligt.

Vanaf het moment dat Frederik Hendrik in 1647 overlijdt, staat Ter Nieuburg veelal leeg. In de zomer van 1697 vormt het Huis ter Nieuburg enige maanden het middelpunt van de Europese politiek, toen hier de vredesonderhandelingen werden gevoerd, die een eind moesten maken aan de Negenjarige Oorlog tussen Frankrijk en de geallieerden van het Groot Verbond: Engeland, de Republiek, Spanje en enkele Duitse staten. Ter Nieuburg werd uitverkoren als conferentieoord, omdat het volkomen symmetrisch was en beide partijen over exact dezelfde ruimte konden beschikken, waardoor geen van beide partijen zich dus achtergesteld hoefde te voelen.

Uit de prenten die gemaakt zijn ter gelegenheid van de Vrede van Rijswijk in 1697 blijkt dat de tuin al aan het einde van de 17^e eeuw aanzienlijk was vereenvoudigd. Het lanenpatroon in het bos aan de voorzijde was verdwenen, er waren nog slechts twee dichtbeboste terreinen aan weerszijden van de oprijlaan over. Tussen 1697 en 1712 zijn daarin stervormige lanenpatronen aangebracht met ronde vijvers.

Na de dood van Willem III in 1702 is Ter Nieuburg onderdeel van een jarenlang voorslepende erfiskwestie tussen de erfgenamen van Willem III. De Nassause Domeinraad beheert het paleis wel, maar het onderhoud wordt tot een minimum beperkt. Vanaf 1714 wordt het verhuurd, o.a. aan de Russische ambassadeur Alexander Golovkin (1688-1762). In 1790 wordt het huis op advies van architect Philip Willem Schonck (1735-1807) gesloopt en in 1793 een gedenknaald opgericht ter herinnering aan de Vrede van Rijswijk van 1697.

In 1833 wordt Ter Nieuburg verpacht aan jonkheer M.B.H.W. Gevers van Kethel en Spaland, die het terrein verandert in een modern park in landschapsstijl met behoud van enkele elementen van de geometrische aanleg, waaronder de vijvers en middenas. In 1876, na het overlijden van Gevers, verkoopt het Rijk het zuidelijke deel van het landgoed met twee van de vier grote vijvers. De nieuwe eigenaar laat deze beide vijvers dempen en de gracht versmallen. Het onverkochte noordelijk deel van het terrein wordt als het 'Rijswijkse bos' in 1897 weer opengesteld voor het publiek.

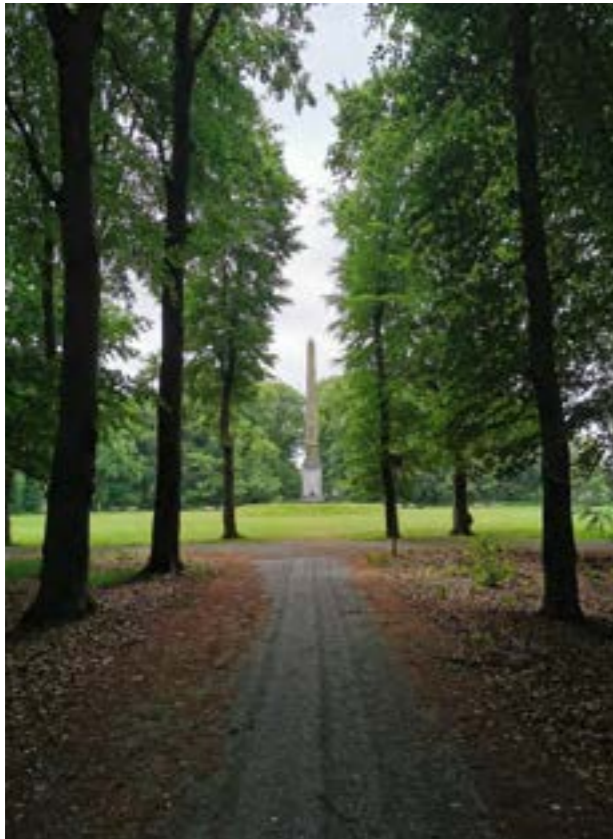
De Duitsers plaatsen aan het eind van de Tweede Wereldoorlog in het Rijswijkse Bos een lanceerplaats voor V2-raketten. Na een mislukte lancering op 27 oktober 1944, waarbij de V2 terecht komt op het terrein van de Kruisvaarders van Sint Jan aan de Van Vredenburgweg, stoppen de Duitsers met het afvuren van V2's op deze plek. Als gevolg van de brandstofschaarste worden de bommen in het bos gekapt. Na de Tweede Wereldoorlog wordt het bos opnieuw aangeplant. Bij de herinrichting van het Rijswijkse Bos in 2009 is de vorm van het paleis met stenen banden gemarkeerd, de vijver in het bosdeel uitgegraven en achterstallig onderhoud aan het bos uitgevoerd.

Terreininrichting en datering:

- Restanten 17^e-eeuwse aanleg in geometrische stijl: middenas, twee vijvers, wallen en omgrachting;
- Gedenknaald (1793);
- Padenstructuur in landschapsstijl uit de 19^e eeuw nog gedeeltelijk intact;
- Bosvakken als massa-ruimte structuur 19^e eeuw, herplant na WOII, bosonderhoud in 2009 (o.a. onderzoek en rooien);
- Herinrichting 2009: grond afgegraven waardoor de Naald meer op een verhoging staat, vorm van het paleis met stenen banden gemarkeerd met stenen platen die de geschiedenis van de plek vertellen;
- Brug (19^e eeuw?);
- Boswachterswoning (bj. 1908).

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Parkaanleg en obelisk zijn beschermd als Rijksmonument (nr. 20086);
- Brug (bj. 19^e eeuw?). De bakstenen brug had in het verleden een zwartgelakt ijzeren hek met vergulde letters 'Hvys ter Nievwbvrgh' en het jaartal 1883. Dit hek is rond 1944 verdwenen. De brug is beschermd als Gemeentelijk monument (GM 056);
- Het voormalige zuidelijk deel van het terrein is in 1953 door de gemeente Rijswijk gekocht voor de bouw van het gemeentehuis.

↑↔ Rijswijkse bos

Deelgebied 30: Burgemeester Elsenlaan

Gebiedscode: Verkeersnetwerk, openbaar park

Toponiem: Burgemeester Elsenlaan

Terreininrichting en datering:

- Aanleg weg met breed profiel, fietsbanden, trambaan en opgaande beplanting aan weerszijden, ca. 1954;
- Parkinrichting op de hoek Burgemeester Elsenlaan/Julialaantje met gazon, opgaande beplanting, kunstwerk en rondwandeling, ca. 2000.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Onderdeel van verkeersnetwerk gerealiseerd onder burgemeester Bogaardt die de Landgoederenzone in zijn geheel in noord-zuidelijke richting doorsneed;
- Julialaantje als doorgaande route door Huis te Landelaan onderbroken.

Burgemeester Elsenlaan (2x)

Deelgebied 31: Schoonoord

Gebiedscode: Openbaar park

Toponiem: Schoonoord

Terreinrichting en datering:

- Parkaanleg met speelweiden, paden, opgaande beplantingen, ca. 1963-64;
- Avonturenspeelplaats aan de zuidzijde, voorheen locatie plasvijver, ca. 1976-77.

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Voorheen locatie buitenplaats Schoonoord. Gesticht in de 17^e eeuw, gesloopt in 1874. In de eerste helft 20^e eeuw ingericht met volkstuinten;
- Eerste ontwerp park dateert uit 1956 van architect D. Verhoeven in opdracht van N.V. Grontmij, die ook verantwoordelijk was voor het ontwerp van het Von Fisennepark;
- In het midden van het park bevond zich een verkeerstuin, aangelegd 1964, verdwenen ca. 1975.

Deelgebied 32: Welgelegen

Gebiedscode: 32, buitenplaats met historische tuin- en parkaanleg, bebouwd gebied, agrarisch cultuurlandschap, sportterrein

Toponiem: Welgelegen

Beknopte omschrijving historische ontwikkeling:

Tijdljn	
1711	Oudste vermelding
1757	Kasteel te Blotinghe wordt toegevoegd aan perceel van Welgelegen
1785	Kasteel te Blotinghe wordt afgebroken en kasteelterrein wordt aan Welgelegen toegevoegd
1790	Verbouwing boerderij tot landhuis en aanleg tuin in landschapsstijl
ca. 1830	Bouw oranjeerie
ca. 1870	Bouw Villa Elise
1870-1877	De tuin van Welgelegen in parvenustijl
1876-1878	Welgelegen in bezit van koning Willem III (1817-1890) voor maitresse Émilie Ambroise (1849-1898)
1961	Aanleg van tennisbanen

Belangrijkste ontwikkelingsfasen

Op de plek van Huis Welgelegen stond eerder een vroeg 18e-eeuwse boerderij, die in 1790 werd verbouwd tot een statig landhuis. De oudste vermelding dateert uit 1711 als Margaretha de Nobelaer (1671-1718), die ook het ten oosten gelegen Kasteel te Blothinge bezit, het complex verkoopt. In de verkoopakte wordt het complex als volgt beschreven: 'huis met hooiberg, schuur, beplanting en dertien morgen grond'. Op de Kruiuskaart uit 1712 wordt Welgelegen nog niet vermeld, wel is bebouwing met schuren en een hooiberg afgebeeld. Het complex wordt vergroot door de aankoop van Te Blotinghe. Na de sloop van het kasteel is de grond bij Welgelegen gevoegd. Omstreeks 1790 wordt de oorspronkelijke boerderij in opdracht van eigenaar Anthony Petrus van der Kun tot het huidige landhuis verbouwd. Tijdens de verbouwing zijn de tuin en park in landschapsstijl aangelegd. Op de kadastrale kaart van 1822 is in hoofdlijnen de structuur van de aanleg met een kleine en grote slingerende vijver met twee ovaalvormige eilanden zichtbaar. Ten westen van het huis is omstreeks 1830 een oranjeerie gebouwd.

Welgelegen wisselt in de 19^e eeuw meerdere malen van eigenaar. In 1869 komt het in handen van Dirk Boer. Op de plek van een vroeg 19^e-eeuwse boerderij wordt in ca. 1870 Villa Elise (tuinmanswoning en gastenverblijf) gebouwd. Boer richt de tuin in met een groot aantal beelden, follies en tuinornamenten. De buitenplaats van Boer is een primair voorbeeld van de zogeheten parvenu-stijl, waarvan in Nederland ongeveer het bestaan van tien vergelijkbare tuinen kennen. Kenmerken van deze stijl zijn: een zeer sterke en persoonlijke betrokkenheid van de eigenaar; doorgaans zijn veel decoraties in de tuin afkomstig van elders; het is niet zozeer het onderliggende patroon van de tuin dat afwijkt van de regel, maar veelal de stoffage, de mate daarvan en de diversiteit; de invulling lijkt geen intellectueel of schijn-intellectueel programma te volgen en is uitermate fragmentair en onsamenvattend; er is sprake van het onbekommerd gebruik, voor wat betreft decoratie en tuinsieraden van oudere stijlenkenmerken en de aard van de tuinsieraden en het gebruikte materiaal is zeer divers (oud, nieuw, exotisch, inlands). Boers wens dat Welgelegen een 'Landelijk Museum' zou worden is niet in vervulling gegaan. Van de aanleg in parvenu-stijl zijn geen restanten meer aanwezig.

In 1876 koopt koning Willem III (1817-1890) Welgelegen voor zijn maîtresse Émilie Ambroise (1849-1898), maar verkoopt het alweer snel in 1878. Welgelegen wordt in 1891 gekocht door Bouke Jacob Kruyswijk, wiens nazaten het tot 1996 in bezit hielden. In 1961 werden in het noordwesten vier tennisbanen toegevoegd, die inmiddels zijn uitgebreid naar éénentwintig.

Terreininrichting en datering:

- Restanten tuinaanleg in landschapsstijl met opgaande beplanting, vijverpartijen en eilanden (19e eeuw);
- Hoofdgebouw (bj. 1790, latere verbouwingen);
- Dienstwoning annex wagenschuur (bj. Vroeg 18e eeuw);
- Oranjerie (bj. ca. 1830), fruitmuur (bj. ca. 1850) en koude bak (bj. 19^e eeuw);
- Villa Elise (bj. 1889);
- Toegangshek (bj. 19^e eeuw);
- Tenniscomplex met tennisbanen, clubhuis en bijgebouwen (bj. 1961, latere uitbreidingen en verbouwingen).

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- Welgelegen is beschermd als complex historische buitenplaats (nr. 506917) en bevat 8 Rijksmonumenten. NB De tuin- en parkaanleg valt niet onder de bescherming; door de 20^e-eeuwse wijzigingen bezit de parkaanleg volgens de bijbehorende notitie 'nog slechts geringe monumentale waarden en is ze voor bescherming van ondergeschikt belang'.

Welgelegen

Deelgebied 33: Julialaantje

Gebiedscode: 33, Oude infrastructuur

Toponiem: Julialaantje

Terreininrichting en datering:

- Zeer oud pad met een middeleeuwse oorsprong, tracé in de 19e eeuw en 20e eeuw meerdere malen gewijzigd, waardoor het op verschillende delen niet meer het originele historische tracé volgt;
- Kent een afwisseling in terreininrichting: van kade met knotwilgen, klinkerpad en sloten aan weerszijden (ter hoogte van Kruisvaarderspark tot Sportpark Vredenburg) tot een deel met breed laanprofiel met laanbomen aan weerszijden (ter hoogte van Den Burch/Von Fisenepark) en een voetpad tot fietspad met voetpad (ter hoogte van Schoonoord—Welgelegen).

Bijzonderheden en aandachtspunten:

- De loop van het Julialaantje is tweemaal ingekort: omstreeks 1800-1819 is het westelijk deel van het pad dat over De Voorden liep opgeheven en met de komst van de Spoorbaan Den Haag – Rotterdam werd ook dat deel van het Julialaantje opgeheven. Met wijzigingen in de terreinaanleg in de tweede helft van de 20e eeuw, zoals de aanleg van het Julianapark, het daarnaast gelegen tennispark en dierenasiel, is de loop daar aangepast, waarbij het Julialaantje langs deze onderdelen wordt geleid en niet meer zijn originele historische tracé volgt;
- Het Julialaantje was naast de Van Vredenburgweg een van de belangrijke ontsluitingswegen, waarlangs met name de hofsteden en kleinere buitenplaatsen lagen;
- Rond 1954-1955 doorbroken door de aanleg van Huis te Landelaan en Burgemeester Elsenlaan.

Landgoederenzone Rijswijk - oost

Stap 2: verdiepend Tuinhistorisch onderzoek,
Voorlopige waardestelling en advies
15 februari 2023

Landgoederenzone Rijswijk - oost

Stap 2: verdiepend tuinhistorisch onderzoek,
Voorlopige waardestelling en advies.
(Landgoederenzone - oost)

Opdrachtgever gemeente Rijswijk

STICHTING IN ARCADIE

Daam Fockemalaan 22
3818 KG Amersfoort
033 4480035
www.stichtinginarcadie.nl

15 februari 2023

Projectmedewerkers Stichting In Arcadië
Ir P. Verhoeff landschapsarchitect BNT
Ir J.D. Tump, landschapsarchitect
M. Haverman, MA historicus

Alle foto's zijn gemaakt door Stichting In Arcadië,
tenzij anders vermeld.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave
mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een
geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar
gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij
elektronisch, mechanisch, door fotokopieën,
opnamen of op welke manier dan ook, zonder
schriftelijke toestemming van Stichting In Arcadië.

INHOUD

1. Inleiding

1.1	Inleiding	9
1.2	Plangebied	9
1.3	Werkmethode	9

2. Verdiepend onderzoek en advies, voor de terreinen in gemeentelijk bezit in het oostelijk deel van de Landgoederenzone

Nr.	Deelgebied	Pg.
9	Van Vredenburgweg (oude infrastructuur)	12
18	Julianapark	16
20	Park Westhof	20
21	Sportpark Vredenburg en woonwijk Buitenplaats Hofstede	24
22	Westhoff	30
23	Stichting Kinder, les-, en hobbytuinen Rijswijk	34
24	Von Fisennepark	38
25	Den Burch	42
27	Te Werve (groenstroken rondom Te Werve)	46
28	Park de Wervelaan	48
29	Rijswijkse Bos	50
31	Schoonoord	54
32	Welgelegen (scoutingterrein en Laan te Blothinge)	58
33	Julialaantje (oude infrastructuur)	62

	Literatuur en noten	64
--	---------------------	----

1 Inleiding en methodologie

Landgoederenzone-oost met in kleur aangegeven de percelen in gemeentelijk bezit en het deelgebiednummer waar dit bezit onderdeel van is.

De nummering refereert naar de nummering van alle deelgebieden binnen de landgoederenzone als geheel, zoals beschreven in het verkennend onderzoek stap 1.

- 9 Van Vredenburgweg
- 18 Julianapark
- 20 Park Westhof
- 21 Sportpark Vredenburg en woonwijk Buitenplaats Hofstede*
- 22 Westhoff
- 23 Stichting Kinder, les-, en hobbytuinen Rijswijk
- 24 Von Fisennepark
- 25 Den Burch
- 27 Te Werve (openbaar groen)
- 28 Park de Wervelaan
- 29 Rijswijkse Bos
- 31 Schoonoord
- 32 Welgelegen (Scoutingterrein en Laan te Blootinghe)
- 33 Juliaalaantje

*woon- en groengebied in ontwikkeling

1.1 Inleiding

In de huidige situatie vormt de landgoederenzone van Rijswijk een groot groengebied in het stedelijke weefsel van Rijswijk: een historisch (park)landschap dat bestaat uit verschillende landgoederen/buitenplaatsen (of resten daarvan) en een eeuwenoud agrarisch cultuurlandschap. Centraal door het gebied lopen de strandwalwegen de Van Vredenburgweg en het Julialaantje. De individuele landgoederen en buitenplaatsen langs deze structuur hebben hun eigen identiteit en ontwikkelingsgeschiedenis, maar overkoepelend is er een samenspel van natuur- en cultuurhistorische waarden. De landgoederenzone is daarmee een bepalende factor in de woonkwaliteit en historische identiteit van Rijswijk als onderdeel van de grote agglomeratie Den Haag en het Nationaal Park Hollandse Duinen.

In de toekomstvisie van de gemeente Rijswijk voor de landgoederenzone staat cultuurhistorie centraal in samenhang met natuur(beleving) en recreatie. De komende jaren starten er diverse uitvoeringsprojecten ter verbetering van de terreininrichting en de inrichting van de openbare ruimte. Bij deelprojecten dient een verdiepingsslag plaats te vinden wat betreft cultuurhistorisch onderzoek. Daarnaast werkt men binnen de gemeente aan een groenbeheerplan om het beheer en onderhoud van de verschillende historische tuinen, parken en structuren op peil te brengen. Ook worden de natuurambities voor de landgoederenzone uitgewerkt. Het projectteam Landgoederenzone van de gemeente heeft bij deze planvorming behoefte aan ondersteuning en input op het gebied van cultuurhistorische aspecten.

Stichting In Arcadië is gevraagd deel te nemen aan het projectteam Landgoederenzone van de gemeente Rijswijk om een inhoudelijke bedrage te leveren op de volgende onderdelen:

- De 'cultuurhistorische onderlegger': het inventariseren en benoemen van de cultuurhistorische waarden in de gehele landgoederenzone;
- De 'Canon van de Rijswijkse landgoederenzone': een verkenning naar verschillende cultuurhistorische ingrediënten ('canon elementen') die nog aanwezig zijn in de huidige situatie en benut kunnen worden als basis voor de verdere ontwikkeling van de Landgoederenzone;
- Het formuleren van aandachts- en verbeterpunten voor de inrichting en het beheer van terreinen en openbare ruimte – in samenhang met de bestaande en nog uit te werken plannen.

Stap 1 van het onderzoek de rapportage betrof een beschrijving van de landgoederenzone als geheel met een focus op ontwikkelingsgeschiedenis, structuren, verhalen en de 'Canon van de Rijswijkse landgoederenzone', zie *Landgoederenzone Rijswijk, Stap 1: Tuinhistorische verkenning en 'CANON van de landgoederenzone'*, dd. 15 februari 2022.

Voorliggende rapportage betreft stap 2: een verdiepend onderzoek van de terreindelen binnen het studiegebied met een focus op de terreinen die in eigendom en beheer zijn van de gemeente.

1.2 Studiegebied

Het studiegebied betreft het oostelijke deel van de Landgoederenzone (tussen 'Huis te Landelaan' en 'Laan te Blotinghe'). Binnen dit gebied zijn de terreinen die in eigendom zijn van de gemeente Rijswijk onderzocht en geanalyseerd. De genoemde deelgebieden in de rapportage komen voort uit stap 1 van het onderzoek, zie *Landgoederenzone Rijswijk, Stap 1: Tuinhistorische verkenning en 'CANON van de landgoederenzone'*, dd. 17 augustus 2022 en zijn ook voor stap 2 gehanteerd.

1.3 Werkmethode

Historisch onderzoek

Het verdiepend tuinhistorisch onderzoek is uitgevoerd conform de Richtlijnen Tuinhistorisch Onderzoek (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2012) en omvat literatuur-, kadaster- en archiefonderzoek in o.a. het Haags Gemeentearchief en Stadsarchief Delft. Resultaat van deze onderzoeksfase is een samenvatting van de ontwikkelingsgeschiedenis en analyse van de cultuurhistorische waardevolle elementen en structuren per deelgebied.

Beschrijving en inventarisatie actuele situatie

Deze fase richt zich op een algemene inventarisatie van de in de deelgebieden aanwezige fenomenen en objecten, hun historische dimensie en de onderlinge samenhang. Voor verschillende fenomenen en objecten zijn door middel van terreinbezoeken de kwaliteit, gaafheid en authenticiteit op hoofdlijnen onderzocht. De actuele situatie is per deelgebied beschreven en in beeld gebracht met foto's en een cultuurhistorische fenomenen en relictencartaat.

Waardeverwachting

Deze onderzoeksfase omvat de synthese van het historisch onderzoek en de inventarisatie van de actuele situatie en resulteert in een waardeverwachting. Bewaarde onderdelen en aspecten uit aanlegfasen in het verleden kunnen een hoge, een positieve en een indifferente monumentwaarde hebben. De onderdelen en aspecten zijn getoetst aan de hand van de criteria gaafheid (authenticiteit) en zeldzaamheid. De waardeverwachting is onafhankelijk en objectief en dus toetsbaar, verifieerbaar en reproduceerbaar. De waardeverwachting heeft een beperkte geldigheidsduur. Waarden zijn niet statisch en kunnen in de loop van de tijd veranderen als gevolg van nieuwe inzichten en gewijzigde omstandigheden. Een volledige waardestelling stelt extra eisen aan het beschouwingsniveau en de diepgang om zo voldoende onderbouwing te kunnen bieden.

Aandachtspunten en suggesties versterken cultuurhistorie

Op basis van het historisch onderzoek, terreinopname van de huidige terreininrichting en tuinhistorische analyse is voor elk deelgebied een lijst met aandachtspunten, discussiepunten en adviezen en suggesties voor het versterken van cultuurhistorie opgesteld. De nadruk ligt hier op een adequate verzorging en bescherming van het (groene) erfgoed en het vergroten van de belevingswaarde van de Landgoederenzone en authenticiteit; bij reconstructie/restauratie baseren op de werkelijke ontwikkelingsgeschiedenis van de buitenplaats/plek.

2 Verdiepend onderzoek en advies

voor de terreinen in gemeentelijk bezit in het oostelijk deel van de Landgoederenzone

9. Van Vredenburgweg

Onderdeel van deelgebied 9: tussen Huis te Landelaan en Burgemeester Elsenlaan

Eigendom en beheer percelen: gemeente Rijswijk. Het straatprofiel inclusief de Zandvaart.

Actuele inrichting en gebruik

Bouwkundige- en inrichtingselementen

Monumentale toegangsbruggen en poorten bij Te Werve (Rijksmonument nr. 515700) en het Rijswijksebos (GM 056). Bij de aangrenzende woningen is er een afwisseling van moderne en karakteristieke (oude) tuinafscheidingen, tuinpoortjes, hekken en hagen uit de eerste helft van de twintigste eeuw. Er zijn recente toevoegingen, zoals parkeermeters, straatverlichting en ijzeren toegangshekken van sportterreinen. De sportvoorzieningen van sportpark Vredenburg steken erg af tegen de historische bebouwing langs de Van Vredenburgweg.

Water

Langs de weg loopt de 'Zandvaart' als brede sloot. Aan de overzijde de parkbossen van Te Werve en het Rijswijkse bos. De bermsloot aan de noordzijde ontbreekt op sommige plekken waardoor het wegprofiel verbreed: bijvoorbeeld ter hoogte van het Von Fisennepark en projectgebied 'Buitenplaats Hofstede' ten noorden van Te Werve. Dwars op de watergangen zijn er sloten en watergangen als restanten van de omgrachtingen en de verkaveling van het polderlandschap.

Wegen en paden

De hoofdrijbaan is in klinkerverharding, met uitzondering van een ca. 100m versmald fietspad in tegelverharding ter hoogte van Te Werve. Langs het gehele traject loopt door de zuidelijke wegberm een smal voetpad met tegelverharding.

Zichtlijnen

Vanaf de Van Vredenburgweg is er in de lengterichting van de weg een zichtlijn op de kerktoren van de H. Bonifatiuskerk. Dwars op de rijrichting zijn er zichtlijnen naar Te Werve (huis en oprijlaan) en naar de Naald in het Rijswijkse bos. Poorten en bruggen zijn monumentale landmarks langs de route.

Beplantingen

Weg- en laanbeplanting met voornamelijk linde en afwisselend als enkele bomenrij of aan beide zijden van de weg. Ter hoogte van het Von Fisennepark is de laan aan de parkzijde dubbel, als onderdeel van de wandelroute rond het park. Langs de rijbaan is hier een plantvak met lage heesters als afscheiding. Bij de verschillende buurtschappen langs de Van Vredenburgweg ontbreken er laanbomen of zijn de lindes gekandelaberd. Op Sportpark Vredenburg staan er rijen knotwilgen parallel aan de weg.

Ontwikkelingsgeschiedenis

De Van Vredenburgweg is samen met het Juliaalaantje onderdeel van de oudste nog aanwezige infrastructuur in het studiegebied en loopt in de lengterichting over de strandwal. De Van Vredenburgweg, op 17^e, 18^e en 19^e-eeuwse kaarten als de 'Bree wech', 'Brede Wech' of 'Zandweg' aangeduid, is een doorgaande weg met een middeleeuwse oorsprong en vormt sindsdien de hoofdroute over de strandwal. Aan de zuidzijde van de Van Vredenburgweg werd in de 13^e eeuw Huis te Werve gebouwd en in de 17^e eeuw kwamen met name de grotere landgoederen aan de zuidzijde van de Van Vredenburgweg te liggen. De boerderijen en buitenplaatsen langs het Juliaalaantje legden oprijlanen aan die naar de Van Vredenburgweg liepen, waardoor de weg een belangrijke as vormde die de buitenplaatsen en landgoederen met elkaar verbond. Ten zuiden van de Van Vredenburgweg werd met het oog op de zandwinning omstreeks 1610 de Zandvaart aangelegd. Deze vaart liep vanaf de Vliet en Rijswijkse Vaart naar en langs de Van Vredenburgweg. De Zandvaart liep langs de zuidzijde van de Van Vredenburgweg en begon bij de westgrens van Hilvoorde (ten oosten van de huidige Spoorbaan) en liep tot de oude dorpskern en ging daar over in de Rijswijkse Vaart.¹ Op een kaart van Huis ter Nieuburch omstreeks 1630 is te zien dat de weg aan weerszijden is beplant en met de komst van de Zandvaart ook tussen twee watergangen is gelegen. Op de Kruikiskaart (1712) en het Kadastraal Minuutplan (1819) staat de weg enkel als structuur aangegeven. Een notitie uit 1816 spreekt over het 'maken, onderhouden en Schouwen van het Zandpad, gelegen aan de Zuidzijde van de Straatweg [Van Vredenburgweg], strekkende van den Dorpe Rijswijk tot aan de Schaapweg'. Uit deze notitie is op te maken dat de Van Vredenburgweg op dat moment al is bestraat en dat sinds het bestraten het daarnaast gelegen Zandpad niet 'naar behorens word [sic.] onderhouden' en vaak overgroeid is met gras en onkruid en vervolgens met regen 'bijna onbruikbaar [...] geheel ongeschikt is'. Volgens de notitie moeten de gehoefslaagden van Rijswijk zorgen dat het pad vrij is van gras en onkruid en word gezand met 'wit blank zand, ter dikte van zes duimen, alles volgens de Keure van het Hoogheemraadschap van Delfland'.² Het pad aan de Van Vredenburgweg is vermoedelijk in de 17^e eeuw al ontstaan.

Op enkele ansichtkaarten uit het begin van de 20^e eeuw is te zien dat niet de gehele Van Vredenburgweg aan weerszijden met bomen is beplant. Dit betreft met name het gedeelte tussen het Rijswijkse Bos en het centrum. Op een foto, gepubliceerd in het weekblad Buiten in 1916, is te zien dat er aan de zuidzijde van de weg elektriciteitspalen staan. Op de kaart van de 1^e Bosstatistiek (1938-1942) is duidelijk zichtbaar dat de Van Vredenburg niet in zijn geheel aan weerszijden is beplant, maar dat dit voornamelijk stukken langs (voormalige) landgoederen betreft, en dat de beplanting van loofhout jonger is dan 40 jaar en afgewisseld wordt met delen eenzijdige wegbeplanting.³ Op een luchtfoto uit 1945 is te zien dat alle wegbeplanting tijdens de Tweede Wereldoorlog is gekapt. Na de oorlog wordt de gehele Van Vredenburgweg volgens een notitie van de Dienst Gemeentewerken met 320 lindebomen (*Tilia Americana*) en 220 essen (*Fraxinus Excelsior*) beplant. In het plangebied wordt de Van Vredenburgweg met lindebomen beplant.⁴ Deze jonge aanplant is zichtbaar op een luchtfoto uit 1954. Gedurende de stedelijke ontwikkelingen in de tweede helft van de 20^e eeuw is het inrichting van de Van Vredenburgweg op enkele stukken plaatselijk gewijzigd.

Uitsnede Kruikiuskaart (1712) met daarop het oostelijk deel van de Van Vredenburgweg.

RAF luchtfoto februari 1945. Duidelijk zichtbaar is het wegprofiel met sloten. Alle wegbeplanting is gekapt.

Actuele luchtfoto. De stippellijnen geven globaal drie tracé's in Landgoederenzone-oost aan. (zie overzicht volgende pagina)

Cultuurhistorisch waardevolle elementen en structuren

De Van Vredenburgweg is een zeer oude strandwalweg en een belangrijke structuurdrager binnen de Landgoederenzone. Waardevol is:

- Het herkenbare profiel met bermsloot, hoofdrijbaan met laanbomen, Zandpad langs de Zandvaart (vroeger tolvrij voetpad, nu voetpad met tegelverharding);
- De zichtlijn naar de historische dorpskern Rijswijk en over de Zandvaart met de monumentale bruggen/toegangspoorten;
- De zichtlijnen/doorzichten vanaf de weg naar de naastgelegen landgoederen en naar (de restanten van) het polderlandschap;
- De verschillende historische landmarks langs de weg die de herkenbaarheid als landgoederenzone versterken, zoals de toegangsbruggen en poorten naar oprijlanen;
- De verschillende buurtschappen langs de weg uit de eerste helft van de 20e eeuw met karakteristieke gevels en tuinafscheidingen, zoals 't Nest.

Waardeverwachting

De tuinhistorische waardeverwachting van de Van Vredenburgweg als historische doorgaande structuur is hoog. Op het merendeel van het tracé is het historisch profiel met de watergangen, weg en het pad aan de zuidzijde goed bewaard gebleven. De aankleding is op enkele plekken sleets en heeft daardoor een indifferente waardeverwachting.

Aandachtspunten en suggesties versterking cultuurhistorie

Algemene aandachtspunten:

- Van Vredenburgweg versterken als doorgaande structuur. Authenticiteitsbeginsel: niet van begin tot eind in identieke inrichting. Eenheid door z'n profielopbouw en materialisatie;
- Inzetten op de recreatieve verbindingen tussen Julialaantje en Vredenburgweg;
- Restauratieopgave voor de Van Vredenburgweg integraal benaderen in combinatie met de ontwikkelingen en kansen voor herstelprojecten op aangrenzende percelen. Zie ook de uitwerking per aanliggend deelgebied;
- De CANON van de landgoederenzone als inspiratiedocument.

Suggesties per tracé (Landgoederenzone oost):

- Tracé ter hoogte van Park Westhof en Buurtschap 't Nest (deelgebiednr. 20):
 - Streefbeeld: 'look en feel' van de Vredenburgweg in het eerste kwart van de 20e eeuw, vanwege de aangrenzende oude buurtschap-bebouwing en de restanten van de aanliggende tuinderijen. Auto's minder dominant in straatbeeld. Voetpad langs de Zandvaart achterlangs de bomen (want vroeger jaagpad). Uitnodigende recreatieve dwarsverbindingen naar het Julialaantje;
 - Opstellen beeldkwaliteitsregie voor het wegprofiel in het oude buurtschap en de uitbreiding van het lint bij projectgebied Buitenplaats Hofstede. O.a. wat betreft de karakteristieke gevels, de straat in gebakken klinkers in historisch legverband met een trottoir, voortuinen met tuinhekken, de haaghoogte, lindebomen, geen bermsloot, informeel voetpad langs de Zandvaart in een halfverharding;
 - Historisch karakter en sociale veiligheid van het Driecentenlaantje en het tuinderijpad versterken d.m.v. groenbeheer (zie uitwerking deelgebied nr.20). Kloppende naamgeving toepassen in het straatbeeld: 'Driecentenlaantje' en een naam voor het park die terugvoert op de tuinderijgeschiedenis. Bijvoorbeeld: 'Natuurbos de Tuinderij'.

- Tracé ter hoogte van projectgebied Buitenplaats Hofstede, Sportpark Vredenburg, toegangslaan Westhoff en Te Werve (deelgebiednr. 21,22, 27):
 - Streefbeeld: oeroude strandwalweg door een open agrarisch cultuurlandschap afgewisselend met parkbossen en de statige toegangslanen van Westhoff en Te Werve (landgoedthema). Zichtlijn op de kerktoren in het oude dorp en over de Zandvaart met de monumentale bruggen;
 - Streven naar eenheid in materialisatie en beheer: weg tonrond in gebakken klinkers, informeel voetpad langs de Zandvaart achterlangs de bomen (want vroeger jaagpad), bermen in gras i.c.m. bloem- en kruidenrijke oevers, 1 type verlichtingsarmaturen, herstel ontbrekende laanbeplanting;
 - Ontwikkelingen op aangrenzende percelen als aanleiding voor herstelprojecten: herstel bermsloot ter hoogte van projectgebied 'Buitenplaats Hofstede' en de verdwenen uitweg naar het Julialaantje;
 - Herinrichten toegangslaan naar de voormalige buitenplaats Westhoff (zie deelgebied nr.22) tot volwaardige oprijlaan met toegangsbrug of dam met poort;
 - Verbeteren landschappelijke inpassing sportcomplex (bv. aanvullen knotwilgen, kleurstelling van voorzieningen (zie uitwerking deelgebied nr.21);
 - Bermsloot en dwarssloten beheren als authentieke poldersloten (zie deelgebied nr.21).
- Tracé ter hoogte van Park de Wervelaan, Rijswijkse bos en Von Fisennepark (deelgebiednr. 24,28,29):
 - Streefbeeld: oeroude strandwalweg in de nabijheid van het oude dorp van Rijswijk met daarlangs verschillende tijdslagen: de prestigieuze historische buitenplaatsen en paleisparken (Den Burch en Huis te Nieuburgh/Rijswijkse bos), kleinschalige buurtschappen met karakteristieke architectuur uit de eerste helft van de 20^e eeuw en het grootstedelijke en ruim opgezette Von Fisennepark uit de jaren '60-80 met grazende dieren;
 - Streven naar eenheid in materialisatie en beheer: weg tonrond in gebakken klinkers, informeel voetpad in een halfverharding langs de Zandvaart achterlangs de bomen (want vroeger jaagpad), bermen in gras i.c.m. bloem- en kruidenrijke oevers, laanbeplanting (linde), 1 type verlichtingsarmaturen;
 - Ontwikkelingen op aangrenzende percelen als aanleiding voor herstelprojecten: werk een toekomstvisie uit voor het Von Fisennepark, Den Burch en het Rijswijkse bos in combinatie met de restauratie van de Van Vredenburgweg. Overweeg daarbij het scenario of het mogelijk is de weg te versmallen, een bermsloot aan te leggen, een toegangslaan/brug ter hoogte van Den Burch deels te reconstrueren, het ontbrekende toegangshek naar het Rijswijkse bos te herplaatsen en de overbodige verhardingen, plantsoenen, hekwerken uit de 20-21^e eeuw te verwijderen (zie uitwerking deelgebied 24, 29);
 - Benadruk de zichtlijn over de Zandvaart met de monumentale bruggen en de zichtlijn in het verlengde van de weg op de kerktorens van Rijswijk (o.a. verplaatsen parkeermeters);
 - Opstellen beeldkwaliteitsregie voor de oude buurtschappen langs de Van Vredenburgweg en de Zandvaart, o.a. wat betreft de karakteristieke gevels, voortuinen met (o.a. Jugendstil) tuinhekken, parkeersituatie.

De Van Vredenburgweg met het toegangshek en brug naar het Rijswijkse bos/Ter Nieuburch, foto C.J. Steenbergh, 1916.
Coll. RCE

De Van Vredenburgweg ter hoogte van de huidige woonbuurt Park Te Werve op een ansichtkaart, eerste kwart 20^e eeuw.
Part. coll.

De Van Vredenburgweg met de overgang van fietspad naar weg en rechts de toegang naar Te Werve over de Zandvaart.

De Van Vredenburgweg met zicht op de kerktoeren en rechts het Zandpad en de Zandvaart.

18. Julianapark (oost)

Onderdeel van deelgebied 18: het Julianapark ten noordoosten van de Huis te Landelaan.

Eigendom en beheer percelen: gemeente Rijswijk.

Actuele inrichting en gebruik

Reliëf en terreinhoogten

Er is een licht reliëf opgeworpen van materiaal afkomstig van de uitgegraven vijvers.

Bouwkundige- en inrichtingselementen

De enige bouwkundige objecten in het park zijn bruggen, stuwen, een visvlonder en parkbanken. Op de bebording wordt het park aangeduid als 'Park Westhoff'. Alleen het fietspad heeft straatverlichting.

Water

De centrale vijverpartij is in muzieknoot motief en de Broeksloot is aan de Rijswijkse en Haagse kant verbreed tot visvijver. De oevers hebben te maken met slijtage en afkalving en er zijn brede rietkragen rondom. Er is een resterende kavelsloot als parkgrens aan de oostzijde. Vanwege het naastgelegen sloofterrein en de dichte beplantingen vindt hier weinig onderhoud plaats.

Wegen en paden

Er is een eenvoudig netwerk van brede wandelpaden in asfalt en opvallend genoeg een smal doorgaand fietspad. Sommige paden zijn recent vernieuwd, andere vertonen slijtage. De doorgaande fietsroute Julialaantje is tijdelijk gestremd door de bouwplaats van projectgebied 'Buitenplaats Hofstede'. Er is een brug over de Broeksloot. Dit is geen fietsverbinding.

Er zijn drie parktoegangen vanaf de Huis te Landelaan, en slechts één oversteekplaats met een zebrapad. Hier is echter geen parktoegang in de huidige situatie.

Ter hoogte van het asiel is er is een soort keer- en parkeerharding voor fietsen, auto's en beheerders.

Zichtlijnen

Er zijn zichtlijnen tussen de twee parkdelen 'Julianapark' aan weerszijden van de Huis te Landelaan. Voor het verkeer op de Huis te Landelaan zijn er met sierbeplanting aangeklede doorzichten naar het Julianapark. En er zijn zichtlijnen tussen het Julianapark en de plantsoenen aan de overzijde van de Broeksloot in Den Haag. Hierdoor is het park van buiten te beleven en is er diepte gecreëerd.

Beplantingen

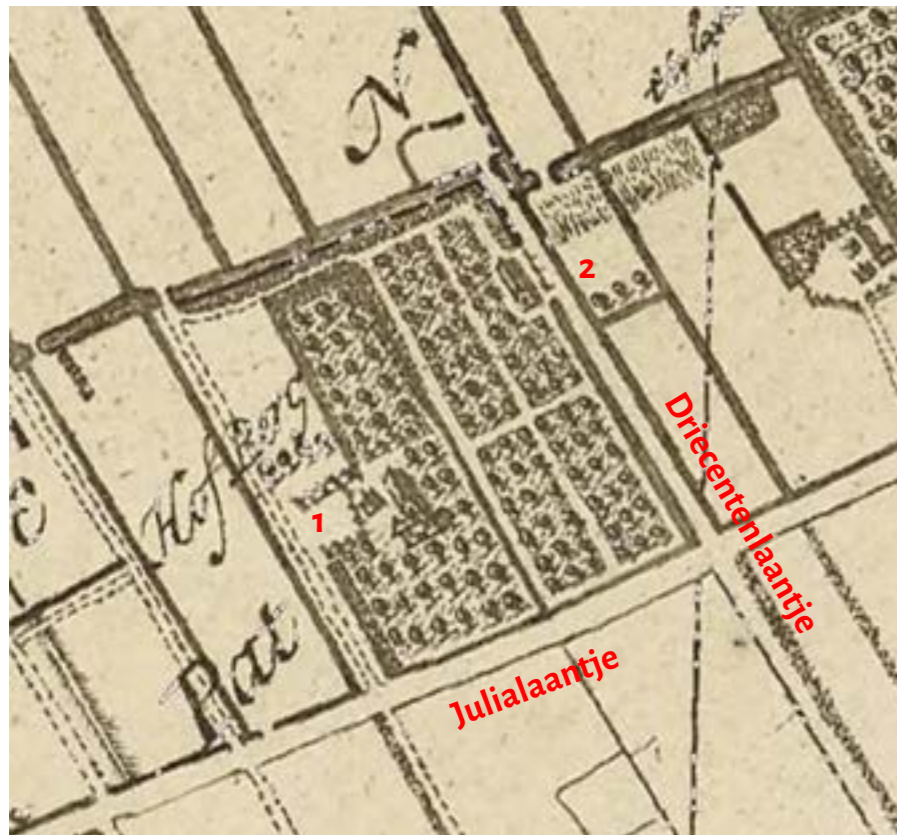
Centraal gazon in parkachtige sfeer met solitaire parkbomen en boomgroepen. Er is enige uitval bij deze parkbomen. Rond de gazons liggen bosvakken met voornamelijk inheems sortiment en een dichte onderbeplanting in de categorie bosplantsoen. Heesters groeien direct tot/over de paden (bv. fietspad Julialaantje). De onderbeplanting in de boskernen zijn op sommige plekken juist 'uitgehold' (oostelijke parkgrens). De meeste boombeplantingen zijn van dezelfde leeftijd en volgroeid (aanplantperiode ca. 1977).

Ontwikkelingsgeschiedenis

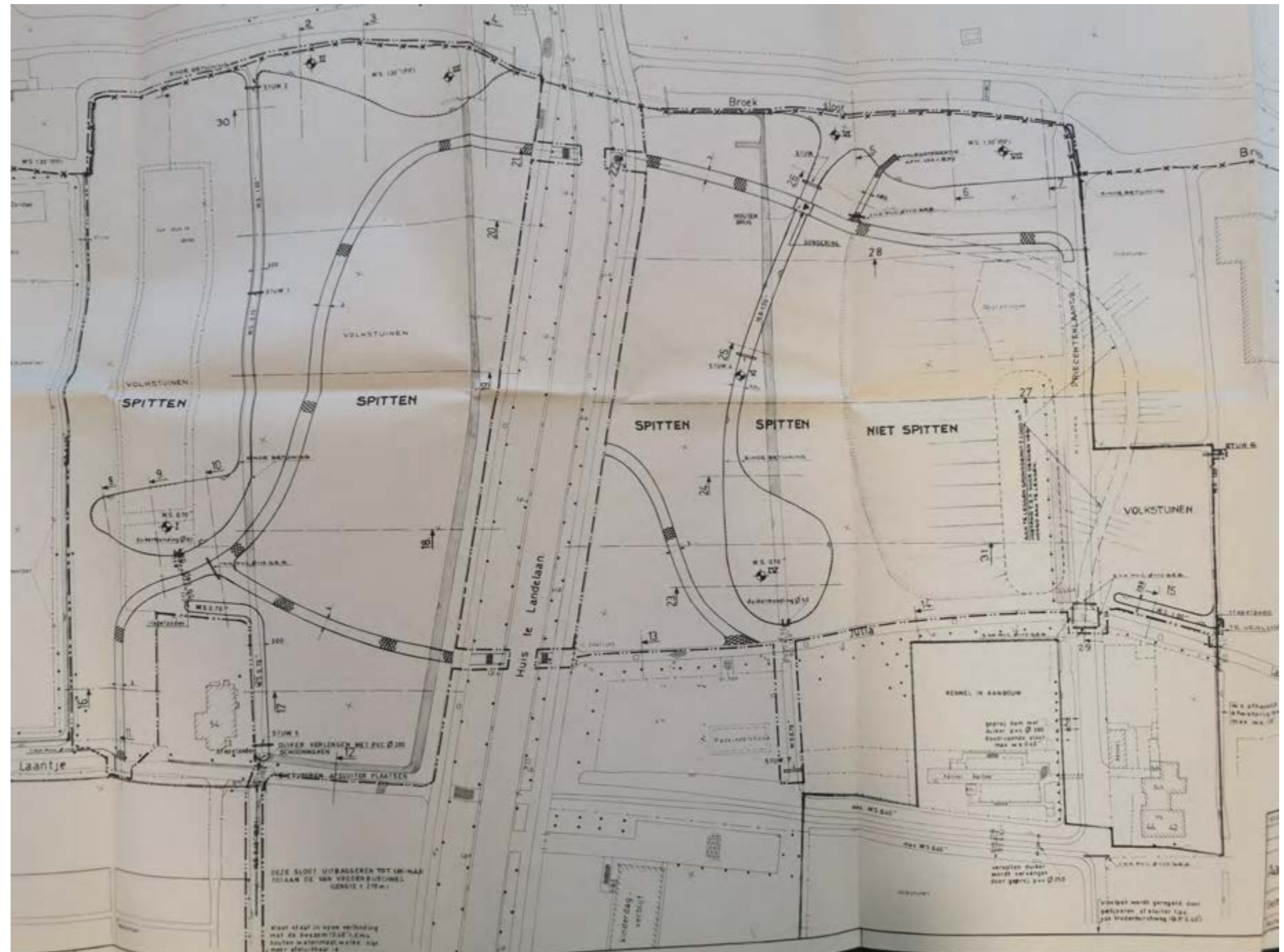
Op de locatie van het Julianapark ten oosten van de Huis te Landelaan ligt aan het begin van de 18^e eeuw, zoals zichtbaar op de Kruikiuskaart uit 1712, de hofstede Hofberg.⁵ Op de Kruikiuskaart is het terrein rondom de hofstede aangelegd met boomgaarden. In de noordoosthoek ligt de voormalige Rooms-Katholieke/Oud Roomsche kerk. Dit was voorheen een boerderij die in 1685 door Maria van der Wiele, vrouw van Te Werve, wordt gekocht en na een verbouwing tot kerkzaal annex pastoorswoning beschikbaar wordt gesteld aan de parochianen.⁶ Vanaf de Van Vredenburgweg loopt een pad naar de kerk, later bekend onder de naam Driecentenlaantje. Op het Kadastraal Minuutplan uit 1819 is te zien dat er weinig aan de opzet van het terrein is gewijzigd. De terreininrichting, naast de kerk en hofstede, bestaat in 1819 uit boomgaarden, hakhoutbos, moestuin en weiland. De hofstede Hofberg is omstreeks 1844 gesloopt.⁷ Aan het begin van de 20^e eeuw wordt de kerkzaal gesloopt (1909), de pastorie volgt in 1969. De inrichting van het terrein bestaat in de eerste helft van de 20^e eeuw uit weiland en volkstuinten. In november 1969 koopt de gemeente Rijswijk het terrein van de Jacoba Hingst Stichting. Hierbij wordt schriftelijk aan de tuinders medegedeeld dat op korte termijn een aanvang zou worden gemaakt met de realisering van de bestemming 'openbaar groen/spelweide' en de volkstuinten op deze locatie worden opgeheven.⁸ Het plan van de aanleg van het 'Julianapark' ter weerszijden van de Huis te Landelaan betreft een totale herinrichting van het terrein en is gerealiseerd tussen 1977 en 1978. Voor de aanleg van het park verdwijnen meerdere oude structuren, waaronder het Driecentenlaantje, enkele sloten en het Julialaantje – deze wordt omgeleid en wordt aangelegd als pad door het park in plaats van de historische locatie onder het park langs. Het totale plan van de aanleg van het 'Julianapark' ter weerszijden van de Huis te Landelaan omvat:

- Gedeelten van de Broeksloot verbreden tot vijvers;
- Vijvers – verbonden met de Broeksloot – in het westelijk en oostelijk deel van het park. In de waterpartijen werden stuwen aangebracht om het water op peil te houden, evenals een houten brug, steiger en visvlonders. De uitgekomen grond is opgeworpen als reliëf;
- Wandelpaden, geasfalteerd, bereikbaar vanaf de Huis te Landelaan en het Julialaantje;
- Speelweiden met speelplaats;
- Sierparkje.

Het resultaat is een 'groenvoorziening' in een naturalistische stijl, typerend voor de aanlegperiode jaren 70, die in de actuele situatie nog vrij gaaf aanwezig is. Het Julianapark krijgt later de naam Park Westhoff.

Uitsnede Kruiuskaart 1712 met daarop de hofstede Hofberg (1) met boomgaarden, de Oud Roomsche Kerk (2) en het Driecentenlaantje.

Situatietekening met daarop aanleg Julianapark aan weerszijden van de Huis te Landelaan, gemeentewerken van Rijswijk, juli 1976. Coll. Stadsarchief Delft

Luchtfoto uit 1945 met daarop zichtbaar het terrein met weiland, en daarnaast de twee percelen met volkstuintjes, doorsneden door het Driecentenlaantje. Aan de zuidzijde loopt het Julialaantje in zijn oorspronkelijke tracé vóór de verlegging in 1976.

Coll. HGA

Cultuurhistorisch waardevolle elementen en structuren

Van de inrichting van voor 1977 resteert alleen een oostelijke kavelsloot. De Broeksloot is herkenbaar als doorgaande waterstructuur, maar verbreed en vergraven tot visvijver ca. 1977. Alle andere sloten zijn gedempt rond 1977.

Er zijn verder geen cultuurhistorisch waardevolle elementen of structuren bewaard gebleven, hooguit archeologisch: opgravingslocatie R.K. kerk (1976) is bewaard gebleven onder het centrale gazon. Dit gebied is niet gespit, opgehoogd of ingeplant bij de parkaanleg ca. 1977. De andere hofstede-locatie 'Hofberg' nabij de Huis te Landelaan is destijds mogelijk wel doorgespit.

Waardeverwachting

De tuinhistorische waardeverwachting van het Julianapark is positief, vanwege de vrij gaaf aanwezige parkinrichting uit 1977-78 en als voorbeeld van de aanleg van verschillende parken die in de Landgoederenzone zijn aangelegd onder de Gemeente Rijswijk met een focus op sport en recreatie in de tweede helft van de 20^e eeuw.

Aandachtspunten en suggesties versterking cultuurhistorie

Discussiepunt: is een vrij gave aanleg uit 1977 waardevol? Of richten op de onderliggende lagen die geheel verdwenen zijn?

Advies: '70 parken in hun waarde laten en parkbeeld in stand houden. Huidige terreininrichting zorgvuldig onderhouden.

- Ensemble Julianaparken: voortzetten beheer als één doorlopende parkaanleg met daartussen zichtlijnen en de 'parkweg' Huis te Landelaan. Betrekken Haagse deel aan de overzijde van de Broeksloot;
- Vergroten gebruikswaarde park: bij de tijd brengen met eigentijdse voorzieningen en functies. Het Juliapark is in 1977 ingericht als 'groenvoorziening' met vissteigers, speelweiden met (avonturen)speelplaats en sierparkje voor de inwoners van Rijswijk. Hiervan resteert weinig;
- De locaties van de hofstede en/of de Oude Roomsche kerk beleefbaar maken als cultuurhistorisch concept.

Advies ten aanzien van beheer en omvormingsmaatregelen:

- Natuurontwikkelingskansen: benoemen en realiseren. De aandacht voor bijvoorbeeld inheems beplantingsassortiment past ook bij het tijdsbeeld en de beplantingsconcepten van de aanlegperiode in de jaren '70;
- Groot onderhoud bestaande boom- en heesterbestand en omvormingsbeheer naar een meer gevarieerde en gelaagde beplanting (qua soort, natuur-/sierwaarde en leeftijd);
- Aanplant van een basis assortiment van inheemse struiken en sierheesters die als accenten langs de bosranden en paden voor meer variatie en seizoensbeleving;
- Stimuleren van de kruidlaag en bosbodem, voornamelijk in de bosvakken en in stroken langs de paden met stinzenplanten en boskruiden;
- De vijverpartijen beter beleefbaar en bereikbaar maken. Onderhoudsstaat vijvers en sloten verbeteren. Bij vervangen beschoeiing: overwegen betuining als beschoeiing, zoals bij de aanleg ca. 1977. Pak groots uit bij vervanging van bruggen, stuwen en steigers, en creëer daarmee interessante plekken in het park.

Julianapark oost. Relictenkaart en cultuurhistorische fenomenen in de huidige situatie.

20. Park Westhof

Onderdeel van deelgebied 20: percelen tussen Julianapark en Buurtschap 't Nest.

Eigendom en beheer percelen: gemeente Rijswijk. Het terrein in bestaat uit vier delen:

1. Kad. Perceel 532, 534, deel van 570, 571, 617-620, deel van 716, 815: **Natuurbos met restant Driecentenlaantje** (jaren 90/17^e eeuw). Beheer gemeente;
2. 715: **Dierenasiel en pension 't Julialaantje** (bj. 1977, meerdere verbouwingen). Belast met Erfpacht en/of Opstalrecht;
3. 717, deel van 718: **Natuurbos naast het dierenasiel** (voorheen padvindershonk). Beheer gemeente;
4. 693: **Kinderdagverblijf Blauwkapje** (sinds begin jaren 70, later verbouwd). Perceel belast met Erfpacht en/of Opstalrecht;
5. 809: **Medisch kinderdagverblijf** (bj. 2002). De naastgelegen parkeerplaats en de bostuin is in eigendom gemeente.

Actuele inrichting en gebruik

Parkdeel 1. Op het straatnaambord is de centrale weg (foutief) aangegeven als het 'Julianalaantje'. Het laantje is een recreatieve verbinding tussen de Van Vredenburgweg en het Julianapark en is doodlopend voor autoverkeer (wel als toegang dierenasiel). Het laantje is smal (ca. 2,5m) en heeft een asfaltverharding met straatverlichting. Langs de oostzijde grenst de weg direct aan de bospercelen. Langs de westzijde is een grasberm met sloot. Er is geen weg- of laanbeplanting, maar aan de overzijde van de sloot staan knotwilgen. De grasbermen en oevers zijn verruigd door ingroei van brandnetel, braam en overhangende takken. Ter hoogte van de Van Vredenburgweg gaat de weg tussen de naastgelegen woningen en tuinen door. Dit deel (perceel 636) is geen eigendom van de gemeente. Bij het dierenasiel kruist de weg het oorspronkelijke tracé van het oude Julialaantje. Via een brug is dit de wandeltoegang naar het naastgelegen bosperceel.

De terreinen aan weerszijden van het Driecentenlaantje zijn in gebruik als openbaar park en ingericht als (natuur)bos. Deze percelen hebben een gemengde boombeplanting met voornamelijk inheemse soorten, zoals esdoorn, els, populier, kastanje, een enkele naaldboom, berk en een dichte onderbeplanting. Langs de randen, oevers en paden is er veel verruiging waardoor de paden en slootoevers minder goed bereikbaar zijn voor wandelaars en beheer. Centraal door het bosperceel loopt een smal wandelpad in halfverharding. Achter de bebouwing langs de Van Vredenburgweg is een deel ingericht als gazon met vrijstaande bomen en een picknickbank.

parkdelen 2,3: Het perceel van het dierenasiel is bijna volledig bebouwd. Naast het dierenasiel is een bosperceel met een brede sloot. Dit perceel is na afbraak van het padvindershonk dichtgegroeid of gepland en in de huidige situatie niet toegankelijk.

parkdelen 4,5: De terreinen bij de kinderdagverblijven zijn ingericht als bostuin en parkeerplaats.

Het oorspronkelijke tracé van het Julialaantje (deelgebied 33) doorsnijdt Park Westhof. Het tracé is een kade met aan weerszijden sloten en een dichte begroeiing met elzenstobben.

Ontwikkelingsgeschiedenis

In oorsprong maakt het deelgebied deel uit van het open agrarisch cultuurlandschap tussen het Julialaantje en de Van Vredenburgweg. Op de Kruikiuskaart uit 1712 is als enige bebouwing de hofstede 't Hoorn Torens Nest' (tegenwoordig de – in de loop der eeuwen verbouwde- Herberg van Ouds 't Nest) met bijgebouwen te zien, gelegen aan de Van Vredenburgweg. Door het deelgebied loopt het 'Driecentenlaantje' een pad dat door het deelgebied naar de Oud Roomsche kerk liep (gesticht 1685, gesloopt begin 20^e eeuw). Op het Kadastraal Minuutplan bestaat het deelgebied voornamelijk uit weiland met aan de zijde van de Van Vredenburgweg moestuinen, boomgaarden en bebouwing (uitgebreid aan weerszijden van 't Hoorn Torensnest'). In de eerste helft van de 20^e eeuw bestond het deelgebied uit (volks-)tuinen met daarop kassen en woningen, het tennispark Vredenburg en bebouwing. In de loop van de tweede helft 20^e eeuw wordt het deelgebied omgevormd naar een terrein met voorzieningen (kinderdagverblijven, dierenasiel en -pension) en Park Westhof (ca. jaren 90). De parkeerplaats op de hoek van de Huis te Landelaan en Van Vredenburgweg dateert uit ca. 2000.

Uitsnede Kruikiuskaart (1712) met daarop de hofstede 't HoornTorensNest' aan de Van Vredenburgweg. De rest van het terrein is ingericht als weiland.

Uitsnede Nieuwe Kaart van 's Gravenhage [...] uit 1838. Langs de Van Vredenburgweg zijn meerdere huizen gebouwd. Het terrein zelf bestaat nog grotendeels uit weide.

Luchtfoto uit 1945 met daarop zichtbaar de huizen langs de Van Vredenburgweg, de tennisbaan en de volkstuinten.
Coll. HGA

Situatietekening uit 1976. Hierop is het terrein later Park Westhoff nog grotendeels ingericht als weiland.
Coll. Stadsarchief Delft

Situatie ca. 2000 met Park Westhoff.
Topotijdreis.nl

Huidige situatie op een luchtfoto uit 2021.
Topotijdreis.nl

Cultuurhistorisch waardevolle elementen en structuren

De aanleg is overwegend van recente datum (ca. jaren '90). In de aanleg zijn enkele historische structuren verwerkt en behouden gebleven, zoals het Driecentenlaantje met daarlangs knotwilgen, wandelpaden door het bosperceel die terugvoeren op de voormalige inrichting als tuinderij (19^e eeuw-tot 1969) en kavelsloten die terugvoeren naar de periode van polderinrichting.

Waardeverwachting

De tuinhistorische waardeverwachting van Park Westhof is indifferent, met uitzondering van een aantal historische structuren zoals het Driecentenlaantje, het voormalige tuinderijpad en de kavelsloten die terugvoeren naar de periode van polderinrichting.

Aandachtspunten en suggesties versterking cultuurhistorie

- Naamgeving 'Park Westhof' en 'Julialaantje' zijn foutief en verwarrend. Suggestie: herstel de naam 'Driecentenlaantje' en een naam voor het park die terugvoert op tuinderijgeschiedenis. Bijvoorbeeld: 'Natuurbos de Tuinderij';
- Terreininrichting van de bospercelen handhaven als bestaand, maar beter verzorgen:
 - Realiseren ecologische winst in de bosvakken d.m.v. natuurbeheerplan, o.a. als rustgebied voor fauna;
 - Kwaliteitsverbetering van de wandelpaden als restant van de tuinderijpaden en de slotenstructuur als restant van het polderlandschap.
- Historisch karakter van het Driecentenlaantje en het Julialaantje versterken. Het Driecentenlaantje is een oude uitweg naar de Oud Roomsche kerk en is nooit een statige laan geweest. De beeldtaal van een oud polderpad langs een sloot met knotwilgen voldoet. Beheer afstemmen op het herstelproject van het ontbrekende tracé Julialaantje. Beide zijn restanten van oude routes door het agrarisch cultuurlandschaplandschap;
- Beheer wegprofiel Driecentenlaantje verbeteren voor een meer verzorgde uitstraling. Tot ca. 2011 was het straatbeeld meer open door frequenter maaibeheer en bosonderhoud. De sloot had vrije oevers met daarlangs een wandelpad langs de zuidwestzijde:
 - herstel vrijstaande rij knotwilgbeplanting langs de overzijde van de sloot en eventueel ook (pluksgewijs) aanplanten langs de weg;
 - Vaker maaien oevers en bermen en terugzetten aangrenzende heesterbeplanting voor een meer ruimtelijke en minder besloten uitstraling.

Park Westhof. Relictenkaart en cultuurhistorische fenomenen in de huidige situatie.

21 • Sportpark Vredenburg en woonwijk Buitenplaats Hofstede

Onderdeel van deelgebied 21: Sportpark Vredenburg. Op de locatie van het voormalige sauna- en bowlingcomplex en tennispark vindt de ontwikkeling van een woon- en groengebied plaats genaamd 'Buitenplaats Hofstede'.

Eigendom en beheer percelen: eigendom gemeente Rijswijk, beheer Sportpark Vredenburg. Projectgebied Buitenplaats Hofstede wordt herverkaveld waarbij een deel van het terrein in gemeentelijk eigendom en beheer komt.

Actuele inrichting en gebruik

Sportpark Vredenburg is recent heringericht. Sportvelden van gras, kunstgras en zand. Parkeerterrein en gebouwen. Moderne hekken en poorten aan het Julianaantje en de Van Vredenburgweg. Qua beplantingen veel beukenhaag, gazons en weinig opgaande beplanting. Langs de Broeksloot een klein bosperceel en opgaande beplanting. Rond de percelen liggen (polder)sloten met grasoevers en knotwilgen en brede gazons tot aan het sportveld. Het terrein van projectgebied Buitenplaats Hofstede was ten tijde van de terreininspectie een sloop- en bouwterrein.

Ontwikkelingsgeschiedenis

Projectgebied 'Buitenplaats Hofstede'

Het deelgebied ten westen van Westhoff en het voetbalterrein (deelgebied 22) heeft een voorgeschiedenis als open weiland/polderlandschap. Op de Kruikiuskaart uit 1712 is o.a. een hofstede met erf, weiland en een pad van het erf naar het Juliaantje en de Van Vredenburgweg te zien. Op het Kadastraal Minuutplan uit 1819 bestaat het deelgebied uit een klein perceel 'bosch hakhout' grenzende aan de Broeksloot (B38) met ten zuiden daarvan twee percelen moestuin (nrs. B35, B37), hieronder ligt de hofstede met erf (B34) met ten westen daarvan een boomgaard (B36). In de boomgaard staat aan de zuidzijde van het perceel nog een schuur (B33). Al deze percelen zijn volgens de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel op dat moment in bezit van Guillaume Charles Ghislain de Merode uit Brussel. De rest van het deelgebied bestaat uit weiland (nrs. B30, B31) met als zuidgrens een strook 'bosch hakhout' (nrs. 59bis en 29bis). Tussen het bosch hakhout en de Van Vredenburgweg liggen nog verschillende percelen bouwland (nrs. B59, B28, B29). Deze percelen zijn in bezit van verschillende eigenaren.

De Topografische Militaire Kaart uit ca. 1850 komt nog grotendeels overeen met de situatie uit 1712 en 1819. Ook op de luchtfoto uit 1938 is de opzet van het terrein grotendeels nog zoals de historische situatie. Alleen de percelen bouwland aan de Van Vredenburgweg (KMP 1819) zijn nu ook ingericht als één perceel weiland. Het pad naar van het erf naar de Van Vredenburgweg en het Juliaantje zijn op de foto beiden nog aanwezig. Deze situatie blijft ongewijzigd tot de hofstede en bijbehorende percelen worden verkocht aan de 'Commanditaire vennootschap onder de firma Sportpark Welgelegen' in 1961.

In 1973 wordt door burgemeester Bogaardt de eerste paal geslagen voor de nieuwe bowlinghal van het recreatiecentrum De Hofstede. Een krantenartikel in *NRC Handelsblad* beschrijft het project als volgt: 'Het centrum komt te liggen rondom de gelijknamige taveerne op een terrein tussen de Van Vredenburgweg en de Schimmelweg. Men hoopt het centrum eind februari 1974 gereed te hebben. De bowlinghal wordt geëxploiteerd door de Haagse oud-atleet Constant Mahieu, die sinds 1971 de scepter zwaait over

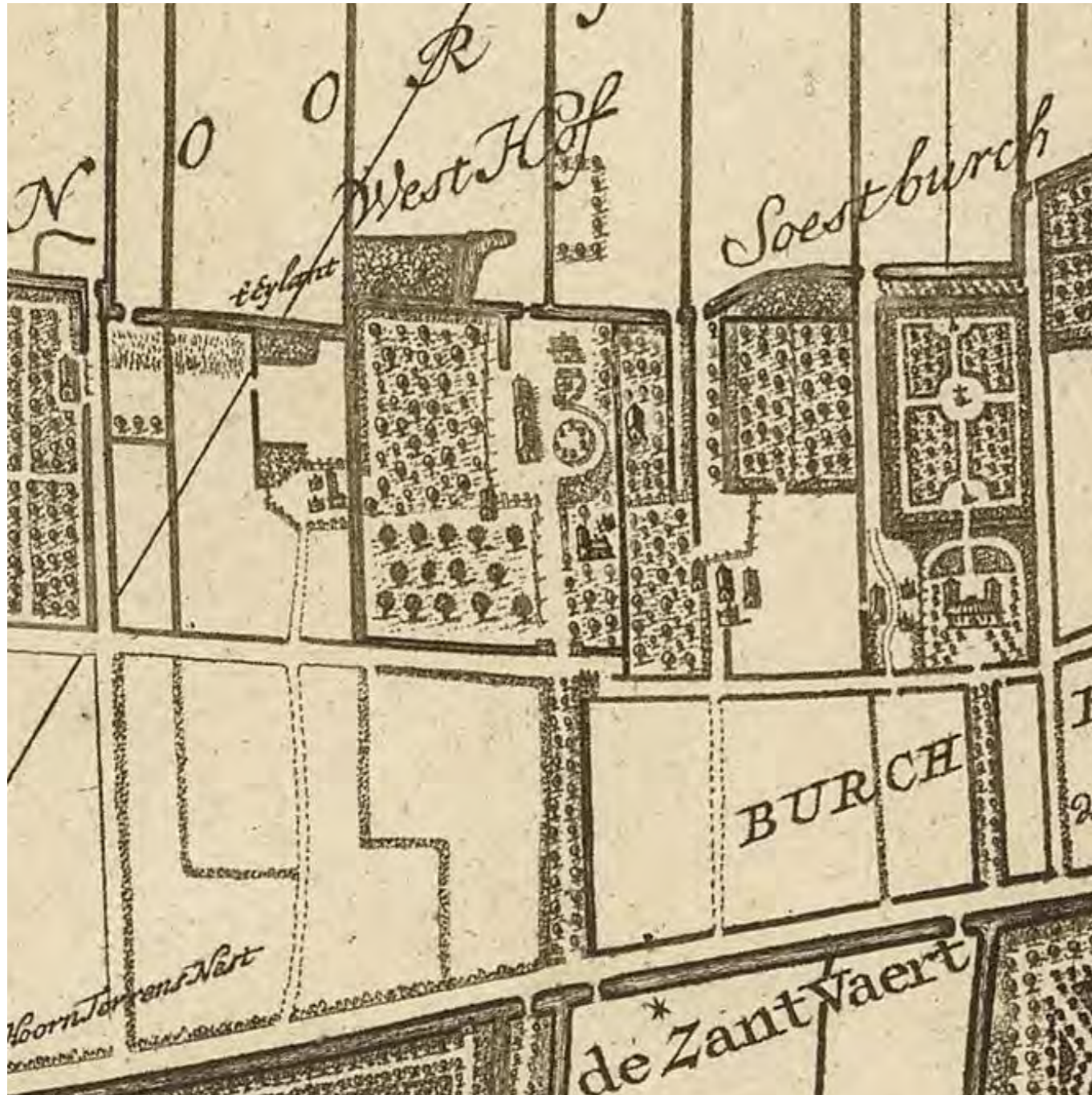
De Hofstede. [...] De hal krijgt 12 bowlingbanen en 4 "squash"-velden. Onder de kegel- en squashruimten komen een binnen- en buitensauna. Verder komen er een terras, een klein zwembadje, massageruimten, enz. Buiten de taveerne, die pas verbouwd is, liggen 18 tennisbanen, welk aantal uitgebreid zal worden tot 22, waarvan één oefenbaan. Verder is er een midgetgolfbaan en komen er nog een creche en een mini-dierentuintje'.⁹

In juni 1974 wordt de verbouwde sporthal in het bijzijn van de commissaris der Koningin van Zuid-Holland geopend.¹⁰ Een luchtfoto uit 1976 toont de nieuwe terreininrichting met in het noordelijk deel linksboven de bowlinghal en rechts daarvan de midgetgolfbaan. Ten zuiden van de bowlinghal en de midgetgolfbaan ligt een parkeerplaats en rijwielberging, een tennisbaan en rechts de oude hofstede met ten noorden daarvan een winkel, volière en kas. Verder is op de foto te zien dat het Juliaantje is verlegd voor de aanleg van de tennisbanen aan de zuidzijde van het terrein en aansluit op het heringerichte park Westhoff (deelgebied 22). Het eeuwenoude pad van de hofstede naar het Juliaantje en de Van Vredenburgweg is ook grotendeels verlegd ten behoeve van de nieuwe terreininrichting.

Het bowlingcomplex is in 2010 afgebrand en de oude hofstede brandde in november 2020 af. Na de brand van het bowlingcomplex lag het terrein braak en was er sprake van verruiging. Een gedeelte van de tennisbanen in de nabijheid van de Van Vredenburgweg werden overwoekerd door groen. Momenteel wordt het complex ontwikkeld tot woonbuurt met openbaar wandelpark en een grote waterpartij.¹¹

Sportpark Vredenburg

Het deelgebied ter weerszijden van Westhoff en oprijlaan (deelgebied 22) heeft een voorgeschiedenis als open weiland/polderlandschap. Op de Kruikiuskaart uit 1712 zijn er o.a. hofstedes, wei- en bouwland en een boomkwekerij binnen het deelgebied te zien. In de 19^e eeuw is de boomkwekerij verdwenen en is het perceel in gebruik als weiland. De rest van het deelgebied komt grotendeels overeen met de situatie uit 1712. Begin jaren 30 werd een weiland verhuurd aan K.R.C.V. (Katholieke Rijswijksche Voetbal Club) en dit betekende de begin van de ontwikkeling van het latere sportpark Vredenburg op deze locatie.¹² In 1936 wordt het eerste clubhuis met 50 aparte kleedhokjes gebouwd, die zou meegaan tot 1955. In 1955 wordt het oude clubhuis vervangen, dat in de jaren 70 wordt uitgebreid met een nieuwe bestuurskamer, twee grote kleedkamers en nog enkele nevenruimten.¹³ Ook wordt het complex in de tweede helft van de 20^e eeuw uitgebreid met meerdere sportvelden. Op de luchtfoto uit 1962 zijn er zes voetbalvelden zichtbaar, waarvan er vijf ten oosten van de oprijlaan naar Westhoff liggen. Een groot voetbalveld ligt direct ten westen van de oprijlaan (deze is ook al zichtbaar op de luchtfoto uit 1954). De overige grond ten westen van de oprijlaan bestaat nog uit de hofstede, die al zichtbaar was op de Kruikiuskaart uit 1812, en weiland. Sportpark Vredenburg is omstreeks 2009-2010 geheel heringericht met een nieuw clubhuis, tribune, parkeerplaats en nieuwe entree vanaf de Van Vredenburgweg.

Het deelgebied op de Kruikiuskaart 1712.

De percelen en de bebouwing op het Kadastraal Minuutplan, 1819. In stippellijn is het tracé van het Juliaantje weergegeven.
Coll. RCE (bewerkt SIA)

Cultuurhistorisch waardevolle elementen en structuren

In het deelgebied bevinden zich restanten van het polderlandschap, met name de oude perceel-sloten. Ook grenst het deelgebied aan de Broeksloot met oeverbosjes. Door het deelgebied lopen twee oudere structuren: Juliaantje (deelgebied 33), de oude toegangslaan naar Westhoff (deelgebied 22) en de resten van een uitpad dat de nu afgebrande hofstede met het Juliaantje en de Van Vredenburgweg verbond. Deze zijn bij de complete herinrichting van het oostelijke terrein als bowling-, sauna- en tenniscomplex in de jaren 70 verdwenen/gedeeltelijk verlegd. Het erf van de afgebrande en inmiddels gesloopte hofstede is slechts herkenbaar aan de resterende lindebomen. De locatie van de entree aan de Van Vredenburgweg naar het verdwenen uitpad van de hofstede is nog aanwezig. Het profiel van de toegangslaan van Westhoff is aan één zijde versmald. De voetbalvelden aan de Broeksloot en ten zuiden van de toegangslaan naar Westhoff zijn nog enigszins herkenbaar als voormalig polder/weide omdat dit grasvelden zijn met brede grasoevers, de openheid en vanwege de omlijsting met knotwilgen. Het heringerichte terrein rond het clubgebouw is dit niet. De terreininrichting van dit nieuwe sportcomplex is zeer afwijkend, dominant en zichtbaar vanaf de oude strandwalwegen. De omranding van het voetbalveld/zandveld is storend in de zichtlijn naar het oude dorp.

Waardeverwachting

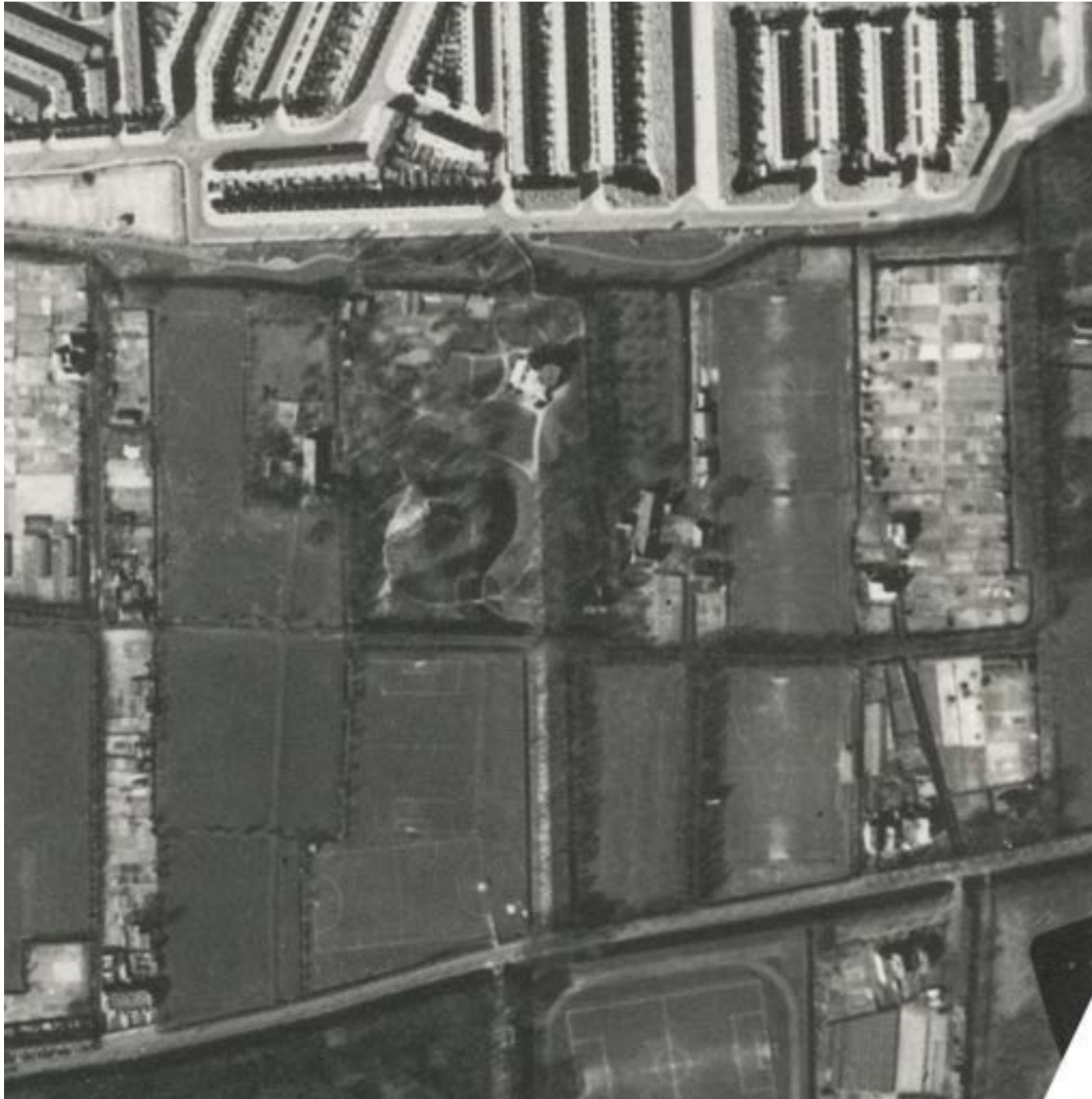
De tuinhistorische waardeverwachting voor Sportpark Vredenburg is indifferent. Op enkele oudere restanten van het polder- en agrarisch cultuurlandschap na, zoals de kavelsloten en het oeverbosje langs de Broeksloot.

Aandachtspunten en suggesties versterking cultuurhistorie

- Niet verder versralen qua cultuurhistorie;
- Agrarisch cultuurlandschap als hoofdthema bij de landschappelijke inpassing van Sportpark Vredenburg en Buitenplaats Hofstede;
- Er is meer kwaliteit te behalen met een landschappelijke aankleding/inpassing rond het heringerichte sportcomplex:
 - Hekwerken en bebording op de terreinen zelf plaatsen en niet in de historische wegprofielen van de Van Vredenburgweg, toegangslaan Westhoff en het Juliaantje;
 - Toepassen van een ingetogen kleur- en materiaalgebruik (bv. zwart) voor de sportvoorzieningen op de velden (doelen, hekken, achterkanten sponsorborden, verlichting, elektrakasten, etc.). Inpassing van deze voorzieningen met afschermdende beplantingen, zoals hagen, struweel en knotwilgen;
 - Toepassen streekeigen beplantingstypen en -soorten die passen bij het polderlandschap, zoals (knot)wilgen en zwarte elzen. Bermen en oevers extensief beheren als bloem- en kruidrijk hooiland, i.p.v. als strak gemaaid gazons.
- Natuurontwikkelingskansen in samenhang met cultuurhistorie: herstellen oeverbosjes en de afgekalfde oevers aan de zuidzijde van de Broeksloot. Als Broekbos/rijshout/hakhout met natuurdoelstelling, in samenhang met deelgebied 21. Verdwenen tracé Juliaantje herstellen als verbindende structuur. Dat betekent:
 - Herstellen historisch wegprofiel met berm-sloten, grasbermen en een smal voet- en fietspad met klinker- of halfverharding, waar mogelijk;
 - Oude dwarsloten weer zichtbaar maken: doorgraven sloten, plaatsen van een smalle, bol-liggende beklinkerde dam met duiker of plaatsen brug met beperkte afmetingen en de uitstraling van een houten polderbrug. Zichtlijnen over de kavelsloten.
- Laanherstel Westhoff. Zie deelgebied 22. Uitzoeken of de symmetrie van het laanprofiel hersteld kan worden door aan de zuid-westzijde te verbreden;
- Bij herstel van de dwarsverbindingen tussen de Van Vredenburgweg en het Juliaantje: wegprofiel met de sobere uitstraling van een landweg/oprit naar de verdwenen hofstedes. Niet als laanprofiel i.v.m. authenticiteitsbeginsel.

Sportpark Vredenburg. Relictenkaart en cultuurhistorische fenomenen in de huidige situatie.

Luchtfoto uit 1938 waarop de eerste voetbalvelden van Sportpark Vredenburg zichtbaar zijn. Ten westen van Westhoff is de hofstede nog aanwezig met het toegangspad dat vanaf de hofstede door de weilanden naar de Van Vredenburgweg loopt. Het terrein wordt doorsneden door het Julialaantje. Bij de aanleg van de voetbalvelden is de oprijlaan van Westhoff aan één zijde versmald.
Coll. HGA

Luchtfoto uit 1974-76 met de uitbreiding van de sportvelden van Sportpark Vredenburg. Aan de westzijde van Westhoff is het tennispark en sauna- en bowlingcomplex, nu plangebied 'Buitenplaats Hofstede'.
Coll. HGA (bewerkt SIA)

Inrit projectgebied Buitenplaats Hofstede aan de Vredenburgweg. Op de locatie van de oude uitweg naar hofstede.

Locatie hofstede na de sloop, met de resterende lindebomen

Projectgebied Buitenplaats Hofstede

Julialaantje met schuifpoort en plantsoenhekwerk in het historisch wegprofiel.

Sportvoorzieningen langs de velden zijn deels weggeplant met hagen. Het nieuwe clubgebouw.

De witte schermen dicht op de Van Vredenburgweg zijn dominant en storend in de zichtlijn op het oude dorp.

Strakgemaaide gazons van het Sportpark links en de toegangslaan van Westhoff als parkeerplaats rechts.

De voetbalvelden ten zuid-westen van de toegangslaan naar Westhoff zijn nog enigszins herkenbaar als voormalig polder/weide vanwege de groene terreininrichting en ingetogen kleurstelling van de sportvoorzieningen.

22 . Westhoff

Onderdeel van deelgebied 22: Westhoff

Eigendom en beheer percelen: gemeente Rijswijk. Vormt een cultuurhistorische eenheid/ensemble met het zorgcomplex Revalidatiecentrum Westhoff. Het groen en het grootste gedeelte van de toegangslaan vallen onder het bezit van de gemeente, de directe omgeving van het gebouw is in bezit van Stichting Zorggroep Florence.

Actuele inrichting en gebruik

Het terrein in eigendom van de gemeente bestaat uit vier delen:

1. Oprijlaan met parkeerplaats (herplant laanbomen ca. 2010);
2. Openbaar wandel-/fietspad Julialaantje (doodlopend in de huidige situatie);
3. Parkdeel met resten van een aanleg in landschapsstijl ten zuidwesten van de oprijlaan;
4. Parkdeel met fietspad als uitbreiding van de historische aanleg (ca. 1985) ten noordoosten van de oprijlaan.

Ontwikkelingsgeschiedenis

Westhoff heeft een oorsprong als landgoed/buitenplaats met parkaanleg en wordt voor het eerst vermeldt in 1561. Het bestond toen uit een herenhuis, een tuin, een koetshuis, een boerderij en 30 morgen grond. Op de Kruikiuskaart uit 1712 zijn de verschillende gebouwen te zien, die omringd worden door vakken met boombeplanting (boomgaarden of bos). Vanaf de Van Vredenburgweg loopt een oprijlaan naar Westhoff toe, dat aan het Julialaantje lag. Ten tijde van het Kadastraal Minuutplan in 1819 is Westhoff in bezit van Christiaan Michiels. Naast de gebouwen en de oprijlaan zijn de percelen op het terrein volgens de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel ingericht als siertuin ('grond van vermaak'), moestuin, boomgaard, weiland. Het huis wordt in de komende eeuwen vaak verhuurd of verkocht. In 1826 wordt in een advertentie in de 's Gravenhaagsche courant' gesproken over 'een aangename BUITENPLAATS, genaamd WESTHOFF, met deszelfs Bouwmanswoning, te zamen groot omtrent 30 morgen; door deszelfs hooge en drooge ligging, zeer geschikt voor Zomer- en Winterverblijf'. In 1833 bestaat het uit een 'Moestuin, Boomgaard, Vijver, Bosschen, almede Laanen met opgaande Boomen beplant en aangename Wandeldreven'. Vermoedelijk is tussen 1827 en 1833 de eerste aanleg in landschapsstijl tot stand gekomen en deze is in de loop van de 19^e eeuw doorontwikkeld met een slingerende vijver, wandelingen, een koepel, en golvende bosranden langs de grenzen van het terrein. Mogelijk is de slingerende vijverpartij ontstaan omstreeks 1880, toen het oude huis werd gesloopt en een 19^e-eeuwse villa op het terrein verrees op het terrein. Ook worden een oranjerie en vinkenhuis gebouwd. De koepel verdween aan het begin van de 20^e eeuw.

Begin jaren 20 wordt de buitenplaats aangekocht door de gemeente Den Haag. Een krantenbericht in 1923 vermeldt: 'B. en W. stellen voor, aan de Vereeniging Ons Thuis van de onlangs aangekochte buitenplaats Westhoff, te Rijswijk, het heerenhuis en de portierswoning te verhuren voor f 2400 per jaar. De bedoeling is het heerenhuis te bezigen voor het daarin verhuren van kamers aan bejaarde dames met geringe middelen van bestaan, op dezelfde wijze als thans reeds door haar geschiedt in het voormalig Hotel Royal. Aangezien de tuin niet in de verhuring is inbegrepen, komt er een openbaar parkje voor de bewoners der omgeving en de mogelijkheid van de tot standkoming van een directe verbinding tusschen Spoorwijk en de kom van Rijswijk'.¹⁴

Op een luchtfoto van april 1945 is zichtbaar dat alle bomen op het terrein en langs de oprijlaan van Westhoff zijn gekapt, vermoedelijk hangt dit samen met de brandstofschaarste gedurende de hongerwinter. Na de oorlog wordt het terrein rond de vijver opnieuw ingericht met een padenstelsel, mogelijk naar ontwerp van tuinarchitect Christiaan P. Broerse (1902-1995). Met de veranderingen aan het voetbalterrein van Sportpark Vredenburg wordt het tracé van de oprijlaan aan de westzijde versmald. Omstreeks 1960 wordt het huis gerestaureerd en verbouwd om beter te dienen als verpleeginstelling.¹⁵ Hierbij zijn ook enkele wijzigingen aan het park doorgevoerd.

In 1967 koopt de gemeente Rijswijk het complex Westhoff van de gemeente Den Haag. Hierbij wordt een deel weer doorverkocht aan de Zuster Eijkelenboom Stichting, waardoor de huidige eigendomssituatie ontstaat. In een brief van gemeentewerken uit 1969 aan het B & W wordt over de volgende plannen gesproken voor het park: 'Het zou wenselijk zijn om het tot eigendom van de gemeente Rijswijk behorende gedeelte van Westhoff (tegelijk met de aanleg van de tuin rond het verpleeghuis) waar nodig te wijzigen, restaureren of aan te leggen. Zo is het wenselijk dat – om de nodige "privacy" op het stichtingsterrein te verkrijgen – een gedeelte van de vijver wordt vergraven, beschoeiingen worden aangebracht, een duiker wordt gemaakt e.d. Zoals uit het plan blijkt zal een sloot moeten worden gedempt en een pad worden aangelegd om het "openbare" gemeentelijke deel van Westhoff beter aan te laten sluiten bij de toekomstige uitbreiding van het Julianapark. Tevens zou het wenselijk zijn om tegelijk een parkeerstrook aan te leggen langs de oprijbaan naar Huize Westhoff'.¹⁶ In 1973 is de 19^e-eeuwse villa afgebroken ten behoeve van een verpleeghuis voor de Zuster Eijkelenboom Stichting. Tegenwoordig valt het tehuis onder de Stichting Zorggroep Florence. Naast de villa zijn ook de andere gebouwen op het terrein, waaronder de oranjerie en het stal- en koetshuis, gesloopt. Het tuinontwerp van de groenvoorzieningsdienst Rijswijk uit 1970 wordt ten tijde van de bouw van het verpleeghuis grotendeels uitgevoerd. In 1985 werd het complex uitgebreid op een perceel dat voorheen ingericht was met volkstuinten. Op dit perceel werd later ook een parkeerplaats aangelegd, die omstreeks 2008 is heringericht. Hierbij wordt ook een slingerende sloot ten oosten van het complex en vijverpartij in de zuidwesthoek uitgegraven en verbreed. De oprijlaan met parkeerplaats is heringericht en herplant omstreeks 2010-2011.

Op de volgende pagina:

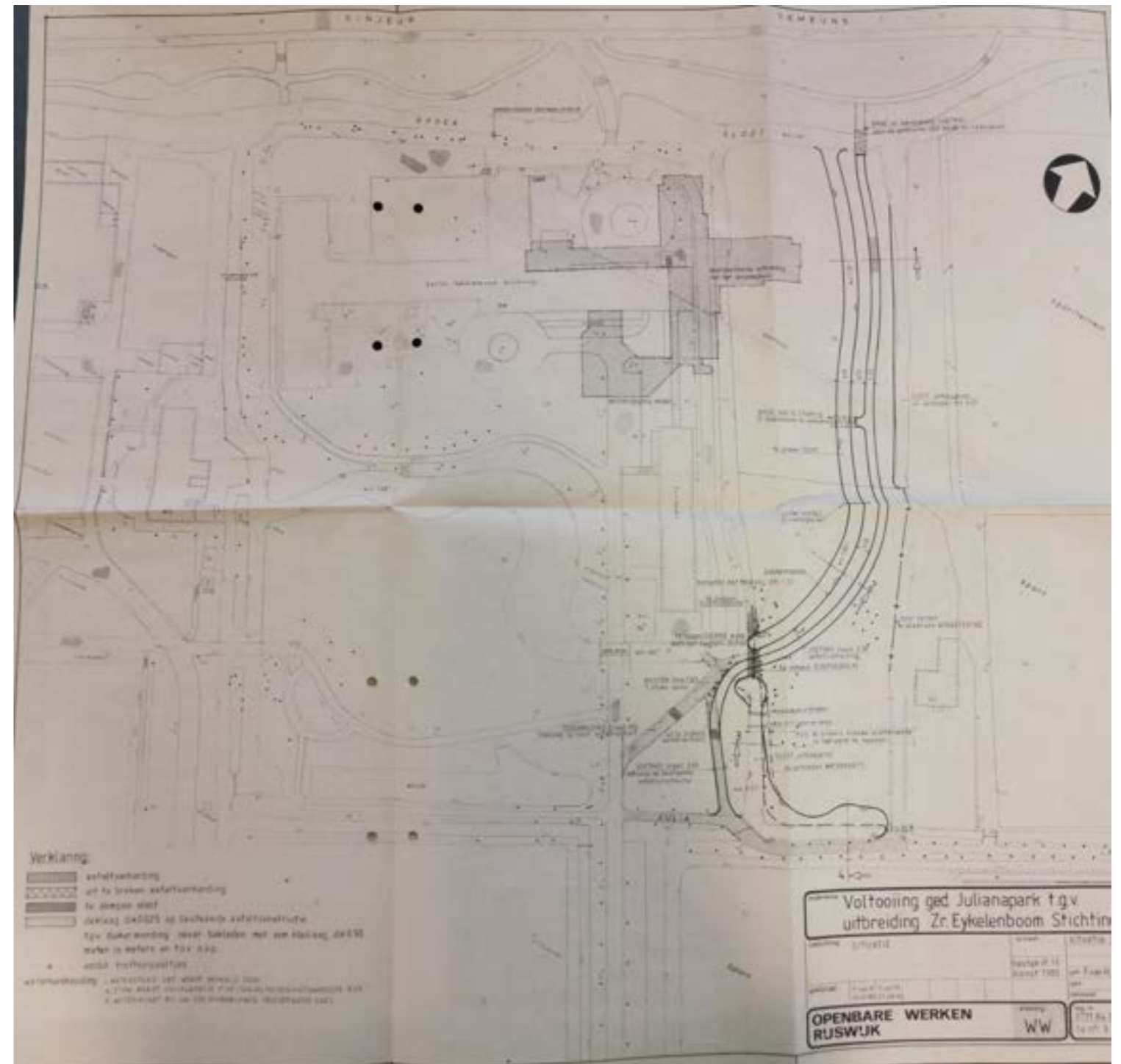
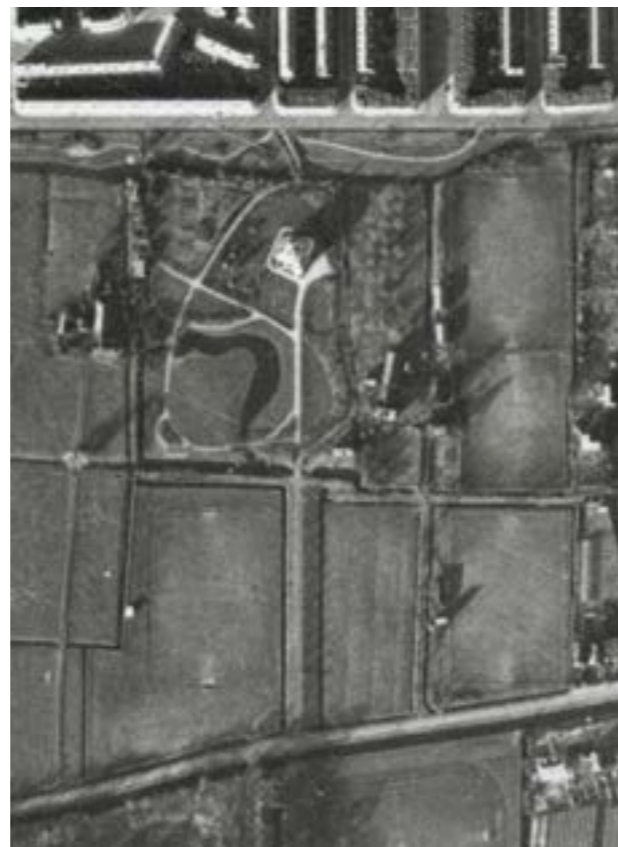
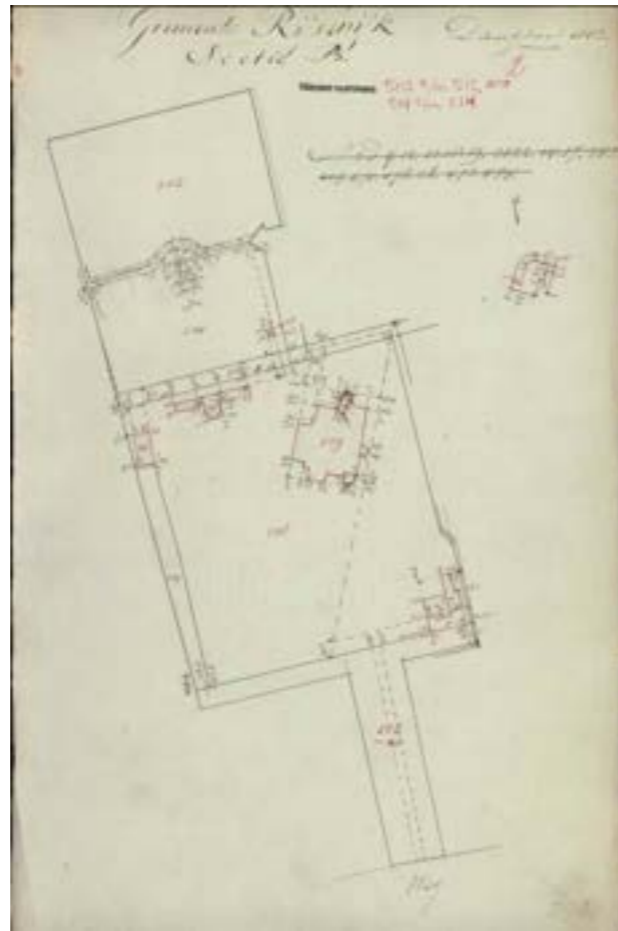
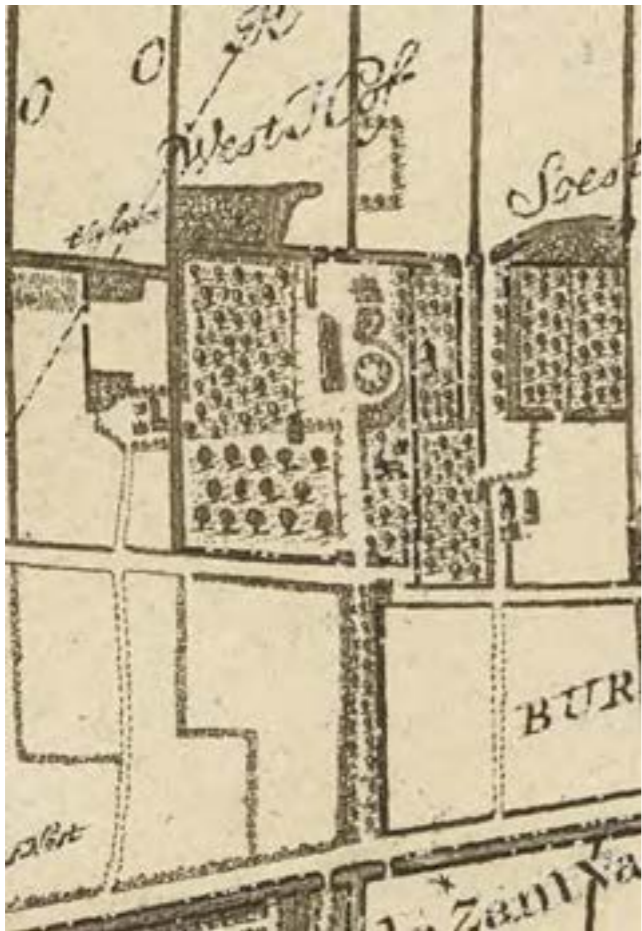
Linksboven: Kruikiuskaart uit 1712 met daarop de hofstede, bijgebouwen en boomgaarden.

Rechtsboven: Kadastrale veldwerkkaart uit 1881 (dienstjaar 1882) met daarop de nieuwe villa en bijgebouwen (koepel, oranjerie, koets- en stalhuis en tuinderswoning).

Archief Kadaster

Linksonder: Luchtfoto uit 1938 waarop de inrichting als buitenplaats uit het laatste kwart van de 19^e eeuw nog grotendeels intact is. Coll. HGA

Rechtsonder: Luchtfoto uit 1954 met daarop de naoorlogse inrichting, herkenbaar als een ontwerp van C.P. Broerse. Coll. HGA

Situatietekening n.a.v. voltooiing ontwerp Westhoff/Julianapark met daarop zichtbaar de uitbreiding aan de oostzijde van het complex met o.a. nieuwe waterpartijen, ontwerp Openbare Werken Rijswijk, 1984.
Coll. Stadsarchief Delft

Cultuurhistorisch waardevolle elementen en structuren

Grote zorggebouwen, geparkeerde auto's en omliggende sportvelden domineren het beeld op de voormalige buitenplaats Westhoff. Het terrein is opgesplitst in een openbaar (gemeentelijk) deel en een zorgcomplex-deel. De geometrische omgrachting met oprijlaan (oorsprong 17e eeuw) is nog duidelijk herkenbaar, maar er missen onderdelen en verbindingen. De toegangslaan heeft aan waarde en beleving ingeboet: het profiel van de oprijlaan is bij de aanleg van het voetbalveld vernauwd en het brede deel is aan de noordoostzijde ingericht als parkeerplaats met laanbomen in de verharding. Er is niks aan het einde van de zichtlijn.

In de huidige situatie ontbreken de cultuurhistorische elementen van de buitenplaats grotendeels: alle bebouwing van de buitenplaats is gesloopt, de beplanting van de aanleg in landschapsstijl is in de oorlog gekapt. De parkaanleg is na de oorlog deels hersteld en deels herontworpen en met aandacht beplant, mogelijk door de bekende (wederopbouw) tuinarchitect C.P. Broerse (1902-1995). Hiervan zijn nog enkele onderdelen bewaard gebleven (o.a. padenlus, reliëf en kastanjelaan). In de jaren 70 is deze aanleg omgevormd tot groenvoorziening. In de huidige situatie is de terreininrichting verschaald en versleten. In 1985 is het terrein verder uitgebreid op een perceel waar een hofstede met tuin, erf en boomgaard was gelegen. Afgezien van een kavelsloot is de hofstede niet meer herkenbaar.

Waardeverwachting

De tuinhistorische waardeverwachting van Westhoff is positief, vanwege zijn gelaagde tuingeschiedenis, waarin restanten van de aanleg in landschapsstijl zijn verwerkt. Al is de aanleg in de huidige situatie verschaald en versleten.

Aandachtspunten en suggesties versterking cultuurhistorie

- Deelgebied zeer kansrijk als herontwikkelingslocatie binnen de landgoederenzone in combinatie met versterken historische parkaanleg:
 - Terrein in eigendom gemeente integraal bekijken met terrein zorgcomplex (als ensemble);
 - Advies: verdiepend historisch onderzoek van de oude aanleg, uitgebreide waardestelling, kansen benoemen ter versterking historische parkaanleg.
- Suggesties ter versterking landgoederenzone:
 - Herstel oude tracé Juliaalaantje (zie deelgebied 33);
 - Herinrichten oprijlaan als 'landgoedlaan' zonder parkeren. Plaatsen inrijpoort ter hoogte van Vredenburglaan en/of binnen de omgrachting als focuspunt van de zichtlijn;
 - Herstellen van de vijver in landschapsstijl, zodat deze weer een 'natuurlijke beekloop' verbeeldt: uitgraven gedempte vijverdeel, aanleg brug(gen), herstellen zichtlijn over het water, grasoevers met heestergroepen langs beide oevers, terugdringen riet, herstellen padenlus, reliëf en beplantingscontouren;
 - De locatie van de verdwenen hofstede als inspiratie bij het beheer en de herinrichting van deze plek binnen het thema 'Agrarisch cultuurlandschap': gazon nabij het Juliaalaantje inrichten als moestuin of boomgaard, bij vervanging essen langs fietspad aanplanten fruit- of knotbomen in bloem- en kruidenrijke grasbermen.
- Onderzoekskans: Westhoff na Wo2 naar ontwerp van C.P. Broerse, als wederopbouw erfgoed en als onderdeel van zijn bijzondere oeuvre.

Westhoff. Relictenkaart en cultuurhistorische fenomenen in de huidige situatie.

23. Stichting Kinder-, les-, en hobbytuinen Rijswijk

Onderdeel van deelgebied 23: het terrein m.u.v. de tuinen bij woningen Julialaantje 28 en 30

Eigendom en beheer percelen: Eigendom gemeente Rijswijk. Beheer door Stichting Kinder-, les-, en hobbytuinen Rijswijk

Actuele inrichting en gebruik

Reliëf en terreinhoogten:

Het terrein is vrij vlak door de demping van binnengrachten in de tweede helft van de 20^e eeuw. Een deel van de aanwezige tuinen/bouwlandjes worden jaarlijks omgespit.

Bouwkundige- en inrichtingselementen:

Een paviljoen, diverse schuurtjes, bijenstal, hekken en poorten. De monumentale panden zijn particulier bezit. Melding van bouwkundige resten (tuinmuren) in ondergrond.

Water:

Rond het terrein liggen perceelsslots. De Broeksloot in oorspronkelijk (niet tot vijver vergraven) profiel. Binnen het terrein zijn de sloten of grachten gedempt. De sloot langs het Julialaantje ontbreekt deels.

Wegen en paden:

Terreinindeling georganiseerd met een deels verhard middenpad. Dwars daarop gazonpaden tussen de moestuinpercelen. Binnen de moestuinpercelen smalle paden van aangestampte aarde of tegels.

Zichtlijnen

Zichtlijnen volgen de geometrische terreinindeling.

Bepantingen

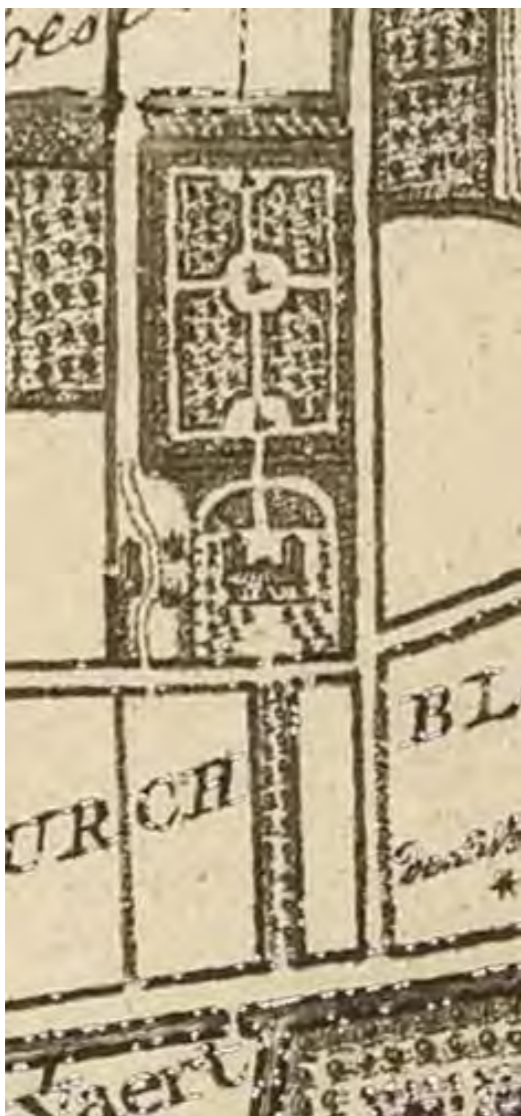
Ingericht met diverse typen moestuinen. Aan de vóór- en achterzijde van het terrein een bosje (Julialaantje en Broeksloot). Langs het centrale pad een laantje van verschillende soorten bomen.

Ontwikkelingsgeschiedenis

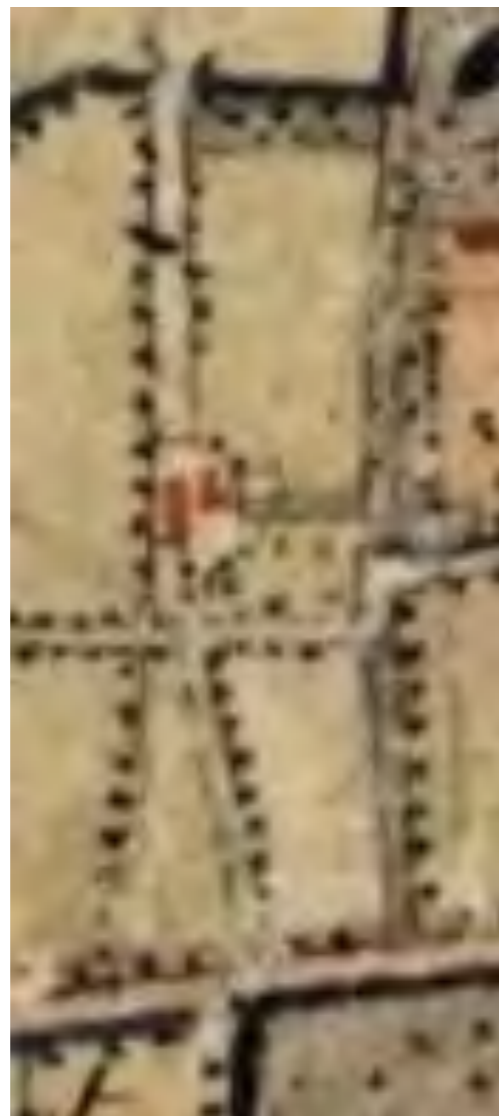
Op de Kruikiuskaart uit 1712 is zichtbaar dat op deze plek een buitenplaats in geometrische stijl met middenas en vijvers genaamd Soestburch lag met een oprijlaan vanaf de Van Vredenburgweg. Over het ontstaan van de buitenplaats zijn geen gegevens bekend. Na 1732 gaat de buitenplaats bekend onder de naam 'Rusthof'. De buitenplaats wordt dan in de 's Gravenhaegse courant als volgt te koop aangeboden: *'Men presenteert uyt de hand te verkopen, een welgeleegde en welbeplante Hofstede, genaemd Rusthof, bestaende in een schoone hegte en sterke Heeren Huyzinge, met nieuwe aengelegde partaies, Plantagie, Boomgaerd, Moestuyn en Beuken Laenen; als mede Koets- en Stalhuys voor 4 Paerden; mitsgaders Tuynmans-huyzinge en een Boeren-wooning, te zamen groot 18 Morgen 200 Roeden Land; geleege in het Westeynde van den Ambagte van Ryswyk, in de Noordpolder, over het Prinsen Huys'*.¹⁷

Ten tijde van het Kadastraal Minuutplan (1819) is Rusthof in bezit van Maria van Leeuwen. Het herenhuis samen met de aanleg in geometrische stijl en de rechte oprijlaan naar de Van Vredenburgweg zijn verdwenen. De boerderij en tuinmanswoning zijn als restanten van de buitenplaats nog aanwezig. Een nieuwe toegangslaan loopt nu dwars vanaf de Van Vredenburgweg naar de boerderij, deze toegangslaan is in de huidige situatie nog als weg aanwezig. Het terrein is volgens de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel dan ingericht met percelen weiland, hakhoutbos, moestuin, boomgaarden en een laan langs de westelijke perceelsgrens. Omstreeks 1847 koopt Johanna Henriëta Mellina Cornelia Bennudina Gevers Rusthof van Maria van Leeuwen. Zij beheert ook Te Werve (op dat moment nog in bezit van haar vader) en koopt in 1864 met haar man Willem Anne baron van Pallandt, met wie zij trouwde in 1849, ook Hilvoorde – gelegen ten westen van Te Werve. In 1875-1876 stichten zij op het hakhoutperceel nr. A489, ten zuiden van het deelgebied tussen het Julialaantje en de Van Vredenburgweg, een 'kerk' (hervormd evangelisatiegebouw).¹⁸ In 1892 worden al hun bezittingen geveild en komt *'de Bouwmanswoning "Rusthof" bestaande in: Woonhuis, Stalling voor 2 Paarden en 36 Koeien, Wagenshuur, Karnmolen, Varkenshok, twee vijfroeden Hooibergen, Tuin en eenige Perceelen uitmuntend Weiland'* in handen van de familie Kuijs.¹⁹

Begin 20e eeuw wordt het gekocht door bloemkwekers Lubbertus Visser en André Sergewitch Grigorieff, die op de grond een 'kwekerij' stichten met kassen etc.²⁰ De kwekers kwamen uit Den Haag en adverteerden samen als 'Fabrikanten van Broeiramen, broeibakken, plantenkassen'.²¹ Visser en Grigorieff verkopen na enkele jaren de tuinderij met broeikassen door aan de familie Von Fisenne. In 1928 wordt over de laan langs de westgrens nog het volgende opgemerkt: *'links een prachtig wilgenlaantje, hier kan men zien wat voor mooie boomen wilgen worden, wanneer ze niet geknot zijn'*. Op luchtfoto's uit de 20^e eeuw is de terreininrichting als tuinderij langs de historische middenas te zien. In 1955 verkoopt de familie Von Fisenne het terrein met 'huis en tuingrond' (A1993) en 'huis schuur en tuin' (A1994) aan de gemeente Rijswijk. Onder verantwoordelijkheid van de Koninklijke Maatschappij Tuinbouw en Plantkunde afdeling Rijswijk wordt sinds 1991 op deze locatie, naast een andere locatie aan de Eikelenburglaan, getuinierd door de kinderen van basisscholen in Rijswijk. Het beheer van de tuinderij met les- en hobbytuinen valt momenteel onder de stichting Kinder-, les- en hobby-tuinen. Het huidige lesgebouw dateert van rond 1970.

De buitenplaats Soestburch met aanleg in geometrische stijl op de Kruikiuskaart 1712.

De boerderij en tuinderswoning onder de naam Rusthof op de Topografische Militaire Kaart uit 1850.
Coll. Nationaal Archief

De tuinderij op de vml. buitenplaats Soestburch op een luchtfoto uit 1938. Een als laan beplante kade (rechts) is nog aanwezig.
Coll. HGA

De tuinderij in 1954 met nog een deel van de binnengracht aanwezig.
Coll. HGA

De tuinderij als gemeentebezit anno 1976. Ten zuiden van de tuinderij zijn de verschillende wijzigingen uit de jaren 60 zichtbaar met de aanpassing van de infrastructuur n.a.v. de aanleg van het Von Flsennepark.
Coll. HGA

Cultuurhistorisch waardevolle elementen en structuren

De kavelform, de hoofdas en terreinindeling gaat terug op de oude aanleg in geometrische stijl en tevens het oeverbosje aan de Broeksloot. De tuinderijgeschiedenis op deze locatie is een cultuurhistorisch fenomeen op zich.

Waardeverwachting

De tuinhistorische waardeverwachting van het deelgebied is positief, vanwege de combinatie van elementen zoals de hoofdas, omgrachting en middenas als echo van de buitenplaats Soestburch en de gebruikstraditie als tuinderij sinds het begin van de 20^e eeuw.

Aandachtspunten en suggesties versterken cultuurhistorie

- Instandhouden van de waardevolle terreindelen en watergangen, de gebruikstraditie als tuin(-derij) en de gelaagde geschiedenis;
- Kansrijk voor versterking beleving geschiedenis als buitenplaats met restanten van een historische tuin- en parkaanleg en als tuinderij.
 - Vraagt om een uitwerkingsvisie;
 - Moet weer 'Tuinderij Soestburch' gaan heten;
 - Belevingswaarde vanuit de omgeving vergroten, in samenhang met de afgekavelde historische bebouwing op het terrein;
 - Aanzetten hoofdas;
 - Verbijzondering entree aan het Julialaantje als 'Landgoedentree' in samenhang met uitvoeringsplan Julialaantje. Uitbreiding perceel bij eventueel herstel 'knik' in Julialaantje;
 - Overwegen herstellen gedempte binnengrachten;
 - Overwegen herstellen kade/laan oostzijde als recreatieve verbinding (langs Don Bosco);
 - Herstel aantrekkelijke verbindingroutes tussen de strandwalwegen: het diagonale naamloze pad opwaarderen als het oude toegangspad naar Soestburch (zie ook deelgebied 24);
 - Denk ook aan mogelijk interessant bodemarchief. (bij terreinbezoek werden restanten van tuilmuren en vondsten als pijpenkoppen gemeld).
- Natuurontwikkelingskansen in samenhang met cultuurhistorie: broekbos/hakhout met natuurdoelstelling langs de Broeksloot, in samenhang met deelgebied 21.

Stichting Kinder-, les-, en hobbytuinen Rijswijk. Relictenkaart en cultuurhistorische fenomenen in de huidige situatie.

24. Von Fisennepark

Onderdeel van deelgebied 24:

Eigendom en beheer percelen: Eigendom en beheer gemeente Rijswijk. Beheer gemeente/ kinderboerderij Het Akkertje, Martin Luther King Scoutingvereniging

Actuele inrichting en gebruik

Het terrein in eigendom van de gemeente bestaat uit vier delen:

1. Een diagonaal naamloos pad tussen de Van Vredenburgweg en het Julialaantje, in het verlengde van de Park de Wervelaan;
2. Het scoutingterrein met barakken langs een centraal gazon met rondom opgaande beplantingen;
3. Het Don Boscolaantje als asfaltweg, met aan één zijde parkeren en aan de andere zijde heester-vakken;
4. Het Von Fisennepark als stadspark/kinderboerderij met een brede omgrachting en wandelpromenade parallel aan de Van Vredenburglaan, het Don Boscolaantje en de Burgemeester Elsenlaan. Langs het Julialaantje is de entree naar de kinderboerderij op het terrein met centraal een erf met stallen en speelvoorzieningen.

Ansichtkaart uit eerste helft 20^e eeuw, met daarop zichtbaar de oprijlaan naar Den Burch met zicht op de poort en rechts het woonhuis aan de laan.
Part. coll.

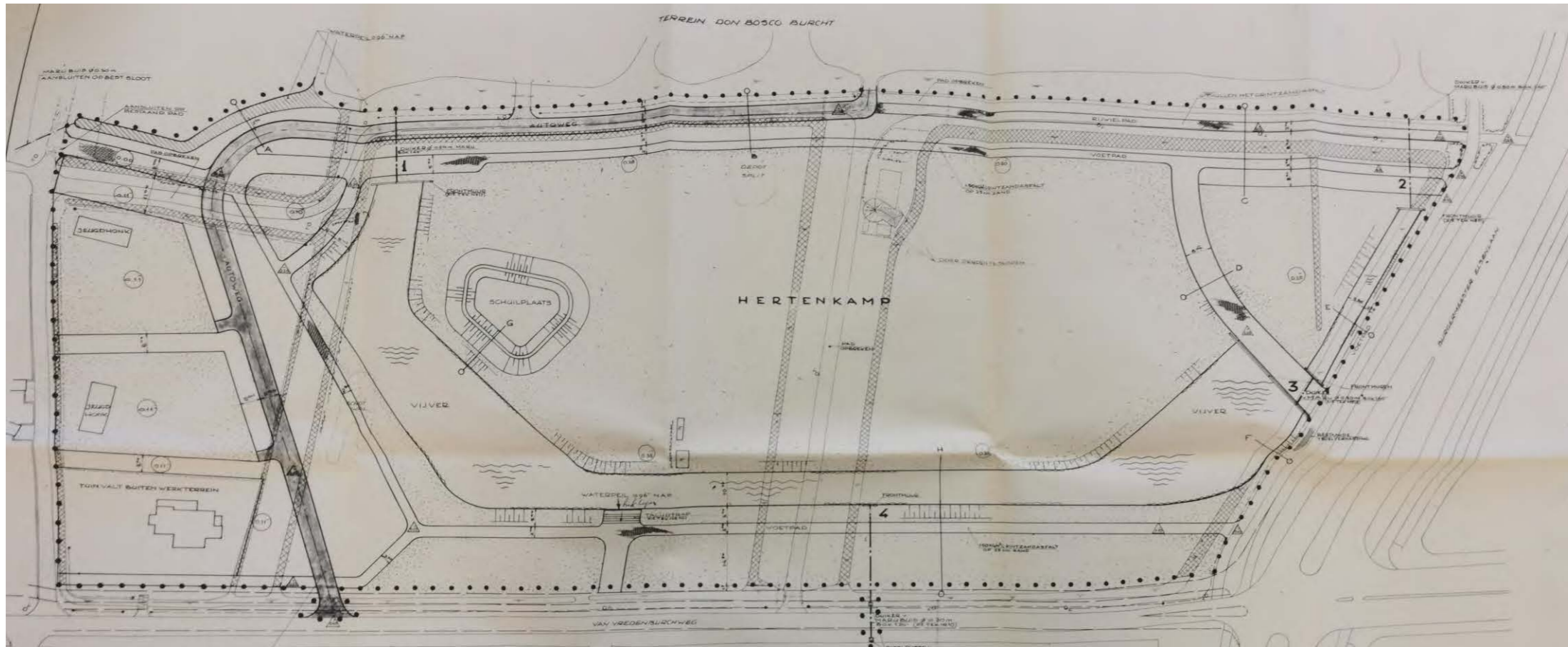
Kruikiuskaart uit 1712 met daarop zichtbaar de buitenplaatsen Den Burch en Gruisbeek met aanleg in geometrische stijl.

Ontwikkelingsgeschiedenis

Het Von Fisennepark behoorde voor 1956 tot het bezit van Den Burch en bestond uit een oprijlaan, gelegen tussen het Julialaantje en de Van Vredenburgweg, en weiland. Op de Kruikiuskaart uit 1712 staat op het weiland in de linkerhoek 'den Weligem Acker' geschreven en zijn er drie oprijlanen zichtbaar: naar de buitenplaatsen, Soestburch, Den Burch en Gruisbeek. Op het verdwijnen van de rechte oprijlanen naar Soestburch en Gruisbeek in de tweede helft van de 18^e eeuw na, blijft de opzet van het terrein eeuwenlang ongewijzigd. In 1875 wordt door de familie von Fisenne, de toenmalige eigenaar van Den Burch, aan de noordzijde van de laan een 'huis' geplaatst. De wandelende dominee J. Craandijk schrijft in 1888 bij zijn bezoek aan Rijswijk over dit deelgebied: *'Om te zien, wat er van den Burch geworden is, steken wij den rijweg over en slaan wij de laan is, aan wier ingang vier forsche beuken prijken en die ons spoedig tusschen de welige weilanden en langs een vriendelijke woning op een met beuken beplant voetpad brengt.'*²² Op een luchtfoto uit 1954 is te zien dat het terrein ten westen van de oprijlaan na de oorlog is ingericht met volkstuinten. De percelen ten oosten van de oprijlaan zijn nog steeds in gebruik als weiland.

De familie Von Fisenne verkoopt in 1956 de oprijlaan en de daarnaast liggende percelen aan de gemeente Rijswijk. De gemeente Rijswijk heeft in 1956 plannen om deze percelen samen met de grond van Schoonoord te bestemmen tot het maken van het 'Juliapark' (later ook Julianapark deel A en B). Hiervoor geven zij de Grondverbetering- en ontginning maatschappij N.V. Grontmij opdracht voor het maken van een plan. Hiertoe behoort het maken van een schetsplan voor het gehele 'Juliapark', een terrein-opname, samenstellen van ontwateringsplan en maken van een totale kostenbegroting.²³ Het eerste plan voor het latere Von Fisennepark omvat het creëren van een hertenkamp en 'de waterpartij, welke een natuurlijke afscheiding van het hertenkamp vormt, biedt tevens gelegenheid voor het houden van watervogels' en is gemaakt door architect D. Verhoeven uit Utrecht voor N.V. Grontmij. Het uiteindelijke ontwerp van de hertenkamp met rondwegen, padenstelsel, vijver en sloot wordt uitgevoerd in 1963-1964 en betreft een complete herinrichting van het terrein. De oprijlaan en het huisje uit 1875 worden verwijderd voor de aanleg van het nieuwe park. Omdat het internaat op het landgoed Den Burch goed bereikbaar moest blijven, is vanaf de Van Vredenburgweg aan de westzijde van het terrein een weg aangelegd – het latere Don Boscolaantje.

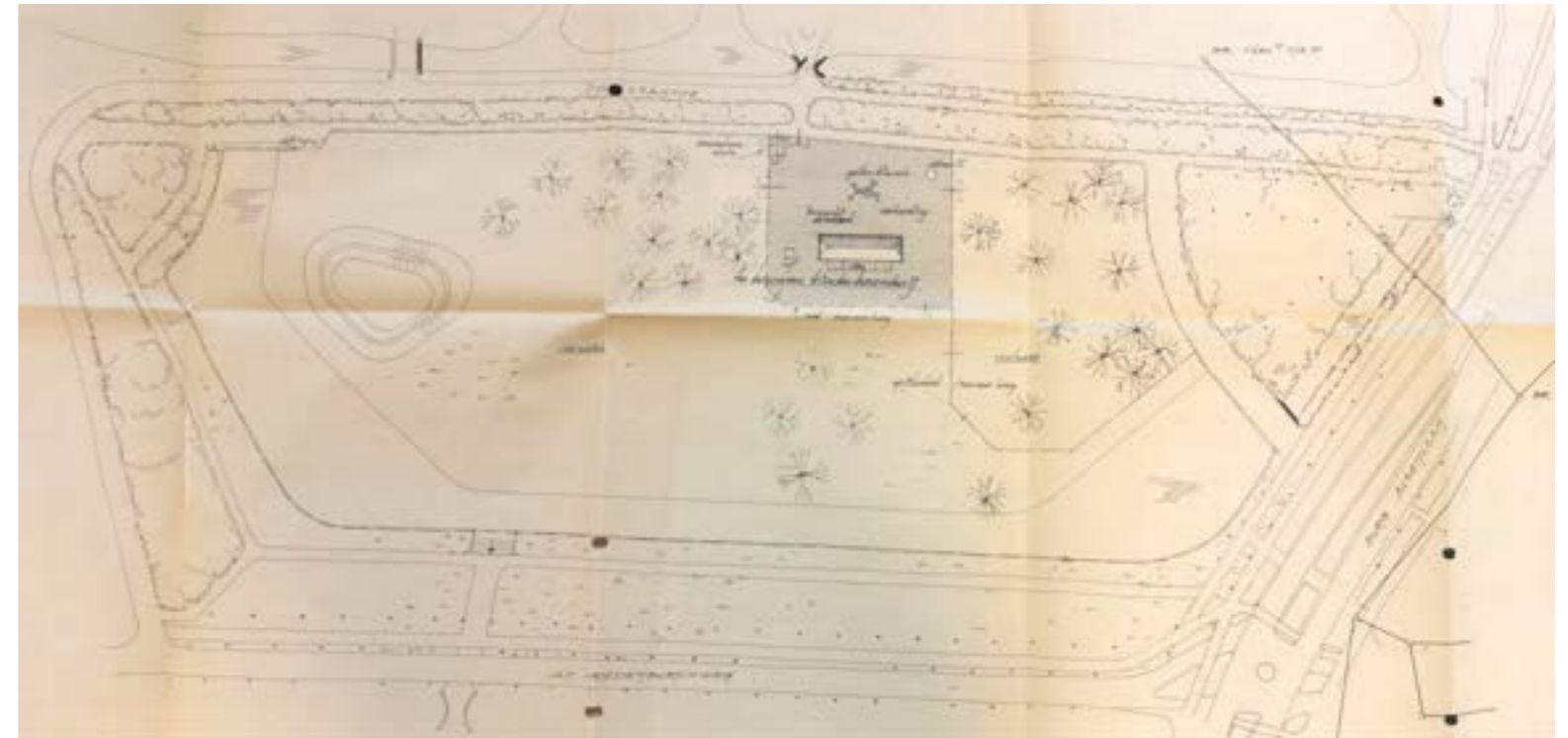
Op het perceel ten westen van het Don Boscolaantje, de voormalige tuinderij, wordt een scouting met drie blokhutten gevestigd. In 1984 zijn er plannen van de Dienst Ontwikkeling en Recreatie Gemeente Rijswijk om 'nog dit jaar te trachten met rijkssubsidie de verbouwing van het "dierenpark" in het Von Fisennepark tot "kinderboerderij" te doen realiseren'.²⁴ Twee jaar later wordt hiervoor budget vrijgesteld en een schetsontwerp gemaakt. Hierbij wordt het bestaande dierenverblijf gesloopt voor een kinderboerderij met rieten dak (ontwerp Openbare werken Rijswijk, april 1986). De kinderboerderij wordt uiteindelijk geopend op 14 september 1988. Het krijgt de naam 'Het Akkertje', gebaseerd op 'den Weligem Acker' waarmee het terrein wordt aangeduid op de Kruikiuskaart uit 1712.²⁵ Tot op heden is de kinderboerderij in gebruik en functioneert het park als sociale ontmoetingsplaats binnen de Rijswijkse Landgoederenzone.

Situatietekening van het nieuw aan te leggen hertenkamp, geprojecteerd op de bestaande situatie, kaart N.V. Grontmij De Bilt, 1963.
Coll. Stadsarchief Delft

Ansichtkaart uit ca. 1970, met daarop zichtbaar het Von Fisennepark als hertenkamp.
Part. coll.

Situatietekening van het Von Fisennepark met daarop de nieuw te bouwen kinderboerderij, kaart Openbare Werken Rijswijk, 1986.
Coll. Stadsarchief Delft

Cultuurhistorisch waardevolle elementen en structuren

Het Von Fisennepark uit 1964-1988 is qua aanleg op sommige plekken al verouderd/versleten. Er resteert nauwelijks iets van voor de herinrichting, behalve de begrenzing door het tracé van het Julialaantje en de Van Vredenburgweg. Echter, het historische wegprofiel van beide wegen is gewijzigd/verbreed.

Het diagonale naamloze pad heeft een voorgeschiedenis als toegang naar de voormalige buitenplaats Soestburch (deelgebied 23), maar is niet meer als zodanig herkenbaar.

Het straatprofiel Don Boscolaantje, de brede asfaltpromenade bij de Burgemeester Elsenlaan, en het omgelegde deel van het Julialaantje zijn qua sfeer en uitstraling meer passend in een stedelijke omgeving dan in een landgoederenzone.

Door het Von Fisennepark (voorheen open landschap) lopen verschillende historische zichtlijnen vanuit de omliggende buitenplaatsen. Deze worden in de huidige situatie geblokkeerd door opgaande beplanting, hekken en bebouwing, ook op de buitenplaatsen zelf.

Waardeverwachting

De integrale herinrichting van het deelgebied naar het Von Fisennepark heeft de cultuurhistorische waarde als historische onderdeel van de buitenplaats Den Burch totaal overschaduwd. De tuinhistorische waardeverwachting van het Von Fisennepark is als gaaf bewaard onderdeel van de gemeenteparken in het derde kwart van de 20^e eeuw positief. Het scoutingterrein en de wijzigingen aan de infrastructuur rondom het park hebben een indifferente waardeverwachting.

Aandachtspunten en suggesties versterking cultuurhistorie

Discussiepunt: is deze aanleg uit ca.1964-1988 waardevol?

Advies 1: werk een toekomstvisie uit voor dit deelgebied. En overweeg daarbij het scenario of een integrale herinrichting opportuun is/behoort tot de mogelijkheden in relatie tot het cultuurhistorisch waardevolle 'Zocher sr. Park' op Den Burch (zie deelgebied 25).

Advies 2: ook waardevol is de recente geschiedenis op deze plek als kinderboerderij en sociaal ontmoetingspunt. De kinderboerderij past in de landgoedtraditie (als hertenkamp en menagerie), voorziet in een stedelijke behoefte en is een geliefde plek. Het is één van de weinige plekken binnen de Landgoederenzone waar nog dieren in het landschap grazen (niet opgehokt), omdat juist alle weilanden omgevormd zijn tot sportparken.

Suggesties ter versterking van de landgoedbeleving:

- De kracht van Von Fisennepark is de grazige uitstraling. Soberheid nastreven: aantal hokken in de parkweiden beperken en voorkomen. Minder hekken en minder verhardingsvlakken;
- Bekijk het Von Fisennepark in relatie tot een eventueel herstelproject van de historische parkaanleg op Den Burch:
 - Herstel zichtlijnen vanuit het park en op de monumentale poort van Den Burch;
 - Herstel (een deel van) de oprijlaan Den Burch en de symmetrie, bijvoorbeeld als laanaanzet vanaf de Van Vredenburgweg;
 - Beheer de dierenweiden als open parkweiden met solitaire bomen, refererend naar een hertenkamp;
- Herstel het historische wegprofiel van het Julialaantje en de Van Vredenburgweg met bermloten en laanbeplanting;
- Vernieuw de verbindingroutes tussen Van Vredenburgweg en het Julialaantje in de 'sfeer' van de landgoederenzone: vervang de versleten materialisatie en de gemeenteplantsoenen van de Don Boscolaan, van het diagonale naamloze pad en van de asfaltpromenade bij de Burgemeester Elsenlaan. Vervang onnodige asfaltverhardingen voor groen.

Von Fisennepark. Relictenkaart en cultuurhistorische fenomenen in de huidige situatie.

25. Den Burch

Onderdeel van deelgebied 25: oostelijke parkdeel met vijver

Eigendom en beheer percelen: de gemeente bezit de meest oostelijke strook van de parkaanleg van de historische buitenplaats Den Burch. Het terrein vormt een cultuurhistorische eenheid/ensemble met de onderdelen: het Don Bosco schoolterrein, het landhuis in het Zocherpark en het Von Fisennepark (24).

Actuele inrichting en gebruik

Smalle groenstrook met vijver en eiland tussen de Burgemeester Elsenlaan en de met water omgeven parkaanleg van Den Burch. Gebruik als hondenlosloopgebied.

Ontwikkelingsgeschiedenis

Het parkdeel in bezit van de gemeente behoort tot het landgoed Den Burch. De oudste vermelding van Den Burch is van 1307 als Simon Simonsz. van der Burch wordt beleend met 15 morgen land. De eerste kaart van Den Burch dateert uit 1580 en toont een rechthoekige woontoren van drie verdiepingen met kantelen. Gezien de vorm zou dit kasteel omstreeks 1300 gebouwd kunnen zijn. Rondom de motte liggen moestuinen, boomgaarden en weide. Mogelijk is het kasteel tijdens de Hoekse en Kabeljauwse twisten rond 1350 verloren gegaan. De Kruikiuskaart uit 1712 geeft een goed beeld van Den Burch in het begin van de 18^e eeuw met een aanleg in geometrische stijl, waarbij het grote tuingedeelte is omgeven door een brede gracht met daarbinnen boomgaarden of bosvakken en vier ronde kommen. Binnen dit tuingedeelte is de motte zichtbaar als eilandje in de waterpartij tussen twee korte dwarsgrachten. Ten zuiden hiervan ligt aan de westzijde een grote hofstede met een schuur, twee hooibergen met daarnaast een siertuin met parterres en boomgaarden, gedeeltelijk omgeven door een gracht. Ook is te zien dat de oprijlaan tussen de Van Vredenburgweg en het Julialaantje nog gedeeltelijk doorloopt binnen het terrein van Den Burch. Rechts van Den Burch ligt de buitenplaats Gruisbeek, bestaande uit een huis met in de directe omgeving een sieraanleg en voor de rest brede grachten met boomgaarden. Uit 1729 dateert de prent 'Overblyfsel van het Huis Burg onder Ryswyk' van Abraham de Haan. Hierop is een hofstede zichtbaar met daarnaast een vrij eenvoudige geometrische tuin.

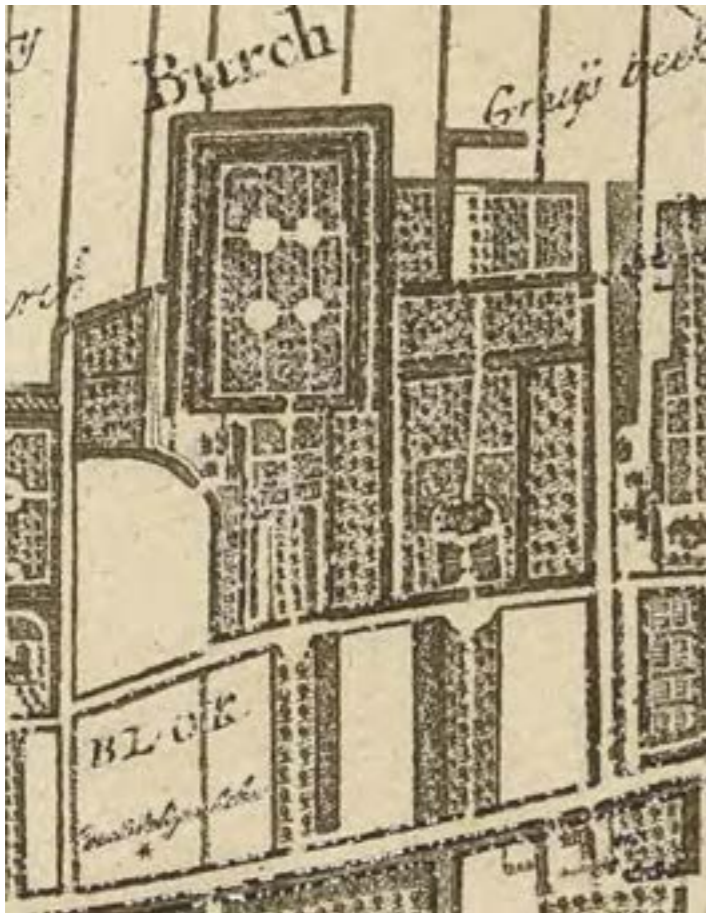
Als het Den Burch in bezit komt van Pieter Loquet, burgemeester van Schiedam, laat hij de boerderij slopen en een nieuw huis bouwen. In 1783 koopt Loquet ook de naastgelegen buitenplaats Gruisbeek. Hij laat het huis afbreken en de grond van de voormalige buitenplaats Gruisbeek wordt opgenomen in de nieuwe aanleg in vroege landschapsstijl van Den Burch. In 1788 wordt de buitenplaats gekocht door de Rotterdamse wijnhandelaar en wijnkoper Petrus Mattheus van der Kun voor een bedrag van 25.000 gulden. Zijn familie bezit ook het nabijgelegen buitenplaats Welgelegen en zal nog meer buitenplaatsen aankopen als investering. Bij de verkoop wordt Den Burch omschreven als 'een kapitaal herenhuis met tuinmanswoning, stalling, koetshuis en verdere tuinmenageriën'.²⁶ Op de kaart van A. Folles, gemaakt in 1802, is een aanleg in vroege landschapsstijl zichtbaar. Er is een grillig gevormde waterpartij gegraven en er zijn verschillende kunstmatige heuvels opgeworpen en grote aantallen bomen geplant. Omstreeks 1810 wordt deze aanleg vermoedelijk doorontwikkeld door de beroemde tuin- en landschapsarchitect Jan David Zocher sr. Bewijs hiervoor in de vorm van ontwerptekeningen of correspondentie is niet gevonden. De aanleg en de vorm van de waterpartij draagt wel de signatuur van Zocher sr., die op dat moment in de regio heeft o.a. ontworpen voor Cromvliet (Rijswijk, ca. 1800), Vredenoord (Rijswijk, ca. 1801), Berbice (Voorschoten, 1803) en het Haagse Bos (Den Haag, ca. 1809).²⁷ Het kan zijn dat hij mogelijk ook betrokken was bij de eerste

wijziging in vroege landschapsstijl en in verschillende fasen het park heeft doorontwikkeld. In het park worden de verschillende watergangen achter het huis samengevoegd tot één grote vijver in landschapsstijl met twee eilanden (het grote eiland schuin achter het huis bevat o.a. de motteheuvel).

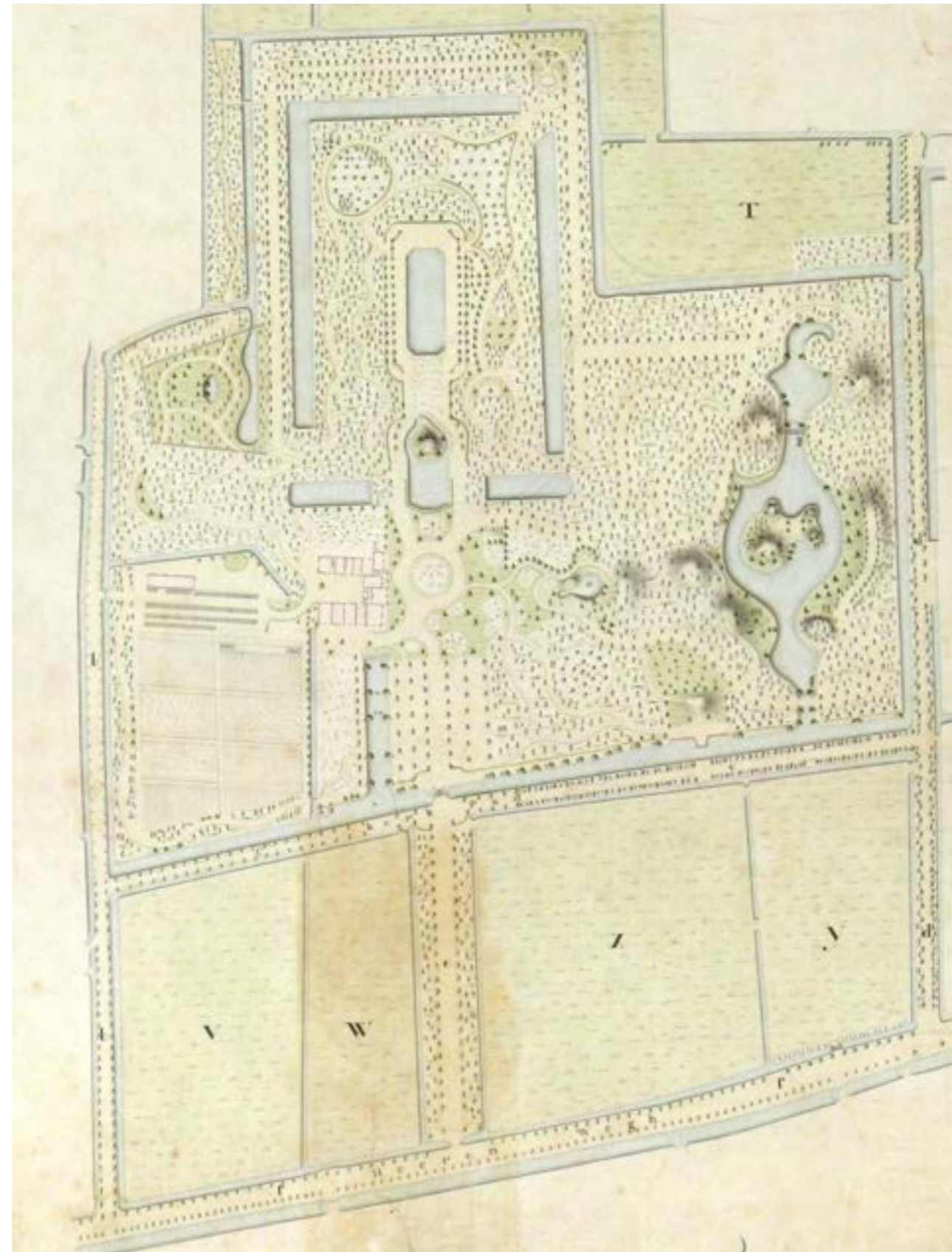
Ten tijde van het Kadastraal Minuutplan in 1819 is Den Burch in bezit van Jean Emmanuel Anthony van der Kun. Datzelfde jaar verschijnt er een verkoopadvertentie in de Rotterdamsche Courant voor Den Burch: 'De HOFSTEDEN, genaamt DEN BURCH, gelegen aan den Straatweg onder de gemeente van Rijswijk, nabij 's Gravenhage, in de Noordpolder, wijk B, no. 5, Verponding no. 155, bestaande in eene hechte, sterke en sedert weinige jaren vertimmerde fraaije Heerenhuizinge, voorzien van diverse zoo boven- als benedenvertrekken en Kabinetjes (waaronder eene Fraaije Zaal) zijnde meest allen behangen, geplaffonneerd en met Marmere Schoorsteenmantels voorzien; voorts een zeer geode en ruime Keuken, Kelder, Zolders, Mangel-, Provisie- en Domestieken-Kamers, en verders al het geen tot eene logeable en kommodeuse Woning wordt vereischt; daernevens twee Stallingen voor tien Paarden, Koetshuizen voor verscheidene Rijtuigen, Tuinmans-Woning en verdere getimmertens; wijders Broeijerijen, Moestuinen, Boomgaarden, beplant met equise Vruchtboomen, bijzonder wel aangelegde Waterwerken en Vijvers, zeer fraaije Bosschen, lommerrijke Lanen en verder Houtgewas, hebbende van achteren een zeer ruim en vrolijk uitzigt op Den Haag en ommestrekken'.²⁸ Den Burch wordt uiteindelijk niet verkocht en komt door huwelijk en vererving in handen van het geslacht Von Fisenne. Het huis wordt rond 1894 ingrijpend verbouwd waarbij het huidige balkon, gedecoreerd met griffioenen en wapenleeuwen en ondersteund door een zuilengalerij, is aangebouwd. De vensters krijgen een omlijsting in neorenaissancestijl. Ook de hekpijlers stammen uit deze tijd. Tot de Tweede Wereldoorlog wordt het nog bewoond door de familie Von Fisenne. In de oorlog wordt het gevorderd door de Duitsers, waardoor de materiële toestand van het gebouw sterk achteruitging. Herstel van het huis zou teveel geld kosten, waardoor de familie het in 1951 verkoopt aan de broeders Paters Salesianen, die het huis gebruiken als opvanghuis en jeugdcentrum.

Ten tijde van het Kadastraal Minuutplan behoort het Bakkerslaantje (tegenwoordig Burg. Elsenlaan) tot het eigendom van Den Burch en staat aangeduid als 'laan als hakhoutbosch' en loopt gedeeltelijk aan de noordzijde nog langs de buitenplaats. In 1936 staat de toenmalige eigenaar van Den Burch, jonkheer L.E.M. von Fisenne, het Bakkerslaantje kosteloos aan de gemeente af. Volgens een krantenbericht is een gedeelte van de weg al verhard, maar zal de gemeente de opdracht verstrekken om de verharding van het Bakkerslaantje te verbeteren.

In 1955-1956 wordt de Burgemeester Elsenlaan aangelegd, deels ter vervanging van het Bakkerslaantje, als belangrijke directe verbinding tussen Den Haag en het industrieterrein in de Plaspoelpolder. In 1957 wordt het oostelijk deel van de parkvijver met een strook grond rechts daarvan verkocht aan de gemeente Rijswijk. Dit parkdeel wordt sindsdien als gemeentelandschap met wandelpad beheerd. Sinds enkele jaren wordt het huis van Den Burch weer particulier bewoond.

Kruikiuskaart uit 1712 met daarop zichtbaar de buitenplaatsen Den Burch en Gruisbeek met aanleg in geometrische stijl.

Buitenplaats Den Burch met een aanleg in vroege landschapstijl. In deze periode heeft de vijverpartij grofweg haar huidige vorm gekregen met slingerende oevers en paden, heuveltjes en een eiland. Kaart vervaardigd door landmeter A. Folles, 1802. Stadsarchief Delft

Den Burch op een luchtfoto uit 1967.
Coll. HGA

Cultuurhistorisch waardevolle elementen en structuren

Reliëf en terreinhoogten

Het terrein is een reliëfrijk deel van de aanleg van Den Burch. Rond de vijver en op het eiland liggen opgeworpen heuveltjes die dateren uit het laatste kwart van de 18e eeuw. De begeleidende paden langs de oevers stijgen en dalen over de heuvels. De heuvels waren van oorsprong aangekleed met o.a. bruggen, markante bomen en fungeerden als uitzichtlocaties over de vijver. Door de dichte begroeiing zijn de heuvels in de huidige situatie minder beleefbaar en ontbreken de zichtlijnen. Graafschade door honden.

Bouwkundige- en inrichtingselementen

De historische bruggen en aanlegplaatsen langs de vijver ontbreken. Verder zijn er geen historische objecten.

Water

Tot het gemeentelijk bezit (sinds 1957) behoort een oostelijke vijverpartij van Den Burgh. Deze was van oorsprong een watergang/gracht van de buitenplaats Cruisbeek. Cruisbeek is in het laatste kwart van de 18e eeuw samengevoegd met Den Burgh. In deze periode heeft de vijverpartij grofweg haar huidige vorm gekregen met slingerende oevers en een eiland in vroege landschapsstijl. Omstreeks 1810 is de vijverpartij vermoedelijk door J.D. Zocher sr. verbonden met de andere waterpartijen als doorlopende beek door het park in landschapsstijl. Deze verbinding bestaat nog.

In de huidige staat zijn de historische vijver en het eiland qua structuur/vorm vrij gaaf aanwezig, maar in verwaarloosde onderhoudsstaat: er drijft blad- en takafval, oevers zijn op sommige plaatsen verzakt, de bruggen ontbreken, de oevers zijn rondom sterk verruigd. Hierdoor is de vijver nauwelijks beleefbaar vanaf het openbare wandelpad.

De gracht langs het Bakkerslaantje is bij de verbreding tot Burgemeester Elsenlaan verdwenen.

Paden

Het huidige asfaltpad is een restant van de voormalige rondwandeling op Den Burch, maar is ca. 1957 afgesplitst. De bruggen ontbreken, waardoor de rondwandeling is onderbroken. Het huidige pad volgt vrij exact het oorspronkelijke tracé van slingerpaden en -lanen in vroege landschapsstijl. In de huidige situatie missen de begeleidende beplantingen, de zichtlijnen over de vijver en de brugverbindingen naar de rest van het park. Er zijn in de tweede helft van de 20e eeuw nieuwe padverbindingen gemaakt met de Burgemeester Elsenlaan en het Juliaalaantje. Deze zijn niet waardevol.

Beplantingen

Het deelgebied bevat resten van de begeleidende beplantingen langs de 'beek' en de rondwandeling van de parkaanleg in (vroege) landschapsstijl, waarschijnlijk naar ontwerp van J.D. Zocher sr. Aan de noordzijde staan oude eiken, mogelijk als restant van een slingerlaan. Aan de zuidzijde een markante solitaire parkboom op de oever. De beplantingen zijn onderdeel van een oud parkbos bij Den Burgh. In de huidige situatie oogt het als een volledig dichtgegroeide gemeentelijke groenstrook van weg tot oever. Veel schade aan onderbeplanting wegens honden losloopgebied.

Waardeverwachting

De tuinhistorische waardeverwachting voor het deelgebied is hoog op structuurniveau, de inrichting is in de huidige situatie minder beleefbaar en sleets.

Aandachtspunten en suggesties versterking cultuurhistorie

- Beschermen als Complex historische buitenplaats (rijksmonument). Vanwege de aangetroffen hoge tuinhistorische waarde kan nu al gesteld worden dat nadere bescherming en herstel noodzakelijk is;
- Nader tuinhistorisch onderzoek noodzakelijk, met name de rol van J.D. Zocher sr. als betrokken tuinarchitect;
- Brede integrale discussie starten over toekomst landhuis en park Den Burch. Zeer kansrijk als gave, authentieke parkaanleg in landschapsstijl door Zocher sr. en als 'prachtplek' binnen de Landgoederenzone Rijswijk. Daarnaast ecologisch waardevol;
- Doel: eenheid Zocherpark herstellen. Eventueel eigendom of beheer en onderhoud overdragen aan Den Burch. Parkstrook weer onderdeel laten zijn van de aanleg: rondwandeling, zichtlijnen, Zocherbeplantingen, etc.
- Zeker niet verder aantasten.

Voormalig Bakkerslaantje in 1945, kijkend richting Den Haag. De laanbomen zijn gekapt in de oorlog. Links het park Den Burch (met hekwerk en met bomen). Rechts de weilanden van Schoonoord.

Coll. HGA

Den Burch. Relictenkaart en cultuurhistorische fenomenen in de huidige situatie (voor alleen het gemeentelijk bezit).

27. Te Werve

Onderdeel van deelgebied 27: Openbaar groen ten oosten en zuiden van Te Werve. Voor de begrenzing van de gemeentelijke bezittingen, zie overzichtskaart in hoofdstuk 1.

Eigendom en beheer percelen: het openbaar groen rondom Te Werve is in bezit van de gemeente Rijswijk. Het park Te Werve is sinds 2011 in bezit van Te Werve Monumenten BV.

Actuele inrichting en gebruik

Het bezit van de gemeente is een groenstrook en ligt feitelijk buiten de historische parkaanleg en behoren tot het wegprofiel van Generaal Spoorlaan en Huis te Landelaan. Opzet is sinds de aanleg van de wegen nagenoeg niet gewijzigd.

Ontwikkelingsgeschiedenis

Het openbaar groen rondom Te Werve behoorde vóór ontwikkelingen in de 20^e eeuw tot het open agrarisch polderlandschap van de Plaspoelpolder. Het deelgebied 27b is ontstaan rond tijdens de stedelijke ontwikkelingen gedurende het 3^e kwart van de 20^e eeuw onder burgemeester Bogaardt. Het betrof met name de uitbreiding met nieuwe woonwijken in de Plaspoelpolder en het beter ontsluiten van Rijswijk met het nieuwe industrieterrein en Den Haag. Rondom 'De Put' van Te Werve werden nieuwe wegen aangelegd: de Huis te Landelaan in het westen, de Generaal Spoorlaan ten zuiden, en de Huys te Wervelaan ten oosten van De Put. De Put zelf is omstreeks 1910 uitgegraven in opdracht van Abel Labouchère, eigenaar van Te Werve, voor zandwinning. De diepe waterplas werd vervolgens gebruikt voor recreatieve doeleinden, waaronder zwemmen, varen en vissen. Vanuit het park Te Werve loopt sinds de jaren 20 van de 20e eeuw een rondwandeling rond De Put en bestaat uit een smalle, slingerende strook met wandelpad.²⁹ Het wegennetwerk rondom Te Werve wordt rond 1955-1958 aangelegd. Hierbij ontstaat tussen het wegennetwerk en Te Werve een groenstrook. Op luchtfoto's uit 1962 en 1976 is de inrichting van deze groenstrook duidelijk zichtbaar. Tussen Huis te Landelaan en Te Werve bestaat de groenstrook uit een rij laanbeplanting met ten oosten daarvan grasland met enkele solitaire bomen en vervolgens een golvende parkrand als grens met de rondwandeling van Te Werve. Langs de Generaal Spoorlaan bestaat de inrichting uit een berm met laanbeplanting. Deze inrichting is op hoofdlijnen in de actuele situatie nog steeds aanwezig.

Waardeverwachting

Vanuit tuinhistorisch opzicht is de verwachte tuinhistorische waarde van het openbaar groen rondom De Put, met name de inrichting rond de Huis te Landelaan, positief, als voorbeeld van de traditie van het openbaar groen langs wegen ('parkways') in de jaren 50.

NB De terreininrichting van de groenstrook van de gemeente heeft geen relatie met de historische parkinrichting en aankleding van landgoed Te Werve en De Put.

Aandachtspunten en suggesties versterking cultuurhistorie

- Planvorming afstemmen op de ontwikkelingen rond de wegen;
- Er is geen aanleiding om op deze locatie de Landgoederenzone te versterken of zichtbaar te maken.

Ansichtkaart met daarop een gedeelte van het gemeentelandschap met zicht op De Put. Foto gemaakt over de Huis te Landelaan, ca. 1970. Part. coll.

De Put met ten zuiden en oosten agrarisch cultuurlandschap op een luchtfoto uit 1945.
Coll. HGA

De inrichting van het openbaar groen na de aanleg van de infrastructuur eind jaren 50 op een luchtfoto uit 1976.
Coll. HGA

28 . Park te Wervelaan

Onderdeel van deelgebied 28: Park te Wervelaan m.u.v. de tuinen, opritten en woningen.

Eigendom en beheer percelen: gemeente Rijswijk

Actuele inrichting en gebruik

Het betreft de openbare weg als ontsluiting van een vrij jonge villawijk, een gemeente plantsoen ten zuiden van het deelgebied en sloten met grasoevers rondom. In het noorden grenst de wijk aan de Zandvaart en de Van Vredenburgweg. Aan de Zandvaart staat een rij woningen met markante voorgevels en voortuinen uit begin 20e eeuw. In het straatprofiel staan hier karakteristieke kersenbomen. In het oosten is er een voetbrug naar het Rijswijkse Bos.

Ontwikkelingsgeschiedenis

In oorsprong maakt het deelgebied onderdeel uit van het agrarisch polderlandschap. Op de Kruikiskaart uit 1712 zijn de contouren van het perceel met kavelsloten duidelijk zichtbaar. Ten tijde van het Kadastraal Minuutplan is het perceel als weiland in bezit van Maria van Leeuwen. Het perceel valt dan onder de bezittingen van de voormalige buitenplaats Soestburch – in de 19^e eeuw bekend onder de naam Rusthof (zie deelgebied 23). Omstreeks 1847-1848 komt Rusthof met de bijbehorende agrarische gronden in bezit van Johanna Henriëtte Mellina Cornelia Bennudina Gevers. Haar vader bezit Te Werve, waar zij volgens de literatuur vanaf 1844 het beheer van overneemt. Een wandelpad wordt aangelegd aan de zuidzijde van het weiland dat de parken van Te Werve en het Rijswijkse Bos verbindt.³⁰ Aan het einde van de 19^e eeuw komt het perceel in handen van kassenbouwers en bloemkwekers Lubbertus Visser en Andre Sergewitch Grigorieff. Zij richten het weiland in als kwekerij met tuinen en kassen. In 1907 verkopen zij het terrein aan de familie Batenburg die de kwekerij doorzet en ook schuren en een loods bouwen, met uitzondering van het perceel aan de noordzijde. Hierop worden omstreeks 1908-1910 meerdere woningen gebouwd, waaronder het huis 'Ons Verlangen' (1908). Op de tuinderij wordt door de familie Batenberg in de linkerhoek een tennisbaan met bergplaats gesticht. De familie verkoopt het complex met kassen, schuur, loods en tuingrond in 1943 aan de kweker Samuel Wijsman jr., die het ruim tien jaar later – in 1954 – weer verkoopt aan de gemeente Rijswijk. In de daaropvolgende jaren verdwijnt de tuinderij en wordt de grond geëgaliseerd. Aan de oostzijde wordt omstreeks 1957 de Huys te Wervelaan aangelegd. In 1963 is op het perceel het nieuwe gemeentelijk zwembad De Wervel geopend. De Wervel werd door het verwarmde binnenbad een concurrent voor de Rijswijkse Zwemvereniging bij de Put. Ten zuiden van het zwembad wordt omstreeks 2000 een horecagelegenheid geopend. Rond 2004 is het zwembad afgebroken en in 2005 is het perceel herbestemd tot de actuele woonbuurt aan de Park de Wervelaan.³¹ Het perceel waar de horecagelegenheid op stond is in ca. 2019 omgevormd tot openbare groenvoorziening met een grasweide met bomen.

Cultuurhistorisch waardevolle elementen en structuren

Historische uitstraling van de woningen langs de Zandvaart draagt bij aan de historische beleving van de Van Vredenburgweg: de voortuinen, tuinhekken, de gevels en de straatbomen (prunus);

Waardeverwachting

De tuinhistorische waardeverwachting van dit deelgebied is indifferent.

Aandachtspunten en suggesties versterking cultuurhistorie

- Aandacht voor/verzorgen van het historisch straatprofiel aan de Zandvaart als onderdeel van de kwaliteitsverbetering van de Van Vredenburgweg (deelgebied 9);
- Verwijderen parkeermeter die in de zichtlijn over de Zandvaart staat.

De Zandvaart en de Van Vredenburgweg ter hoogte van de Park te Wervelaan.

Het terrein op de Kruikiuskaart uit 1712.

Inrichting met loodsen, kassen en schuren in 1945.
Coll HGA

Park te Wervelaan. Relictenkaart en cultuurhistorische fenomenen in de huidige situatie. Alleen de openbare ruimte is in gemeentelijk bezit.

Zwembad De Wervel, foto uit ca. 1975.
Part. coll.

29. Rijswijkse bos

Onderdeel van deelgebied 29: Rijswijkse bos

Eigendom en beheer percelen: eigendom en beheer gemeente Rijswijk m.u.v. tuinmans-/boswachterswoning met tuin. Onder het monument de naald is de grond uitgegeven in erfpacht.

Actuele inrichting en gebruik

Omgracht bosgebied met vijvers, wallen en middenas in geometrische stijl. Bij de herinrichting van 2009 is de grond rond de gedenknaald afgegraven, heeft er archeologisch onderzoek plaatsgevonden en is de vorm van het verdwenen paleis met natuurstenen banden gemarkeerd. Stenen platen op de grond vertellen de geschiedenis van de plek.

In het bos is de padenstructuur in landschapstijl nog gedeeltelijk intact. De bosvakken zijn qua massa-ruimte structuur 19e eeuws, maar herplant na WOII. In 2009 heeft er bosonderhoud plaatsgevonden. Het bos bestaat met name uit Beukenhallenbos, zonder ondergroei, en gemengd essenbos. In de omgeving van de naald tevens kleine percelen gemengd haagbeukenbos en eikenbos. Overige bouwkundige objecten zijn de tuinmanswoning/boswachterswoning met tuin en de brug over de Zandvaart.

Ontwikkelingsgeschiedenis

De oudste vermelding van Ter Nieuburg dateert uit 1602, wanneer Jacob de Witte, baljuw van Rijswijk, de hofstede 'Ter Neyeuburch' verkoopt met 'plantagien' en boomgaarden, 34.2 morgen groot (circa 30 hectare), aan de Rotterdamse burgemeester Barthout van Vlooswijck. In 1624 komt de hofstede met ruim 14 morgen (12 hectare) in handen van Philiberth Vernatti (1590-1643), getrouwd met een dochter van de eveneens Rotterdamse burgemeester Fop Pietersz. van der Meijden. Stadhouder Frederik Hendrik (1584-1647), zoon van Willem van Oranje verwerft in 1630 de hofstede en laat het afbreken om er een nieuwe buitenplaats te stichten. Op twee kaarten uit ca. 1630 is de oude situatie met de boomgaarden, bouwlanden en sloten zichtbaar. Voor de tuin worden 21 ontwerpen gemaakt. Het is onbekend wie verantwoordelijk was voor de uiteindelijke inrichting van de tuin.³² In 1634 is het paleis voltooid; de inrichting van het huis en de aanleg van de tuin vergt echter nog enige jaren. Ter Nieuburg was, samen met het Huis Honselaarsdijk en Huis ten Bosch, onderdeel van de bouwcampagne van Frederik Hendrik, die het stadhouderschap vorstelijke allure moest geven en de dynastieke aspiraties moest ondersteunen. Zowel de huizen als tuinen werden voltrokken in de modieuze stijl van dat moment, het Hollands classicisme. De gravure van J.J. Millheusser (ca. 1611-1680) uit 1644 geeft een gedetailleerde weergave van de tuin in de tijd van Frederik Hendrik. Het grondgebied is streng symmetrisch ingedeeld, waarbij een sterke relatie bestaat tussen de tuin en het huis. Opvallend is dat de middenas van de tuinaanleg op de toren van de Nieuwe Kerk te Delft was gericht, een verwijzing naar Willem van Oranje – stichter van het Oranje-geslacht en vader van Frederik Hendrik – die daar begraven ligt. De oudere terreininrichting van voor 1630 is geheel onder de nieuwe aanleg verdwenen. De tuinen op Huis ter Nieuburg in Hollands-classicistische stijl zijn geheel omsloten en door grachten omringd met een lange perspectief as naar de Nieuwe Kerk te Delft. De tuin is versierd met parterres, beelden, fontein, bassins en strakke hagen. Vanaf het moment dat Frederik Hendrik in 1647 overlijdt, staat Ter Nieuburg veelal leeg. In de zomer van 1697 vormt het Huis ter Nieuburg enige maanden het middelpunt van de Europese politiek, toen hier de vredesonderhandelingen werden gevoerd, die een eind moesten maken aan de Negenjarige Oorlog tussen Frankrijk en de geallieerden van het Groot Verbond: Engeland, de Republiek, Spanje en enkele Duitse staten. Ter Nieuburg werd uitverkoren als conferentieoord, omdat het volkomen symmetrisch was en beide partijen over exact dezelfde ruimte konden beschikken, waardoor

Kaart van huis te Nieuwburg onder der Rijswijk toebehorende aan den Prins van Oranje, vervaardigd door Floris Jacobs, ca. 1630. Dit kaartbeeld toont een hofstede met omgrachting en midden-as.

Coll. Nationaal Archief

geen van beide partijen zich dus achtergesteld hoefde te voelen. Uit de prenten die gemaakt zijn ter gelegenheid van de Vrede van Rijswijk in 1697 blijkt dat de tuin al aan het einde van de 17^e eeuw aanzienlijk was vereenvoudigd. Het lanenpatroon in het bos aan de voorzijde was verdwenen, er waren nog slechts twee dichtbeboste terreinen aan weerszijden van de oprijlaan over. Tussen 1697 en 1712 zijn daarin stervormige lanenpatronen aangebracht met ronde vijvers. Na de dood van Willem III in 1702 is Ter Nieuburg onderdeel van een jarenlang voorslepende erfeniskwestie tussen de erfgenamen van Willem III. De Nassause Domeinraad beheert het paleis wel, maar het onderhoud wordt tot een minimum beperkt. Vanaf 1714 wordt het verhuurd, o.a. aan de Russische ambassadeur Alexander Golovkin (1688-1762). In 1790 wordt het huis op advies van architect Philip Willem Schonck (1735-1807) gesloopt en in 1793 een gedenknaald opgericht ter herinnering aan de Vrede van Rijswijk van 1697. Het terrein zelf werd als bos ingeplant. Op het Kadastraal Minuutplan uit 1819 is bijna het gehele terrein ingericht als 'hakhoutbosch' (op de boomgaard achter het huis bij entree na).

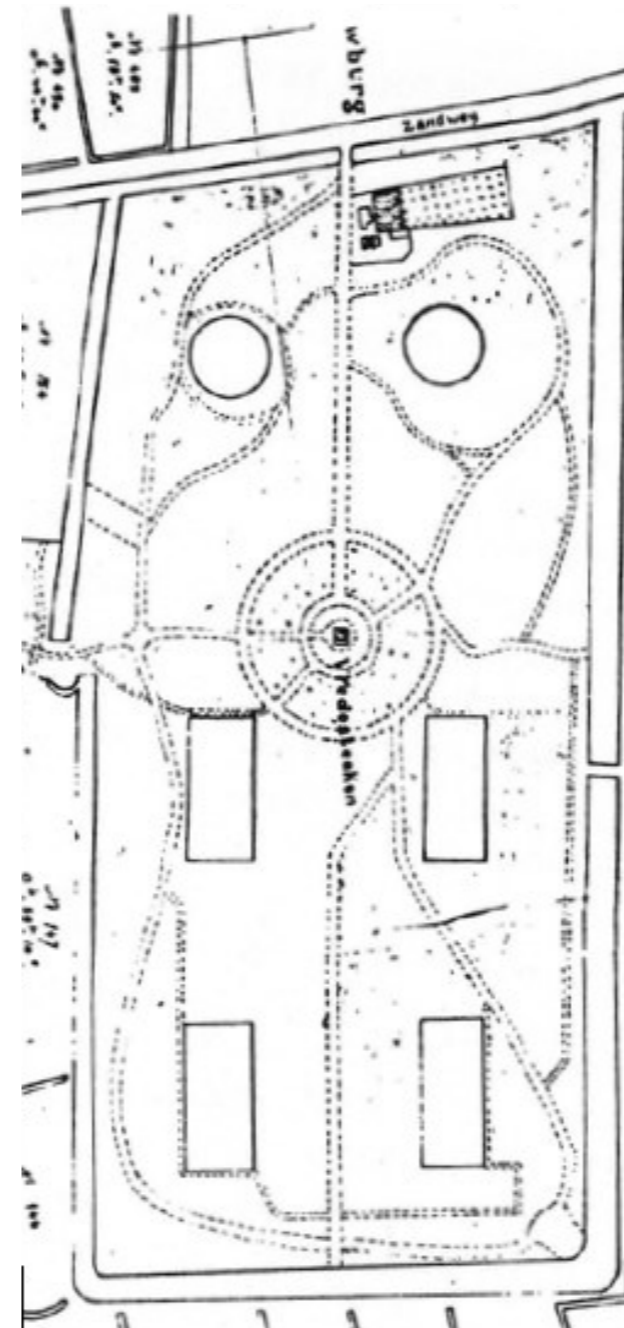
In 1833 wordt Ter Nieuburg verpacht aan jonkheer M.B.H.W. Gevers van Kethel en Spaland, die het terrein verandert in een modern park in landschapstijl met behoud van enkele elementen van de geometrische aanleg, waaronder de twee ronde en vier rechthoekige vijvers en middenas. In 1876, na het overlijden van Gevers, verkoopt het Rijk het zuidelijke deel van het landgoed met twee van de vier grote vijvers. De nieuwe eigenaar laat deze beide vijvers dempen en de gracht versmallen. Het terrein wordt dan gebruikt als tuinderij. In de 20^e eeuw zijn er woningen en het gemeentehuis gebouwd. Het onverkochte noordelijk deel van het terrein blijft als het 'Rijswijkse Bos' open voor het publiek. Jacobus Craandijk doet in 1888 verslag van zijn bezoek aan het Rijswijkse Bos: 'En zie hier het prachtige zwartgelakte ijzeren hek met vergulde letters en cijfers en het wapenschild er boven, in 1883 hier geplaatst aan den ingang van de beukenlaan, aan wier einde wij tusschen de bladerenkroonen een hooge, spitse obelisk ontwaren. Dit is het Hvys ter Nieuwbvvrgh, zoo als met blinkend gouden letteren op het hek staat te lezen. Een enkele blik overtuigt ons, dat zorgvuldig de hand wordt gehouden aan dit historisch plekje gronds. 't Is er vrije wandeling. De bewoner van het nette huisje bij het hek moge toezigt houden op de plaats, hij wijst niemand terug. Wij treden de breede beukenlaan tusschen de rijboschjes aan wederzij binnen en komen uit op een groot, rond plein, waar in het midden de slanke naald zich verheft. Zij rust op een vierkant voetstuk, dat zelf op een stevig fundament geplaatst, eenige voeten boven den beganen grond is verheven. Een drietal treden van blauwen arduinsteen leidt tot het langzaam glooiende met graszoden belegde

terras, dat den voet van het monument omringt. 't Geheel is grootsch en statig van vorm en verdienstelijk is ook de bewerking der spaarzaam aangebragte, maar goed gekozen sieraden en zinnebeelden. [...] Er is thans niets meer van over, dan een paar langwerpige vierkante vijvers. Maar de aanleg is nog deftig, al is het hout niet bijzonder oud en zwaar en al zijn de boschjes van elzen en esschen, die de ruimte tusschen de lanen innemen, geenszins door schoonheid opmerkelijk. Er is iets in die stijfheid en regelmatigheid, wat hier zoo goed op zijn plaats is. 't Is er groen en frisch, kalm en rustig. Daar is lommer en water. Ongehinderd kan men er rondwalen en neerzitten en niet onvoldaan zal men scheiden van de plek, waaraan zich zulke herinneringen verbinden uit de dagen, toen de Republiek zoo snel in magt en aanzien wies en uit den tijd, toen zij zoo jammerlijk ten ondergang neigde'.³³ Omstreeks 1897-1898 wordt de Naald gerestaureerd en krijgt de omgeving een grote onderhoudsbeurt. In 1908 wordt er een nieuwe boswachterswoning gebouwd.

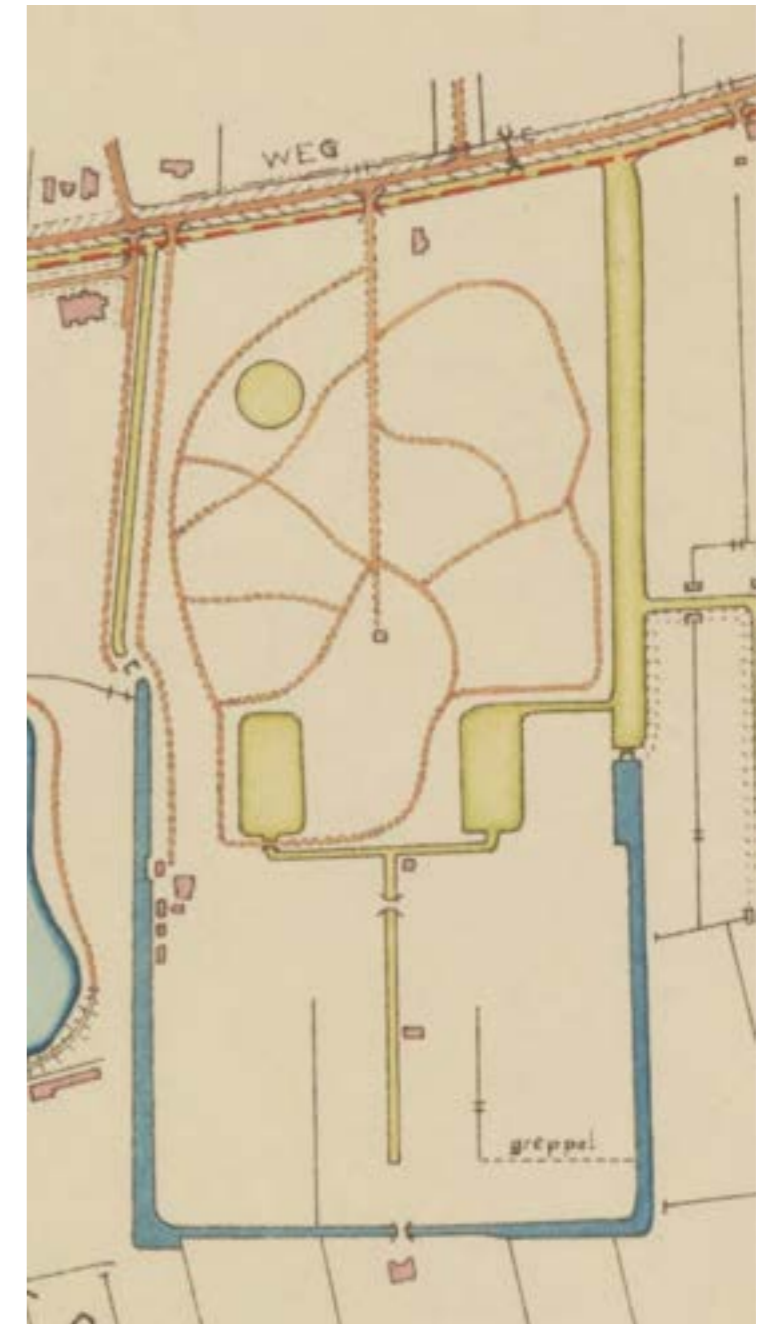
De Duitsers plaatsen aan het eind van de Tweede Wereldoorlog in het Rijswijkse Bos een lanceerplaats voor V2-raketten. Na een mislukte lancering op 27 oktober 1944, waarbij de V2 terecht komt op het terrein van de Kruisvaarders van Sint Jan aan de Van Vredenburgweg, stoppen de Duitsers met het afvuren van V2's op deze plek. Als gevolg van de brandstofschaarste worden de bomen in het bos gekapt. Na de Tweede Wereldoorlog wordt het bos opnieuw aangeplant als productiebos met een beplanting van voornamelijk beuken, essen en eiken. Bij de herinrichting van het Rijswijkse Bos in 2009 naar ontwerp van bureau Deltavormgroep is de vorm van het paleis met stenen banden gemarkeerd, de vijver in het bosdeel uitgegraven en achterstallig onderhoud aan het bos uitgevoerd.

Huis ter Nieuburch, vervaardigd door P. Schenck, 1697.
Coll. Catena

Huis ter Nieuburch met aanleg in landschapsstijl, 1848.
Afb. overgenomen uit Chandali en Huitsing, 1989

Het padenpatroon, de watergangen en gebouwen op de Polderkaart van de Plaspoelpolder uit 1948.
Coll. Nationaal Archief

Cultuurhistorisch waardevolle elementen en structuren

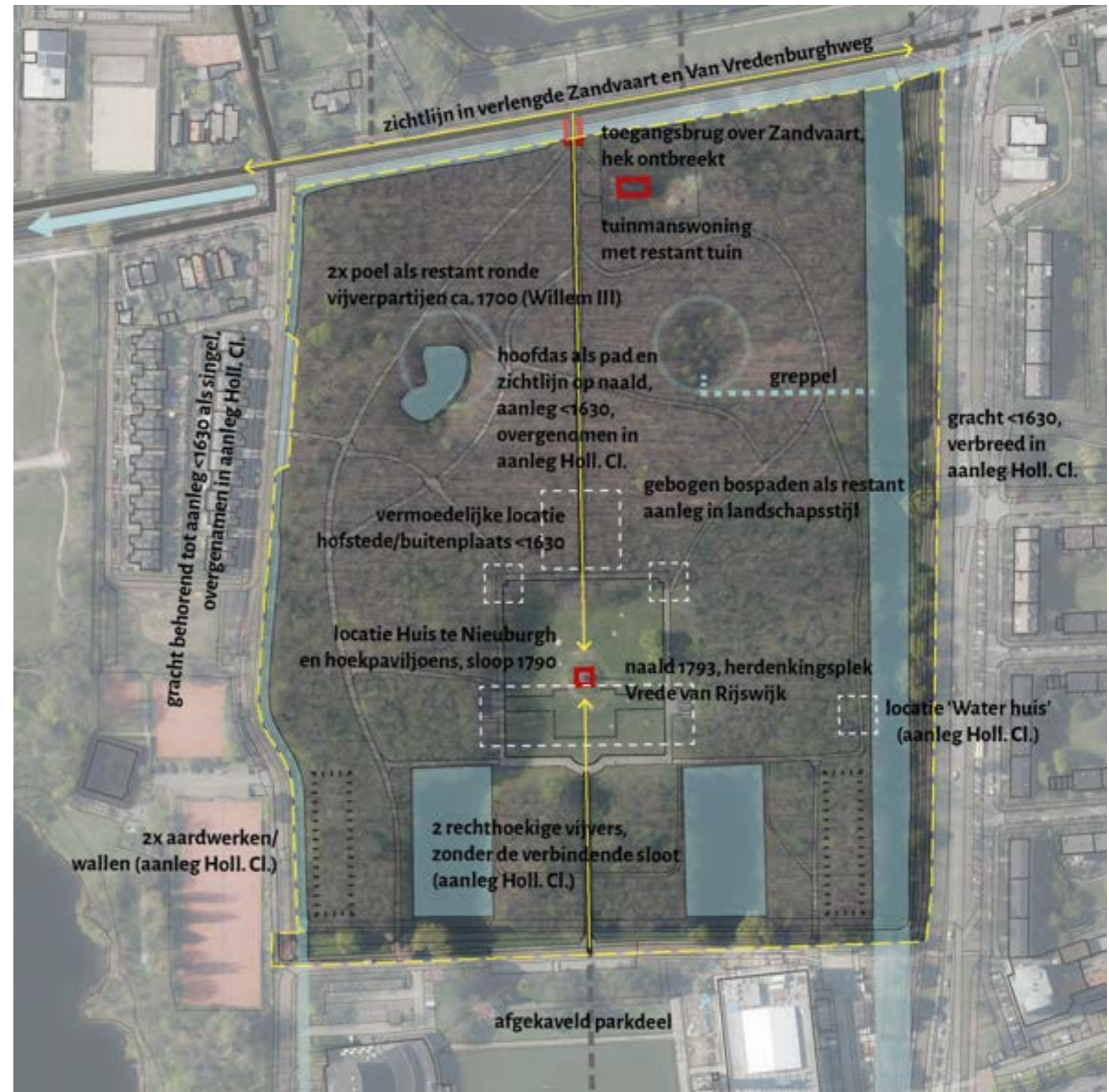
Zie relictkaart. De parkinrichting is vrij gaaf op structuurniveau, maar er is veel slijtage: vijvers niet rond, ontbrekende onderdelen, weinig ondergroei in parkbos. De recente terreinwijziging rond de naald is een kwaliteitsverbetering van de plek met hoogwaardige afwerking in natuursteen. De vijvers zijn sinds oudsher geliefd als schaats- en hengelvijvers. Afgezien van de centrale zichtlijn en de omgeving van de naald bieden de omliggende parkbossen weinig beleving. Tot de verbeelding spreken de ondergrondse resten van het paleis (archeologie).

Waardeverwachting

De tuinhistorische waardeverwachting van het Rijswijkse Bos is op structuurniveau hoog, vanwege de historische waarde als stadhoudelijk buitenverblijf en na 1792 de functie als herdenkingspark met naald ter herdenking aan de Vrede van Rijswijk (1697), de restanten van de aanleg in Hollands-classicistische stijl en landschapstijl. De tuinhistorische waardeverwachting van de parkinrichting op structuurniveau is positief, vanwege de slijtage.

Aandachtspunten en suggesties versterking cultuurhistorie

- Dit onderzoek en de waardeverwachting ondersteunen dat de geschiedenis van deze plek zo bijzonder is, dat het vraagt om een hoog ambitieniveau. Om te beginnen bij nadere studie, bij het vaststellen van de restauratieopgave en het niveau van beheer en onderhoud;
- Versterken historisch profiel en belevingswaarde: als Stadhoudelijk buitenverblijf in Hollands classicistische stijl en als herdenkingsplek voor de Vrede van Rijswijk;
- Ontwikkelingen op aangrenzende percelen als aanleiding voor herstelprojecten: werk een toekomstvisie uit voor het Von Fisennepark en het Rijswijkse bos in combinatie met de reconstructie (te versmallen) Van Vredenburgweg
- Als je kijkt vanuit het historisch belang van de plek, is het versterken van historische waarden middels een integrale herinrichting goed denkbaar. Er zijn talloze mogelijkheden om deze versterking vorm te geven, zolang deze in het beginsel terug te voeren zijn op authenticiteit. Tuinen uit deze aanlegperiode zijn schaars binnen Nederland;
 - Structuur: herstel wallen, grachten, padenstructuur, poelen en vijvers. Doorpakken met herstel parkbos. Versterken zichtlijnen dwars op de hoofdas;
 - Entrees: plaatsen toegangshek op oude locatie aan de Van Vredenburgweg, eventueel in combinatie met (tijdelijke) dubbele toegangsbruggen, zoals aanwezig ten tijde van de Vrede van Rijswijk. Kijk ook buiten het studiegebied: de entree vanaf het vernieuwde stadhuis;
 - Kansen voor aanvullend tuinhistorisch en (tuin-)archeologisch onderzoek.

Rijswijkse bos. Relictkaart en cultuurhistorische fenomenen in de huidige situatie.

31 . Schoonoord

Onderdeel van deelgebied 31: Schoonoord

Eigendom en beheer percelen: gemeente Rijswijk

Actuele inrichting en gebruik

- Parkaanleg met speelweiden, paden, opgaande beplantingen, aangelegd ca. 1963-64;
- Avonturenspeelplaats aan de zuidzijde, voorheen locatie plasvijver, ca. 1976-77.;
- Ligging aan Broeksloot.

Ontwikkelingsgeschiedenis

De geschiedenis van het deelgebied gaat terug op de in de 17^e eeuw gestichte buitenplaats Schoonoord met vermoedelijk een oudere oorsprong als hofstede. In 1680 wordt het eigendom van de Delftse regent Harpert Maartensz Tromp en draagt het complex de naam 'Trompenburg'. Het inrijhek naar zijn woning laat hij versieren met grote, beeldhouwde schilden met de familiewapens en monogrammen van hemzelf en zijn echtgenote. Op de Kruikiuskaart van 1712 is het huis met geometrische aanleg bestaande uit een siertuin en boomgaarden zichtbaar. Ook loopt er vanaf de Van Vredenburg een oprijlaan naar de buitenplaats – al is deze op de kaart niet uitgelijnd op het huis. In 1728 wordt de buitenplaats 'van ouds genaemt Trompenburg en als nu ZYDENS RUST, bestaende in een groot Heerenhuys, voorzien met veele zeer schoone vertrekken, Grotten en Fonteyn-werken, Tuynmanshuys, Koetshuys en Stallinge voor 6 of 8 paerden, alles nieuw, midsgaders deszelfs aanhoerige Plantagie, voorzien met veelderhande Vruchtboomen, Starrebos, Eendenkom van steen opgehaelt, Visryke Vyvers, Parterres, Fonteynen, 2 groote Moestuynen, Laenen, Bosschagie &c. en een Speelhuys uytzigt hebbende op 's Gravenhage'.³⁴ Volgens het Kadastraal Minuutplan uit 1819 is de buitenplaats dan in bezit van de 'weduwe van Pieter van der Laan'. Op de kaart met de bijbehorende Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel is te zien dat het merendeel van de grond ingericht is als 'grond van vermaak'. De vijverpartijen, omschreven als 'water als grond van vermaak', dateren qua vorm en opzet nog uit de 17^e/18^e eeuw (geometrische stijl) en hebben niet zoals bij 'de burenen' op Den Burch en Welgelegen een slingerende loop in landschapstijl gekregen. Aan de Broeksloot staat een klein gebouw ingetekend wat vermoedelijk het eerder genoemde 'Speelhuys' betreft.

In december 1827 wordt de buitenplaats te koop aangeboden. De bijbehorende omschrijving luidt als volgt: 'De aangename en welgelegen HOFSTEDEN, genaamd SCHOONOORD, bestaende in een dubbele Heerenhuizinge, Stalling, Koetshuis, Tuinmanswoning en verdere getimmerden, welke voorschreven Huis in zich bevat, zeer veel behangen en meest alle van stookplaatsen voorzien, zoo boven- als benedenvertrekken, waaronder in het bijzonder een groote zaal en suite, voorts kabinetjes, domestieken-, mangel- en provisiekamers; ruime zolder, groote keuken, kelder en alle verder offices, tot eene fatsoenlijke, logeable en welingerigte woning behoorende, en ook alleszins geschikt voor Zomer- en Winterverblijf; zijnde de Stalling voor zes paerden en het Koetshuis voor verscheidene rijtuigen, en wordende wijders op de gemelde Hofstede gevonden goudvisch- en andere Vijvers, Boomgaarden, waarin zeer exquisite Vruchtboomen, Broeijerijen, Moestuinen en verdere bepotingen en beplantingen; alles staande en gelgeen in de gemeente van Ryswyk, aan den nieuwen straatweg, even buiten het Dorp, in den Noordpolder, te zamen groot 5 bunders, 20 roeden en omtrent 62 ½ ellen'.³⁵ In 1846 wordt de buitenplaats wederom te koop aangeboden, waarbij naast de bestaande gebouwen in de advertentie uit 1827 ook melding wordt gemaakt van 'een Koepel en verder getimmerden, alsmede fraaije en welaangelegden Plantagiën, Waterwerk, Wandelingen, Boomgaard, Moestuin en verdere bepoting en Beplanting [...] op een klein uur afstand van den aangelegd wordende IJzeren Spoorweg, van Amsterdam op Rotterdam, hebbende gemelde Hofstede over uitgestreken Weiland, een zeer vrolijk

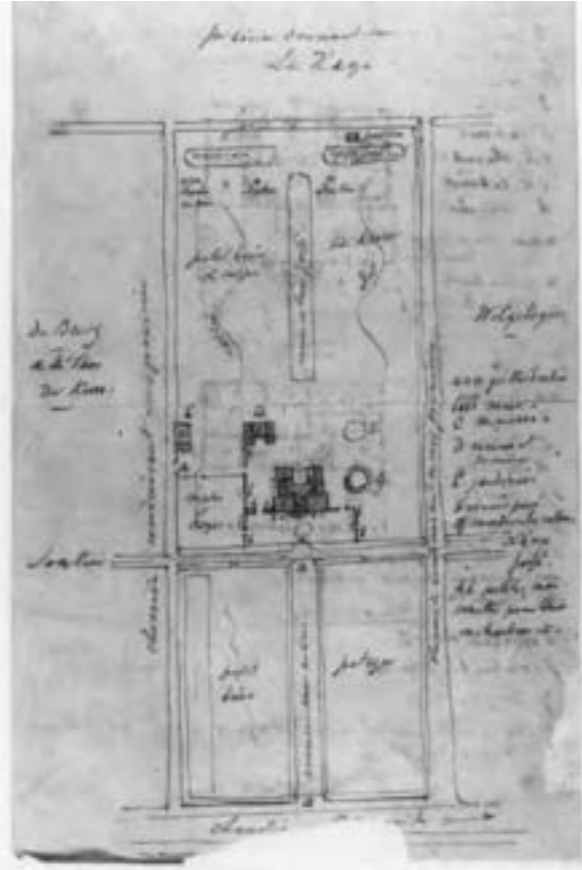
uitzicht zoo op de Stad 's Gravenhage als op gezegden Spoorweg'.³⁶ Vier jaar later wordt het eigendom van B.L.W. Mensing die in het huis een kostschool voor jongens onderbracht. De kostschool sluit in 1874 en nog hetzelfde jaar wordt Schoonoord gesloopt. Een hulpkaart uit dat jaar toont dat de koepel, het hoofdhuis en meerdere vijverpartijen zijn verdwenen. De parkaanleg verdwijnt en de percelen worden in gebruik genomen als weiland.³⁷ De wandelende dominee Jacobus Craandijk heeft het in 1888 in zijn *Wandelingen door Nederland* over het 'gansch verwaarloosde en grootendeels gesloopte Schoonoord [...] een verwilderd terrein, met een vervallen gebouwtje en een oud, roestig, geschonden ijzeren hek. De palen aan den straatweg zijn nog met een paar wapenschilden versierd. Wat wij er nu nog aantreffen is het overschot der voormaligen heerenhofstede Schoonoord, naar men zegt indertijd door Tromp bewoond, later een niet onvermaarde kostschool, thans in het eigendom van een' boer, terwijl een gedeelte van den grond bij den Burch werd getrokken. Zooals 't er tegenwoordig uitziet, schijnt de naam, die nog steeds op het hek staat te lezen, wel een bittere bespotting!'.³⁸

In 1911 wordt het terrein bestaande uit weiland en een waterpartij door de toenmalige eigenaar Olsthoorn verkocht aan jonkheer Louis Eugene Marie von Fisenne – de familie Von Fisenne bezit op dat moment het nabijgelegen Den Burch.³⁹ Het oude hek wordt in opdracht van de familie in 1924 afgebroken - de beeldhouwde schilden van het inrijhek komen na enkele omzwingingen in de jaren 80 in het bezit van Museum Rijswijk en staan nu in de tuin van het museum.⁴⁰ Onder de familie Von Fisenne wordt de grond gebruikt als tuinderij – de perceelinrichting met de verschillende tuinen is zichtbaar op luchtfoto uit 1945 en 1954.

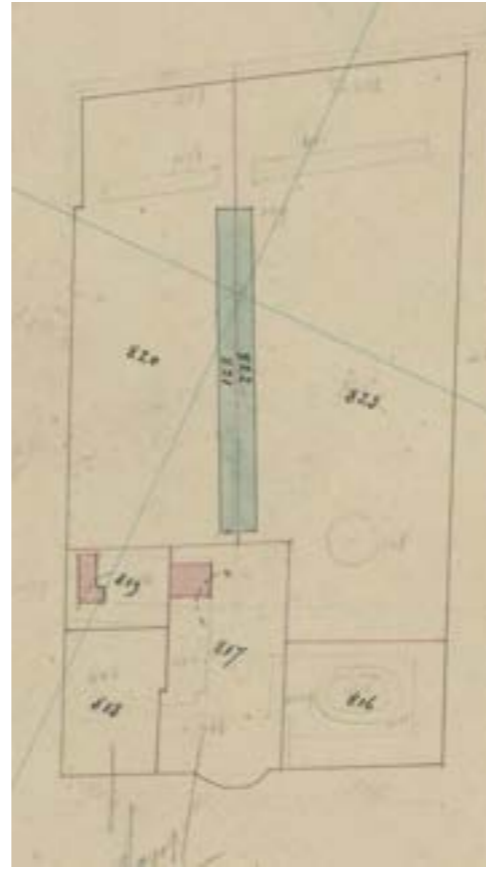
In de jaren 50 verkoopt de familie Von Fisenne het terrein Schoonoord aan de gemeente Rijswijk. De gemeente maakt vervolgens plannen om de grond van de voormalige buitenplaats samen met de percelen weiland met de oprijlaan ten zuiden van Den Burch te bestemmen tot het maken van het 'Juliapark' (later ook Julianapark deel A en B). Hiervoor geven zij de Grondverbetering- en ontginning maatschappij N.V. Grontmij opdracht voor het maken van een plan. Hiertoe behoort het maken van een schetsplan voor het gehele 'Juliapark', een terrein-opname, samenstellen van ontwateringsplan en maken van een totale kostenbegroting.⁴¹ Het eerste plan omvat op hoofdlijnen 'de aanleg van een kleuterspeelplaats en een speelweide [...] Op het terrein van de kleuterspeelplaats is de mogelijkheid opengelaten voor het maken van een zandbak of andere recreatieve voorzieningen voor de jeugd. Verder is het geheel doorsneden met wandelpaden'. Het eerste ontwerp uit 1956 door D. Verhoeven met speelweiden, ruimte voor bloemborders, speeltoestellen en jeugdtonnen toont dat ook een gedeelte van de grond van Welgelegen bij het park betrokken zou worden. Een definitief schetsontwerp voor het park wordt het daaropvolgende jaar door ir. Roorda van Eysinga gemaakt. De aanleg van het park past in het functionalistisch parkontwerp van de jaren 50 en 60 met sobere, rechte lijnen en voornamelijk ontworpen om ruimte te bieden aan verschillende recreatieve functies (plasvijver, speelweide, jeugdtonnen).⁴² Aan het ontwerp uit 1958 wordt in 1963 nog een 'Verkeerstuin voor kinderen' toegevoegd, gelegen op de middelste speelweide. Het ontwerp van Roorda van Eysinga, bijgewerkt in 1958 en 1963, is uitgevoerd omstreeks 1963-1964. Het verkeerspark verdwijnt omstreeks 1975. In 1977 wordt geconstateerd dat de plasvijver in zeer slechte toestand is en om hygiënische redenen niet meer door de jeugd kan worden gebruikt. Er wordt besloten om de plasvijver te verwijderen en op de plek een avonturenspeelplaats in te richten 'met een grote klauterpyramide van rondhout en 12 zware klimbomen'. In het ontwerp worden rondom de speelplaats bosstroken ingeplant en ook is er ruimte voor een basketbalveld. In 1977-1978 worden de wijzigingen uitgevoerd.⁴³ Dit gedeelte is eind vorige eeuw heringericht op basis van een bij de Gemeente Rijswijk intern gemaakt ontwerp. Rond deze tijd is vermoedelijk ook het diagonale pad door het park aangelegd.⁴⁴

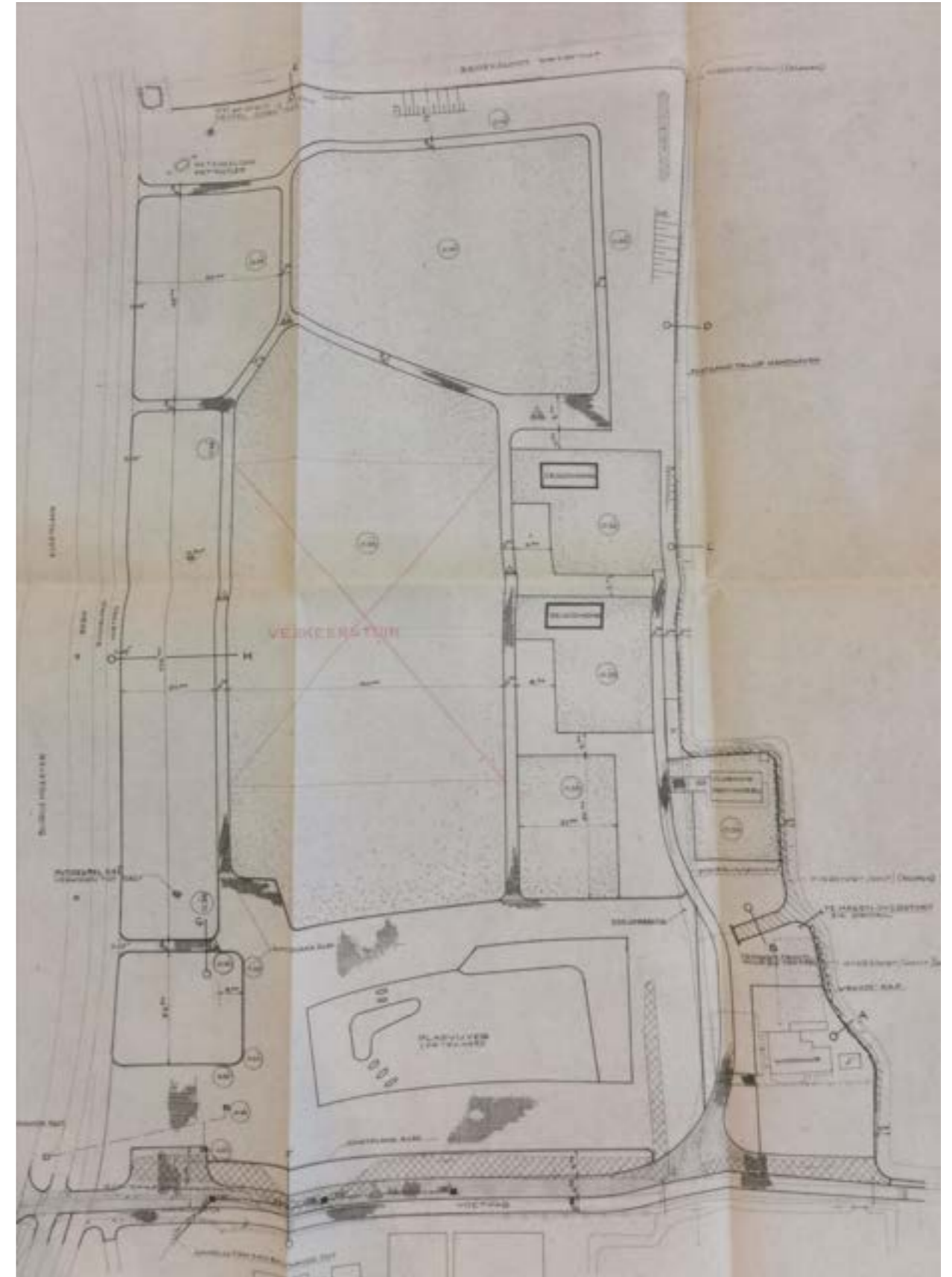
1712

ca. 1800

1874 Archiefkadaster

'Toekomstige toestand' park Schoonoord, kaart N.V. Grontmij, 1963.
Coll. Stadsarchief Delft

Hekposten Schoonoord, foto in *Weekblad Buiten*, 1924.
Coll. RCE

Cultuurhistorisch waardevolle elementen en structuren

Parkaanleg oogt rommelig en er is geen 'landgoederenzone sfeer', door gebrek aan cultuurhistorische elementen en structuren. Objecten uit de aanlegperiode jaren '60-70 zijn grotendeels opgeruimd (verkeersplein, jeugdhonken, plasvijver).

De avonturenspeelplaats is gewijzigd naar de huidige speelplaats (intern ontwerp gemeente). De gevelwand met voortuinen aan de overzijde van de weg Juliaaantje heeft een historische uitstraling. Deze past slecht bij de huidige opzet van de avonturenspeelplaats in Park Schoonoord en het Juliaaantje.

Waardeverwachting

De tuinhistorische waardeverwachting voor Schoonoord is positief als gaaf bewaard onderdeel van de gemeenteparken in het derde kwart van de 20^e eeuw. De inrichting van het zuidelijk deel van het park als avonturenplaats heeft een indifferente waardeverwachting.

Aandachtspunten en suggesties versterking cultuurhistorie

- Behoud basisopzet park Schoonoord als onderdeel van de reeks 'Juliaparken';
- Herinrichten speelplaats in samenhang met de historische gevelwand aan de overzijde van het Juliaaantje. Met als doel de versterking van de belevingswaarde en reconstructie van het historische wegprofiel van het Juliaaantje, als onderdeel van het volledige tracé in de Landgoederenzone;
- Aanduiden voormalige huisplaats als startpunt van het vertellen van het werkelijke verhaal van buitenplaats Schoonoord. Authenticiteitsbeginsel. Suggesties: aanduiding koepel aan de Broeksloot, huisplaats en toegangspoort.

Schoonoord. Relictenkaart en cultuurhistorische fenomenen in de huidige situatie.

32 . Scoutingterrein en Laan te Blotinghe

Onderdeel van deelgebied 32: Welgelegen, betreft het het perceel gelegen tussen Schoonoord en Welgelegen (Julialaantje 18) en Laan te Blotinghe

Eigendom en beheer percelen: gemeente Rijswijk

Actuele inrichting en gebruik

Feitelijke parkaanleg niet in gemeentelijk bezit. Twee delen in gemeentelijk bezit:

1. Scoutingterrein aan het Julialaantje. Jeugdhonk beplanting en terreininrichting brasbestendig, uitstraling past weinig bij landgoederenzone.
2. Een perceel met de verkeersstraat en parkeerplaatsen in de bebouwde kom 'Laan te Blotinghe' en een deel langs de Broeksloot.

De voormalige schuur en arbeidershuisje op het huidige scoutingterrein, foto uit ca. 1945.

Coll. HGA

Ontwikkelingsgeschiedenis

Scoutingterrein Jaguars

Het perceel gelegen tussen Schoonoord en Welgelegen bestaat op de Kruikiuskaart uit 1712 uit een hofstede, moestuin, boomgaard en weide. Het perceel is omsloten door kavelsloten. Op het Kadastraal Minuutplan uit 1819 bestaat het terrein uit een 'huis en erf' omgeven door moestuinen. Het perceel is dan eigendom van de erven van Anthony van der Kun en behoort tot het bezit van de buitenplaats Welgelegen – gesticht op het terrein van het in de 18^e eeuw gesloopte Huis te Blotinghe. Johanna Gertrudis Sophia van der Kun, kleindochter van Anthony van der Kun, laat omstreeks 1841 de bestaande boerderij slopen en laat een woonblok van acht huizen op het perceel bouwen.⁴⁵ Uit een hermeting van 1892 blijkt dat er ten westen van het woonblok een huis, schuur en stal zijn gebouwd.⁴⁶ De stal wordt rond 1900 gesloopt en ook het huis wordt rond die tijd verbouwd. De terreininrichting bestaat volgens de Kadastrale legger naast het woonblok en huis uit een erf met schuren (gelegen achter het woonblok) en bouwland.⁴⁷ S.G. Gosses beschrijft het woonblok in zijn 'Wandelingen om Den Haag' in 1928 als 'een stelletje aardig witgekalkte arbeidershuisjes'. Na een veiling in 1930 komt het perceel met de verschillende huizen in handen van de familie Burger. Op een foto uit ca. 1945 van Emo Jurjen Rentema zijn het huis en het woonblok schuin vanaf het Julialaantje te zien. De familie Burger verkoopt het complex in 1956 aan de gemeente Rijswijk. Het daaropvolgende jaar wordt de grond door de gemeente beschikbaar gesteld aan de scoutinggroep 'De Jaguars'.⁴⁸ Aan de noordzijde van het perceel verrijst een nieuw clubhuis, gekregen van de Stichting Vakopleiding Bouwbedrijf. Dit 'oude Troephuis' wordt nog steeds door de scouting gebruikt. In 1962 wordt een groot deel van de bestaande bebouwing op het perceel gesloopt. Het laatste deel van het woonblok uit 1841 wordt begin jaren 70 gesloopt. Op de locatie wordt in 1978 het nieuwe clubhuis van de scouting geopend.⁴⁹ In de jaren 90 van de 20^e eeuw is door uitbreiding van de scouting ten westen hiervan een nieuw onderkomen gebouwd.

Laan te Blotinghe

De Laan te Blotinghe was voor de sloop van het Huis te Blotinghe de toegangslaan naar het kasteel en loopt destijds nog niet door tot aan de Broeksloot. De geschiedenis van het kasteel gaat terug op een hofstede uit de 13^e eeuw, welke in de 14^e en 15^e eeuw werd herbouwd. De toegangslaan is als structuur al zichtbaar op de Kaart van Delfland van Floris Balthasar uit 1611. Op de Kruikiuskaart uit 1712 is te zien dat de Laan te Blotinghe bestaat uit een rechte laan die naar het omgrachte kasteelcomplex loopt en beplant is aan weerszijden met bomen. Aan beide zijden langs de laan liggen sloten. In 1757 wordt het kasteel gesloopt. Het kasteelterrein wordt betrokken bij het complex Welgelegen, dat zich in de 18^e en 19^e eeuw ontwikkelt van hofstede naar buitenplaats. De toegangslaan naar het huis blijft als structuur gehandhaafd en in 1790 wordt op het oostelijk deel van de plek waar het Huis te Blotinghe stond een aantal woningen gebouwd, waarvan enkele nog steeds bestaan. Op het Kadastraal Minuutplan uit 1819 staat de laan aangegeven als 'grond van vermaak', ten noorden daarvan ligt een perceel met 'huis, schuur en erf' en daarboven 'erf'. In het tweede kwart van de 19^e eeuw loopt de 'laan als bosch/hakhout' en langs de woningen. Aan de noordkant van het woonblok ligt volgens de legger 'weiland'.⁵⁰ De wandelende dominee J. Craandijk schrijft in 1888 over zijn wandeling door Rijswijk hierover: 'Een eenvoudig houten hek naast het plantsoen van Welgelegen, toegang gevende tot een laantje, dat op een paar met klimop begroeide huisjes uitloopt, bewaart alleen in den naam, er op te lezen, de herinnering aan den grooten, in de eerste helft der vorige eeuw nog tamelijk wel bewoonbaren burgt'.⁵¹ In 1901 komt de laan in bezit van de familie Kruijswijk.⁵² Luchtfoto's uit 1945 tonen dat aan de opzet van de laan, woonblok en weiland weinig veranderd is sinds de 19^e eeuw. De familie Kruijswijk verkoopt de laan en bijbehorende grond in 1954 aan de gemeente Rijswijk. Onder de gemeente wordt de laan doorgetrokken tot aan de Broeksloot en verbonden met de nieuw aangelegde Tulpstraat die in west-oostelijke richting langs de Broeksloot loopt.

Kruikiuskaart 1712

Topografische Militaire Kaart, ca. 1850

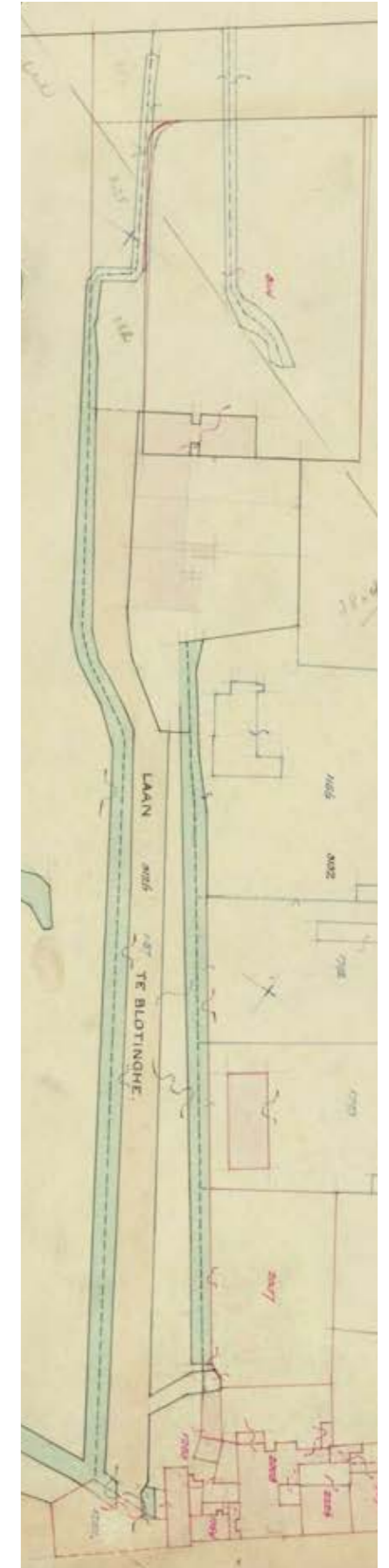

Ongedateerde veldwerkkkaart uit ca. 1900 met linksonder naast het terrein van Welgelegen het latere scoutingterrein met het woonblok, huis en schuren. Rechts de Laan te Blottinghe met de rij woningen uit de 18^e eeuw.
 Archief Kadaster

→ Hulpkaart uit 1955 van de Laan te Blottinghe met daarop zichtbaar de eerste wijzigingen aan de noordzijde van de Laan n.a.v. ontwikkelingen rond de nieuw aan te leggen Tulpstraat.
 Archief Kadaster

Hulpkaart uit 1962 waarop de sloop van een groot deel van de bebouwing is weergegeven.
 Archief Kadaster

Cultuurhistorisch waardevolle elementen en structuren

Op het huidige scoutingterrein is er op het oog niets wat herinnert aan de voorgeschiedenis. Toch kent het terrein op structuurniveau nog relictten: de bouwlocatie aan het Julialaantje, de perceelvorm met de resterende kavelsloten en het (onderbroken) toegangspad zijn terug te voeren op het erf van de oude hofstede op deze plek.

De parkeerplaats en de inrichting als openbaar plantsoen en straat zijn zeer bepalend voor de huidige uitstraling van de Laan te Blothinge. Wat ontbreekt is de herkenbaarheid van de oude kasteellocatie en het 'openluchtmuseumgevoel', zoals beschreven door Craandijk in 1888.

De watergang, de monumentale arbeiderswoning/boerderij uit de 17^e eeuw, een monumentale boom en de resterende laanbomen zijn wel relictten van de aanleg rond Laan te Blothinge en het voormalige kasteelcomplex Huis te Blothinge.

Het laanprofiel is uitgelijnd op de voordeur van de arbeiderswoning/boerderij. Deze zichtlijn is/was onderdeel van een reeks zichtlijnen dwars op de strandwalwegen net buiten de dorpskern van Rijswijk. Het naastgelegen doorzicht op Welgelegen vanaf de Van Vredenburgweg is daar ook een nog bestaand voorbeeld van.

Waardeverwachting

De tuinhistorische waardeverwachting van het scoutingterrein is indifferent. De waardeverwachting van de Laan te Blothinge als structuur is hoog, vanwege zijn historische functie als oprijlaan naar kasteel Te Blothinge. De tuinhistorische waardeverwachting van de huidige inrichting als openbaar plantsoen, met parkeerplaats en asfalt, is indifferent.

Aandachtspunten en suggesties versterking cultuurhistorie

- Niet verder aantasten van laanbeplantingen, waterstructuur en zichtlijnen;
- Herkenbaar maken van de hofstede locatie op het scoutingterrein: verwijderen dichtgegroeide beplantingen en hekwerken aan het Julialaantje:
 - aanleg beplantingen gerelateerd aan historische erfbeplantingen (bv. hoogstamfruitbomen langs grasoevers, ligusterhagen, geknotte lindes, etc.);
 - herstel waterstructuur van berm- en perceelsloten in samenhang met de ontwikkeling van Schoonoord (deelgebied 31) en de kwaliteitsverbetering van het gehele tracé Julialaantje;
 - Vervangen toegangshek in combinatie met dam of brug, qua vormgeving passend bij het landelijke karakter van de landgoederenzone;
- Herkenbaarheid van de Laan van Blothinge versterken door middel van:
 - herstel historisch laanprofiel met laanbomen uitgelijnd op de voorgevel van de monumentale arbeiderswoning/boerderij uit de 17^e eeuw;
 - Inplanten laanbomen van voor tot achter met laanbermen aan weerszijden: verwijderen van plantsoenen en een deel van de parkeerplaatsen;
 - Markering laan met een (symbolisch) toegangshek of pilasters aan de Julialaan als verwijzing naar de tekst van Craandijk (1888) en als onderdeel van de reeks van zichtlijnen dwars op de strandwalwegen.

Scoutingterrein (links) en Laan te Blothinge (rechts). Relictenkaart en cultuurhistorische fenomenen in de huidige situatie. Het tussenliggende terrein met buitenplaats Welgelegen is niet in bezit van de gemeente.

33. Julialaantje

Onderdeel van deelgebied 33: Julialaantje, betreft hier het gedeelte tussen de Huis te Landelaan en Laan te Blotinghe

Eigendom en beheer percelen: gemeente Rijswijk

Actuele inrichting en gebruik

Zeer oud pad met een middeleeuwse oorsprong met een tracé in de 19e eeuw en 20e eeuw meerdere malen gewijzigd. Het historische tracé bestaat ter hoogte van het Julianapark alleen nog als overgroeide kade. Kent een afwisseling in terreininrichting: van kade met knotwilgen, klinkerpad en sloten aan weerszijden (ter hoogte van Sportpark Vredenburg) tot een deel met breed laanprofiel met laanbomen (ter hoogte van Den Burch/Von Fisennepark) en fietspad/voetpad (ter hoogte van Schoonoord-Welgelegen).

Ansichtkaart uit eerste kwart 20^e eeuw met daarop een gedeelte van het Julialaantje zichtbaar. Vermoedelijk genomen tussen Welgelegen en Schoonoord, met rechts de moestuinen bij een hofstede, nu het scoutingterrein Jaguars. Rechts een polder- of bermsloot en links hoog opgesnoeide knotbomen.

Part. Coll.

Ontwikkelingsgeschiedenis

Het Julialaantje, op oudere kaarten ook aangeduid als 'Binne[n] Pad' heeft net als de Van Vredenburgweg een middeleeuwse oorsprong en was een voetpad dat op de oudste kaarten uit 1611 en 1712 aan de westzijde onder Overvoorde aantakt op de Van Vredenburgweg en ook aan de oostzijde ter hoogte van Laan te Blotinghe. Langs dit pad waren de meeste (veelal kleinere) hofsteden en buitenplaatsen gelegen. Het Julialaantje kruist op de kaarten uit 1611, 1712 en 1838 meerdere oprijlanen. Op de Kruikiuskaart (1712), het Kadastraal Minuutplan (1812) en Topografisch Militaire kaart (Veldminuut, ca. 1850) is te zien dat er ter hoogte van Westhoff en op de hoek van Soestburch/Den Burch een duidelijke knik in de loop van het Julialaantje zit. De loop van het Julialaantje is tweemaal ingekort: omstreeks 1800-1819 is het westelijk deel van het pad dat over De Voorden loopt opgeheven en met o.a. de komst van de Spoorbaan Den Haag – Rotterdam verdwijnt ook het tracé dat naar de boerderij Duinzigt loopt. Op het Kadastraal Minuutplan met de bijbehorende Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel wordt duidelijk dat i. t. t. de Van Vredenburgweg de verschillende delen van het Julialaantje in bezit zijn van particulieren. Ook wordt alleen het gedeelte tussen Westhoff/Soestburch en Laan te Blotinghe als 'laan aangeduid'. Bij het gedeelte tussen Duinzigt en Westhoff ontbreken aparte percelen voor het Julialaantje. Wel is het pad op het Minuutplan met stippellijn aangeduid.⁵³ De Veldminuut uit ca. 1850 geeft aan dat het Julialaantje destijds aan beide zijden is beplant. In 1928 loopt S.G. Gosses in zijn 'Wandelingen om Den Haag' over het Julialaantje. Hij start bij de Laan te Blotinghe: *'We volgen eenvoudig het voetpad (niet links of rechts afslaan!) komen langs het buiten Welgelegen, dan langs een stelletje aardige, oude, witgekalkte arbeidershuisjes en treffen dan aan onze rechterhand 'n oud verroest hek aan. [...] Het pad gaat nu over in een laan van slanke, hoog oprijzende beuken, op Schoonoord volgt nu aan denzelfden kant Den Burch [...] Nu wordt het paadje aan paadje, dat men nergens anders kan aantreffen, dan in ons vaderland, slootjes, waarlangs knotwilgen en weilanden aan weerskanten'*.⁵⁴ Hieruit blijkt dat het Julialaantje opgedeeld is uit verschillende delen 'voetpad' in het eerste deel bij Welgelegen en Schoonoord, 'laan van slanke, hoog oprijzende beuken' langs Den Burch en vervolgens 'paadje' met knotwilgen en sloten aan weerszijden. Op luchtfoto's uit 1945 en 1954 zijn deze verschillende trace's duidelijk zichtbaar. Met wijzigingen in de terreinaanleg in de tweede helft van de 20e eeuw, zoals de aanleg van het Von Fisennepark, het Julianapark en het daarnaast gelegen tennispark en dierenasiel, is het tracé ter hoogte van deze terreingedeelten aangepast, waarbij het Julialaantje is gedeeltelijk is omgeleid.

Cultuurhistorisch waardevolle elementen en structuren

Zeer gefragmenteerd van oudsher al, maar in de huidige situatie ook verrommeld. Desondanks een belangrijke structuurdrager in de Landgoederenzone met dwars daarop zichtlijnen naar de Vredenburgweg en de aan het Julialaantje gelegen hofsteden en buitenplaatsen. Langs een deel van het tracé is het historische wegprofiel nog aanwezig met aan weerszijden bermsloten.

Waardeverwachting

De tuinhistorische waardeverwachting voor het Julialaantje is positief, vanwege zijn middeleeuwse oorsprong als pad, waarlangs in de 16e tot 19e eeuw kastelen, hofsteden en buitenplaatsen kwamen te liggen. Van oudsher was het Julialaantje al zeer gefragmenteerd en bestond uit verschillende tracés, waarvan de loop van bepaalde tracés in de tweede helft van de 20e eeuw is aangetast.

Aandachtspunten en suggesties versterking cultuurhistorie

- Julialaantje versterken in authentieke gefragmenteerde vorm en als doorgaande structuur;
- Herstellen ontbrekende onderdelen (zoals berm sloten) en zichtlijnen waar mogelijk. Restauratie Julialaantje als aanleiding voor herstelprojecten op aangrenzende percelen. Zie ook de uitwerking per aanliggend deelgebied;
- Geredeneerd vanuit het authenticiteitsprincipe hoeft het Julialaantje niet een eenvormig padprofiel te hebben, dat had het immers nooit. Wel denkbaar is een compositie van repeterende inrichtingselementen. Streven naar een eenheid in verhardingsmateriaal (bv. gebakken klinkers en/of halfverharding). De aankleding van de route (beplantingen, bermbeheer etc.) baseren op de historische situatie ter plaatse;
- Landgoedbeleving versterken door herinrichten van kruisingsmomenten (water en wegen) waarbij de authentieke situatie/inrichting als uitgangspunt dient. Bijvoorbeeld de dam of poort op de juiste plek, witte palen op de kruispunten, zoals foto's uit ca. 1900;
- De CANON van de landgoederenzone als inspiratiedocument.

Suggesties per tracé (Landgoederenzone oost):

- Tracé ter hoogte van Julianapark (nr. 18) en Park Westhof (nr. 22):
 - Herstel verdwenen tracé Julialaantje op basis van rudimentair aanwezig padprofiel;
 - Beheer afstemmen op het Driecentenlaantje en de naastliggende kavelsloten (zie suggesties bij deelgebied 22). Beide zijn restanten van oude routes door het agrarisch cultuurlandschap.
- Tracé ter hoogte van Sportpark Vredenburg, woonwijk Buitenplaats Hofstede (nr. 21) en Westhoff (nu zorgcomplex) (nr. 22):
 - Streefbeeld: kade of polderpad. Agrarisch cultuurlandschap als hoofdthema;
 - Herstel historisch padprofiel met berm sloten, grasbermen met knotbomen en een smal voet- en fietspad met klinker- en/of halfverharding;
 - Bermbeheer in samenhang met de slootoevers aan de overzijde (op terrein Sportpark): extensief beheren als bloem- en kruidenrijk hooiland;
 - Oude dwarssloten weer zichtbaar maken waar mogelijk: doorgraven sloten, plaatsen van een smalle, bol-liggende beklinkerde dam met duiker of een brug met de uitstraling van een houten polderbrug. Lange zichtlijnen over de kavelsloten;
 - Hekwerken en bebording van het sportcomplex op de terreinen zelf plaatsen en niet in het Julialaantje.
- Tracé ter hoogte van Stichting Kinder, les-, en hobbytuinen Rijswijk (nr. 23), Von Fisennepark (nr. 24) en Den Burch (nr. 25):
 - Streefbeeld: versterken landgoedthema. Herstel ontbrekende laanbeplantingen en aangrenzende waterpartijen waar mogelijk. Verwijderen overbodige verhardingen, plantsoenen en hekwerken uit de 20e eeuw;
 - Herontwerpen/verbijzonderen van de kruisingen in landgoedsfeer, omdat de toegangslaan ontbreken: ter hoogte van de oprit van Den Burch en van de voormalige buitenplaats Soestburch (nu schooltuinen).
- Tracé ter hoogte van Welgelegen (nr. 31) en Schoonoord (nr. 32):
 - Streefbeeld: landelijke eenvoud en ruimtelijkheid. Herstel verdwenen grasberm- en perceelsloot aan de noordwestzijde van het Julialaantje op basis van oude kadastrale kaarten. Plaatsen van (gemetselde) dammen over de sloot bij Schoonoord en scoutingterrein;
 - Herontwerpen speelplaats en parkeersituatie aan het Julialaantje in samenhang met de karakteristieke gevelwand aan de zuidoostzijde van het Julialaantje.

Literatuur

- Backer, A.M. e.a., *De Natuur Bezwoeren – Een inleiding in de geschiedenis van de Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur van de middeleeuwen tot het jaar 2005*, Rotterdam 1998.
- Craandijk, J., 'Bij Rijswijk en Voorburg', in *Nieuwe wandelingen door Nederland*, Haarlem 1888, pp. 181-212.
- De Goede, R., *Rijswijk – Luftwaffe Funkhorchstelle Overvoorde en Commandopost Bescherming Bevolking*, Berkel en Rodenrijs 2014.
- De Wit, N., 'Welgelegen', in *Cascade, Bulletin voor tuinhistorie*, 6^e jrg. (1997), pp. 60-91.
- Eijsackers, J. en J.M. Koot, *Huis te Blotinghe te Rijswijk (ZH). Een beperkt verkennend archeologisch booronderzoek*, Rijswijk 2011.
- Gemeente Rijswijk i.s.m. Hollandschap B.V., *Toekomstvisie Landgoederenzone Rijswijk – overleg platform landgoederenzone*, Rijswijk 17 december 2002.
- Helminck-Habes, H., 'Huis ter Nieuburg te Rijswijk', in *Kastelen en buitenplaatsen in Zuid-Holland*, Zutphen 2000.
- Koot, J.M., *Een verkenning naar de middeleeuwse ontginningen te Rijswijk (Z.H.)*, Rijswijk 1989.
- Nicasie, M.J., 'De historische ontwikkeling van Rijswijk', in *Geschiedenis van Rijswijk*, Rijswijk 1997.
- Roes, S. e.a. *Het Rijswijkse Bos – groene enclave met rijk verleden*, Den Haag 2010.
- Tirion, I., *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden; zesde deel*, Amsterdam 1746.
- Van Immerseel, R. en H. Tromp, 'Buitenplaatsen in Zuid-Holland', in *Kastelen en buitenplaatsen in Zuid-Holland*, Zutphen 2000.
- Van der Have, B., *Buitens binnen de bebouwing. Geschiedenis van de Rijswijkse landgoederenzone*, Den Haag 2008.

Noten

1. Het oostelijk deel van de Zandvaart, tussen de huidige Burgemeester van Elsenlaan en de Rembrandtkade, is in de tweede helft van de 20e eeuw gedempt.
2. Breda, J. van, 'Keure op het maken, onderhouden en schouwen van het zandpad', dd. 31-7-1816.
3. 1^e Groene bosstatistiek (1938-1942), geraadpleegd via <https://rce.webgispublisher.nl/Viewer.aspx?map=groen_erfgoed#>.
4. Stadsarchief Delft, toegang 710, inv.nr. 312: 'Schema van herbeplanting met bomen van straten wegen enz., der gemeente Rijswijk Z.H.', Directeur van Gemeentewerken, w.g. (Kriens), ongedateerd [ca. 1948].
5. Over de oorsprong en geschiedenis van deze hofstede is geen verdere informatie gevonden tijdens het archief- en literatuuronderzoek.
6. Van den Berge 1997: 160.
7. Archief Kadaster, Gemeente Rijswijk, sectie B, hulpkaart 3, dd. 6 juli 1844.
8. Stadsarchief Delft, toegang 767, inv.nr. 2539, Brief aan de raad, no. 108, dd. 7 juni 1977.
9. 'Bouw bowling bij de Hofstede begonnen', *NRC Handelsblad*, 8-10-1973.
10. 'Bowling, squashen en zwemmen in sporthal Rijswijk', *NRC Handelsblad*, 29-6-1974.
11. Diverse krantenartikelen 2010, 2020-2022, <https://www.rijswijk.nl/projecten/buitenplaatshofstede>.
12. Van der Ende, W., en J. Eijken, *Vredenburg 75 jaar*, geraadpleegd via <https://website.storage/Data/Vredenburg/RTE/Bestanden/Menuitem/190/75_jaar.pdf>.
13. Ibid.
14. 'Westhoff', in *Ons Vaderland*, 23-6-1923.
15. 'Huize Westhoff kreeg grote restauratie', *Het Vaderland*, 17-3-1960.
16. Stadsarchief Delft, toegang 710, inv.nr. 1332, brief van de directeur van Gemeentewerken aan B&W Rijswijk, dd. 17-09-1969.
17. Advertentie in 's *Gravenhaegse courant*, 5-3-1732. De buitenplaats wordt wederom te koop aangeboden in 1737 ('s *Gravenhaegse courant* 14-1-1737).
18. Aschman 2022: 33-35.
19. Aschman 2022: 96; advertentie *Kleine courant*, 25-4-1892.
20. Archief Kadaster, Rijswijk, legger 1382.
21. Kassen in Nederland 2019: 588.
22. Craandijk 1888: 192.
23. Stadsarchief Delft, toegang 130, inv.nr. 976, brief H. Bruinenberg (adj. Directeur Grontmij) aan B & W Rijswijk, dd. 27-2-1956.
24. Stadsarchief Delft, toegang 929, inv.nr. 1891, brief R.A. Engelsman (directeur dienst ontwikkeling en recreatie) aan directeur van de Dienst Openbare Werken te Rijswijk, dd. 21-8-1984.
25. Stadsarchief Delft, toegang 929, inv.nr. 1891, nota no. 88012325/OR, dd. 29-8-1988.
26. Helmink Habes 2002: 274-278.
27. Aschman & Stichting In Arcadië 2019: 77-78.
28. Advertentie in de *Rotterdamsche courant*, 8-4-1819.
29. Aschman 2022: 49.
30. Aschman 2022: 32-33.
31. Aschman 2022: 53.
32. Backer e.a. (1998) noemen Bartholomeus van der Bassen – Vanessa Bezemer Sellers vermoedt dat het een uitkomst is met invloeden van meerdere ontwerpers (André Mollet, Jacob van Campen en ook Frederik Hendrik zelf, waarbij Jacob van Campen mogelijk verantwoordelijk was voor het uiteindelijke ontwerp).
33. Craandijk 1888: 190-192.
34. Advertentie in *Amsterdamse courant*, 7-10-1728.
35. Advertentie in *Dagblad van 's Gravenhage*, 3-12-1827.
36. Advertentie in *Oprechte Haerlemsche Courant*, 16-9-1846.
37. Archief Kadaster, Rijswijk, leggerartikel 873.
38. Craandijk 1888: 194-195.
39. Archief Kadaster, Rijswijk, leggers 763 (Olsthoorn) en 2019 (Von Fisenne).
40. Brekelmans 1986: 69.
41. Stadsarchief Delft, toegang 130, inv.nr. 976, brief H. Bruinenberg (adj. Directeur Grontmij) aan B & W Rijswijk, dd. 27-2-1956.
42. Backer e.a. 1998: 56-59.
43. Stadsarchief Delft, toegang 767, inv.nr. 2538, brief van Gemeentewerken van Rijswijk aan B&W, 13-1-1977.
44. Vriendelijke mededeling Reinder de Boer.
45. Kadastraal Archief, Rijswijk, legger 391.
46. Kadastraal Archief, Rijswijk, legger 541.
47. Kadastraal Archief, Rijswijk, legger 541. Zie ook de ongedateerde veldwerkkaart A28.
48. <https://www.dejaguars.nl/OverscoutinggroepdeJaguar>
49. Kadastraal Archief, Rijswijk, hulpkaart A 477; <https://www.dejaguars.nl/OverscoutinggroepdeJaguar>.
50. Kadastraal Archief, Rijswijk, leggers 341, 46 en 994.
51. Craandijk 1888: 195.
52. Kadastraal Archief, Rijswijk, legger 1300.
53. Zie Kadastraal Minuutplan, Rijswijk, Sectie B, blad 01.
54. Gossens 1928: 6-7.